T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

FEMİNİZM VE İSLAM İLİŞKİSİ: "İSLAMİ FEMİNİZM"

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK

Özlem İNGÜN

BURSA 2005

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

FEMİNİZM VE İSLAM İLİŞKİSİ
"İSLAMİ FEMİNİZM"

Özlem İngün

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ÖZET

Batı' da başlayarak zamanla tüm dünyayı etkisi altına alan feminizm, genel anlamda cinsiyet ayrımını sona erdirmeyi amaçlamaktadır ve Türkiye' de de etkisi bu yönde olmuş fakat kültür, coğrafya, din, sosyal ve ekonomik farklılıklar sebebiyle etki alanları farklılaşmıştır. Ülkemizde, feminizmin oluşturduğu haklar ve özgürlükler söylemine farklı perspektiflerden de olsa feministlerle beraber, İslami kesim kadınları da katılmaktadır. İslamcı kadınlar özgürlük söylemine türbanları özelinde katılmakta, örtünerek özgürleştiklerini savunmaktadırlar. Mücadeleleri bu yönde olmaktadır.

Bu çalışmada feminizmin teorik çerçevesi açıklanarak, Türkiye özelinde etkileri incelenmiştir. Bu bağlamda, İslam' ın feminizmle ilişki içinde olup olmadığı incelenerek, kadınların yaklaşımları irdelenmiştir.

Çalışmada feminizm, İslam türban ve feminizm-İslam ilişkisi 3 ayrı bölümde incelenmiş, konuya ışık tutması amacıyla ilgili kişilerle röportajlar yapılmıştır.

Tüm bu incelemelerin sonunda, tek tanrılı dinlerden biri olan İslam' ın ataerkil yapıya sahip olduğu, özelinde kadınlara getirilen kısıtlamalar ve örtünme zorunluluğu ile kadınların ikinci plana itilerek, özgürlüklerinin kısıtlandığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Feminizm, İslam, Kadın, Erkek, Türban, Beden
Danışman : Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK
Sayfa Sayısı : 198

PUBLIC ADMINISTRATION DEPARTMENT OF ULUDAĞ UNIVERSITY

THE RELATIONSHIP OF FEMINISM AND ISLAM "ISLAMIST FEMINISM"

Özlem İngün
(MS THESIS)

ABSTRACT

Feminism having influenced all the world by starting in West, aims to finish the gender discrimination and has influenced Turkey in this way too, but its affect areas have become different because of the culture, geography, religion, social and financial distinctions. The Women being close to Islam are also agree with rights and freedoms feminism in spite of their different perspective and they claim to be independent by veiling themselves. They struggle so.

In this thesis, by explaining Feminism in a religional way its influences in Turkey are examined. According to this, by examining whether Feminism has a relationship with Islam or not, women' s opinions are scrutinized.

In this thesis, Feminism, Islam, hijab and relationship of Islam and Feminism have been examined in three sections and the subject and the people being interested are interviewed to light the subject.

In the end of all these resources, In Islam, one of the religions accepting only one God, it is found that Islam has a patriarcal structure and women' s freedoms are restricted by accepting women as the second class with obligation of veiling and restrictions brought.

Key Words **:** Feminism, Islam, Women, Man, Hijab, Body
Adviser **:** Assistant Associate Professor Mert GÖKIRMAK
Page **:** 198

ÖNSÖZ

Batı’ da başlayarak hızla tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan Feminist Hareket, uygulamadaki farklılıklara rağmen Türkiye’ de de etkisini sürdürmektedir. Türkiye’ de feminizmin, iki kutba ayrıldığı söylenebilir: Kendilerini laik olarak tanımlayan kesim ve İslamcı kesim kadınları. Yaklaşımlarında farklılıklar olsa da, aslında her iki kesimin de hedefi aynı, hak ve özgürlükleri kazanmak. İslami kesim kadınları hak ve özgürlük taleplerine, örtüleri bağlamında yaklaşmakta, ancak örtünerek özgür olduklarını ve bu özgürlüklerinin ellerinden alınmamasını talep etmektedir. Diğer kesim ise, kadınların örtünmesinin onları ikinci sınıf insan yaptığını, aksine böylece, özgürlüklerini kaybettiklerini savunmaktadır.

Feminizmin savunduğu fikirler ve İslam’ da kadına verilen haklar arasında bir ilişki olup olmadığı ise, hala tartışılan bir konudur. Güncelliğini hiç yitirmeyen bu konu, özellikle ülkemizde her gün yeni bir tartışmaya sahne olmaktadır. Yorum farklılıkları, bu tartışma zeminini daha da genişletmektedir. Tezimin konusunu feminizm ve İslam ilişkisi ve bu konudaki çeşitli yorumlar oluşturmakta, özelinde ise özgürlük ve hak talebi sorunsalını oluşturan, tesettür irdelenmektedir.

İslam Dini incelenirken, dokunulması yasak bir alan olarak görülerek, genelde bazı noktalar atlanmakta, özellikle incelemekten kaçınılmaktadır. Tezimizi oluştururken, tüm bu korku ve sakınmalardan sıyrılarak, konuya tamamen objektif bir bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Bu bağlamda tezimizin, bu konudaki incelemelere ve eksikliklere katkı sağlayacağını ümit ediyorum.

Bu tezin hazırlanma sürecinin her safhasında değerli katkılarını ve sonsuz sabrını benden esirgemeyen, beni bilgi ve teşvikleriyle yönlendiren danışman hocam “Uludağ Üniversitesi” öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Mert GÖKIRMAK’ a, tezimin konusu ile ilgili olarak görüştüğüm, bana zaman ayıran ve düşünce ve bilgilerini benimle paylaşan Zaman Gazetesi yazarı Nevval SEVİNDİ ve Yeni Şafak Gazetesi yazarı Özlem ALBAYRAK’ a, bu sürecin her evresinde yanımda olan, stres ve heyecanımı büyük bir özveriyle benimle paylaşan annem Asuman İNGÜN ve babam Ali Kemal İNGÜN’ e, bu stres içinde varlığı ve neşesiyle beni her zaman güldürmeyi ve

mutlu etmeyi başaran canım kardeşim Elifcan İNGÜN' e teşekkür ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul 2005 Özlem İNGÜN

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSLAM'DA KADIN HAKLARI VE FEMİNİZMİN YERİ

GİRİŞ

Feminizm genel anlamda , cinsiyetçiliği sona erdirmeye çalışan bir hareket olarak tanımlanabilir. Bu tanım, eşitsizliğin, her anlamda baskı ve sömürünün engellenmesi, kadın cinsinin ikincil konumdan kurtarılması çabalarını da beraberinde getirmektedir. Batı'da başlayan ve zamanla tüm dünyayı etkisi altına alan bu kadın hareketi, günümüzde konumlanışını değiştirmiş olsa da hala amacını korumaktadır: Kadınların her türlü sömürüsüne karşı olmak. Ancak kadınlar karşı cinse karşı savaşırken, ayrıca hemcinslerine karşı da savaşmak zorunda kalmıştır. Kadınlar da en az erkekler kadar cinsiyetçi olabilmektedir. Yerleşik ataerkilliğe, kadınlar da erkekler kadar sahip çıkmaktadır. Feministlere göre, bunun için öncelikle kadınları harekete dahil etmek gerekmektedir.

Türkiye'de feminist hareket, Batı'da olduğu gibi kadınların haklarını elde etme amacına yönelik olmuş, fakat etki alanları farklılaşmıştır. Bunda yaşanılan sosyal, kültürel alan, din ve ekonomik alt yapı gibi etmenlerin de etkisi vardır. Kadınların, iş hayatında, ev yaşantılarında, ailede, sosyal mekanlarda ikincil planda tutulmaları, özgürlüklerinin kısıtlanmasına karşı yürütülen kadın hakları söylemi, Türkiye bağlamında ayrıca örtülü kadınları da içine alarak alanını genişletmektedir. Bu noktada kadınlar arasında ayrılıklar oluşmuş, kadınlar kendi içlerinde zıt kutuplar oluşturmuştur.

Dünyada yayılan feminizm dalgası, bizim ülkemizde de etkilerini göstermiş, hatta İslamcı kadınları da kısmen bunun içine dahil etmiştir. Çeşitli İslami dergilerde, yayın organlarında, kamusal mekanlarda kadınlar seslerini duyurmaya başlamıştır. "Dişilik değil kişilik" sloganıyla toplumda kendilerine yer açmaya çalışmaktadırlar. Feminizmi batı kaynaklı görerek, kültürel anlamda Türk toplumuna aykırı olduğunu düşünseler de, kadınların hakları konusunda başvurdukları bir kaynak olarak kullanmışlardır. Aynı zamanda, İslam'ın altın çağı olarak gördükleri "Asr-ı Saadet" devrinde kadınların hiçbir sorunu olmadığını, kadınların ezilmediğini savunmaktadırlar.

Oysa, kadın bedeni önceden olduğu gibi günümüzde de, toplumsal tercihlere sahne olmaktadır. Kadınlar örtünerek gündelik hayatı ve kamusal hayatı yeniden

şekillendirmektedir. İslami hareketlerin yoğunluk kazanmasıyla, kadınlar hareket içinde mihenk taşı haline gelmiştir. Kadınlar, hareketin meşruluk kazanması, yaygın hale getirilmesi için başat aktörler rolüne sokulmuştur. Bunun en önemli göstergesi ise kadın bedeninin kontrol altına alınmaya çalışılmasıdır.

Örtülü kadın kimliği son yıllarda, daha entelektüel, bilgili, sosyal hayatta aktif bir konumda ortaya çıkmaktadır. Çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınlar kamusal hayatta seslerini duyurmaya, örtüleri ile görünürlük kazanmaya başlamıştır.

Feminizm ve İslam arasında kurulmaya çalışılan ilişki, bu iki kesimin kadınları tarafından şekillenmektedir. İslam'da feminizm ya da kadın hakları var mıdır, Feministler İslami kesim kadınlarına nasıl bakmaktadırlar, aynı şekilde İslami kesimin kadınları Feminist hareketi nasıl değerlendirmekte, kendileriyle ne derece özdeşleştirmektedir, İslami feminizm mi Feminist İslam mı; tüm bu sorulara bu çalışmada cevap bulunmaya çalışılacaktır.

İslami kesim incelenirken, özellikle örtünme pratiği üzerinde durulacaktır. Çünkü, Türkiye bağlamında kadınların özgürlüğü, hakları söylemi bu noktadan başlamakta ve genişlemektedir: Örtünerek özgür olduğunu savunan kesimle, örtünerek bu kadınların ikincil konumda olduklarını savunan kesim. Örtünme sorunu, arka planında konu edilen her türlü baskı ve eşitsizliği de beraberinde getirmektedir.

Çalışmada ilk olarak Feminist Hareketin evrimini, teorik çerçevesi ve Türkiye bağlamında etkileri ortaya koyulacaktır. Buradan yola çıkarak, özellikle yeniden canlanan İslami Hareket ve bu harekette kadınların oynadığı rol irdelenerek, kadın hakları söylemi bu açıdan tartışılacaktır. Son olarak İslamcı kesimin savunduğu fikirler bazında, İslami Feminizm mi Feminist İslam mı sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK VE TERMİNOLOJİK ÇERÇEVEDE FEMİNİZM

I. FARKLI TEORİK PERSPEKTİFLER AÇISINDAN FEMİNİZM

Kadın sorunu, içinde birçok öğeyi barındıran ekonomik, politik, psikolojik, sosyolojik yönleriyle karmaşık bir olgudur. Feminizmi genel olarak, kadın- erkek ayrımcılığına her anlamda net olarak karşı çıkan, cinsler arasında siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan özgürlükçü bir görüş olarak tanımlamak mümkündür.[1] Feminizm, cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Sorun erkek düşmanlığı değil, tamamen cinsiyetçiliktir.[2]

Feminist politika, hayatın hemen her alanında erkek egemen ilişkilerin açığa çıkarılması ve bu düzlemde, bunların ortadan kaldırılması üzerine kurulmuştur. Kapitalist sistemin gelişimi ve işleyişi ve bu anlamda sömürü düzeninin yerleşimi; patriarkal ilişkileri ve cinsler arasındaki eşitsizlikleri ya olduğu gibi korumuş ya da toplumsal yaşamın başka boyutlarına, yaşam alanlarına taşıyarak güçlendirmiştir. Bu eşitsizliklerin katlanarak devam etmesi ve yayılması feminist hareketi belli alanlarda, sınıf temelli hareketten ayırmıştır.[3]

Günümüz feminist hareketinin en önemli müdahalelerinden biri, kadın bedeni üzerindeki cinsiyetçi düşünceye karşı çıkmak olmuştur. Feminist hareketten önce, genci yaşlısı tüm kadınlar, cinsiyetçi düşünceyi içselleştirerek toplumsallaşmıştır. Kadınlar,

---

[1] Dilek İmançer, "Feminizm ve Yeni Yönelimler", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, "Yeni Düşünce Hareketleri",Yıl:5, sayı: 19, Ankara, Mayıs-Haziran-Temmuz 2002, s. 151.

[2] Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, çev. Ece Aydın ve diğerleri, Çitlembik Yayınları, 2000, İstanbul, s.II.

[3] Saniye Dedeoğlu, "Kadın Gözüyle İmparatorluk'u Okumak", http://www.bianet.org/2002/09/26/8957.htm, 17/03/2003.

değer görüp görmemelerinin sadece dış görünüşlerine, özellikle de erkeklere güzel görünüp görünmemelerine bağlı olduğunu düşünmektedir.[4]

Bağımsız evrensel öznenin, erkek egemen söylemin bir devamı niteliğinde olduğu, Aydınlanma Düşüncesi ve düşünürleri ile ortaya çıkmıştır. Feministler bu düşünce tarzını keskin bir dille eleştirmiştir. Batı Hümanizması "ötekini", yani kadını bastırmış ve hatta onu aşağılayarak yapılanmıştır. Feminist görüştekiler, Aydınlanmacı Kültür' de değer görenin sadece erkek, bağımsız erkek olduğuna dikkat çekmişlerdir. Aslında bu yolla, modernitenin sözde getirdiği evrensel kavramları eleştirmektedirler. Modernitenin, insanı evrensel ve eşitlikçi kavramlarla tanımlamasını sorgulayarak, dikkatleri öteki olmanın, yani kadın olmanın farklılığına çekmişlerdir. "Özel olan politiktir" sloganı kendini tanıma, kendini kadın olarak algılama sürecinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Kadınlar, ilk olarak erkekler karşısında kendilerinin, toplumda bastırılan ve ezilen bir topluluk olduklarının farkına varmış, daha sonra, kişiyi bastıran ve aşağılayan şeyin, yani cinsel kimliklerinin kamusallaştırılması gerektiğini savunmuşlardır. Kendilerini farklı ve ayrı bir grup olarak tanıdıktan sonra, toplumun diğer kesimlerinden de kendilerini tanımalarını talep etmiş, karşı- kamusal topluluk olarak bu düzlemde kamusal alanı dönüştürmeye çalışmışlardır.[5]

Genel anlamda feminizm denince, kadınların da erkeklerle eşit siyasal, ekonomik ve toplumsal haklara sahip olması gerektiğini savunan bir akım anlaşılır. Robert sözlüğü feminizmin karşılığı olarak şu ifadeye yer vermektedir: " … kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören doktrin." N. Şişman' a göre Feminizm, 20. yüzyılda bu nedenle ilerlemiş ve feminizm, radikal feminizmin liderliğinde, kadın biyolojisi üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Feministler, sanayi toplumunun doğaya hakim olma iddiasını, biogenetikteki teknolojik gelişmelerin de desteğiyle, insan fıtratı üzerinde sınırsız bir baskıya dönüştüren yaklaşımı benimsemiştir.[6]

---

[4] Hooks, a.g.e., s. 31.

[5] Defne Suman, "Feminizm, İslam ve Kamusal Alan", *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*, der. Nilüfer Göle, Metis Yay., İstanbul, 2000, s. 74.

[6] Nazife Şişman, *Emanetten Mülke- Kadın Bedeninin Yeniden İnşası*, İz Yay. , İstanbul, 2003, s. 80.

Batı’ da uzun zamandır, feminist literatür geleneği bulunmaktadır. Fakat Üçüncü Dünya Ülkeleri’ nde, kadın üzerine yapılan çalışmalar, antropologların incelemeleri ve kadın hakları konusundaki polemik yazılar bir yana bırakılırsa, böyle bir literatür yok denecek kadar azdır. Bu alana ilgi, dolaylı yollardan ve egemen toplumsal kalkınma söylemlerine tepkisel bir biçimde gelişmiştir. Modernleşme kuramının toplumbilimlere hakim olduğu 1950’ li ve 1960’ lı yıllarda, kadının hem ailede hem de toplumdaki genel konumunun, geleneksellikten modernliğe geçişle beraber düzeleceği ve daha eşitlikçi bir düzene varılacağı kanısı yaygındı. Ataerkilliğin, kendi başına bir toplumsal olgu olarak bağımsız bir düzlemde çözümlenmesi gereği, gündemde fazla yer tutmamaktadır.[7]

Çağatay’ ın ifadesiyle: “*Yetmişli yılların sonuna doğru Türkiye, Mısır, Hindistan ve Pakistan gibi birçok Üçüncü Dünya Ülkesinde, feminizme ilgi yeniden uyanmış ve feminizm siyasi ve ideolojik tartışmaların gündemine yeniden girmiştir*."[8]

Üçüncü Dünya Ülkeleri’ nde kadın hakları; bireysel haklar ve özgürlükler çerçevesinde bir sorunsal olarak algılanmaktan ziyade, toplumsal kategoriler çerçevesinde ve toplumsal yarara yönelik siyasetler toplamı olarak kavranmaktadır. “Toplumsal Yarar” kavramı, diğer ulusçu kavramlar gibi sınıfsal, etnik ve cinsiyet ayrımlarından kaynaklanan çelişkileri gizlediği için, toplumsal yarara yönelik siyasetlerde, erkek egemenliğini temelden sorgulayan bir yaklaşıma yer olamamaktadır.[9]

Feministler, kadınların evde ve toplumda kendilerine yüklenen görevleri, her zaman en güzel şekilde yaptıklarına inanmaktadır. Feministlere göre, kadınların olmadığı yerlerde eşitsizlik kaçınılmazdır.

Kadın; içinde yaşadığı toplumu yaşatmak, daha yaşanılır kılmak için gerekli rolleri üstlenmiştir. Ama, bütün bu tecrübelerden elde edilen bilgiler tek boyutlu bilgilerdir. Çağdaş Feminist görüşler kadın taraftarlığı bakış açısıyla, insan tecrübelerine

---

[7] Deniz Kandiyoti, *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, Metis Yay. , İstanbul, 1997, s. 7.

[8] Nilüfer Çağatay, “Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler”, *1980’ ler Türkiye’ sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, der. Şirin Tekeli, İletişim Yay. , İstanbul, 1995, s. 327.

[9] a.g.e. , s. 330.

yeni bir anlam vermeye çalışmaktadır. Feminizm'e göre bu kadın taraftarlığı, elde edilen deneyimler ve karşılaştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Deneyimler göstermektedir ki; kadınlar her zaman ezilen taraf olmuş ve boyunduruk altında yaşamak zorunda bırakılmıştır.[10]

İnsan haklarına ilişkin egemen tanımlar, ilk olarak erkekler tarafından ortaya atılmış ve dile getirilmiştir. Kadınların deneyimleri, bu tanımlamalardan dışlanmıştır. Fakat, insan hakları kavramı, demokraside olduğu gibi, ne tek bir grubun tekelindedir, ne de durağandır. Daha fazla insanın bu haklara sahip çıkması ve zamanla bunların anlamını, kendi ihtiyaç ve beklentilerini de içine alacak biçimde genişlemekte olmaları, insan hakları kavramının ve teorisinin dinamik niteliğine işaret etmektedir. Bu anlamda kadınlar da, insan hakları kavramını, kadınların insanlık onurunu zedeleyen ve insanın yaşama, özgürlük ve güvenlik haklarını tehdit eden temel ihlalleri ve aşağılamaları kapsayacak şekilde dönüştürmektedir.[11]

Haklar söyleminin kadınlar açısından güçlendirici yönü, özellikle uluslararası alanda belirgindir; çünkü uluslararası hukukta cinsiyet temelli ayrımcılık yasaklanmıştır ve uluslararası hukuk, kadın haklarının insan hakları olduğunu açıkça kabul etmiştir. Uluslararası hukukun, kadınlar açısından yeniden yorumlanması, kadınlara aile içinde ya da topluluk içinde, barış ya da savaş zamanında yöneltilen şiddetin, kadınların fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne ve insanlık onuruna saldırı olduğunun kabul edilmesini içermektedir. Bu açıdan, "kamusal" ile "özel" alanlar arasında yapay olarak çizilmiş sınırların ortadan kaldırılması ve kültürel, dinsel ya da geleneksel önyargıların aşılması gerekmektedir. Böylece, kadına yönelik aile içinde ve dışındaki dayağın, tecavüzün, kadın sünneti gibi cinsel amaçlı sakatlamaların vb. açıkça insan hakları ihlalleri olarak tanımlanması ve cezalandırılması yönünde atılan adımlar, büyük bir önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler' in 1979' da, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi- CEDAW" ile "kadınların insan hakları"nın özgüllüğünü tanımış olması, bu önemli adımlardan biri olarak sayılabilir. [12]

---

[10] Zehra Rahneverd, "Feminizm Ne Diyor?" , *Evrensel Kadın*, Haziran, 1997/ 5 , s. 18.

[11] Fatmagül Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yay., İstanbul, 2003, ss. 45-46.

[12] a.g.e., ss. 46-47.

Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan bu sözleşme, esas olarak "*ayrımcılık yapmama*" ilkesini benimsemekte ve bu hukuksal normu kadınlar açısından geliştirmektedir. Berktay' a göre sözleşme; kadına ve erkeğe eşit muameleyi içeren ve genellikle erkeğe yapılan muameleyi ölçüt olarak alan cinsiyet açısından nötr bir yaklaşımın ötesine geçerek, kadınlara yönelik ayrımcılığın özgül niteliğine yanıt veren bir hukuksal yaklaşıma sahiptir. Ayrıca sözleşme, kadınlara yönelik ayrımcılığın kapsamlı ve sistemli niteliğini ortaya koyması ve ayrımcılığın her türlü biçiminden söz ederek, kadın-erkek eşitsizliğinin toplumsal nedenlerinin de dikkate alınması gerektiğini içermesi bakımından, önceki insan hakları sözleşmelerinden daha ileri bir tutum almakta ve böylece kadınların karşılaştıkları ayrımcılığın özel niteliğine ve farklılığına yanıt verebilmektedir. Farklılığın dikkate alındığı bu yaklaşım, Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi' ne devletlerin uyup uymadığını izlemek için kurulmuş olan BM İnsan Hakları Komitesi' nin yayımladığı Genel İlkeler' in 18'inci maddesi ile de uyum içindedir. Bu ilkeye göre, "*eğer farklı muamele için kullanılan ölçütler makul ve objektif, ulaşılmak istenen amaç da Sözleşme' ye göre meşru ise, farklı muamele, ayrımcılık anlamına gelmemektedir.*"[13]

1993 yılındaki Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı, kadınların insan haklarının tanınması yönünde bir diğer önemli adım olmuştur. Özellikle, kadın hakları ile dinsel aşırılık arasında oluşan ya da oluşabilecek olan karşıtlığa dikkat çekmesi açısından önemlidir. Viyana Eylem Programı ayrıca, 1979 Sözleşmesi' nin en zayıf taraflarından biri olan, devletlerin koyduğu çekincelerin kaldırılmasını ve uygulamanın sürekli gözden geçirilmesini tavsiye etmiştir. Kadın gruplarının taleplerine yanıt veren Viyana Konferansı, *"kadınların bütün insan haklarından tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamanın",* hükümetlerin ve BM'nin öncelikli görevleri arasında olduğunu da belirtmiştir. [14]

---

[13] a.g.e., ss. 47-48.

[14] a.g.e., s. 48.

Ayrıca 1993' de BM Genel Kurulu, Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi' ni kabul ederek, önemli bir adım daha atmıştır. Bildirge' nin 1'inci maddesi, "kadınlara yönelik şiddet" i şöyle tanımlamaktadır: [15]

> *"İster kamusal ister özel alanda işlensin, kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ya da acı veren ya da vermesi muhtemel olan herhangi bir cinsiyet- yanlı şiddet eylemi ya da bu tür eylemlere ilişkin tehdit, baskı ya da özgürlükten keyfi bir şekilde yoksun bırakma." 2' inci maddenin (a) ve (b) bentlerinde kadınlara yönelik şiddet eylemleri tek tek sayılmakta ama şiddetin bunlarla da sınırlı olmadığı belirtilmekte, 3' üncü bentte ise devlet tarafından işlenen ya da göz yumulan fiziksel, cinsel, psikolojik şiddetten söz edilmektedir."*

Feminist hareket, tarihsel açıdan ele alınırsa, 1. Dünya Savaşı öncesi ve 1968 sonrasında olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. Bu hareket, bir çok kadını bir araya getirmiş, en önemlisi kadın- erkek eşitsizliğine karşı bir şeyler yapılması gerektiğini, bu konuda ilgisiz birçok kadına fark ettirmiştir. Feminizm, 1968 sonrasında daha geniş bir kitleye yayılma eğilimi göstermiştir. Günümüzde feminizm bazı vurgu farklılıklarıyla, değişik ülkelerdeki çeşitli kadın gruplarınca benimsenmektedir.[16]

A-Liberal Feminizm

Birinci dalga feminist hareket 19. yüzyılda Batı Dünyasında, kadınların sosyal ve yasal eşitsizliklerini ortadan kaldırmak için çalışan ilk ortak, güçlü hareketi içermekteydi.[17]

Ataerkil toplumsal düzeni eleştiren feminist görüşü bir bütün olarak çözümlemeye imkan tanıyan bir teori geliştirilemediği için, feminist düşünürler;

---

[15] a.g.e., s. 48.

[16] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e., s. 152.

[17] Amina Wadud, "Feminist Movements in Islam", http://www.maryams.net/dervish/htsrv/trackback.php/30, , 31/08/2003.

liberalizm, psikanaliz, varoluşçuluk, radikalizm gibi düşünce akımlarının etkisinde kalarak oluşturdukları teoriler ile, kadın haklarına alternatif çözüm arayışını sürdürmektedirler. Bu feminist teoriler, kadınların ataerkil toplumsal düzen yapısı içinde değersizleştirildiklerini varsaymakta ve bunun nedenini sorgulamaktadır. Kadın hakları konusunda mücadelenin mihenk taşı olarak görülen liberal anlayış, kadının özel alan ile sınırlı kalmasına karşı çıkarak, birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olması gerektiğini savunmaktadır.[18]

Liberal erkek kuramcılar tarafından ortaya atılan varsayıma göre, doğal haklara sahip olan kişiler, ailelerin efendileri olan mal sahibi erkeklerdir. Doğal haklar geleneğinden gelen feminist kuramcılar, kadınların birer vatandaş olarak, erkekler ile aynı temel haklara sahip birer "insan" olduklarını ileri sürmektedir.[19]

Liberal feministler, 'cinsiyet rolü' teorik yaklaşımını benimserler. Betty Friedan' a göre reform için gereken şey; kadınların kimliğine ve beklentilerine ilişkin bir değişikliktir. Kadınlardan, toplumsal rol ve kimlik olarak geleneksel dışında şeyler beklendiğinde sorun çözülecek ve bu değişiklik, hem kadınlar ve erkeklerin, hem de toplumun yararına olacaktır.[20]

Aydınlanmacı Liberal Feministler tarafından paylaşılan temel düşünceler şunlardır:[21]

1- *"Akla inanç: Wollstonecraft gibi bazı düşünürlere göre, Akıl ve Tanrı neredeyse eşanlamlıdır. Birey, aklı içinde tanrısal bir kıvılcım barındırır; bu kişinin vicdanıdır. Frances Wright ve Sarah Girimke gibi feministler, gerçeğin en güvenilir kaynağının herhangi bir yerleşik kurum ve gelenek değil, bireysel vicdan olduğunun göz önünde tutulması gerektiğini belirtirler.*

2- *Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı: Başka bir deyişle, kadınların ve erkeklerin ontolojik olarak benzer oldukları inancı.*

---

[18] a.g.e., s. 152.

[19] Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora ve diğerleri, İletişim Yay., İstanbul, 2001, ss. 22-23.

[20] Şişman, a.g.e. , s. 82.

[21] Donovan, a.g.e., ss. 27-28.

3- Toplumsal değişme ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun, eğitim- özellikle eleştirel düşünebilmek için eğitilmek- olduğuna inanç.

4- Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve haysiyeti bağımsızlığına bağlı olan yalnız bir varlık olduğu görüşü.

5- Sonuç olarak, aydınlanma kuramcıları, doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır. Önemli birçok kuramcı kendilerini siyasi haklarla ilgili taleplerle sınırlandırmamakla birlikte, 19. yüzyıl kadın hareketi esas olarak bu talepler, özellikle de oy verme hakkı talebi üzerine oturmuştur."

B- Kültürel Feminizm

Kültürel feminizm, Aydınlanmacı liberal teorinin akılcı ve yasal anlamda getirdiği yeniliklerin ötesine giden düşünceler bütünü altında gruplanabilir. Bu görüşlere sahip olan feministler, siyasal değişime odaklanmaktansa, daha geniş bir kültürel dönüşümü ararlar. Eleştirel düşünme ve kendini geliştirmenin önemini kabul ederler, fakat daha çok hayatın akıldışı, sezgisel ve genellikle kolektif yönü üzerinde dururlar. Kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine, genellikle kadınlık niteliklerinin kişisel kuvvet, gurur ve kamusal yenilenme kaynağı olarak kabul edilen farklılıklarını belirtirler. Bu feministler, liberal kuramcılardan kalan, fazla zarar görmemiş olan kurumlara- din, evlilik ve yuva- alternatifler düşünmektedirler.[22]

Kültürel feminist kuramcılara göre, aile ilişkilerine ilişkin konular, erkek bakış açısıyla düzenlenmiştir. Kadınlar, erkek himayesinde oldukları için insanca gelişmeleri engellenmiştir. Bu duruma son vermek için, ev hayatında radikal değişiklikler gerekmektedir. Ataerkil bakış açısının baskıcı, yıkıcı ve savaşçı değerleri yerine, kadınların olumlu, daha sezgisel bakış açıları, yönetimin kamusal gücüne ve dine katılmalıdır. Kültürel feminist kuramcılar, babaların ev hayatına katılımı ile özel alanın

[22] a.g.e., ss. 69- 70.

zenginleşeceğine ve kamusal alanın annelerin varlığı ile yükseleceğini öne sürmektedirler.[23]

Kültürel feminist teorinin altında, anaerkil bakış yatmaktadır: Temelde dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın toplumu görüşü. Barışseverlik, işbirliği, farklılıkların şiddetsiz bir aradalığı ve kamusal hayatın uyumlu bir şekilde düzenlenmesi bunlara dahildir.[24]

Kültürel feministler kadınların geleneksel alanının, kamusal dünyayı yöneten yıkıcı eril ideolojileri değiştirmek için, insani dünya bakışının ifade edilmesine temel sağladığına inanmaktadır. Ancak çağdaş feministler, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların çoğunlukla biyolojik olduğuna inanmadıkları için, bu dönüşümün kendiliğinden gerçekleşemeyeceğini ileri sürmektedir.[25]

Çağdaş kültürel feministler, kadınların siyasi değer sisteminin geleneksel kadın kültüründen türediğini ve buradan da kamusal alana yayıldığını belirtmekte, sonuçta devrimin ideolojileri dönüştürme meselesi olduğunu varsayarak "doğa mı, yetişme mi?" sorusunu bir yana bırakıp, tüm insanların sonuçta eğitilebilir olduklarını kabul etmektedirler.[26]

C- Marksist Feminizm

Feminist teorinin gelişmesinde, Marks ve Engels' in görüşleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kadınların bilinçlerinin yükseltilmesinde, Marksist tarihsel materyalist görüşlerin etkisi tartışmasız kabul görmektedir. Bu görüş, kültür ve toplumun köklerinin, maddi ve ekonomik koşullarda yattığını savunan maddeci determinizm düşüncesine dayanmaktadır.[27]

---

[23] İmançer*,* *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , ss. 154- 155.

[24] Donovan, a.g.e. , s. 70.

[25] a.g.e., s. 126.

[26] a.g.e. , s. 126.

[27] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , s. 155.

Sosyalist feministler genellikle, kadınlar ve proletarya arasında bir benzerlik olduğunu kabul ederler. Benzer biçimde, erkek ve yönetici grup çıkarlarına hizmet eden "*yanlış bilinç*" ya da "erkekle özdeşleşen" ideolojileri açığa çıkarma sürecinde, sosyal feministler, kendi ezilmişlik durumlarının doğru bir bilincini geliştirme yönünde, kadınları teşvik etmektedirler.[28]

Maddeci determinizmden sonra, Marx' ın teorisinin bir diğer önemli yanı, onun, modern endüstriyel kapitalizm çözümlemesidir. Yabancılaşma kavramı, Marx' ın bütün teorisinin merkezindedir.[29]

J. Donovan' a göre yabancılaşma; çağdaş anlamda kendinden, başkalarından ve anlam duygusundan kopma deneyimi anlamına gelmektedir. Kapitalist endüstrileşmenin etkisi ile insanın metaya dönüşmesi, Komünist Manifesto' da merkezi bir temadır.[30]

Marx' ın felsefesinin feminist teori ile ilişkili diğer bir yanı da, onun ekonomik değer teorileridir. Marx Kapital' de üç tür değeri birbirinden ayırır: Kullanım değeri, değişim değeri ve artı değer. Kullanım değeri kavramı, genel olarak kişinin kendi grubunun üyeleri tarafından ve kullanım için üretilmiş maddelerin değerine göndermede bulunmaktadır. Yemek pişirme, örgü örme ve dokuma gibi ev işlerinde kullanım değeri olan maddeler üretilmektedir. Değişim değeri kavramı, değişim için üretilen maddelere aittir. Bir maddenin değişim için üretilmesi onun niteliksel, kişisellikle yüklü, "kutsal" özelliğini yok etmekte ve onu "bayağı" bir şey haline dönüştürmektedir.[31]

Artı değer ise, emek ürünlerinin değeri ile o emek gücünü üretmenin maliyeti, yani emekçinin geçimi arasındaki farktır.[32]

Engels; kapitalist düzende, kadınların özel alanda ev işleriyle sınırlı tutuldukları ve üretici çalışmadan dışlandıkları sürece, toplumsal bağlamda erkeklerle eşit olmalarının mümkün olmadığını söylemektedir. Engels' in kadınların gelecekteki kurtuluşuna ilişkin tasarımı; toplumsal olarak örgütlenmiş, üretimde ekonomik anlamda

---

[28] Donovan, a.g.e. , s. 133.

[29] a.g.e., s. 134.

[30] a.g.e. , ss. 134 – 135.

[31] a.g.e., s. 141.

[32] a.g.e. , s. 142.

daha özgürleşmiş, ev işiyle sınırlanmaktan kurtulmuş ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığından kurtulmuş, birey olmuş kadınlardır.[33]

Marksist Feminist anlayışta, ataerkil toplumsal sistemdeki aileye karşı alternatif bir aile tarzı sunulmaktadır. Marks' a göre, toplumsal devrimin başlıca görevlerinden biri, ailenin ortadan kaldırılmasıdır. Toplumsal bütünleşmenin kan ortaklığına değil, iktisadi işlev ortaklığına göre oluşması gerekmektedir.[34] Marksistler kadın sorununda çözüme ancak, sınıfsız toplum oluşturularak ulaşılabileceğini düşünmektedir. Sınıflı toplumun sona ermesi için kapitalist sistemin ortadan kalkması, öncelikle de onu yeniden üreten ailenin sona erdirilmesi gerekmektedir. Marksist feministler ev işlerinin toplumsallaştırılması, ücretlendirilmesi gibi öneriler ortaya koymakta, ailenin fonksiyonlarının kurumlara ayrıştırıldığı bir gelecek tasarımını savunmaktadırlar.[35]

Feminist teori, Marksist teoriden etkilenmekle birlikte, ideolojik yapısının temeline cinsiyet ayrımını koymaktadır. Emek Marksizm için neyse, cinsellik de feminizm için odur.[36] Marksist yöntemin diyalektik materyalizm olması gibi, feminist yöntemi, feminist bilinç yükseltmektedir. Diyalektik maddecilik, nesnel içeriği olan düşüncenin dışındaki gerçekliği öne sürer ve bu doğrultuda ona göndermede bulunurken, aksine feminist bilinç yükseltme, en geniş anlamıyla düşünce ve kadın cinselliğinden oluşan maddiliğin bir bileşimini incelemektedir.[37]

D- Radikal Feminizm

Radikal feminist kuram, 1960' ların sonlarında ve 1970 'lerin başlarında, bir grup eski "eylemci kadın" tarafından, esas olarak New York ve Boston' da ortaya

---

[33] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e., s. 155.

[34] a.g.e., s. 156.

[35] Şişman, a.g.e. , ss. 54-55.

[36] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, .g.e. , s. 156.

[37] Donovan, a.g.e. , s. 167.

atılmıştır. Bu “Eylemci kadınlar”, 1960’ larda medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalar için politik etkinliklere katılan kadınlardır.[38]

Radikal feminizm, kadınların sömürülmesi ve baskı altında tutulmasının asıl nedenini, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkta gören bir kuramdır. Radikal feministler, kadının baskı altında olmasının ve kadın erkek arasındaki çelişkinin temelde aile kurumundan türediğini savunmaktadır. Kate Millett’ e göre aile, gençleri ataerkil ideolojinin rol, mizaç ve statü kategorilerince öngörülen tutumlarla beraber toplumsallaştırmaktadır. Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu rolü kabul etmeye şartlandıran ve zorlayan erkek egemen ideolojinin, yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülmektedir. Bu nedenle, aile kurumunu, radikal feministler reddetmektedir.[39]

Shulamith Firestone, Klasik Marksist kuramdan ayrılarak, kadınların baskı altına alınışının maddi temelinin ekonomide değil, biyolojide olduğunu ileri sürmektedir. Kadının üreme işlevi, ataerkilliğin ve onun yönetme ideolojisinin, cinsiyet ayrımcılığının üzerine kurulduğu cinsiyete dayalı işbölümünün nedenidir.[40]

Radikal feministler, cinsiyet meselesine doğrudan bir iktidar analizi çerçevesinde yaklaşmaktadır. Onlara göre, kadınlar ve erkekler doğrudan bir iktidar ilişkisiyle birbirlerine bağlanmıştır. S. Firestone, Mary Daly, Andrea Dworkin gibi radikal feministlerin bu durum karşısında önerdikleri strateji kadınların, erkeklerin çıkarlarına karşı kendi ortak çıkarlarını vurgulayan, dolaysız bir seferberlik başlatmalarıdır.[41]

Radikal feminizmin aynı zamanda ve aynı süreç içinde gelişen diğer tezleri, kişisel olanın politik olduğu, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin, kapitalizmin değil, kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yer aldığı, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf olarak görmeleri ve enerjilerini,diğer kadınlarla birlikte, kendilerine baskı uygulayanlara, yani erkeklere karşı mücadele eden bir harekete yöneltmeleri

[38] a.g.e. , s. 267.

[39] İmançer*, Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , s. 158.

[40] Donovan, a.g.e. , s. 279.

[41] Şişman, a.g.e. , s. 82.

gerektiği, erkeklerin ve kadınların temelde farklı oldukları, farklı üsluplara ve kültürlere sahip oldukları ve kadınların yapılarının ve düşüncelerinin gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncelerini içermekte.[42]

Kadınların, gelecekteki toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncesinin yol açtığı sonuç; temelde varolan bir tahakküm ilişkisi yıkılmaya çalışılırken, ironik olarak yerine başka bir tahakküm ilişkisinin koyulmak istenmesidir. Erkek egemen söylem ve bu söylemin etkileri eleştirilirken, paradoksal olarak kadınlar, başka bir açmazın içine girmekte, değiştirmek istedikleri sisteme bir şekilde eklemlenmektedir: Erkek egemenliğinin yerine, kadın egemenliği.

II-TÜRKİYE'DE FEMİNİST AKIM

Türkiye' de feminizmin, kökleri 19. yüzyılın sonlarına giden, neredeyse yüzyıllık bir tarihi geçmişi vardır. Bu tarihi, başlıca üç evrede ele alıp incelemek gerekmektedir. Doruk noktasına 2. Meşrutiyet döneminde, 1908' de, kadınların kurduğu çok sayıda dernek ve çıkardığı çok sayıdaki yayınla ulaşan, Osmanlı toplumunda kadınların, özellikle aile içinde, zevcelik ve annelik rolleriyle sınırlandırılmalarını eleştiren ve eğitim, çalışma, toplum hayatına katılma talepleriyle ortaya çıkan güçlü bir kadın hareketi vardı.[43]

Bu hareket, bir yandan Osmanlının gözlerini batıya çevirmiş siyasi elitlerin modernleşme özlemlerine, bir yandan çökmekte olan bir imparatorlukta uyanan milliyetçilik hareketine, bir yandan da o yıllarda batılı ülkelerin siyasal hayatlarını kasıp kavurmakta olan, uluslararası feminist harekete duyarlıydı. Ama son kertede, geliştirdiği tahliller, önerdiği çözümler, eli kalem tutan orta sınıf Osmanlı kadınlarının kendi günlük yaşam deneyimlerinin eleştirisinden beslenmekteydi.[44]

Meşrutiyet' in ilk yıllarından itibaren kadın sorunlarına büyük ölçüde çıkış yolları arayan Halide Edip' in 1913' lerde kaleme aldığı, *Yeni Turan* adlı kitabında

---

[42] Donovan, a.g.e. , ss. 268- 269.

[43] Şirin Tekeli, "1980'ler Türkiye' sinde Kadınlar", Tekeli, a.g.e., s. 30.

[44] a.g.e. , s. 30.

belirttiği ideal kadın tipi, çarşaflı değil, fakat saçları örtülü ve mantoluydu. Kadınların çalışma koşulları oluşturulmuş ve eğitimine önem verilmişti. Halide Edip' in çizdiği kadın profilinde olduğu gibi, Tanzimat' la gündemin ortasına yerleşen modernite bağlamında kadın sorunlarına üretilen çözümler İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük ekseninde devam etmiştir. İslami ölçüler dahilinde kadın meselelerini ele alan aydınlar, Batı' dan ilim ve tekniğin alınmasından yanayken, Batı' nın akımlarından kadının korunmasının gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu bağlamda, Batı taraftarı yazarlara göre, reformlar İslamiyet' e ters düşmemekteydi. İslamiyet' in Müslüman kadına, insanlığın esas haklarını tanıdığını da açıkça ifade etmekte bir sakınca görmüyorlardı.[45]

Türkçülük akımının önemli ismi Ziya Gökalp ise, Türk kadınının, yabancı etkilerden arındırılıp, eski Türk medeniyetinin yeniden işlenmesiyle kurtarılacağını savunmaktaydı. Kadın sorunu öyle bir hal almıştı ki, kadınların çoğunluğunun cahil oluşu, neredeyse ülkenin geri kalmışlığının sebebi olarak görülmekteydi. 2. Meşruiyet ve Cumhuriyet' in Batıcı fikir adamlarından Celal Nuri İleri, *Kadınlarımız* adlı kitabında, Osmanlı İmparatorluğu' ndaki teknik reformlardan, toptan, tüfekten ziyade, kadın konusunda reform yapılmasını gerekli görmüş, aksi halde başarıya yine ulaşılamayacağını vurgulamıştı. Kadının eğitimi konusundaki bir diğer eleştirel yaklaşım da erkeklere yönelikti ve son dönem feminist kadınlardan gelmişti. Bu feministler, erkeklerin bu gayretlerini çoğunlukla kendileri için kültürlü bir eş bulamama sıkıntılarına ve artık görücü usulüyle evlenmekten sıkıldıklarına bağlamışlardı.[46]

Tanzimat yönetimi devletin sarsılan iktisadi dengesini toparlayabilmek, tüketici insan kalabalığını çeşitli düzeylerde üretici kılabilmek için, eğitim politikasına öncelik vermiş ve böylece kadın günlük, sosyal hayatta sesini duyurabilmişti. Tanzimat' ın eğitim ve öğretim politikası, klasik ev kadını yanında, o zamana kadar toplumun yabancısı olduğu iki değişik kadın tipini yaratmıştı: İşçi ve entelektüel kadın.[47]

---

[45] a.g.e., s. 30.

[46] Meral Yılmaz, "Alaturka korkusuyla İffetsizlik Arasında", http/.arsiv.aksiyon.com.tr/arsiv/203/pages/dosyalar/dos 6.html.

[47] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , s. 161.

İkinci evrede, bu ilk hareketin taleplerini özümseyip, Medeni Kanun (1926) ve oy hakkı eşitliğini sağlayan anayasa değişikliğiyle (1934), kadınların yasal statülerini on yıl gibi kısa bir sürede, Osmanlı' ya göre çok daha eşit bir konuma getiren bir devlet feminizmi ortaya çıkmıştı. [48]Cumhuriyetin öncülüğünü yapan devletçi elitin yeni bir vatan, devlet ve ulus yaratma yönündeki çabası, toplumun homojenleşmesini zorunlu hale getirmişti.[49]

Cumhuriyet ideolojisi, Türk kadınını ülkenin kalkınmasının temel öğesi olarak görmüştür. Bu dönemde kadın konusunu işleyen modernleşme yanlısı aydın erkekler gibi, kadın yazarlar da kadın haklarını, milli bir dava ve vatanseverlik adına savunmuştur. Milliyetçi söylem, feminist söylemin üstüne geçmiştir. Bu düşünce tarzında kadın, toplumun geri kalmışlığında bir etken olarak görülmüş ve toplumun ilerlemesi için çözülmesi gereken bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Atatürk, söylevlerinde, kadınların ev içi rollerinin dışında toplumsal fonksiyonlar yüklenmesinin, ulusun yükselmesi için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Hatta, kadının toplumsal ve ulusal görevlerini, ev içi görevlerinden daha önemli görmüştür.[50]

Kadınların gerek görünüşleri, kılık kıyafetleri, kentsel ve kamusal alanlarda erkeklerle bir arada olmasıyla, gerekse eşit siyasi haklar elde etmiş yurttaşlar olarak görünürlük kazanmasını Cumhuriyetçilik teşvik etmiş, meşrulaştırmış, bunun hukuksal temellerini atmıştır.[51]

Cumhuriyet kadınının işi zordu, çünkü Cumhuriyet kadınına çizilen yeni kadın tipinde aranan en önemli özellik fedakarlık vurgusuydu. 1934' de yayına başlayan *Cumhuriyet Kadını Dergisi*' nde, Cumhuriyet kadınının özellikleri tek tek belirtilmişti. Öncelikle, Cumhuriyet kadını çok yönlü olmalıydı. İş hayatında olduğu kadar, eğlenceli cemiyet hayatında da kendisini göstermeliydi. Hem fikir, hem süs kadınıydı. Edebiyata,

---

[48] Tekeli, a.g.e. , s. 30.

[49] Ömer Çaha, "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, "Kamusal Alan",Yıl:2, Sayı:5, Ankara, Kasım, Aralık, Ocak 1998- 9, s. 88.

[50] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , s. 162.

[51] Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yay. , İst. , Nisan 2001, s. 102.

spora, ev kadınlığına, anneliğe ve zevceliğe de yetenekli olmalıydı. Tam anlamıyla mükemmel olmalıydı ve bu anlamda da işi çok zordu.[52]

Kadınların, ülkenin kalkınması için kendilerine yüklenen yüce görevleri, ev içi rollerini küçümseme boyutuna varacak niteliklere ulaşırken, aksine mesleki kimlikleri, onların benliklerini tanımlayan en anlamlı alan olmuştu. 1930 ve 1940' lı yılların haftalık *Yeni Adam* mecmuasının ele aldığı evli kadının 12 meziyeti, yalnızca kadınların değil, Cumhuriyet erkeklerinin de kadınlardan neler beklediğini ortaya koymaktaydı. Buna göre, kadınların 12 meziyeti şu şekilde olmalıydı:[53]

> *"Açlığa dayanıklılık, para göz olmamak, süsüne özen göstermek, modayı aşan bir zevke sahip olmak, sevimlilik, tasarruf, erkeğin kaprislerini anlamak, sebepsizce kıskanmamak, çocuk nedir bilmek, bilgisini satmamak, turşu, reçel yapmak gibi hünerlere sahip olmak.."*

Kadınların, Cumhuriyet rejimiyle bütünleşmesi, ev kadınlığı rollerinde de gözükmeye başlamıştı. Haremlik-selamlıktan, erkeklerle ortak paylaşılan alanlara geçilmekteydi. Kadınların gündüzleri düzenledikleri kabul günleri, onlar için adeta bir modernleşme okulu olmuştu. Yeni yaşamın görgü kuralları, moda, çocuk terbiyesi, karı-koca ilişkileri birlikte tartışılmaya başlanmıştı.[54]

Kadınların dışarıya açılmaya ve politika yapmaya başlamaları da, bu dönemde gerçekleşmişti. 16 Haziran 1923' de Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir parti kurmuştu, fakat gerekli izni alamamıştı. Kadınların seçme seçilme haklarıyla ilgili talepleri de parti programından çıkarılarak parti, Türk Kadınlar Birliği adıyla derneğe dönüştürülmüştü. Daha sonra, tek parti yönetimi, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındığı için artık bu derneğin işlevinin kalmadığını açıklamış ve dernek kapatılmıştı. Nezihe Muhittin bu kez seçimlerde aday olmayı denemiş, fakat partiden gerekli desteği alamamıştı. [55]

---

[52] a.g.e., 102.

[53] a.g.e., s. 102.

[54] a.g.e., s. 102.

[55] M. Yılmaz, a.g.e.

Cumhuriyetin kamusal alanda kadın ve erkek eşitliği açısından getirdiği yenilikler; örtünün terk edilmesi (1924'ten itibaren), zorunlu temel eğitimin sağlanması (1924), kadınlara seçme ve seçilme hakkı (1934), Şer' i hukukun kaldırılması ve İsviçre Medeni Kanunu' nun benimsenmesidir (1926). Fakat bunlardan yararlanan kadınlar, yine de toplumsal kimliklerini, Batı' da ki gibi erkekle karşılaştırarak kuramamışlardır. Cumhuriyetçi modern kadın, toplumsal kimliğini "geleneksel" kadın ile karşılaştırarak oluşturmuştur.[56]

Kadınların ev dışında yeni toplumsal kimlik kazanmaları, cinsel kimliklerinden arınmaları ile paralel gelişmiştir. Özellikle Simone de Beauvoir' ın temsil ettiği eşitlikçi liberal feminizme göre, kadının özgürleşmesi dişiliğinin getirdiği baskıdan kurtulmasıyla eşdeğerdir. Kadın, özel aile alanından kamusal çalışma alanına çıkmasıyla kadınlığından kurtulacak, insanlık mertebesine erişecekti. Cumhuriyetçi feminizm de benzer bir şekilde kadın kimliğini, "kadın insandır" ilkesiyle tanımlamış, çalışma yaşamıyla kadınların kamusal yaşama katılmasını savunmuştu. Ancak Müslüman bir toplumda yol alan Cumhuriyetçi feminizm, kamusal hayatta görünürlük kazanan, erkeklerle bir arada bulunan kadınların bir o kadar da iffetli, erişilmez kadınlar olduklarını, yani toplumsal ahlakı tehdit etmediklerini ispatlamak durumundadır.[57]

Kadının kamu yaşamına girmesi, saygınlığına dair işaretlerin abartılmasıyla meşruluk kazanmıştı. Okumuş kadın, meslek sahibi kadın, Cumhuriyetçi reformların yücelttiği değerler bağlamında ayrıcalık kazanmış, ancak bir o kadar da "cinsiyetsiz", hatta bir ölçüde erkek kimliğine bürünmüştü. Başka bir ifadeyle, Cumhuriyetçi kadın peçesini ve çarşafını atmış, ancak bu kez cinselliğini çarşafa sokarak kamusal alanda kendisini yeniden yapılandırmış, kendisini "dokunulmaz", erişilmez kılmıştı.[58]

Göle' nin Tekeli' den yaptığı alıntıda, Tekeli' ye göre devlet feminizmi, bir anlamda şizofrenik bir kimliğe yol açmıştı, Cumhuriyet kadınları kendi kişisel isteklerini yok sayarak, bastırarak hayatlarını devlet tarafından kendilerine verilmiş görev duygusu ve ulusal idealler çerçevesinde tanımlamış ve bu doğrultuda yaşamlarını

---

[56] İmançer, *Doğu Batı,* Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e. , ss. 162- 163.

[57] Göle, a.g.e., ss. 108-109.

[58] a.g.e. , s. 109.

idame ettirmeye çalışmışlardı. Böylece, milli idealler etrafında tanımlanan Cumhuriyetçi kadın kimliği, feminist bakış açısından sorgulanmaya başlamıştı. N. Sirman ise, kadınların siyasi ve sosyal alanlara, çeşitli ideolojiler ekseninde çıkmayı denediklerini belirtmekte: Gerek Cumhuriyetçi ideoloji, gerek devrimci, gerekse İslami ideoloji ile.. Sirman' a göre, kadınlar her şeyden önce kendi önceliklerini belirleyerek, tüm bu ideolojilerden özerklik kazanmaya başlarlarsa, etkinlikleri daha da artacak ve seslerini daha çok duyurmaya başlayacaklardır.[59]

Deniz Kandiyoti araştırmalarında, erkeklerin önayak olduğu reformların kadınların kurtuluşuna yardımcı olsalar bile, onların özgürleşmesini sağlamak için yeterli olmadığını tespit etmiştir. Kandiyoti bu durumu, Türk kadını için:[60]

"Hukuksal eşitliğin bedeli, bireysel özgürlük perspektifinin tamamıyla geri plana atılması oldu. Böylece ataerkinin iki ayağı devlet ve aile reisi arasında bir uzlaşma da sağlandı. Ataerki, kadınların da katkı ve desteği ile modernize edildi", şeklinde ifade etmektedir.

Kandiyoti' ye göre kadınların, örneğin dinsel, evrensel ya da ulusal değerlerin özgül taşıyıcısı olarak görülmesi, onları, bir süre için daha yüksek bir statüye ve saygınlığa kavuşturabilir, ama son çözümlemede onları erkeklerin tanımladığı imgeler içine hapseder. Ve bu imgeler içselleştirilmiş olduğu için baskı, zayıflamış olmaktan çıkmaz, yalnızca ona karşı mücadele olanağı zayıflamış olur. Kadınların, kendi kendilerini tanımlama ve özerk bireyler haline gelme mücadelelerinin devamlılığı için, kendilerine dayatılan tanımları ve imgeleri reddedip, yerine kendi yarattıklarını geçirmeleri gerekmektedir.[61]

1980' li yıllardan sonra, Cumhuriyetin kadınlara tanıdığı fırsat alanlarından yararlanmış, eğitimli bir kentli kadın kesimi oluşmuştu. Bu kesim, 1960 sonrası Batı' da gelişen feminist akımdan etkilenmiştir, fakat Batı'da ki feminist akımları Türkiye modelinden ayıran en önemli özellik, onların devlete karşı tavır almaları olmaktadır.[62]

---

[59] Göle, a.g.e., s. 111.

[60] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e., s. 163.

[61] a.g.e., s.163.

[62] a.g.e., ss. 163-164.

Kamusal yaşam, 1980 sonrasında önemli bir farklılaşmaya sahne olmaya başlamıştır. Etnik, dinsel, siyasal, cinsel, kültürel ve ekonomik alanda farklı güdülerden ve referanslardan beslenen sosyal gruplar, kamusal alanı fazlasıyla çeşitlendirmiştir.[63]

Buna ek olarak, Türkiye' de Osmanlı İmparatorluğu' ndan Cumhuriyet' e kadar süregelmiş Doğu- Batı çelişkisi, günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Batılı feminist görüşlerin doğrultusunda, kadın haklarını savunan görüşlerin yanında, İslamcı çerçevedeki görüşler de varlığını etkin bir şekilde sürdürmeye çalışmaktadır; cinsiyetçi ideolojiyi sorgulayarak, laik feministleri eleştirmektedirler.[64]

Ancak her halükarda, Türkiye' de ataerkil kültürel miras göz önünde bulundurulduğunda, kadının toplumsal yaşamda ikincil konumu günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyet rejiminden sonra, kadınların kamusal yaşamda yer alması için sağlanan olanaklara rağmen, Türkiye' nin gelişmekte olan bir ülke olması, İslami kültürel değerlerin belirlediği ahlaki ideolojinin etkinliği, kadınların toplum içinde statülerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.[65]

---

[63] Çaha, *Doğu Batı*, Kamusal Alan, a.g.e. , s. 92.

[64] İmançer, *Doğu Batı*, Yeni Düşünce Hareketleri, a.g.e., s.164.

[65] Gökhan Bacık, "Kadınsızlaştırma", Radikal Gazetesi –Radikal İki Eki-, 26/10/2003.

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM VE KADIN

I- İSLAM'DA KADIN BEDENİNE BAKIŞ

Kadınlarla ilgili birçok sorunun açıklaması, kadın bedeninin erkeklerin sonu gelmez savaşlarının gerçekleştiği alan olmasında yatmaktadır. Kadın bedeni, erkeklerin iktidar kavgasının oynandığı, erkekliklerinin ispatlandığı alandır. Erkekler kendi varlıklarını, güçlerini kadın bedeni üzerinde ispatlamak isterler. [66]

Batı' da ilk zamanların feminist hareketinin, dini ibadetlerin doğasını değiştirmeye yetecek kadar derin etkileri olmuş ve ataerkil dinin eleştirisini başlatmıştır. [67] Günümüzde de köktendinciliğin yükselişi, ataerkilliği sağlamlaştırmaktadır. Köktendincilik, halkı eşitsizliğin doğal olduğuna inandırmaya çalışmakta ve kadın bedeninin denetim altında tutulmasının gerekliliği düşüncesini sürdürmeye çalışmaktadır. [68]

Tektanrıcı dinsel ideolojinin ve pratiğin, bugünkü gündeminde, kadının beden ile olan ilişkisine dayanılarak meşrulaştırılan toplumsal denetim ve gene bu ilişkiden yola çıkarak yapılan bir dizi toplumsal, kültürel çıkarsama, merkezi bir yer tutmakta; ister Batı' da isterse Doğu' da olsun, köktendinciliğin cinsiyetçi programının özünü oluşturmaktadır.[69]

İnsanlar bu dünyaya beden sahibi olarak gelirler ve başkalarıyla bu bedenselliğin belli özelliklerini paylaşırlar. Ancak, bedenin anlamını belirleyen, doğal ve evrensel özellikler değildir. Çünkü aynı özelliklerin vurgusu, her yerde aynı olmamaktadır. Bedenler, toplum ve kültürle varolmakta ve her kültür, insan bedenselliğinin bazı

---

[66] Fatmagül Berktay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yay., 2000, İst. s. 129.

[67] Hooks, a.g.e., ss. 109-110.

[68] a.g.e., s. 112.

[69] Berktay, a.g.e., s.129.

yönlerini vurgularken, diğer bazı yönlerini de göz ardı etmektedir. Bu anlamda beden, bir kültür aracıdır; ne yediğimiz, nasıl giyindiğimiz, bedenlerimize bakmakla ilgili ritüellerin tümü, esas olarak kültür tarafından belirlenmektedir. Beden, çok güçlü bir sembolik form; bir kültürün merkezi kurallarının, hiyerarşilerinin ve hatta metafizik bağlılıklarının yazılı olduğu bir zemindir. Ancak beden yalnızca bir kültür metni olmakla kalmamakta, aynı zamanda, Pierre Bourdieu ve Michel Foucault' nun belirttikleri gibi, toplumsal denetimin pratik odağı olmaktadır.[70]

Erkeğin en dokunulmaz kimliği olan cinselliğinin ispatlandığı alan, kadın bedenidir. Bu durumda erkeklerin en temel kimliği, bir bakıma kadın bedenine muhtaç durumdadır. Ne var ki, erkeklerin kadın bedenine yaklaşımı cinsel çerçeveyi de aşarak, bedeni siyasallaştırmıştır. Bütün erkek ideolojiler kendi kusursuzluklarını, güçlerini kadın bedeni üzerinde kavga vererek ortaya koymak istemişlerdir. Kadının temel görevi, modern kadın, özgür kadın şeklinde başlayan bütün önermeler gerçekte bu durumun açıklayıcı betimleridir. Erkeklerin ürettiği tüm düşünce biçimleri, sürekli olarak "kadının asli görevini" tanımlamayı amaçlamaktadır. Erkeklerin kendi düşüncelerinin tutarlılığını ispatlamak için, "kendi modellerine uygun" kadın tiplerini birer örnek olarak toplumun önüne çıkarmaları, kadının disipline edilmesinden başka bir şey olmamaktadır.[71]

Simone de Beauvoir, *Deuxie' me Sexe* adlı eserinde kadın bedenine şöyle yaklaşmaktadır:[72]

> *"Dişi bedeni sürekli, kadını erotik ya da doğurma edilgenliği içinde hapseden, ve onu bir nesne, erkeğin arzularının ve etkinliklerinin aracı durumuna getiren bir et yığını olarak gösterilmiştir. Öpüşme, okşama olsun, tam bir cinsel ilişki olsun, kadın, aşk ilişkisinde edilgen bir konumdadır: Kendisini bir araç gibi görür, bütün özgürlük ötekindedir."*

---

[70] a.g.e., ss. 130-131.

[71] Daha fazla bilgi için bkz, 26/10/2003 tarihli Radikal Gazetesi Radikal İki Eki, Gökhan Bacık'ın "Kadınsızlaştırma" adlı makalesi.

[72] Sylviane Agacinski, *Cinsiyetler Savaşı*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitapevi Yay., Ankara, 1998, s. 48.

Hem Batı, hem de Doğu geleneğinde kadın bedeni, bedenselliğin en somut ifadesi olarak görülmektedir. Çünkü kadın, doğurganlığı ve üremede oynadığı rol nedeniyle, varoluşun fiziksel yönleriyle daha fazla donanmış kabul edilir ve bu nedenle doğayla ve dolayısıyla da bedenle özdeşleştirilmektedir.[73]

Bu anlamda, kutsal olanla cinsel olanın sınırlarının dikkatle çizilmesi gerekmektedir. Kutsalla cinsel arasındaki fark kendini anlatım biçiminde, söylemde belli etmektedir. Cinselin, yani kadının her gün doğurmasına ve böylelikle insan soyunu yeniden üretmesine karşın kutsal, söylem aracılığıyla ve söylem içinde yaratılır; yani sözcük, algılama ve gösterim sistemine açılmaktadır. Kutsal, başka konuların yanı sıra cinseli de ele alan bir söylemdir, ne var ki, bir yandan onun yaşam yeteneğini yadsırken, bir yandan da tek özelliğinin bu yetenek olduğunu ve cinseli insanlara vermesi gerektiğini savunmaktadır. Bu durumda, kutsalla cinsel arasındaki ilişki bir kuvvet ilişkisi olarak adlandırılabilir, kutsal cinseli tüketmekte ve sonra onu, söylem düzeyinde yeniden üretmektedir. Bir kültür düzeni olarak Müslüman uygarlık, gerçeği kendine mal ettikten sonra, onu söyleme dönüştürmektedir. Söyleme dönüştürülen gerçek yok olmaz, değişikliğe uğramaz, bozulmaz, sadece söylem gerçeğin üstüne yayılır. Cinseli konu alan kutsal söylem, fiziksel ve maddi söylemin gerektirdiği biçimde cinselle bir arada var olmaktadır. Bir yanda, bir düşünce olan ataerkillik, yani cinseli konu alan İslam söylemi, çocuğun babaya ait olduğunda karar kılan görüş vardır. Öte yanda da maddi bir olgu, yani çocuğu doğuran kadın.[74]

Kutsal söylemde, kadınlarla ilişki kurulurken iki ayrı yola başvurulmaktadır; ilkinde, doğrudan kadından söz edilmekte ve ona seslenilmektedir. Bu yönteme, erkek ile kadının Tanrı önünde eşit sayıldığı ibadet kurallarından söz edilirken başvurulmaktadır. Diğer yandan, Müslüman toplumun örgütlenmesine ve yönetimine ilişkin sorular, dini yasalar ele alınırken, kadınlar, söylem düzeyinde ortadan

---

[73] Berktay, a.g.e., s. 148.

[74] Fetna Ayt Sabbah, *İslam'ın Bilinç Altında Kadın*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yay., 1995, ss. 91-96.

kaybolmaktadır. Doğrudan kadınları ilgilendiren kuralların belirtildiği durumlarda dahi, bu yöntem kullanılmaktadır.[75]

İslam' ın biçimlendirdiği ataerkil evrende kadın, erkeği doyuma ulaştırmak için yaratılmış bir zevk nesnesi olarak algılanmaktadır. Bu evrende cinsel eylem, eşit iradeyle donatılmış iki kişiyi birleştiren bir eylem olarak algılanmamaktadır. Önemli ve geçerli olan, sadece erkeğin iradesi ve hazzıdır.[76]

Biyolojik olarak düşünüldüğünde, kadın erkeği doğurmaktadır. Ancak kutsallık boyutunda kadın, erkekten sonra ve onun bedeninden yaratılmaktadır. Yani, Tanrı önce erkekleri yaratmış, daha sonra da kadınları onların bedeninden çekip çıkarmıştır.[77]

Yine Sabbah' a göre; Ortodoks İslam söyleminde evren, Tanrı' nın gördüğü ve olmasını istediği gibi algılanmaktadır. Kutsal Kitap' ın hiçbir yerinde doğrudan zayıfın, hizmetkarın, kölenin bakış açısına, Tanrı' nın itaat etmelerini istediği müminlerin yaklaşımına rastlanmadığını ve kölenin ancak efendisi aracılığıyla tanınabileceğini söylemektedir. Bu olgunun, Müslüman uygarlığın biçimlendirdiği haliyle cinsiyetler arası ilişkiyi kavramakta, son derece önemli olduğunu düşünmektedir. O' na göre; cinsiyetler arası ilişki, efendi Tanrı ile onun kölesi olan mümin arasında ilişki kurulmasını sağlayan temel ilişkinin yansıması ve somutlaşmasından başka bir şey değildir. Cinsiyetler arası ilişki efendinin, yani kocanın isteğine uygun olarak biçimlenmektedir. Kadının isteği, hiçbir zaman doğrudan ortaya konmamakta; bu istek sadece efendi aracılığıyla ifade edilebilmektedir. İslam'da libido iktisadı, altta olanın sessizliği çevresinde kurulmakta ve düzenlenmektedir. Ve bu sessizlik, o kişinin iradesizleştirildiğinin bir ifadesi, itaat ettiğinin bir göstergesi olmaktadır.[78]

Sabbah, bu konuyu şöyle ifade etmekte:[79]

> *"Müslüman Tanrı' ya göre, erkek müminler için kadınla çocuk, potansiyel bir haz kaynağıdır; dolayısıyla müminler her an bu*

---

75 a.g.e., ss. 98-99.

76 Berktay, a.g.e., s. 150.

77 Sabbah, a.g.e., s. 99.

78 a.g.e. , ss. 108-109.

79 a.g.e., s. 139.

heyecan ve sevgi seline kapılabilirler. Kadınla çocuğun bu özellikleri Tanrı' yı kızdırmak için yeterlidir; derhal gücünü ortaya koyar: Kadınla çocuğu atlarla, altınla ve diğer maddi nesnelerle bir tutarak "zenginlik" e indirger, nesneleştirir ve bu yolla iradeden yosun bırakır".

İslam bu şekilde, kadının yaratma gücünü elinden almakta ve onu tamamıyla erkeğe bağımlı hale getirmektedir. Birey olarak kadın yok sayılmaktadır, kadın ancak erkekle birlikte bir değer kazanmaktadır.

Boşanma ve çokeşlilikle, Müslüman ailede erkeğin, kadın bedenine sevgi duyması tehlikesi önlenmeye çalışılmaktadır. Sabbah' a göre; çokeşlilik ve boşanma, hem erkeğin kadına duyduğu sevgiyi parçalamaya yönelik mekanizmalardır, hem de Müslüman ailenin çekirdeğinde, bir erkek bir de kadından oluşan çiftin yer almasının yadsınmasıdır. Müslüman ailenin, resmen ve kurumlar aracılığıyla erkeğin hizmetine sunduğu eşlerin çokluğu, gerek çokeşlilik gerekse boşanma aracılığıyla erkeğin tek bir kadına bağlanmasını engellemekte, onun sevgi ve heyecan kapasitesini yoğunlaştırmasını engellemekte ve onu, bu kapasitelerini dağıtmaya teşvik etmektedir.[80]

Fetna Ayt Sabbah' a göre; arzunun somutlaşmış bir biçimi olan kadını boyunduruk altına alma zorunluluğu, İçtihadi İslam' ın çok açık bir biçimde ortaya koyduğu kadın düşmanlığını açıklamaktadır. Akıl ve arzu çatışması, birbirinden önemli bir dizi çatışmayı kendine doğru çekmekte ve bünyesine almaktadır: Aklı, düzeni, Tanrı' yı, denetim altına alınmış olanı temsil eden erkek öğesi ile arzuyu, kargaşayı, şeytanı ve denetim altına alınamayanı temsil eden kadın öğesi.[81] Kadının, erkek için çok büyük bir önem taşıyabileceğinin kabul edilmesi Tanrı' yı, hiç de istemediği bir şey yapmak zorunda bırakmaktadır: Tanrı kadını fetişleştirmek zorunda kalır. Bu yüzden de erotizm, Ortodoks söylem içinde çok özel bir görünüm kazanmaktadır: Bu erotizm, arzuya yer vermemektedir ve bu erotizm, heyecan arayışını ortadan kaldırmak, hiç olmazsa en aza indirgemek ve bedensel arayışlar üstünde yoğunlaştırmak zorundadır.[82]

---

[80] a.g.e. , ss. 146-147.

[81] a.g.e., s. 156.

[82] a.g.e., s. 156.

Cinsel davranışın İslam' da neden en küçük ayrıntısına kadar, belki de başka hiçbir dinde benzeri olmayan biçimde düzenlenmiş olduğunun açıklamalarından biri de, cinselliğin tehlike olarak algılanmasıdır. Bu denetimin anlamı, tenin arzularının olumlu bir itirafı ve baskıcı olmayan bir kabulü olarak ya da aksine, önüne geçilemeyen arzunun olumsuzluğunun yüklendiği kadın öznenin imhasını amaçlayan, baskıcı bir proje olarak çeşitli biçimlerde yorumlanabilir. Bu ikinci görüş, düzenin tamamen karşısında olanın, cinselliğin denetimsiz ve değişken bir öğesi olan "şehvet" olduğunu ima etmektedir. İslam' ın aklı merkez kabul etmesi, mümininin dikkatini odak noktası olan Allah' tan saptırma tehlikesi taşıyan her şeyin, geniş bir 'şehvet' çerçevesi içinde tanımlanmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, akıl ve şehvet, birinin güçlenmesi kaçınılmaz olarak, ötekinin zayıflamasına yol açacak biçimde bir iktidar ilişkisiyle birbirlerine bağlıdır. Dengeye ulaşılması ki bu aklın zaferidir, zorunlu olarak tam bir çözümün kolay kolay gerçekleşemeyeceği sürekli bir mücadeleye işaret etmektedir.[83]

Bütün tek tanrılı toplumlar, evlilik dışı cinsel eylemi yasaklamıştır. İslam, bu sorunu mekanı sıkı bir biçimde denetleyerek çözmektedir. İslam, cinselliği mekan temelinde bölmüş ve bu uygulama onu, uç bir noktaya götürmüştür bu; cinsiyet ayrımı, kadınların eve kapatılıp hareketsiz kılınması ve dışarıya çıktıklarında örtünmek zorunda bırakılmalarıdır.[84]

Ataerkil İslam' da kadın bedeni küçümsenmekte, bir nesne olarak görülmekte ve kullanılmaktadır. Kadın bedeni, yarar sağlayıcı ve geçici bir zevk aracı olmaktan öteye gitmemeli, erkeklerin dikkatini dağıtmamalı, ruhunu meşgul etmemelidir; çünkü o, parçalanmaya yol açabilir, düzeni altüst edebilir.[85] Kadın ve erkekler için farklı olarak çizilmiş bu cinselliği yaşama alanlarının sınırları, bir yandan özel mülkiyeti koruyarak toplumu cinsel bir kaostan koruma gayretini sergilerken, öte yandan erkek egemen yaşam pratiğini belirli bir düzen içinde yeniden üretip pekiştirmektedir.[86]

---

[83] Kandiyoti, a.g.e., s. 135.

[84] Sabbah, a.g.e., s. 29.

[85] a.g.e., s. 74.

[86] Gökçen Art, *Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik*, Çiviyazıları Yay., İstanbul, 1996, s. 41.

Tunuslu sosyolog Abdelwahap Bouhdiba' ya göre, cinselliğin işlevlerinden biri, bireyi topluluğa bağlama yetisidir:[87]

> *"Cinsel yaşam birleştiricidir ve İslam ümmeti… genetik yaşama dayanır. İnsanın total, toplumsal birliği, cinsel dinamizmin bir sonucudur. Buna karşılık ümmet de, bireyin yönelimleri ve dürtüleri üzerine kendi gereksinimlerini, kendi eğilimlerini empoze eder. "İslam' a göre, cinsel işlevin kendisi kutsal olanla bağlantılıdır; Tanrı' nın gücünün kendisini aşikar ettiği işaretlerden (aya) biridir. Dolayısıyla, İslam' ın kutsal kitabı olan Kuran' ın, cinselliğin düzenlenişine özel bir önem vermiş olması doğaldır."*

Modern birey için beden, kendini doğal ve aşkın tanımlardan sıyırmakta ve laiklik ekseninde ilerlemektedir; beden, insan aklının insan bedenini bilim ve bilgi yoluyla evcilleştirmeye ve ona hakim olmaya uğraştığı o sahaya girmektedir.[88] Buna karşılık, İslamcı söylem ve pratik, cinsiyetler (kadınlar için örtünme, erkekler için sakal) ve nesiller (bakire, evli, anne) arasında hiyerarşik farklılıklar yaratarak, onları titizlikle korumaya çalışmaktadır. Dişil ve eril roller arasındaki en ufak bir belirsizlik, özellikle de kadının fiziksel olarak erkeğe benzer giyinmesi, bir günah olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan örtünme, dişilliğin ve iffetliliğin bir alameti olarak ele alınmaktadır. Bunun yanında bedene ilişkin algıda, bedenin abdest, oruç, namaz gibi ibadetlerle arındırılması ve her türlü dini törene karşı teslimiyeti gibi birtakım farklı anlamlar bulunmaktadır. Fiziksel bedenin yanı sıra, manevi benlik olan "nefis" de tanrısal iradeye karşı boyun eğdirilip, bu yolla hakimiyet altına alınmakta ve arındırılmaktadır.[89]

II- İSLAM'DA ÖRTÜNME: "TESETTÜR"

İslam için, cinselliğin üç hayati işlevi vardır: Müminlerin dünyada devamlarını mümkün kılmalarını sağlamakta; çünkü bir toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bu

---

[87] A. Bouhdiba, *Sexuality in Islam*, Routhledge and Kegan Paul, Londra, 1985, s.96, Berktay, a.g.e., s. 25.

[88] Göle, a.g.e., s. 36.

[89] a.g.e., s. 37.

zorunlu olmaktadır. İnsanların 'cennette garanti altına alınan mutlulukların tadını almalarını' ve böylece insanların cennete ulaşmak için çaba göstermelerini ve Allah' ın bu dünyadaki emirlerine uymalarını sağlamaktadır. Son olarak da, cinsel doyum entelektüel çaba için zorunlu görülmektedir.[90]

Beden, İslam için günah dolu olmadığı gibi, ruhun yüceltilmesine karşı bir varoluş da değildir. İslami çerçeve içinde:[91]

> *" Hakikatin kaynağı ve ölçüsü akıl değildir. Nefis bizi çıkarlarımızın, aklımızın, zevkimizin zubunu olmaya çağırır, ruhumuz ise vuslat için çırpınır. Aklımız ise nefis ile ruh arasında gider gelir."*

Bedenin faaliyetleri, İslam tarafından belirlenmekte ve şekillenmektedir. Bedenin, sürekli olarak kontrol altında tutulması gerekmektedir. Kadın ve erkeğin birbirlerinden ayrı tutulması, her iki taraf içinde ki özellikle kadın için, giyim konusunda keskin tanımlamaların getirilmesi, bedenin bu tarzda algılanışı ile ilintili olmaktadır.[92]

Örtünme, kadın çekiciliğini gizlemek amacıyla kullanılan birbirinden farklı pek çok tarzı kapsayan bir terimdir. E. Özdalga' ya göre, bu terim genellikle sadece vücut özelliklerini değil, yüzün büyük bir bölümünü gizleyen bir tür giysiyi (peçe) anlatır. Bu bağlamda Özdalga, son yıllarda Türk kadınları arasında uygun biçimde kullanılan giyim tarzının, örtünmeyle kastedilen tarzdan farklı olduğunu ifade etmektedir.[93]

Göle' ye göre ise örtünme, yani bir başörtüsünün takılması ve uzun, bol bir elbisenin giyilmesi olarak bilinen tesettür, mevcut geleneklerin çoğu kez önemsenmeyen bir tekrarı olmaktan çok, İslami dindarlık ve yaşam biçiminin siyasal anlamda yeniden sahiplenilişini ifade etmektedir:[94]

---

[90] Aynur İlyasoğlu, *Örtülü Kimlik*, Metis Yay., İst., 2000, s. 78.

[91] a.g.e., s. 79.

[92] a.g.e., ss. 79-80.

[93] Elisabeth Özdalga, *Modern Türkiye'de Örtünme Sorunu Resmi Laiklik ve Popüler İslam*, Sarmal Yay., İst., 1998, s.15.

[94] Göle, a.g.e., ss. 11-12.

"Kadınlar çağdaş İslamcılığın en yeni aktörleri, örtünme ise sembollerin en dikkat çekicisidir. Örtünün dışında hiçbir sembol, İslam' ın Batı' ya göre 'ötekiliğini' böylesine çarpıcı bir şekilde yeniden canlandırmaz. Kadınların örtülü bedenleri, Batı modernliğinin İslamcı eleştirisinde cinsiyet sorunun ve cinselliğin merkeziliğini yansıtır. İslamcılık, kadınları iffetin ve ahlakın işaretleri olarak gösterir. Bir yaşam biçiminin İslamileştirilmesinde ve dinin politize edilmesinde çağdaş bir sembol olarak kullanılan İslamcı örtünme, yalnızca İslam ve Batı, modernlik ve gelenek, laiklik ve din arasında değil, aynı zamanda erkeklerle kadınlar ve kadınlarla kadınlar arasındaki güç ilişkisiyle de kesişir."

O. Roy ise tesettürü, şöyle tanımlamakta:[95]

"Hicap (tesettür) bir kavramdır, ama özel bir giysi değildir; kadının yüzünü, saçları görülmeden göstermesi gerektiği anlamına gelir. Bir kadının bu icabı yerine getirme (ya da bundan yan çizme) tarzı, ya bireysel bir yeniden kendine mal etmedir (modern Türk İslamcılarında ya da ikinci kuşak göçmen işçi çocuklarında pardösü, pantolon ve türban, hatta Tahran' da ki zarif hanımların 'ça- Dior' ları), ya da verili bir kültür çerçevesinde kaydolur (Afgan çadri' si, Pakistan burka' sı)."

Örtünme ve peçe, İslamiyet' ten çok önce Yahudilerde, Yunanlılarda ve Bizans' ta, yani tüm Doğu Akdeniz uygarlığında özellikle üst sınıflar arasında geçerli olan yaygın bir uygulamaydı. Oysaki günümüzde, örtünme daha karmaşık bir toplumsal olgu haline gelmiştir. Örtünme, İslamiyet' in egemen olduğu toplumlarda, Batılı eğitim alan üst ve orta sınıfların, örtünme ve kadınların tecridi konusunu daha liberal bir tutumla ele almaları ve onların bu fikirlerinin, alt sınıflar arasında yaygınlaşması ile örtünmenin bazı çevrelerde, ulusçuluk ve Batı etkisinden uzak, otantik bir kimlik adına uygulanması devam etmektedir.[96]

Örtünme, kadın erkek ayrımını vurgulamaktadır. Erkek saçına yasak konmamakta, o, başı açık dolaşabilmekte ve bu erkeğin efendi olduğunu

---

[95] Oliver Roy, *Küreselleşen İslam*, çev. Haldun Bayrı, Metis Yay., 2003, s. 63.

[96]Berktay, a.g.e., s. 84.

göstermektedir. Kadının ise, saçının bir telinin bile görünmesi yasaklanmakta, bu da kadının erkek tarafından denetlenen tutsak cins olduğunu göstermektedir.[97]

Tarihsel dönemlere ilişkin görsel ve yazılı belgeler, dünyada en az otuz bin yıl boyunca kadın gövdesinin, saçının büyüyle, olağanüstü güçlerle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Cıbıroğlu' na göre:[98]

> *"Kadın saçının binlerce yıl olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılması ve binlerce yıl büyülerde kullanılması sonucu, kadın saçına ilişkin kalıtımsal imgelerin bilinç dışında yerleştiğini, onların değiştirilemez bir kötü yazgı, bir karabasan gibi erkeklerin üzerinde baskı oluşturduklarını düşünebiliriz. Fenomenler batıl inançla birleşerek dinlere sızmış, kimlik değiştirerek günümüze ulaşmışlardır."*

İslami kültürde, kadının bedenle ve bedensel arzuyla özdeşleştirilerek "fitne" yaratma özelliğinin vurgulanması, onun toplumsal olarak denetlenmesini ve bu denetimin somut bir göstergesi olarak, örtünmeye zorlanmasını meşru hale getirmektedir.[99]

İslamiyet' te kadının örtünmesi kuralı, İslam' ın cinsiyet ikiliğine dayanan toplumsal düzenini simgelemektedir. İki cinsiyet arasındaki kesin ayrım, kıyafet alanında da ifadesini bulmaktadır. Giysi ahlaki bir işleve, yani kadının namusunun korunması işlevine sahiptir. İslam' a göre bir edep aracı olan giysi kadın bedenini, şeklini ortaya çıkarmamalı, aksine gizlemelidir. İslam' da kadın ve erkeğin nasıl giyinmesi gerektiği, en ince ayrıntısına kadar tanımlanmaktadır. Cinsler arası farklılık ve ayrışma ilkesine dayanan İslami görüşün giyim kuralları da, erkeklik ve dişilik simgelerinin pekiştirilmesine dayanmaktadır. Tesettürün gizlenen dişilliği sergilemesi gibi, sakal da açığa vurulan erkeksiliği simgelemektedir. Örtünen kadınlar, cinselliklerini denetlemeleri gerektiği fikrini içselleştirmiştir.[100]

---

[97] Yıldız Cıbıroğlu, *Kadın Saçı- Büyü ve Türban*, Payel Yay., İst., 2004, s. 17.

[98] a.g.e., s. 21.

[99] Berktay, a.g.e., s. 11.

[100] Göle, a.g.e., s. 126.

Kadının başının bir örtü ile kapatılması erkek egemen zihnin, devletin, ordunun güçlendiği dönemlerde, yani Tunç Çağı' nda gerçekleşmişti. Ancak, ara dönem olarak nitelendirilebilecek bir dönemde, kutsal ve soylu olmak şartı ile iki cinsin de yüzünü duvakla, peçeyle kapattığı olmuştu. Daha sonraları bunun içinden, yalnızca kadının örtünmesi geleneği, ataerkil etkilerle değişime uğrayarak çıkmıştır.[101]

Le harem politique (Siyasi Harem) adlı kitabında Fatima Mernissi, "hicab", tesettür kavramının işlevlerini ve üç boyutunu tanımlamakta:[102]

> *" Birinci boyut görseldir; işlevi 'bakıştan gizlenmek' ve saklanmaktır. İkinci boyut mekana ilişkindir. Amacı cinsler arasında bir sınır çizmek, eşik oluşturmak ve böylelikle cinsleri ayırmaktır. Üçüncü boyut ise ahlaki bir fikir içermektedir ve yasak buyruğu' na ilişkindir. Tesettür yasak alana işaret eder."*

Mernissi' ye göre:[103]

> *"Tesettür başlangıçta kadın erkek arasındaki özel, samimi ilişkiyi (intimite') korumaya yöneliktir. Tesettür ayeti peygamber tarafından Müslüman toplumunu ikiye ayırmak için ortaya atılmıştır: İç dünya (ev) ve dış dünya (kamu yaşamı). Ancak daha sonra, yüzyıllar içinde, tesettür 'cinsiyet ayrımcılığını' ve 'kadınların kapatılmasını', 'içerde tutulmasını' ifade eder hale gelmiştir. Dolayısıyla başörtüsü, kadını erkek bakışlarından koruyarak ve cinsiyetler arasındaki sınırları belirleyerek, mahrem alanı yasak koyarak çizmektedir. Zira, cemaatin birliği erkeğin 'şerefine' bağlıdır ki bunun da ölçüsü, kadının mahrem alanda korunan namusudur."*

Batı toplumlarından farklı bir biçimde, Müslüman toplumlarda özel yaşam, doğrudan kadının cinselliğine, yani yasak alana gönderme yapmaktadır. İslam' da toplumsal düzen, içsel ve dışsal mekanların düzenlenmesine bağlı olmakta ve kadının mahremiyeti üzerine kurulmaktadır. Örtünme ile mahrem alana, yasak alana göndermede bulunulmaktadır.[104]

---

[101] Cıbıroğlu, a.g.e., s. 100.

[102] Fatima Mernissi, *Le harem politique*, albin Michel, Paris, 1987, Göle, a.g.e., ss. 119-20, a.g.e., s. 127.

[103] a.g.e., s. 128.

[104] Göle, a.g.e., s. 128.

Kadının örtünmesi, cinslerin tecridi ilkesinin bir uzantısı olmaktadır ve cinslerin tecridinin zorunluluğu inancı , cinslerin özgürce bir arada bulunmasının tehlikeli olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır. Tecridin ve bunun bir uzantısı olan örtünmenin en çok kadın üzerinde odaklaşması, tehlikenin en önemli odağının, kadın olduğunu göstermektedir.[105]

III- TÜRKİYE ÖRNEĞİNDE "TESETTÜR"

Kadının örtünmesi, Türkiye'de hayatın İslamileşmesinin en görünür simgesi olarak ortaya çıkmıştır. İslamcı siyaset, bireyin cemaat içerisindeki rolünü açıkça tanımlamaktadır ve temel konu, kadının cinsiyetinin ve cinsiyetlerin toplumsal ayrımının kontrolü üzerinedir.[106]

Bütün Müslüman toplumlarda İslamcı hareketler, kadının örtünmesi aracılığı ile kamuoyunda görünürlük kazanmıştır. Örtünme, günlük yaşam biçiminin İslamlaştırılmasını simgeleştirmekte ve cinsiyet kimliklerinin, estetiğin ve mekansal örgütlenmenin değişik kavramlarını ifade etmektedir. Örtü, bir yandan, Müslüman kadınlığının fazilete, iffete ve kadının sosyal hayata katılımı konusundaki yasaklara dayalı, geleneksel tanımlamasını hatırlatmaktadır. Diğer yandan, kadınların bugünkü örtüsü, siyasal katılımı ve İslami kimliğin aktif ve gönüllü olarak dönüşümünü ifade etmektedir. Yeni örtünün pasif, eğitimsiz, kendini aile hayatına adamış ve uysal olarak tarif edebileceğimiz geleneksel Müslüman kadın imajıyla, hiçbir ortak noktası bulunmamaktadır. Tersine, Müslüman kızların genç, şehirli ve eğitimli grubu siyasette aktiftir ve kıyafetleri de kadınların geleneksel giyimlerinden stil, renk ve kumaş açısından farklılık göstermektedir.[107]

Günümüzdeki şekliyle örtünme, genelde İslamcılığın siyasal bir vurgusunu, özeldeyse Müslüman kadınların kimliğinin onaylanışını ifade etmektedir. Bu açıdan, Müslüman kadının geleneksel örtüsü olan başörtüsünden farklıdır. Başörtüsü

---

[105] Berktay, a.g.e., s. 114.

[106] N. Göle, *Melez Desenler*, Metis Yay., İst., Nisan 2001, s. 105.

[107] a.g.e., s. 110.

geleneklerin sınırları içinde kalmış, kuşaktan kuşağa aktarılmış ve kadınlar tarafından edilgence benimsenmişken tesettür, yaşamın geleneksel alanlarından modern alanlarına geçişi ve siyasi bir duruşu içeren, kadınlarca gerçekleştirilmiş etkin bir sahipleniştir. İslam' a ait bu giyim tarzını nitelendiren örtünme, İslami dindarlığın ve yaşam biçiminin gelenekler içinde önemsizleştirilmesinden çok, onun, siyasi alanda sahiplenilişini ima etmektedir. Bu bakımdan örtünme, cemaatin genel normlarına edilgen bir boyun eğişi ifade etmemekte, İslam' ın kurallarına karşı duyulan aktif bir ilgiyi belirtmektedir.[108]

Kadınların örtünmesi, İslamileşen siyasetin kadın- erkek ilişkilerinin, kamusal ve özel alanların dönüşümünün en görünür amblemi olmaktadır. Modernizm ile İslam arasındaki meseleler, devamlılık göstermektedir: Çatışma zemini kimlik, medeniyet ve modernlik gerilimi üzerinde temellenmektedir. Kadınların kamusal görünürlüğü ve siyasi aktörlüğü, çağdaş İslamcı hareketlerin yeni özelliğini oluşturmakta ve kadınların örtünmesiyle, ev içi mekanlara kapanmasını ve aile içi rollerle sınırlı kalmasını öngören geleneksel İslam anlayışına meydan okumaktadır. İslamcılığın yeni kadın aktörleri, üniversitede eğitimine devam etmekte, siyasi yaşama ve kentsel kadın-erkek mekanlarına doğru açılımını sürdürmektedir.[109]

Moderniteyle birlikte örtünme hareketi, eğitimli ve kentli Müslüman kadın imajını kamusal alana taşıyarak, siyasi bir katılımcı olarak onu, görünür kılmakta, kadının dış cazibesini azaltarak, cemaat ahlakının koruyucuları olarak kadınlara yeni roller atfetmektedir. Bu kadınlar, yüksek eğitime ve İslami siyasete katılarak meşruiyet ve görünürlük kazanmaktadır. İslamcılık yoluyla bu güçlenme biçimi, kendi içinde gizli bir gerilim taşımaktadır; kadınlar kendi geleneksel yaşam rollerini terk ederek, kişisel yaşamlarını bir seçim meselesine dönüştürerek, profesyonel ve siyasi kariyerler elde ederken, aynı zamanda İslami ahlak, İslami yaşam biçimi ve İslami cemaat kavramlarını hayata geçirme misyonunu sorgusuzca üstlenmektedirler. Bu bağlamda İslamcılık, hem kadınların bireyselleşmesine yol açmakta, hem de bu süreci kısıtlamaktadır. İslamcılık

---

[108] Göle, Modern Mahrem, a.g.e., s.16.

[109] Nilüfer Göle, "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak", Göle, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, a.g.e., ss. 27-28.

kadınlara, cemaatin huzuru ve ona hizmet ile sınırlandırılmış olarak, kamusal hayata katılma imkanı tanımaktadır. İslami yaşam biçiminin siyasileşmesi, kişisel yaşam tercihlerini azaltmaktadır. Kamusal alanın kontrolü, gene kadınların kontrolü üzerinden gerçekleşmektedir.[110]

Müslüman toplumların 1980' li yıllarda daha güçlü bir şekilde İslamileşmesi olgusu, görünüm açısından da kendini ortaya koymaktadır; örtünme, dinsel simgeler, sakal bırakma gibi.[111] Kültürel, şenlikli ve bazen oyunlu yeni kültürel taşıyıcılar, İslami "yeniden canlanma" modeli içinde, İslam' ın simgelerini ele geçirmekte ve alaşağı etmektedir. İslami referansın dağılması ve yoğunluğunun azalması, Müslüman toplumlarda farklı biçimler altında görülmektedir; alaşağı etme, hedef saptırma, ele geçirme. Yeniden İslamileşme, özellikle örtünme ile geleneksel konuların ve örflerin yeniden etkinleştirilmesi ve İslami biçime dışarıdan getirilen unsurların yeniden sahiplenilmesi ile, örneğin "İslami moda" olarak yeni bir modanın yaratılması yoluyla olmaktadır.[112]

İslamcı hareketlerin ortaya çıkışını hızlandıran etkenler, Müslüman toplumlarındaki hızlı şehirleşme, ekonomik kriz ve siyasi istikrarsızlık gibi etmenler olmaktadır.[113] İslamcı kadının türbanla görünür hale gelişi, kadını muhafazakar bir anlayışla özel alana hapseden, geleneksel İslami anlayışın sorgulanmasına yol açmıştır. Kentlerde ortaya çıkan türban ise, İslamcı kadının, kamusal hayata katılım talebinin simgesi olmuştur.[114]

İslam' ın siyasallaşmasının ardında, İslam' ın bugünkü zamana taşınması vardır. İslami düşünce, bugünkü Batı modernliğinin aldığı biçimler, modernliğin dayattığı yaşam tarzları ve insan anlayışı karşısında konum aldıkça siyasallaşmaktadır. Başka bir

---

[110] a.g.e., ss. 32-33.

[111] Roy, a.g.e., s. 44.

[112] a.g.e., s. 117.

[113] Kenan Çayır, "İslamcı Bir Sivil Toplum Örgütü: Gökkuşağı İstanbul Kadın Platformu", Göle, a.g.e., s. 42.

[114] a.g.e., s. 43.

ifade ile İslami hareketler, modernliğin Batılı kökenleri karşısında olduğu kadar, modernliğin yerel oluşumları karşısında da düşünmeye başlamıştır.[115]

Yeni İslami kimlik bir anlamda laikliğe karşı direnirken, bu yeni kimlik bilincini ortaya koymada, beden siyasetini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Beden siyasetinin ortaya koyduğu temel konu, kadınların örtünmesi ve cinslerin ayrımı yoluyla cinselliğin denetlenmesi olan, farklı bir birey ve toplum kavramı olmaktadır. Kadınlar açısından İslami örtünmenin benimsenmesi, güçlü bir kendini kabul ettirme isteğini yansıtmakta ve böylece de İslamiyet, yeniden meşrulaştırılmaktadır. İslamcı kadınlar kendi dindarlıklarını doğal ve yeniden keşfedilmeyi bekleyen bir şey olarak görmektedir. Örtünme, bireysel bir eylem olarak İslam'ın somutlaşmasını simgelemekte, ama aslında bireyselliği içermemektedir.[116]

İslam' ın günlük yaşama uygulanması yoluyla, cinsiyetler arasındaki farklılıklar titizlikle korunmakta ve kesin bir hiyerarşiye sokulmaktadır. Bu bağlamda örtünme, kadınlığın kadına yakışır iffet ve erdeminin bir özelliği haline getirilmektedir.[117]

Bugünkü İslamcı hareketler, modernizasyonun bir ürünü olarak algılanmaktadır. Yeni İslamcı aktörlerin geleneklerle bağlantısı oldukça zayıflamıştır çünkü, büyük bir kısmı modern eğitimden geçmekte ve profesyonel eğitim ve bilgileri, din bilgilerinin önüne geçmektedir. "Köktendinci" olarak adlandırılan radikal kesim; geçmişe, İslam' ın Kuran' da anlatılan ve peygamber zamanında uygulanan, Asr- ı Saadet dönemindeki köklere dönme arzusunu taşımaktadır. Ancak bu dönüş, gelenekle bir süreklilik içerisinde olmamaktadır. Aksine öz kaynaklara verilen referans, bugüne kadar kuşaktan kuşağa aktarılmış, onların gözünde çarpıtılmış geleneksel pratikleri ve İslam' ın yorumlarını eleştirmek için kullanılmaktadır. İslamcı hareketler ironik bir biçimde, toplumun geleneksizleşme sürecine katkıda bulunmaktadır.[118]

İslamcı kadınların örtünme biçimleri de, gelenekler ve modernlik arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır. Örtünme, Müslüman kimliğin hatırlatıcı öğesi

---

[115] Göle, *Melez Desenler*, a.g.e., s.12.

[116] a.g.e., s. 122.

[117] a.g.e., s. 123.

[118] a.g.e., s. 174.

konumundadır. Ancak, yeni İslamcı örtünmenin; stili, rengi ve formu açısından geleneksel örtünmeyle ilgisi kalmamıştır. Modernizmden kaçarken, aslında kendileri modernizmin içine düşmektedir.[119]

İslamcılara göre örtünme her şeyden önce, her "Müslüman" kadının uyması gereken bir emir olarak görülmekte ve başörtünün kullanılması dinin bir gereği olarak algılanmaktadır.[120]

Başörtüsünü, siyasal İslam' ın bir simgesi olarak gören laik çevreler gibi İslamcılar da aynı paydada birleşmektedir: Başörtüsü simgedir! Ancak İslamcı yazarlar, globalleşme ekseninde, başörtüsüne karşı oluşu kişiliksizleşme olarak algılamaktadır. Onlara göre örtü, onların özgürleşmelerini sağlayan bir simgedir, bu sayede hapsoldukları özel alandan, kamusal alana çıkışlarını gerçekleştirmektedirler.[121]

İslami hareketin tüm yükünün kadınlar tarafından çekildiğinin vurgusu, başörtüsüne yüklenen anlamlardan biri olmaktadır. Kadınlar ısrarla başörtüsü, türbanda direnmekte ve bunu İslami hareketin en önemli simgesi saymaktadır.[122]

İslamcı yazar Sevda Alankuş Kural, örtünün, "Müslüman" kadının kamusal alana çıkabilmesinin koşulu olduğu vurgusuna dikkati çekmekte ve örtünmenin "özgürleşme" idealiyle kurduğu bağı önemsememektedir:[123]

> *"…'başörtüsünün' metonimik olarak çağrıştırdığı ezilen, aşağı sınıftan ya da kırsal kökenli, evine hapsedilmiş, gölge kadını değil; öz-güvenli, eğitimli, kentli (leşmiş), kamusal alana katılan, gerektiğinde eyleme duran yeni Müslüman kadını çağırmasını sağlamaya çalışıyorlar."*

Bu bağlamda başörtüsü, kadını evden, hapsedilmişlikten kurtaracak olan bir ön koşul olarak görülmekte ve başörtüsü, kadının kamusal alana girişinin müjdesi olarak algılanmaktadır.Böylece başörtüsü için verilecek olan mücadele, sadece İslamcı

---

[119] a.g.e., s. 174.

[120] Hülya Demir, *İslamcı Kadının Aynadaki Sureti*, Sel Yay., İst., 1998, s. 109.

[121] a.g.e., s. 110.

[122] Fehmi Çalmuk, *Merak Edilen Kızlar*, Merdiven Yayınları, Ankara, 2004, s. 32.

[123] Hülya Demir, *İslamcı Kadının Aynadaki Sureti*, Sel Yay., İst., 1998, s.111.

ideolojinin, politik hattı olmasının ötesinde, bu mücadeleye destek veren kadının da "özgürlük mücadelesine" atılan bir adım olarak görülmektedir.[124]

Cihan Aktaş' a göre; kadın için örtünme, cinsel özelliğine bağlı olarak toplum içine rahatça çıkabilişinin ölçüsü olmaktadır ve ona göre örtünün varlığı, kadının toplum içindeki varlığıyla tanımını bulmaktadır: Bir başka ifadeyle, örtü olgusu zaten özünde toplumsal olanla ilgilidir.[125] Çünkü örtünme, İslam' ın iffet anlayışının bir parçası olarak tanımlanmaktadır. İslam' a göre iffet genel olarak, meşru olmayan cinsi hayattan uzak olmakla tanımlanmakta ve buna neden olan tedbirleri ve davranışları da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, giyiniş ve davranışları ile başkalarını tahrik eden ve onları günah işlemeye iten kişilerin, İslami anlamda iffetlerine gölge düşmektedir.[126]

İslami düşüncede, cinsler arasında bir cazibenin varlığı genel kabul görmektedir. Cazibenin, ailenin kurulmasında ve devamında etkisi olduğu gibi, cinsi günahlara neden olabileceği de öngörülmektedir. Cazibenin bu olumsuz yanını ortadan kaldırmak için, kadın ve erkeğin ki özellikle kadının, cazibe merkezlerini örtmesi ve buraları, karı-koca ve bazı yerleri kısmen akraba dışında kimseye göstermemesi istenmektedir.[127]

Bu düşünce tarzına göre kadınlar, kendilerini koruma adına örtünmekte ve kendilerini örtünerek haramdan korumaktadırlar. Fakat, her ne kadar dışarıda ki bakışlardan korunmak için örtünseler de, başı örtülü kadınların dışarıda bakılma arzularının olduğu, başörtüsü seçiminde ki hassasiyetlerinden de anlaşılmaktadır. Bakılmamak için saçlarını kapatmakta, fakat beğenilmek için de uyumlu ve güzel giyinmeye çalışmaktadırlar.[128]

---

[124] a.g.e., s. 111.

[125] Cihan Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, Beyan Yay., İst., 1992, ss. .30-31.

[126] Demir, a.g.e., s. 116.

[127] a.g.e., ss. 116-117.

[128] Çalmuk, a.g.e., ss. 61-62.

Örtünün ne kadar zorunlu olduğu, kapalılık/ açıklık, örtülü olmak/ olmamak üzerinden yapılmaktadır. Hülya Demir, Şule Yüksel Şenler' den yaptığı bir alıntıyla bunu örneklemektedir: [129]

> *" Sorarım size, bütün güzellik ve cazibesinin bir ömür boyu hayat arkadaşı olan ve ebedi hayatta da beraber olacağı efendisi için kullanan ve mazbut, kapalı kıyafetiyle diğer erkeklerin nahoş nazarlarından korunarak, bu güzellik ve cazibesini yalnız meşru erkeğine münhasır kılan şerefli ve namuslu bir kadının tutumu mu ayıptır? Yoksa dinimizce kadınların bile görmesi haram kılınmış olan, dizden yukarı bacakların ve vücudun en göz alıcı taraflarını erkek bakışlarının önüne hayasızca seren, bir erkeğin kadını olmak yerine, aç bakışlı, binlerce erkeğin kadını ve zevk metası olmak gibi zavallı bir duruma düşen, genç kız ve kadınların bu pespaye hareketleri mi daha ayıptır?"*

Örtülü olmak veya olmamak, biçimsel bir farklılığın dışında bir anlam taşımaktadır. Ancak bu ayrım yapılırken, diğerinin meşruluğu lekelenmektedir: [130]

> *" ..tesettür, erkeğin bir kadın vücudunu tanıma merakını meydana getirir ve bu da insanı evliliğe götürür. Ancak, açıklık, erkeği 'cinsi temasa, seri ve sonsuz temasa' götürür ki buna da fuhuş denir." Hatta örtü, kadının ruhuna sahip olmanın bir yoludur: " Kadın heyecanlarıyla yaşar. Kalpler değişkendir, aynı noktada durmaz. Kadının ruhu bendsiz bir nehirdir, o nehre malik olabilmek için onu bendlemek lazımdır. İşte örtü budur."*

Demir' e göre kadın böylece örtünmeyle birlikte, cinsellik saçan kadın mı yoksa bir insan mı sorusunun sorulacağı bir konuma itilmektedir.[131]

Feminizm Nedir? kitabının yazarı Muhammed Emin, kadının insanlık vasfının korunmasının en önemli unsurunun, tesettür olduğunu belirtmektedir. Tesettüre karşı olan kadın, kadınlığını ve cinselliğini ön plana çıkardığı için önce kadın, sonra insandır. Tesettürlü kadın ise, tam tersi bir konumdadır. Böylece, örtülü kadın ve örtüsüz kadına yaklaşımda İslamcı yazarlar örtülü kadını tanımlarken, ona tüm olumlu özellikleri atfederken, aksine örtüsüz kadınlara olumsuz özellikleri yüklemektedir. Bu yazarlara

---

[129] Demir, a.g.e., ss. 117-118.

[130] a.g.e., s. 118.

[131] a.g.e., s. 118.

göre örtü, bir üstünlüktür, örtü “bir ziynettir, bütün insanlığa gönderilen ilahi bir kanundur.”[132]

Bu bağlamda, Fatma Karabıyık Barborosoğlu üstünlük ve mükemmellik beklentisini şöyle ortaya koymaktadır: [133]

> *“Dindar kadınlar başörtüleriyle, kendi varlıklarını karşı taraf için şeffaflaştırırlar. Ama bu şeffaflık tamamen karşı tarafın merceğinin kalitesine bağlı olarak bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Yani, karşı tarafın merceği de şeffaf ve geçirgen ise, tarafların birbirlerini anlaması ve bu anlayış çerçevesinde bir diyalog kurmaları söz konusu olabiliyor. Fakat karşı tarafın merceği kalın ise, bu kalınlık değişik düşünce tortularının birbirine karıştığı bir tabaka ile kaplı ise, başörtülü kadını değerlendiriş de bu tortunun kimyasına göre farklılıklar gösteriyor. ‘Kişiyi nasıl bilirsin? Kendin gibi.’ Özdeyişi geçerli oluyor bir nevi. Fakat bütün bunlara rağmen, kamusal alanda kendini görünür bir noktada var etmeye kalkan tesettürlü bir kadın, yaptığı her davranışın faturasının, diğer tesettürlü kadınlara da ödetileceğini hiç unutmamalıdır. İşte mükemmellik beklentimin içinde, bu bilinç yatıyor.”*

Barborosoğlu’ na göre başını örterek kendisini “dindar” olarak tanıtan kadınların zaaf noktaları, hem İslami kesim hem de laik kesim tarafından gözetim altında tutulmaktadır.[134]

Yazar, kimsenin kimseye başörtüsünü iyi taşımadığı için, başını açması gerektiğini söyleyemeyeceğini savunmaktadır: [135]

> *“Daha iyi örtmesi gerektiğini söyleyebilir. Fakat açması gerektiğini söyleyemez. Dini açıdan söyleyemez. Estetik açıdan söyleyemez. Mesela herhangi bir başörtülüye, böyle davranışlarda bulunacaksan başını aç diyemeyiz. Çünkü, hiç kimsenin kötü bir davranışta bulunmasını isteyemezsiniz İslami olarak. Onun yerine ne dersiniz? ‘Başını ne güzel örtmüşsün; davranışların ile başörtün arasında denge olsun.”.*

---

[132] Muhammed Emin, *Feminizm nedir?*, TÜRDAV, İst., 1995, a.g.e. , ss. 118- 119.

[133] Nazife Şişman, *Kamusal Alanda Başörtüler*, İz Yay., İst., 2001, s.16.

[134] a.g.e., s. 17.

[135] a.g.e., s. 21.

Cihan Aktaş' a göre ise tesettürlü giyim; toplumda kadın ve erkek arasında cinsel gerilimden kaynaklanan bir zıtlaşmanın yanında, bir kardeşlik dileğinin de ifadesi olmaktadır. Tesettürlü giyimlerle, cinsellik mahrem, yasak alana taşınırken, toplumsal alanda bütün davranış ve ilişkileri belirleyen ve şartlandıran bir parametre olmaktan çıkmıştır. Bu anlamda öne çıkan, insani kimliktir. Bununla beraber mahremliğin inşası, toplumsal alanı bir gösteri alanı ve cinsellikle mayınlanmış bir alan olmaktan, mümkün olduğunca temizleme amacını taşımaktadır. Kendini topluma cinsel bir dil ve ifade ile sunmayan ki Aktaş' a göre bu kadın, özgür ve onurlu bir kadındır, toplumsal hayatta teorik olarak erkekle aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.[136]

Doç. Dr. Bekir Topaloğlu, İslam' ın kıyafet konusunda getirdiği kuralların içinde, kadının örtünmesinin özel bir yer tuttuğunu belirtmekte ve devam etmektedir: [137]

> *"Mahrem olmayan kadın ve erkeklerin, birbirlerine kem nazarla bakmamaları ve vücutlarının belirli yerlerini göstermemelerini emreden nasslar, bunun, psikolojik ve sosyal sebeplerine de temas eder. İslamiyet' in bu konu ile ilgili tebliğatında, kadına daha çok itina gösterilmekte, onun hak ve hürriyetlerinin korunması, şahsiyet ve ince duygularının rencide edilmemesi ön planda tutulmaktadır. Kuran' da, namahremlerin birbirlerine bakmamalarını ve örtülmesi gerekli yerlerini örtmelerini emreden 10 kadar ayet vardır. Çeşitli hadis mecmualarında, konu ile ilgili bir çok hadis de mevcuttur. Ayetlerde hem erkek, hem kadın "ğadd- ı basar" (gözünü karşısındakine dikip bakmamak, önüne bakmak) emredilmektedir. Ayrıca kadınlara, başlarına koydukları örtüleri, yakalarının üzerini örtecek kadar uzatmaları; sokağa çıkacakları zaman, dış elbiselerini üstlerine almaları buyruğu verilmekte; ilk cahiliye devrinde olduğu gibi "teberrüc" de bulunmaları yasaklanmaktadır."*

Topaloğlu' na göre; İslam' da bir edep aracı olan kıyafet, vücudu gizlemeli ve aynı zamanda, dünyadaki cinsiyet ikiliğini yansıtmalıdır. Bu görev kadın kıyafetinde, başörtüye verilmiştir. Başörtüsünün görevi sadece fayda değil, onu taşıyan kadının saflığı, temizliğinin bir devamı olduğunu gösterme, onun hem kadın, hem de Müslüman

---

[136]Cihan Aktaş, *Bacıdan Bayana*, ss. 73- 74.

[137] Bekir Topaloğlu, "İslam'da Kılık ve Kıyafet ve Örtünme", *İslam İtikadı Açısından Kıyafet ve Örtünme*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İst., 1987, s. 15.

olduğunu göstermesidir (Nur Suresi –XXIV- , 27- 31. ayetler). Bu anlamda Topaloğlu' na göre örtü, Müslüman kadına mutlak bir anonimlik kazandırmaktadır.[138]

Topaloğlu, bu konuda ki fikirlerini şöyle ifade etmektedir:[139]

> *"Müslüman olmak, bakışlarını kontrol etmesini bilmek demektir. Bir kadının yabancılara, yalnız yüzü ve elleri açık olabilir. Yabancı bir kadına bakmanın cezası, 'cennetin kokusunu duymamak' tır. İslam' da mutlak çıplaklık katiyen tavsiye edilmez; yalnızken bile. Çünkü cinler ve meleklerle dolu olan bir dünyada, mutlak bir yalnızlık yoktur. Bütün bu yasaklar, ' mubah bakış' ile ' zina olan bakış' ı birbirinden ayırmaktadır. Bir hadis- i şerifte, ' Gözün zinası, bakıştır; dilin zinası, sözdür; elin zinası, dokunmaktır; ayağın zinası, nefsimizin doğrultusunda yürümektir' buyuruluyor."*

İslam Dini' ne göre; insanlar bedenlerini örtmek, gizlemek için giyinirler, bedenlerini sergilemek, karşı tarafta arzu uyandırmak için değil. İslam' da kadınların örtünmesi, kendilerine mahrem, yasak olan erkeklere karşıdır. Kuran' da kadınların nasıl örtüneceği, kimlere karşı örtünecekleri ve erkeklerle olan ilişkilerinin şekli ve sınırları açıklanmıştır.[140]

Yine bu bağlamda, Kuran' da örtünmenin varlığını kabul eden bir başka İslamcı yazar Osman Ersan' a göre:[141]

> *"Tesettür, şer' an örtülmesi gereken yerleri örtmek demektir. Bir kimsenin örtmesi gereken ve başkasının bakması haram olan yerlerine, avret yeri denir."*

Ersan' a göre, örtünmenin amacı, başkasının bakışlarından korunmak ve ırzı, meşru olmayan isteklerden korumaktır. İnsandaki edeb ve haya duygusu, örtünmeyi gerektirmektedir. Örtünmede asıl amaç, Allah'ın rızasını kazanmak olmalıdır. Kadının

---

[138] a.g.e., s. 15.

[139] a.g.e., ss. 35-36.

[140] a.g.e., s. 36.

[141] Osman Ersan, *İslami Açıdan Kadın Değeri ve Hakları*, Erkam Yayınları Gençlik Serisi -21-, İst., 1997, s. 79.

örtülü olması, özgürlüğünü kısıtlamak değil, aksine şeref ve namusunu korumak içindir. Kuran' dan bir alıntı yaparak devam etmektedir:[142]

> *" Kuran' da 'Ey peygamber! Zevcelerine, kızlarına ve mü' minlerin kadınlarına, dış elbiselerden üstlerine giymelerini söyle. Bu, onların tanınıp eziyet edilmemelerine daha uygundur. Allah çok yargılayıcıdır, çok esirgeyicidir' buyurulur. İslam Dini, örtünmeyi emretmekle kadını muhafaza etmek, onun kıymetini arttırmak ve hürmete layık bir insan olduğunu ortaya koymak istemiştir. Dış etkilerden korumayı istediğimiz her şeyi örtü ile muhafazaya çalıştığımız da bir gerçektir."*

Bunun ardından Peygamber' in bir sözüne yer vererek, kendi düşüncesini doğrulamaya çalışmaktadır:[143]

> *"H.z. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz, giyim, beden veya davranışlarıyla erkeğe benzemeye çalışan kadına ve kadına benzemeye çalışan erkeğe lanet etmiştir: 'Kadınlardan erkeklere benzeyenlerle, erkeklerden kadınlara benzeyenler bizden değildir' ".*

Bu düşünce tarzına göre, Müslüman kadınlar kendilerine emredilen şekilde giyinmeli, cinslerine uygun şekilde davranmalı ve erkeklere özenmemelilerdir. Buna göre kadın, yüzü ve bileklere kadar elleri hariç olmak üzere, vücudunun geri kalan kısımlarını, temiz, sade ve diğer kadınlara örnek olacak tarzda muntazam olarak örtmekle yükümlü görülmektedir. Bu emirleri, tavsiyeleri uygulayan kadınların, namuslu, şefkatli oldukları ve başkalarına karşı da örnek teşkil edecekleri düşünülmekte; İslam' ın yücelttiği ve cennetin ayaklarının altında olduğunu müjdelediği kadınlar da, bu kadınlar olmaktadır.[144]

Bu söylemlere karşıt olarak Zekeriya Beyaz; Kuran' da tesettür kelimesinin olmadığını söylemektedir:[145]

---

[142] a.g.e., s. 80.

[143] a.g.e., s. 83.

[144] a.g.e., s. 84.

[145] Zekeriya Beyaz, *İslam ve Giyim Kuşam – Başörtüsü Sorununa Dini Çözüm*, Sancak Yay., İst., 2000, s. 241.

"Biz Müslümanların İslam adına dilimizden düşürmediğimiz ve etrafında din adına tartışmalar yaptığımız şu meşhur –tesettür- ifadesi, İslam' ın kutsal kitabı Kuran' ı Kerim' de geçmemektedir."

Tesettür kelimesinin, zorla örtmek, örtünmeye zorlanmak ve zorlanmaya boyun eğerek örtünmek anlamlarını ifade ettiğini belirtmekte ve dinde zorluk ve zorlamanın olmadığını belirterek devam etmektedir:[146]

" Kuran- ı Kerim' de zorla örtmek ve zorlamaya boyun eğerek örtünmeyi kabullenmek anlamına gelen 'tesettür' kelimesi bulunmadığı gibi, yalın olarak örtme anlamına gelen setr kelimesi de, kadın örtünmesi anlamında mevcut değildir. Setr kelimesi, her ne kadar örtmek anlamına gelirse de, daha çok mecaz olarak ayıp örtmek anlamını ifade eder. Bazı hadislerde 'Her kim bir Müslümanı setrederse –örterse- Allah da ahirette onun günahlarını setreder – örter - ' buyurulur. Burada sadece 'setrederse –örterse- ' deniliyor ama, neyin örtüleceği açıklanmıyor. Çünkü setr kelimesi daha çok ayıp örtmek anlamını ifade eder. Allah' ın güzel isimlerinden birisi de 'settar –fazlasıyla örtücü-' olmasıdır. Yani Allah settar' ı uyup' dur– ayıpları fazlasıyla örtendir. Tesettür kelimesi zorla ayıp yerlerini örtmek ve zorlamaya boyun eğerek ayıp yerlerini örtünmeyi kabullenmek demektir. Kadının elini, yüzünü ve gözünün birini bile örtmeyi emreden hoca efendiler, kadının bütün bedenini ayıp yeri ve tehlikeli yer saymakta, bütün vücudunu avret saymaktadırlar".

Beyaz' ın Kuran' ı Kerim' de yer alan, kadın ve erkeklerin güzel giyinmelerini işaret eden ayet- i kerimden alıntıladığı şekliyle, tesettür şunu ifade etmektedir:[147]

" 'Her mescide giderken ziynetlerinizi alınız' anlamındaki ayette ziynet kelimesi hem takı, süs, hem de güzel, süslü elbise manasını ifade etmektedir. Mescidin hem ibadet yeri, hem de bütün sosyal faaliyetlerin meydana geldiği yer olduğu dikkate alınırsa, Müslümanların, kadın ve erkek Müslümanların toplum içinde ziynetli, süslü elbiseler giyinmeleri gerektiği açıkça anlaşılır. Kısacası, Müslüman kadın ve erkekler pecmurde, perişan ve bayağı giyinmeyecek; güzel, temiz ve ziynetli giyinecektir."

Zekeriya Beyaz' a karşılık Sadık Albayrak, Nur (24)- 31' de şöyle söylendiğini ifade etmektedir:[148]

---

[146] a.g.e., ss. 242-243.

[147] a.g.e., ss. 326-327.

"Mü' mine kadınlara da de ki: Bakılması haram olan şeylerden gözlerini sakınsınlar, iffet ve namuslarını korusunlar. Süs yerlerini, -görünen kısımlar dışında- açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine (gelecek şekilde) salıversinler. Ziynetlerini (ve ziynet yerlerini), kocalarından veya babalarından veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kız kardeşlerinin oğullarından veya (kendi din kardeşi sayılan) kadınlardan veya ellerini sahip olduğu cariyelerden veya erkeklikten kesilip (kadınlara) ihtiyaç duymayan hizmetçilerden veya kadınların utanç yerlerine ilgi duymayan çocuklardan başkasına açmasınlar. Süslerinden gizledikleri bilinsin diye, ayaklarını yere vurmasınlar. Hepiniz birden Allah' a tövbe edin, ey mü' minler! Ola ki korktuklarınızdan kurtulup, umduklarınıza erişirsiniz."

Milliyet Gazetesi'nin yaptığı *Türban Yazı Dizisi* adlı araştırma, bu konuda çok farklı yorumları içermektedir. Prof. Dr. Süleyman Uludağ; daha önceki semavi dinlerde, kadınların başörtüsü takmalarının zorunlu olduğuna dair kesin bilgilerin olmadığını, ama günümüze dek ulaşan tasvir ve heykellerde, eskiden beri kadınların başörtüsü taktıklarının görüleceğini söylemektedir. Bunlardan anlaşılan, eskiden dindar Hıristiyan kadınlar ve rahibelerin başlarını örttükleridir. Örtünmenin miktarı ve şekli dinden dine değişebilmekte, ama temelde bir örtünme mevcut olmaktadır. Örtünmenin şekli ve miktarında bölgelerin, iklimlerin, gelenek ve alışkanlıkların etkisi olmaktadır. S. Uludağ' a göre; başörtüsü gönüllü takıldığı zaman, dini anlam ifade etmekte, baskı ile kadınları örtmenin dini anlamı ve manevi değeri olmamaktadır.[149]

İsveç Araştırma Enstitüsü'nde Proje Müdürü olarak Türkiye'nin sorunlarına yönelik geniş çaplı tartışma toplantıları düzenleyen Prof. Dr. Elizabeth Özdalga' ya göre; tesettürü seçen kadınlar, bunu bir dini gereklilik olarak görmekte, engellendikleri zaman ise, dinsel özgürlüklerinin zedelendiğini düşünmektedirler.[150]

---

[148] Sadık Albayrak, *Meşrutiyet İstanbul'unda Kadın ve Sosyal Değişim*, Yeditepe Yayınevi, İst., 2002, s. IX.

[149] Daha fazla bilgi için bkz, 30/05/03 tarihli Milliyet Gazetesi Türban Dosyası Yazı Dizisi, Ömer Erbil'in Süleyman Uludağ ile Röportajı.

[150] Daha fazla bilgi için bkz, aynı tarihli aynı gazetede Waki Özkan'ın E. Özdalga ile Röportajı.

Gazeteci Türker Alkan Radikal Gazetesi' nde ki köşesinde, örtünün ve kadın-erkek ayrımcılığının sadece İslam'a özgü olmadığını, diğer dinlerle de ilişkili olduğuna değinmektedir:[151]

> *"İslam ülkelerinde sürüp giden başörtüsü kavgasına istihza ile bakan Batılı Hıristiyan dostlarımıza, İncil' den bir alıntı göndermekte yarar olabilir: Her erkeğin başı Mesih' tir. Kadının başı erkektir. Mesih' in başı Tanrı' dır. Başörtülü olarak dua eden veya peygamberlik eden bir erkek, başının saygınlığını hiçe indirir. Öte yandan, başı örtülmemiş olarak dua eden veya peygamberlik eden her kadın, başının saygınlığını hiçe indirir. Böyle davranmakla, başını traş edenler arasında hiçbir ayrım yoktur. Kadın başını örtmeyecekse, saçını kessin. Madem kadının saçını kesmesi ya da traş etmesi saygınlığını hiçe indiriyor, başını örtmesi zorunludur. Ama erkek başını örtmemeli. Çünkü o, Tanrı' nın benzeri ve yüceliğidir. Oysa kadın, erkeğin yüceliğidir. Çünkü, erkek kadından oluşmadı, ama kadın erkekten oluştu. Üstelik erkek kadın için yaratılmadı ama kadın erkek için yaratıldı. İşte bu nedenle, kadının başı üzerinde bir yetki bulunduğunu belirten bir simgeye gerek vardır".*

İslam' da örtünün emir olup olmamasıyla ilgili tartışmalarda, Prof. Dr. Beyza Bilgin, örtünün dinde emir olmadığı görüşünü savunanların tarafında yer almaktadır. İslam' da türbanın yerinin, Nur Suresi 31' inci ayet olduğunu söylemektedir:[152]

> *" Hz. Peygamber, mümin kadınlara, başörtülerini dekolteleri üzerine örtmelerini, kendiliğinden görünen kısmın dışında, ziynetlerini aileden olan erkeklerin dışındaki erkeklerin yanında açmamalarının söylemesini istenmiştir. Daha sonra, devrin hukukçuları aile içi ve toplumsal yaşamı düzenleyici kuralları koyarken, bu ayeti, saçın bir telinin bile değil aileden olmayan erkekleri aileden olan mesela, kayınpederin yanında bile göstermemek şeklinde yorumlamışlardır."*

Fransız Türkolog Prof. Dr. İrene Melikoff' a göre de, türbanın aslında dinle hiçbir ilgisi yoktur. Giysilerin sembollere dönüştürülmesini, politik bir faaliyet,

---

[151] Daha fazla bilgi için bkz, 05/10/03 tarihli Radikal gazetesi, Türker Alkan'ın makalesi.

[152] Daha fazla bilgi için bkz., 29/05/03 tarihli Milliyet Gazetesi Yazı Dizisi, Ömer Erbil'in B. Bilgin ile Röportajı.

gösterişe dayalı biçimsel bir duruşun ifadesi olarak görmektedir. O' na göre, dindarın dinini ilan etmesi gereksizdir, din her kişinin özelidir, sokağa çıkarmamak gerekir.[153]

17 Ağustos depreminden sonra "Allah' a verdiği sözden" ötürü kapandığını söyleyen sosyolog Prof. Dr. Ümit Meriç' e göre, İslamiyet dışındaki dinlerde de örtü vardı. Ayrıca Meriç, başörtüsü ile türbanın ayrı şeyler olduğunun da altını çizmektedir:[154]

> *"Türban, genelde Vakko imzası ile satılan ve alt türevleri olan, saçı içine almakla beraber kulakları da kapatan, ancak boynu açıkta bırakan bir şapka türüdür. İslami anlamda başörtüsü ise, boynu da kapatan ve sadece yüzü açıkta bırakan bir baş bağlama biçimidir. Türban bir Batılı hanım, Musevi ya da Hıristiyan bir hanım tarafından da kullanılabilir. Meryem Ana' nın Rönesans dönemi resimlerine bakarsanız, pek çok resminin başörtülü olduğunu görürsünüz."*

Kadın kıyafeti her çağda önemli olmuş, toplumun ruhunu, kültürünü, düşünce ve yaşayış biçimini simgelemiştir. İslam Dini' nde kadınların denetiminin, kadının kıyafeti üzerinden yapıldığı görüşleri yaygındır ve bu da İslam Dini' nin, ataerkil yapısından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda kadınlar, toplumun sınırlarını çizmektedir. Bu yüzden de topluluğun yapısını, kültürünü korumak ve simgelemek, kadınlara düşmektedir.[155]

IV- TÜRKİYE'DE "TÜRBAN" TARTIŞMALARI VE "TÜRBANLI KADIN"

Türkiye'de ki laiklik ve batılılaşma konusunda bitmek bilmeyen politik tartışma, gerek İslami değerlere bağlılık, gerekse laik özgürleşme yönünden kadınları hedef almıştır. Son zamanlarda gündeme gelen "türban" tartışması ve ona eşlik eden hukuk kavgası, bunun kanıtı olmaktadır.[156]

---

[153] Daha fazla bilgi için bkz, 05/06/03 tarihli aynı gazete, Naki Özkan'ın İ. Melikoff ile Röportajı.

[154] Daha fazla bilgi için bkz. ,06/06/03 tarihli aynı gazete, Ömer Erbil'in Ü. Meriç ile Röportajı.

[155] Daha fazla bilgi için bkz., 07/06/03 tarihli aynı gazete, Önay Yılmaz' ın F. Berktay ile Röportajı.

[156] Kandiyoti, a.g.e., s. 172.

Modernleşme ve Batılı kodların yayılması toplumun bir kesimi tarafından, kişinin kültürel kimliğini ve kültürel benliğinin bir parçası olan bireysel normlarını zedeleyici olarak algılanmaktadır. Bu durumda , toplumun söz konusu kesimi özelinde karşı karşıya olduğumuz sosyolojik gerçek, bu kesimin, köklü bir biçimde, hatta ontolojik diye nitelendirilebilecek bir biçimde, bazı kültürel pratiklere yönelmesi gerçeği olmaktadır. Bu kültürel pratikler, bu kesime, hem "farklılığı" taşıma izni vermekte, hem de bu farklılığı "modern " toplumsal düzene bir biçimde eklemleyerek, ona katılmalarını mümkün kılmaktadır. Bu noktada İslamcılık ya da İslami yaşam tarzına yönelmeleri sırasında, dinsel inançların ve farklılıkların altını çizen, aynı zamanda da varolan toplumsal düzen içinde varlıklarını mümkün kılabilen stratejilerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımlayıcı stratejilerin aynı zamanda, modernleşmeye yeni bir yorum getirme, modernlikle bir arada yaşamanın terimlerini yeniden tanımlama, ya da bir başka deyişle, " kendi modernleşmesini kendi yapma" gibi bir işlevi de göze çarpmaktadır. Bu yolla bu bireyler için, kültürel benliğin korunması imkanlarının gerçeklik kazanması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu stratejiler, öznel anlamda, modern kodların birey üzerindeki müdahalelerini belirli ölçülerde etkisizleştirmek, araya mesafe koymak, Müslüman kimliği pekiştirmek ve kadın ya da erkek olarak bu toplumda yaşarken karşılaşılan, gündelik çözümler bekleyen sorunlar karşısında sağlam kökleri olan bir konumlanma getirmek gibi, bir açıdan işlevsel olmaktadırlar. Son yılların belirgin bir özelliği olan, Türkiye' de kadınların İslami ilkeler doğrultusunda tesettüre yönelmeleri de, bu ayrımlayıcı stratejilerden biri olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu kadınların tesettüre yönelişlerini, gerek İslami inanç düzleminde, gerek buna eşlik eden toplum vizyonu, gerekse de Müslüman kadınlık durumu ve bununla uyumlu bir kadın kimliği düzlemlerinde anlamlandırdıkları söylenmektedir. Türkiye' de ki tesettür tarz ve stilleri göz önüne alındığında, sözü edilen "kendi modernleşmesini kendi yapma" türünden bir yönelişin, ifade biçimlerinden biri olduğu görülmektedir. [157]

Türkiye' de ki tesettür eğiliminde, çeşitlilik ve bireysel vurgunun varlığı dikkat çekmektedir. Çeşitlilik bu anlamda, genel tesettür kurallarının uygulanmasında örneğin,

---

[157] A. İlyasoğlu, a.g.e., ss. 40-41.

saçın gizlenmesi, kolların, bacakların, vücudun hatlarının bol giysiler altında saklanması gibi uygulamalarda gözlenmektedir. Ayrıca, renkler ve giyim stilleri bireysel tercihlere göre değişmektedir ve bu durum anonimliğin sınırlarını daraltmaktadır. Bunun yanında, tesettürle birlikte şıklığın da önemsenmesiyle, anonimlik bir adım daha ileri gitmektedir. Günümüzde, podyumlarda da kendini gösteren bir " tesettür modası" ve buna eşlik eden uzmanlaşmış bir hazır giyim imalatı vardır. Türkiye' de görüldüğü haliyle tesettüre uyan kadınların giyiniş tarzı, genellikle uzun ve bol bir pardösü ve saçı gizleyen, özel biçimlerde bağlanan bir eşarptan oluşmaktadır. Eşarplar saçı gizleme işlevinin ötesinde, başlı başına bir şıklık unsuru olarak tercih edilmektedir. Eşarplar, genellikle cazip renk ve desenlerde seçilmekte, pardösülerin altına, pantolon giyildiği de gözlenmektedir. Türkiye' de, tesettür giyiminde anonimliğin kalıplarını zorlayan tarz ve stillerin, bireysel vurguların ve estetik kaygıların izlenebildiğini söylemek mümkündür. Anonimliğin çerçevesi içinde, hala bireysel tercihlere ve feminen bir vurguya yer verilmektedir. Türkiye' de tesettür bu özellikleriyle, "kendi modernleşmesini kendi yapma" stratejilerinden biri olarak düşünülmektedir. Burada, dinin kadın giyimine koyduğu kuralların, namusa ilişkin kodların ve varolan bir normun, şıklık unsurunun birbirleriyle uyumlandırılması söz konusu olmaktadır. Bu kendilerine özgü tesettür biçimleriyle Türkiye' deki İslamcı kadınlar, bir kadın kimliğinin kurucu öğeleri olarak, İslam' ın kadınlık durumuna getirdiği kapsayıcı ve birleştirici yaklaşım içinde bir konumlanma, kendi atfettikleri bir " farklılık" ve kişisel alan talebini boyutlandırma eğiliminde olmaktadırlar. Dolayısıyla, tesettüre yönelişlerini anlamaya ve sorunlaştırmaya çalışırken, bu kadınların dinsel inanç ve kurallar çerçevesinde getirdikleri yeni tanımlamaları, yaşanılan tarihsel zaman ve mekan bağlamında ve bunların toplumsal cinsiyet, kadın kimliği boyutlarında tezahürlerini görmeye çalışarak yaklaşmak söz konusu olmaktadır.[158]

A.Y. Sarıbay' a göre: "*Görünüyorum o halde varım*" mottosu, günümüz postmodern kültürü için özellikle geçerli. Tüketimcilik artık bir hayat tarzı olarak sadece teknolojiyi, müziği, modayı değil; en önemlisi "değerleri" bir meta gibi tüketir

[158] a.g.e. , ss. 43- 44.

kılmakta ve bu yolla varolmanın aracı haline gelmektedir. Din de dahil, bu durumdan muaf hiçbir toplum alanı bulunmamaktadır:[159]

> *"...din, postmodern kültürde bir inanç olarak mukabeleye değil, mübadeleye tabi hale gelmiştir. Buna bağlı olarak, din, öğrenilmesinde, anlaşılmasında, yaşanmasında emek sarf edilmesi gereken bir inanç değil, ilgi çekmeyi sağlayan bir gösteriş şekli olarak algılanmaktadır: Lüks otellerde iftar yemekleri 'verilmekte', tesettürlü gelinlikle o otellerde düğün yapılmakta, fakirlere yardım etmeye TV kameralarıyla gidilmekte, namaz kılarken poz verilmekte, 'tesettür defilesi' yapılmakta, moda çok yakından takip edilmekte, 'inançlı' olunduğu her yerde ve her vesileyle 'gösterilmekte' dir. Böylece inanç sahiciliğini ve samimiyetini yitirerek yapaylaşmakta, dolayısıyla 'değer' kazandığı bağlamdan çıkarılarak metalaştırılmakta, yani ekonomikleştirilmektedir."*

İslamcı yazar Cihan Aktaş, " tesettür modası" na, karşıt bir tavır almaktadır. O' na göre bu kadını nesneleştirmektedir:[160]

> *"Bana kalırsa, tesettür defileleri modern sayılan sunumlarına karşılık, Müslüman kadının gelenek içinde algılanan konumunu pekiştiren bir anlama sahip. Defile bir bakıma, iktidara ilişkindir; boy göstermedir, görünme' dir. Modernliğin kadını nesneleştirmesi ve kadının bizzat kendi kendini nesneye dönüştürmesi, 'defile' kurumuyla en uç noktasına taşınıyor. Bu defilelerde sunumu yapılan da çoğunlukla tesettür değil, hakim modanın stratejilerinden esinlenilmiş ' kapalı ama şık' giyimlerdir. Defile, 'tesettür defilesi' diye isimlendiriliyorsa, modada, 'yeşil esinti'den söz ediliyorsa, burada, dini bir değerin moda kanalıyla ve modanın araçları kullanılarak tüketime sunulması söz konusudur. 'Podyumdaki tesettür', örtülü hanımlara geniş imkanlar sağlıyormuş gibi görünüyorken, tesettürü, sadece saç tellerinin kapanmasıymış gibi gösteren bir işlev yükleniyor. Kadını eve, erkeği kamuya ait sayan bir zihniyette podyum, evdeki 'kapatma' durumunun bir uzantısını teşkil ediyor. Nilüfer Göle' nin tasvir ettiği gibi, estetik gövdenin karşısına 'kutsal gövde' çıkarılmış da olmuyor. Tesettürlü öğrenci modern özne sayılabilir, ama podyumdaki türbanlı, geleneksel nesneleşmenin modern bir sunuma eklemlenmesini ve dolayısıyla modern nesneleştirme tarafından içerilmesini sergilemektedir ve aynı zamanda, giysiler ne kadar kapalı olursa olsun, 'tesettür modası' açıklanırken sözgelimi başörtünün renginde*

---

[159] A.Y. Sarıbay, *Global Toplumda Din ve Türkiye*, Everest Yay., İst., 2004, s. 28

[160] C. Aktaş, a.g.e., ss. 228-229.

göz farı kullanımının ileri sürülmesi, 'bu yıl ipek örtü takmak –in- , İtalyan başörtüsü takmak –out- gibi ifadeler kullanılması sekülerleşen bir beden anlayışını temsil etmektedir."

Bir başka İslamcı kadın yazar Fatma Karabıyık Barborosoğlu' na göre, kadınların "şıklık miti" erkekler tarafından oluşturulmaktadır:[161]

> *"Tesettür ve moda kelimelerinin, esasen yan yana gelmemesi gerekir. Çünkü tesettür örtmek, göstermemek ve buradan hareket ile sadece bedensel olarak algılanmaya karşı koymak manasına gelir. Halbuki moda, doğrudan dikkat çekmeye yöneliktir. Moda, 'görünen' in daha fazla fark edilir olmasıyla gücü elinde tutar. Yeni bir moda, oluşmasını ve yayılmasını, dikkat çekme eğilimini yenemeyen insanlara borçludur. Diğer taraftan, tesettürün ilkeleri bellidir. Bu ilkeler, değişmezlik anlayışına dayalıdır. Yani, vücudun hangi noktalarının kapalı olacağı bellidir. Halbuki moda, her şeyin değişebilirliği üzerine kuruludur. Etekler uzalır, kısalır. Bollaşır daralır. Renkler öyle. Tesettür modası adı altında o vakit ne yapacaksınız? Kadınlar pardösü giyerken, hadi tayyörü modalaştırdınız. Tayyör giyerken, pantolon- yelek ve pantolon-ceketi modalaştırdınız. Sonra? Modanın ritmine tesettürü uydurmaya kalktığınızda, evet, başörtülü pek çok kıyafet oluşturabilirsiniz. Ama artık o kıyafetler, tesettür ilkesinden çok şey kaybetmiş olacaktır. İşin içine dikkat çekme girdiğinde, giyiniş tarzı başkalarının dikkatini çekmek üzere düzenlenmeye başlandığında, evet bir modadan, tesettür modasından bahsetmek mümkündür.."*

F.K. Barborosoğlu türbanla beraber, bayanların vücut hatlarını belli eden, dar, yırtmaçlı kıyafetler giymelerini; kimlik bunalımı, kendini bulamama, nereye ait olduğunu bilememe ile özdeş tutmaktadır. Tesettürlü kadın, başındaki örtüyle dini kriterlere uyduğunu gösterirken, diğer taraftan modern ve şehirli olduğunu tescil etmeye çalışmaktadır. Barborosoğlu bu tarz örtünen kadınların, kendi tercihleriyle değil, ailevi baskılarla örtünen kişiler olduklarını vurgulamakta ve bu durumda kadının başını örtme tercihinde, ontolojik bir tutum olmadığını söylemektedir:[162]

> *"Ontolojik duruşun izleri derken, şunu kastediyorum: 'Ben yeryüzünde kapladığım her alanda, Allah' ın vekaletini taşıyorum. Ve başıma örttüğüm başörtüsü ile bu vekalete sahip çıktığımı,*

---

[161] N. Şişman, a.g.e., ss. 84-85.

[162] a.g.e., s. 87.

başkaları için aşikar kılıyorum'. Ontolojik duruş, böyle bir bilincin ürünüdür".

Türküye bağlamında türban, kadını "görünmez" kılmaya, cinsel çekiciliğini bastırmaya yönelik kullanılan bir simge olmaktadır. Fakat son yıllarda gözlendiği gibi, bu söylemle çelişen bir çok yenilik boy göstermiştir. Böylece kadınlar, örtüleriyle daha feminen bir duruşa sahip olmuşlardır.

Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı Avustralya' da, Müslüman gençlere yönelik yayın yapan dergilerde; kadınların türban takarak, bol ve uzun elbiseler giyerek de "çekici" olabileceklerinin anlatılması, bu konudaki çelişkilere ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Bu dergilerin moda sayfalarını; kimisi pastel renkli şifondan, kimisi canlı renklerden kumaşlardan işlemeli uzun elbiseler süslemektedir.[163]

Milliyet Gazetesi'nde, Türkiye' nin tek "İslami *haute couture*" modacısı Rabia Yalçın ile yapılan söyleşi de, türbanlı kadının feminiteye her geçen gün daha çok önem verdiğini sergilemektedir. R. Yalçın tesettür tarzıyla ilgili olarak, İslamcı Radikal kesime ters düşen ifadeler kullanmaktadır:[164]

> *"Örtülü hanımlarda da, beğenilme duygusu vardır. Tesettürün ana kuralı, şekli ve teni örtmek. Bunu yaptığınızda, siz üzerinize düşen görevi yerine getirmiş oluyorsunuz. Kişiye özel model, kumaş, desen ve renk bizim için önemli. Genelde canlı renkleri kullanırım. Kıyafetlerim bağırmaz, ama konuşur. ' Ne güzel elbise değil, ne güzel kadın' dedirtmek istiyorum".*

Yalçın, alternatif bir İslamcı burjuvazinin varlığından söz etmekte ve geçmişteki, 'lüks yaşamak, fazla para harcamak haram' şeklindeki beyin yıkamaların, yeni kuşakta geçerliliğini yitirdiğini, bu anlamda yeni kuşağın daha güçlü olduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda da, bu yeni kuşağın yaşam biçimlerinde değişikliklerin olduğundan bahsetmektedir:[165]

> *" 'Madem mühim olan ye kürküm ye, öyleyse bizde kürk giyelim' diyorlar. Buna, 'Kürkümüz yok diye mi bizi*

---

[163] Daha fazla bilgi için bkz, 04/01/04 tarihli Radikal Gazetesi, Saba Öymen'in yazısı.

[164] Daha fazla bilgi için bkz, 08/06/03 tarihli Milliyet Gazetesi, Ayça Atay'ın yazısı.

[165] a.g.e.

önemsemiyorsunuz' tepkisi de denilebilir. Sonuçta bu bende bile var."

Atay' a göre örtülü kadınlar, Modernliğin nimetlerinden, "ötekilerine" nazaran daha fazla yararlanmaktadırlar. En güzel, en kaliteli giysileri giymekte, en lüks yerlerde tatil yapmakta, son model arabalar kullanmaktadırlar. Tüm bunlar, üstünlük söylemlerini beslemede itici güç olmakta; zenginlik, dini duygularla dahi çelişen bir durum ortaya çıkarmaktadır.[166]

R. Yalçın' ın bir tatil anısından aktardığı şu sözler, bu ifadeyi desteklemektedir: [167]

"Bir bayram tatilinde, Antalya' da ki bir tatil köyünde kadının biri bana baktı ve 'Bara gelmiyorsun, havuza inmiyorsun. Sen odada oturmak için mi bu kadar para verdin! ' dedi. . Ona; teyzeciğim, bende o kadar çok para var ki, sen hiç üzülme! ' diye cevap verdim."

Doç. Dr. Arus Yumul, tüketim çılgınlığından, İslamcıların da nasibini aldığını düşünmektedir. Örtüsüyle görünür hale gelen, çekici feminen bir duruşa sahip olan kadınların, bedeni bir proje olarak algıladıklarını, bu algılamanın ise, sadece İslami kesimle sınırlı kalmadığını söylemektedir. Bedenini şekillendirme yoluyla kimliği yeniden inşa etme, "geç modernite" olarak tanımlanan bu dönemin bir özelliği olmaktadır. Örtülü kadınlar da, güzellik ürünlerine, giyim kuşama ilgisiz kalamamaktadır.[168]

F.K. Barborosoğlu' na göre, tesettür modasının sınıfsal bir boyutu vardır, yeni zenginler arasında, tesettür ilkelerinden kopuş ve bir markaya ait olduğunu hissettirme takıntısı daha fazla olmaktadır:[169]

"Kamusal alanda var olmayı birincil mesele saymaya başlayan tesettürlü kadınlar, hem erkeklerle hem de modern

---

[166] a.g.e.

[167] a.g.e.

[168] Daha fazla bilgi için bkz., 31/05/03 tarihli Milliyet Gazetesi, Ayça Atay'ın yazısı.

[169] Daha fazla bilgi için bkz., 02/06/03 tarihli Milliyet Gazetesi, Belma Akçura'nın F. K. Barborosoğlu ile Röportajı.

> *kadınlarla çatışmalı olan bir alanın içine girmiştir. 1970' li yıllarda, kıyafetlerin takvaya (Allah' a yakınlık) uygunluğu ya da uygun olmayışı açısından dini konularda uzman olanların eleştirilerine uğrarken; bugün 'modern olup- olmadığı' noktasından, giyim konusunda uzman olanların eleştirileriyle karşılaşmaktalar."*

Barborosoğlu' na göre; giyim, kişinin hangi dili kimlere karşı sunduğu ile yakından ilgilidir. Bu anlamda başını örten, fakat tesettür ilkelerine uyma konusunda hassas davranmayanları ortaya koyan kimlik, " karasız bir kimlik" olmaktadır:[170]

> *"Psikanalist Erik Ericson kimlik tarifinde, ' Kimlik, bizim olmak istediğimiz ile dünyanın olmamıza izin verdiği şeyin buluşma noktasıdır' der. Genç bir kız düşünün. Modern, farklı, dikkat çekici oldukça, kamusal dünyanın dışında bir öte dünya bilincine de sahip olmak istediğini hem kendilerine, hem başkalarına göstermek istiyor. Bu durumda, olmak istediği ile olabileceklerinin mesafesi açılıyor. Mesafe açıldıkça kimlik kararsızlığı artıyor."*

Örtülü kadınların yaşadığı kimlik bunalımına, Milliyet Gazetesi' nden Ayça Altay' ın söyleştiği tesettürlü bir bayanın sözleri, örnek teşkil etmektedir: [171]

> *"Aslında bu tarz giyinmenin günah olduğunu biliyorum, ama bildiğim halde bana çok rahat geliyor. Sonuçta ben ne kadar helal de desem, değil. Sizin de gördüğünüz gibi, bazı hatlar görünüyor (ayağı çorapsız, sandalet giymiş). Ama elimden bu kadarı geliyor. Rabbim de inşallah affeder bizi. Ama kimi insanlar, gerçekten yadırgıyor. ' Kadın, pantolon giymez. Peygamber Efendimiz lanetlemiş' gibi laflar ediyorlar. Bence bu yanlış. Kendi düşüncelerine kalmış bir şey. Ben bu şekilde rahatsam, bu şekilde devam ederim. Ama bir özenti ya da moda olduğu için değil. Eğer modaysa, modayı ben başlattım diyebilirim. Kimi insanlar, çarşaflılar var, pardösülüler var. Bizi, dini yanlış yayıyoruz gibi görüyorlar. Ama Allah bunu, bizim içimize vermiş. Giyimle ilgisi yok bence".*

Ayça Altay' ın görüştüğü bir başka türbanlı hanımın ifadeleri de, bu görüşle aynı doğrultudadır:[172]

---

[170] a.g.e.

[171] Daha fazla bilgi için bkz., 29/05/03 tarihli Milliyet Gazetesi, Ayça Atay'ın yazısı.

[172] Daha fazla bilgi için bkz., 30/05/03 tarihli aynı gazete, Ayça Atay'ın yazısı.

"Eskiden kapalılara, kıyafet yönünden önem verilmiyordu. Ama şimdi, kapalıların da giyebileceği kıyafet seçenekleri var. Daha modern şeyler dikilmeye başladı. Eskiden bu kadar yoktu. O yüzden tek düze giyiniyordu insanlar. Makyaj yapmama da bazı çevreler tepki gösteriyor. Belki çok doğru değil. Ama insansınız, istiyorsunuz. Doğru olmadığını kabul etsem de, güzel görünmek istediğim için yapıyorum".

Günümüzde medya, kamusal alanda görünür olan tesettürlü kadınlara; belediye başkanı eşlerine, başbakan eşlerine, milletvekili eşlerine, özellikle kıyafet ve marka yoluyla yaklaşmakta. Buna örnek olarak, Emine Erdoğan' ın, Yunanistan Başbakanı' nın eşi Natasa Karamanlis ile Akropolis' de çekilen fotoğrafı verilebilir. Bu konu, medya tarafından günlerce sayfalara taşınmıştı. Ama bu sefer ön planda olan türbanından çok, Emine Hanım' ın çizmeleriydi. E. Erdoğan' ın giydiği yüksek- çelik topuklu çizmelerin, başındaki türbanla olan zıtlığı konu edilmişti.

Hürriyet Gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök' e göre muhafazakarlık, baş hizasından aşağı indikçe müthiş bir reformdan geçmeye başlamıştır:[173]

"Bir çok türbanlı kadının üzerinde, blucin ceket ve pantolonlar görüyorum. Vücut hatlarını ortaya çıkaran elbiseler, hatta eteklerde yırtmaçlar görülmeye başladı. Ayakkabılar, zaten çoktandır muhafazakar kalıpları kırmıştı. Makyajda inanılmaz gelişmeler var. Yani muhafazakar kadın, artık kendini keşfediyor diyebiliriz. Kısaca aksesuar, muhafazakarlığın kalelerine girdi. Ancak ortada bir sorun var. Muhafazakar çevrenin modacısı henüz, seslendiği çevre kadar cüretli değil. Yani muhafazakar dünyanın bir Rıfat Özbek' i, bir Yıldırım Mayruk' u veya Cemil İpekçi' si henüz yok. İşte o nedenle baş ve ayak arasında bir uyumsuzluk var. Çünkü ayağa, eteğe, bluza dokunabilen modacı, nedense elini türbana değdiremiyor. Tabu kırıcıları, boyun hizasından yukarı çıkamıyor. O nedenle türban da, hiç değişime uğramadan klasik haliyle kalıyor. Böyle olunca da, ayaktaki o güzel ayakkabılar, doku reddine uğramış bir organ gibi sırıtıyor."

E. Özkök, modern ve şık bir ayakkabı tercihi yapan E. Erdoğan' ın, buna uygun bir türban biçimi bulabileceğini söyleyerek, stilize edilmiş bir türbanın çok şey değiştireceğini vurgulamakta.[174]

---

[173] Daha fazla bilgi için bkz, 09/05/04 tarihli Hürriyet Gazetesi, Ertuğrul Özkök'ün makalesi.

Yine Hürriyet Gazetesi yazarlarından Bekir Coşkun, bu tartışmaya biraz ironik olarak katılmakta ve dikkati tekrar türbana yöneltmekte: [175]

> *"İyi değil mi bu ayak; Türkiye'nin fotoğrafını değiştiren baştaki türban dururken, ayakkabıları tartışmak".*

Ayşe Arman ise, tartışmayı tamamen moda alanına çekmekte ve E. Erdoğan' ın, türbanlı kadınların yanı sıra kendisini de temsil ettiğini söyleyerek, Erdoğan' ın kişiliği yanında, görüntüsüyle de gurur duymak istediğini belirtmekte. Sorununun türbanıyla ilgili olmadığını belirtirken, türbansız olmasını tercih ettiğini ama, kendisi nasıl takmama özgürlüne sahipse, onun da takma özgürlüğüne sahip olduğunu vurgulamakta ve E. Erdoğan' ın kıyafet seçimini değerlendirmekte:[176]

> *"Emine Erdoğan, altı kaval üstü şişhane durumları sergiliyor. Ben Dubai' de öyle şık kapalı hanımlar görüyorum ki… Dudaklarım uçukluyor. Mesele türban değil yani… İnsan isterse tamamen kapalı giyinerek de harikalar yaratıyor. Son derece modern görünebiliyor".*

Bu bağlamda, Arman, E. Erdoğan' a, yüzü Batı' ya dönük olan modacılardan yardım almasını önermektedir.

F.K. Barborosoğlu ise, medyanın bu tarz yaklaşımlarını kasıtlı bulmakta ve bunun, onları tabanın gözünden düşürmek maksadı taşıdığını söylemekte: [177]

> *"Uzun bir süre taşra kökenli olmakla suçlanmış insanların, marka ile şehirli olunacağı ve şehirli olununca iktidar olunacağı hesabına dayanıyor bu imaj değişiklikleri. Şehirli olmak, çok para harcamakla eş değer görülüyor ve yapılan her faaliyet, ne kadar para harcandığını ispat etmek üzere düzenlenip muhtevası boşaltılmış oluyor. Beş yıldızlı otel iftarları, dün camilerde yapılan düğünlerin, bugün apar topar beş yıldızlı otellere taşınması. Müslüman'a tatil haram mıdır, helal midir tartışmalarının zihinleri iyice karıştırmasının ardından beş yıldızlı otel tatilleri vs..".*

---

[174] a.g.e., s. 27.

[175] Bekir Coşkun, "Ayak", http://www.haberturk.com/habermetni.haberturk?@=14985&c_id=110, 11/05/04.

[176] Daha fazla bilgi için bkz, 10/05/04 tarihli Hürriyet Gazetesi, Ayşe Arman'ın makalesi.

[177] N. Şişman, a.g.e., s. 82.

Barborosoğlu, bu tarz haberlerden rahatsız olacak insan sayısının sınırlı olduğunu söylemekte:[178]

> *"Tam tersine taban, tavanın gösteriş tüketiminde daha ileriye gitmesi konusunda itici güç oluşturuyor. Milletvekili hanımlarının ne giydiği, şıklıklarının gazetelere ne kadar yansıdığı çok ilgilendiriyor tabanı. Mutlu etme noktasında çok ilgilendiriyor. Sade giyinene, ' Sizi daha şık görmek istiyoruz' diyebiliyorlar mesela".*

Barborosoğlu, tarz ile durulmuş bir kişilik ve kararlı bir kimlik arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu ve kişinin tarzının olmasının; kitle kültürünün baskısından kendisini kurtarabilme gücünü, yine kendilerinde bulabilmelerini ifade ettiğini belirtmekte:[179]

> *"Dışarıdan gelen her türlü baskıya karşı, insanın kendisine dönerek direnmesi, ama direndiği noktadan itibaren kendisini, kendi zevki ve ilkeleri doğrultusunda yenileyebilmesidir, tarz sahibi olmak. Tarz, bir tercihinizin olması demektir. İnsanın bir tarzının olması demek; olmak istediği, yapmak istediği bir tasavvurlar dünyasına sahip olması demektir. Modaya uymak demek; hiçbir tercihinizin olmaması demektir. Herkes böyle yaptığı için, size sunulan bu olduğu içiz boyun eğmek demektir. Tarz sahibi bir insan, ne zaman moda kıyafetleri giyer? Moda, onun zevkine uygun bir şeyler sunduğu zaman. Tesettürlü kadınların bir tarzı olmasını bu bakımdan önemsiyorum. Sadece tarzı olan insanlar, ' estetik teröre' karşı koyabilir."*

Tüm bunların yanında, Türkiye'de kadınlar hala cinselliği kışkırtan, erkekleri baştan çıkarıcı birer fitne unsuru olarak görülmektedir. Milli Eğitim Müdürü' nün, okul yöneticilerini uyarırken söyledikleri, bu anlamda önemlidir; Milli Eğitim Müdürü, dar pantolon giyen kadın öğretmenlerin, erkek öğrencilerin cinsel dürtülerini kışkırttığını söylemekte ve şöyle devam etmekte:[180]

> *" O kadar dar giyilmiş bir pantolon ki, bedenin tüm hatları belirgin. Derse girdiği öğrenci 15 yaşında ve karşısında tüm hatları belirgin bir kadın. Ortaöğretim okullarının birinde son sınıf*

---

[178] a.g.e., s.82.

[179] a.g.e., s. 86.

[180] Daha fazla bilgi için bkz, 14/11/03 tarihli Cumhuriyet gazetesi, Hikmet Çetinkaya'nın makalesi.

öğrencilerinden biri, öğretmenine ilanı aşk yapıyor. Problem büyüdü ve soruşturmalık hale geldi. Bana, o öğretmen öğrenciyi tahrik ediyor gibi geldi..”

Ülkemizde kadını tahrik unsuru olarak gören, onu “görünmez” kılmak isteyen bir zihniyetle, tesettürle çekici hale gelen, modayı takip eden, kamusal alanda “görünür” hale gelen bir kesimle iç içe yaşamaktadır: Türbanı geri kalmışlığın, köktendinciliğin simgesi olarak görenler ve karşıtında türbanın modernleşme belirtisi olduğunu, hatta türbanlıların ultra modern olduğunu savunan görüştekiler.

Prof. Dr. Sami Güçlü’ ye göre türban aslında gelişme ve modernleşmenin belirtisi olarak da değerlendirilebilmektedir: [181]

“Türban, aslında muhafazakar kesimin modernleşmesidir, bu sözümün altını çizin lütfen. Türban, ideolojik olarak görülüyor ama, bu aslında modernleşmedir, inanın. Kırsal kesimden şehre gelen hanımlarımız toplum hayatına entegre olurken, sahip oldukları değerlerden vazgeçmek istemedikleri için kendilerini böyle ifade ediyor. Türban, aslında bir gelişme, değişme ve modernleşme belirtisidir. Bu gerginliği kırmanın bence en önemli yolu, muhafazakar kesimin ön şartların oluştuğu alanlarda düşüncesini daha sık ve daha açık ifade etmesidir. İslami olanlar dahil bütün radikal kesimlerin, Türkiye’ de bundan böyle kuvvetli bir zemin oluşturabileceğine inanmıyorum. Zaten hiçbiri, toplumsal talep olarak da destek bulamayacak.”

Prof. Dr. Tülin Bumin’ e göre de, Türkiye’ de üç kadın tipi görülmektedir: Başörtülü, başı açık ve türbanlı. Diğer bir deyişle, geleneksel, modern ve ultramodern:[182]

“Bugün birey, gelişmiş ülkelerde kendini aidiyetleriyle tanımlıyor. Eğer dine dönüyorsa, bunu birey olarak seçtiği için yapıyor. Mesela başını, annesi gibi bağlamak istemiyor. Bambaşka bağlıyor. Ama Türkiye’ de, ‘ samimi bir dindarsa başını annesi gibi normal bağlasın’ deniyor. Sanki annesi gibi bağlasaydı, onu üniversiteye alacaktık, kamusal alana girmesine, hakim, öğretmen olmasına izin verecektik. O başını annesi gibi bağlamıyor, çünkü kendisinin, annesi gibi o dinin içinde doğduğunu kabul etmiyor. O,

---

[181] Daha fazla bilgi için bkz, 05/01/04 tarihli Hürriyet Gazetesi, Yener Süsoy’un Sami Güçlü ile Röportajı.

[182] Daha fazla bilgi için bkz, 29/12/03 tarihli Radikal Gazetesi, Neşe Düzel’in Tülay Bumin ile Röportajı.

dini kendisinin seçtiğini söylemek istiyor. İşte bunu demek ' birey' olmak demektir. Çünkü o, ' Ben dine ait değilim. Din bana ait' diyor. Cumhuriyetçi model bunu göremiyor ve bunu eski dinin geri dönüşü sayıyor. Bu, dinin geri dönüşü değildir. Bu, bireyin seçtiği bir kimlik olarak dinin ortaya çıkışıdır. Bu kimlik, modern devletle çelişmiyor. Bu, tam tersine modern devletin bir sonucudur. Dinin bütün toplumu belirlemekten, devletle yarışmaktan geri çekilmesidir. ' Bu benim dinim, benim inancım' diyerek, inancın bireyselleşmesidir ve kimlikler demokrasisine geçiştir. Bu kimlikler, tabii ki kamusal alana kabul edilmeyi istiyor. Çünkü bir kimlik, ancak kabul edilirse bir kimlik olur. Din hayatın içinde görünür olmak istiyor, ama artık, ' Benim inancım herkesin inancı olmalı' gibi bir evrenselcilik iddiası yok. ' Herkesin inancı, herkesin kimliğidir ve bütün bu inançlar, kimlikler yan yana durur. Önemli olan, bu kimliklerin görünür olması ve kabul edilmesidir' diyor."

Bu noktada, kimlik ve tanınma talepleri ön plana çıkmakta ve demokratikleşme vurgusu önem kazanmaktadır.

E. Fuat Keyman' a göre; devlet- toplum, laik- Müslüman, vatandaş- halk ve çağdaş- gerici gibi tali- karşıtlıklar ve siyasal kutuplaşmalar yaratılması yerine, toplumsal sorunlara ve taleplere demokratik çözümler aranmalıdır. Özgürlük, kültürel kimliklerin tanınması, fakirlikten kurtulma, iş bulma, siyasete katılımda engeller gibi sorunlarımıza etkili ve uzun dönemli çözümlerin, demokratikleşmede yattığını görülmelidir. Daha da önemlisi, devlet ve rejimi koruma adına bu talepleri denetleme girişiminin çözüm olmadığın, aksine bu taleplerin dinsel ve etnik kimlik siyasetlerine eklemlenme olasılığını artırdığı ve ironik olarak da, amaçlananın tam aksine kimlik temelli siyasi vizyonları güçlendirdiğin fark edilmelidir:[183]

"Eğer farklı kimlik ve tanınma taleplerinin siyasallaşmasından rahatsızsak, 1990' lı yıllardan önemli dersler çıkararak, ötekileştirmenin değil demokratikleşmenin güçlü, seküler ve istikrarlı bir Türkiye yaratmanın ön koşulu olduğunu görmeliyiz".

Kamusal alanın demokratikleştirilmesi kadınlar ve bütün ezilenler için, özel bir anlam taşımakta; kadınların, kamusal alana daha yoğun ve etkin bir biçimde katılma ve bu anlamda, siyasal iktidarı eşit olarak paylaşma, eşit yurttaşlar olma gibi talepleri

[183] Daha fazla bilgi için bkz, 02/11/03 tarihli Radikal Gazetesi Radikal İki Eki, E. Fuat Keyman'ın makalesi.

olmaktadır. Diğer taraftan, bu alanı olduğu gibi bırakmak ve kamusal- özel ayrımını sorgulamasız kabul etmek de istememektedir. Kısacası bu kadınlar, kamusal alanı daha demokratik ve eşitlikçi yönde dönüştürmek ve farklılıkları içinde yurttaşlar olarak tanınmak arzusundadır.[184]

Türkiye' de İslamcı kadın kimliğinin kamusal alana çıkmasının, bu alanı kendilerine göre genişleterek, siyasal rejimin liberalleşmesine katkıda bulunduğunu öne süren görüşler çerçevesinde, " İslamcı kadın kimliği politikası" nın, kamusal alanın gerçekten demokratikleştirilmesine hizmet edip etmediği sorusu önem kazanmaktadır. Bu durumda, insanların ve grupların yan yana durmasını çoğulculuğun yeterli göstergesi sayan geleneksel liberal anlayışı olduğu kadar, kimlik kavramının ve buna dayanan politikaların sınırlılıklarını da gündeme getirmektedir.[185]

Kimlik, toplumsal aktörlerin kendileri için ve kendileri tarafından verilen ve bir bireyselleşme sürecinde inşa edilen, anlam kaynakları olarak tanımlanabilir. Ancak, kimlikler, toplumsal aktörler tarafından içselleştirildikleri zaman, egemen ideolojilerden de kaynaklanabilmektedir. Sosyolojik bir perspektiften bakıldığında, bütün kimliklerin "kurgulanmış" olduğu söylenebilir. Burada ki sorun, kimliğin hangi kaynaktan, kim tarafından, ne için kurgulandığı olmaktadır; ve bu kurgulamanın daima bir iktidar ilişkileri ağı içinde yer aldığının unutulmaması gerekmektedir.[186]

Berktay' a göre, 1980' lerden itibaren Türkiye'de de gözlenen, İslamcı kimliğe dayalı kültürel ve politik hareket, gelenekten beslenmekle birlikte, gelenekselci ve anti-modernist değildir. O' na göre bu hareket, " *İslami Üçüncü Dünyada yaşanan modernleşmenin özgül biçimine postmodern bir tepki* " olarak sayılabilir. [187]

Türkiye'de, modernleşme ve batılılaşma aynı anlama gelmekte ve bu anlamda, İslami kesimde modernleşmeye karşı geliştirilen tepki, bir " kimlik politikası" şeklini almaktadır. Örtünerek kamusal alanda varolma talebiyle İslamcı bir kadın kimliğini öne çıkaran bu hareket; laiklik, Batılılaşma, modernleşme vb. etrafındaki tartışmalarda,

---

[184] a.g.e.

[185] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, a.g.e., s. 115.

[186] F. Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, s. 116.

[187] a.g.e., s. 117.

kadınların ve toplumsal cinsiyet kimliğinin iyice belirginleşmesine yol açmaktadır. Laiklik ve Müslümanlık kutupları arasında geçen tartışmalarda, " örtülü kimlik" her iki taraf açısından farklı anlamların taşıyıcı simgesi olmaktadır.[188]

Bireyler, Modernizmle birlikte, yabancılaşma sürecine girmiş, bu süreçte kimlikler unutturulmuş, herkes birbirine ve hatta kendine yabancılaşmıştır. Böyle bir ortamda insanlar tanınmak, bir kimlik edinmek talebi içerisine girmiş; farklı olmak ve farlılıklarıyla yaşamak, böyle kabul edilmek istemiştir. Örtünen kadınlar da, bu anlamda bir kimlik politikası gütmektedir; " farklıyız ve böyle kabul edilmek istiyoruz".

Göle' ye göre:[189]

> *"İslami hareketler, taşıdıkları siyasal anlamların çok ötesinde, Batı medeniyeti karşısında yeni bir kimlik arayışını temsil etmektedirler. İslami hareketlerin en görünür simgesi örtünen kadın olgusu, bir kez daha kadının bedeni aracılığıyla bir medeniyete ait olma iradesini sergileyecektir. Örtünme, modernleşmeden nasibini almamış Anadolu kültürünün bir uzantısı değildir. Örtünen kadınlar, geleneksel alemi temsil etmenin çok ötesinde, kendilerine hem eğitimli hem de kentli bir çehre vererek, kısacası modern edimlere sahip çıkarak, Müslüman kadın imgesine yeni bir yön vermektedirler. İslami hareketler modernliğin kalelerinde, yani kentsel alanlarda, özellikle üniversite kampüslerinde ortaya çıkmaktadır. Müslüman eşittir cahil ve gelenekçi kişi özdeşliği, radikal İslam' ın ortaya çıkışıyla kırılmaktadır. İslami hareketler, medeni insan eşittir alafrangalık denklemini sorgulamakta ve modern mekanlara Müslümanlığın damgasını vurmaya, estetiğini, değerlerini yansıtmaya çalışmaktadırlar."*

Göle' ye göre, Türkiye' de kamusal alan Batı'daki modernlik sürecinden farklı olarak, kadınların dışlanmasıyla değil, tersine kadın merkezli olarak tanımlanmakta ve biçim kazanmaktadır. İslami hareketlerin, 1980 sonrası kazandıkları kamusal görünürlüğün merkezinde de yine kadın olmuştur. Türkiye' de İslami hareketlerin esas dinamiği siyasi ve ekonomik çatışmalardan çok, kamusal alanın ahlaki yapısına ilişkin

---

[188] a.g.e., s. 117.

[189] Göle, a.g.e., s. 131.

yasaklar ve sınırlar çerçevesinde temellenmektedir. Bu anlamda yine kadın meselesi, İslami ve laik tartışmanın odak noktasında bulunmaktadır.[190]

Türkiye' de başörtüsüne karşı ilk açık yasaklama, 1982' de Mili Güvenlik Konseyi' nin etkisiyle, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından yapılmıştır. Ancak, bu yasağı uygulamanın zorluğu kısa sürede anlaşılmış, pek çok öğrenci, başörtüsüyle ilgili inançlarını değiştirmektense, cezalandırılmayı ya da okuldan atılmayı tercih etmişti. Bu düzenleme, farklı İslami gruplardan gelen baskıya bir taviz olarak, iki yıl sonra, Mayıs 1984' te yumuşatılmıştır. Bu kez, İslami öğrencilerin üniversitelerde başlarını örtmelerine izin verilmiş, ancak bu uygulamanın, yetkililerin " çağdaş kıyafet" olarak gördükleri tarza uygun biçimde olması kararlaştırılmıştı. Bunun uygulamadaki anlamı, omuzları da örten büyük başörtüsünün yasaklanması, başın arkasında bağlanan türban denilen bir başlığa izin verilmesidir. Başörtüsü takan çok sayıda öğrencinin örtünmeye devam etmesi ve farklı İslami gruplardan gelen baskının şiddetlenmesiyle birlikte, dini etkiden özgür bir kamu alanını savunan grupların huzursuzluğu artmıştır. Bunun üzerine Kenan Evren, 1986' nın sonunda Yüksek Öğretim Kurumu' na, genelde toplumda, özelde üniversitelerde "gerici eğilimler" in (irtica) artan etkisine dikkati çeken bir uyarı göndermişti. Bunun üzerine Kurum, yeni ve daha sıkı bir düzenleme yapmış, Ocak 1987' de Adana' da, Türkiye' de ki bütün üniversite rektörlerinin bir araya geldiği bir toplantı yapılmıştır. Toplantının amacı, özellikle başörtüsü sorununu tartışmaktır. Sonuç, örtünmeye getirilen sertleştirilmiş yasağın desteklenmesi olmuştur. Türban kullanımına izin veren iki yıl önceki ılımlı karar geri alınmıştır. Düzenlemenin formülleştirilmesi, çok farklı yorumlara yol açacak mahiyettedir. Öğrenciler çağdaş kıyafet denilen şeyin kurallarına uyacaklardı, ancak uygulama tek tek üniversitelere bırakılmaktadır. Yeni kararın sonucu, başörtüsüne bazı üniversitelerde ya da bazı bölüm ve fakültelerde izin verilmesi, bazılarında da sıkı biçimde denetlenmesi olmuştu. Birkaç ay sonra, Mayıs 1987' de toplanan rektörler kurulu, türban ve başörtüsü yasağının aşamalı olarak kaldırılması gerektiğine karar vermiştir. Yasağın gevşetilmesi İlahiyat Fakülteleri ile başlanacak, yanıt ve tepkilere bağlı olarak aşamalar halinde yaygınlaştırılacaktı. Karar İlahiyat Fakültelerindeki öğrenciler arasında büyük bir

---

[190] Göle, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, a.g.e., s. 14.

rahatlamaya yol açmış, ama aynı zamanda eksik bir çözüm, hatta bir provokasyon olarak görülmüştür. Bu uygulama, farklı İslami öğrencileri birbirine düşürmek için tasarlanmış bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Fakat siyasal yetkililer bu konuda aynı görüşte değildir.[191]

O sırada başbakan ve Anavatan Partisi' nin lideri olan Turgut Özal, İslami etkileri değerlendirirken, diğerlerinden daha belirgin biçimde hoşgörülüydü. Kendisi, Nakşibendi tarikatının bir üyesiydi. Kasım 1987' de ANAP, yeni bir yasa tasarısı hazırlamıştı. Tasarıya göre, üniversitelerde bazı giyim türlerine getirilen yasaklama kaldırılıyordu. Parlamento tasarıyı onayladı, ancak Kenan Evren veto etti. Bunun üzerine Özal' ın partisi öğrenciler için, daha önce verilen cezaları kaldıran bir af yasası çıkardı. Bunun anlamı, başka nedenlerin yanı sıra, başörtüsü nedeniyle üniversiteden atılan öğrencilerin öğrenim görme haklarını iade etmek idi. Cumhurbaşkanı bu kez veto hakkını kullanmadı, bunun yerine yasayı Anayasa Mahkemesi' ne sevk etti. Mahkeme, 8 Ocak 1988' de, daha önce ceza alan öğrencilerin lehine değil, aleyhine karar aldı. 1989' un sonunda (28 Aralık) Yüksek Öğretim Kurumu 1982' de yapılan düzenlemeyi kaldırdı. Başörtüsü sorununda karar verme yetkisi, üniversitelere bırakıldı.[192]

Aralık 1995' de seçimleri kazanan Necmettin Erbakan önderliğinde ki Refah Partisi, İslami çevrelerde başörtüsü sorununa bir çözüm bulunacağına dair umutları yükseltti. Haziran 1996' da Erbakan, Tansu Çiller' in Doğru Yol Partisi ile hükümet kurdu. Refah Partisi, başörtüsüne getirilen yasağı kaldırmayı amaçlayan bir yasa tasarısı hazırladı. Tasarıya göre, kadınlar kamu kurumlarında, okul ve üniversitelerde başörtüsü takmakta serbest olacaklardı. Bu konuda, koalisyon ortakları arasında çıkan anlaşmazlığı çözmek için bir uzlaşmaya varıldı; yasak üniversitelerden kaldırılacak, diğer kamu kurumlarında sürecekti. Kamu kurumlarında başörtüsü takılmasına karşı öne sürülen argüman, başörtüsü takan ya da takmayan insanların farklı muamele göreceklerydi.[193]

---

[191] E. Özdalga, *Modern Türkiye'de Örtünme Sorunu*, a.g.e., ss. 61-64.

[192] a.g.e., s. 65.

[193] a.g.e., ss. 67-68.

Sonrasında, sorun büyüdü ve bilinen 28 Şubat süreci yaşanarak, türban üniversiteler dahil tüm kamu kurumlarında tekrar yasak hale getirildi. " Tüm sorunların temelinde, İslami bir toplumun yokluğu yatmaktadır" tespitinden yola çıkarak, Asr-ı Saadet dönemine göndermelerde bulunan İslamcı hareket, bu " ütopya" nın bugünkü modern toplum yaşamına nasıl geçirileceği konusunda farklı ideolojiler, farklı dinamikler üretmektedir.[194]

N. Göle; İslamcı örtünme hareketinin, siyasal İslam ve kültürel İslam diye adlandırılabilecek iki ayrı eylem mantığını içinde taşıdığını söylemekte. Siyasal İslamı, öncelikle iktidarı ele geçirmeyi planlayan, değişimi " yukarıdan aşağıya", " sistem" değişimi olarak tanımlayan, Batılı " emperyalist" güçler karşısında İslami kimliğini ve bağımsızlığını savunan, " devrimci" İslam olarak tanımlamakta. Kültürel İslam' ın da siyasi bir boyutu olduğunu ancak, önceliğin devlete değil bireye verildiğini belirtmekte; yeni bir sistem kurulmasından ziyade, iç dünyaların değiştirilmesi, kuşatılması öncelikli hedeftir. Kültürel İslam eğilimi ise, İslam'ın siyasallaşarak fakirleşmesinin, dünyevileşerek kutsallığından kaybetmesinin önünde durmak istemektedir. Göle' ye göre bir anlamda kültürel yön, İslami kimliğin oluşturulmasına, insanı ve toplumu dönüştürücü değer ve bakış açısının saptanmasına katkıda bulunmaktadır. Siyasi devrimci yönün ise, hareketin " kimliğinden" ziyade hareketin " düşmanı" na, yani Batı dünya sistemine karşı kendini siyasi düzeyde zırhlandırmaya çalıştığını belirtmektedir.[195]

İslamcı akım Batı modernizmi ile arasındaki farklılığını, bireyin ilahi güce teslimiyeti, kadın erkek birlikteliğinin ritüelleri ve kadın gövdesinin mahremiyeti üzerinde şekillendirmekte. Kadın örtünerek, kulun teslimiyetini, kadın erkek arasındaki mahremiyet sınırlarını, yasak alanları hatırlatmakta ve kadının dinin sınırlarına çekilmesi ve cinsler arası yasakların kalması üzerine kurulu seküler ve liberal Batı modernizmi karşısında, İslami farklılığın iletişimini üstlenmektedir. Siyasal İslamcı akım, kadının militan, " mücahide" kimliğini ön plana çıkarmakta. İslamcı akım

---

[194] a.g.e., s. 68.

[195] Göle, *Modern Mahrem*, a.g.e., ss. 144-145.

devrimci ifadelenmelere yöneldikçe, siyasi radikalizm beraberinde kadının militan kimliğini pekiştirmekte.[196]

Sosyolog E. Özdalga' ya göre, Türkiye' de İslami hareket son otuz yılda oluşmuş ve başörtüsü de bu hareketin bir parçası olmuştur:[197]

> *"Ancak, İslami hareketler demokratik rejimi tehdit etmedi. MSP ve RP, laik düzeni yıkma niyeti taşımadı. AKP için de aynı şey söz konusu. Fakat, tesettüre karşı olanlar Türkiye gerçeklerinden daha çok İran, Mısır, Pakistan ve Cezayir' deki radikal grupları örnek gösteriyorlar. Referansları en radikal, en militan hareketler.. Türkiye' de bir şeriat devleti kurma niyetleri taşıyan gruplar, hiçbir zaman destek bulamadı. İslami radikalizmin zemini olmadığı halde, başörtüsünün üzerine bu kadar sert gidilmesini anlamak mümkün değil. Laik kesimlerin türbana karşı çıkışları da anlamlı değil. Tesettür, bir dinsel angajmanın ifadesi ama aynı zamanda, tesettürü seçenler kendi çevrelerinde ve toplumda prestij ve saygınlık kazanmak, rutin hayatlarını aşan bir amaçlarının olduğunu göstermek, yükselmek istiyorlar. Türkiye' nin sosyal hareketliliği fazla. Sürekli alt tabakalardan, kırsaldan gelen yeni kuşaklar, yeni orta sınıflar, elit kesimin çıkarlarını ve gücünü tehdit ediyor. Bunların bir kısmı dinsel değerlere daha çok önem veriyor. Başörtü sorununun altında, Marksist anlamda bir sınıf mücadelesi yatıyor diye düşünüyorum.Tesettür bir rejim tehdidiymiş gibi gösterilerek, yeni orta sınıfların güçlerini azaltmak, bir " outsider", " yabancı" unsur muamelesi yapılarak siyasi iktidardan uzak tutulmak isteniyor."*

Kadın, siyasallaşan İslam' ın bayrağı konumundadır. Bu hareketin en önemli unsuru ise Müslüman gençlik olmakta. Bireysel ve toplumsal yaşamını, İslami ilkelere göre yeniden düzenleme çabasındaki Müslüman gençlik, bugünkü İslami hareketin motorize gücünü oluşturmakta.[198]

Bugün tüm dünyada ve özellikle halkı Müslüman ülkelerde İslam' ın çağrısı, daha çok gençlik kesiminde yankısını bulmakta. Çünkü gençlik, zamanımızda bir sosyal tanımlama meselesi haline geldi. Bu anlamda gençlik, kişinin bir yandan kendine yabancılaşmasının sonuçlarını keskin olarak duyabildiği, bir yandan da güvenilir bir

---

[196] a.g.e., s. 149.

[197] Naki Özkan, a.g.e., s. 10.

[198] C. Aktaş, *Tesettür ve Toplum*, Nehir Yay., İstanbul, 1991, s. 31.

kimlik edinmek için, en yoğun çabalara girdiği bir alan haline geldi. Doğalarının bir gereği olarak gençler, içinde yaşadıkları sistemin kusurlarından ve insanlar için taşıdığı tehlikelerden, toplumun, sistemin yıllar öncesinden koşullandırdığı veya yıllarca sindirerek suskunlaştırdığı ebeveynlerinden daha fazla haberdardır. Ziderveld' in ifadesiyle, toplumun kurumsal yapısının henüz bütünüyle bir parçası durumuna gelmiş olmadıkları içindir ki genç insanlar, yaşını başını almış kimselere kıyasla, toplumsal yapıyı çok daha rahatça tenkit edebilmektedir.[199]

Yükselen İslami hareketlerde en çok dikkati çeken konu, Müslüman ülkelerde gözle görülür bir artış gösteren, " tesettüre dönüş" eğilimleri olmaktadır. Okul sıralarında başörtüsü, " bireysel bir İslam" anlayışına en köklü bir karşı çıkışı ifade ederek, hayatın bütün boyutlarını kapsayan bir İslam anlayışının simgesi sayılmaktadır.[200]

Günümüz İslami söylemin, siyasi pratiklerini, bireysel stratejilerin, toplumsal aktörler tarafından nasıl dönüştürüldüğüne bakıldığında, cins ve siyaset arasındaki iktidar ilişkilerinin iç içe olduğu görülmekte. Kadının örtünmesi, hem siyasallaşan İslam'ın, hem de cinsiyet ayrımı üzerine kurulu, kadını ev içi mahrem alandaki rolleriyle kısıtlayan İslami örgütlenme biçiminin bayrağı olmakta. Ancak, paradoksal bir biçimde, İslamcı kadınlar siyasi hareketleri aracılığıyla kamusal alana doğru çıktıkça, İslamcı hareket içinde geriye dönüşü olmayan bir dönüşüm başlatmakta, "mahrem" alan içinde zorlama yaratmaktadır. İslamcı kadın, " kolektif" siyasi kimliğinden " kişisel" yaşam stratejilerine doğru indikçe, " iç" dünyasını yasaklardan "dış" dünyalara doğru taşıdıkça, hem kendi kimliğini oluşturmakta, hem de kadın- erkek ilişkilerini dönüştürmektedir. Cumhuriyet'in kadınlar için oluşturduğu " fırsat alanı"nı kullanan İslamcı kadınlar, kamusal yaşama katıldıkça İslami yasakları delmekte, "mahrem" alandaki kadın erkek ilişkilerini altüst etmektedir.[201]

İslamcı harekette özellikle kız öğrencilerin kilit rol oynaması, 1983 sonrası dönemde gündeme gelmişti. Türbanlı kız öğrencilerin üniversitelere girmeleri

---

[199] a.g.e.,ss. 31-32.

[200] a.g.e., s. 33.

[201] Göle, a.g.e., ss. 181-182.

yasaklandıktan sonra örtünme meselesi, İslamcı hareketin radikalleşmesinde belirleyici bir güç haline gelerek, örtünen öğrencilerin seferber olmalarına, örgütlü oturma eylemlerine ve gösteri yürüyüşlerine katılmalarına yol açmıştı.[202]

Tercüman Gazetesi' nin yaptığı yazı dizisinde, başörtülü kadınlar örtünmeyi bir gereklilik olarak algılamaktadır. Başörtüsü takmayı, namaz kılmak, oruç tutmak gibi bir farzı yerine getirmek olarak görmektedirler. Örtünüyorlar, çünkü Allah' tan korkmaktalar. Örtünmeyi özgür insanın tercihi olarak görerek, yasaklarla aslında özgürlüklerinin kısıtlandığını ifade etmekteler. Bu yazı dizisinde karşıt görüşlere de yer verilmekte, bunlara göre, kadın hedef olarak seçilmiştir ve örtü, kadınlara erkek egemen zihin tarafından dayatılan bir çeşit mahkumiyettir. Eleştirilerin bir kısmı da, bu yazı dizisine katılanların kadınlardan çok erkekler olduğu ile ilgilidir. Bu ise, kadınların erkekler tarafından yönetilip, yönlendirildiklerinin bir kanıtı olarak sunulmaktadır. [203]

İslamcı öğrencilerin örtünmelerinin tartışmalı bir mesele gibi görünmesinin nedeni, örtünmenin; üniversite kampüsleri, şehir merkezleri, siyasi partiler ve çalışma yerleri gibi modern toplumsal ortamlarda, kadınların dindarlıklarının ve geleneksel rollerinin en açık göstergesi olmasıdır. Örtünme genellikle, cehaletin yansıması olarak görülmekte ve çoğu kez kadınların esaretliği olarak algılanmaktadır. Ayrıca bu, cinslerin özgürleşmesi ve ilerleme kavramlarına yönelik bir saldırı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu yüzden, bütün bir İslam dünyasında İslamcı hareketlerin yeniden canlanması, çoğu kez din ve laiklik, özel ve kamusal alanlar ile partikülarizm ve evrenselcilik arasındaki ikili karşıtlıklarla tasarlanmış evrimsel, tek yönlü bir ilerleme kavramı üzerine kurulu Batı modernizmine, bir tür meydan okuma olarak yorumlanmaktadır.[204]

1990' lı yıllar, İslam' ın kamusal alana daha fazla çıktığı, bununla beraber toplumsal mutabakata ait kurumların ve kuralların daha fazla tartışıldığı, siyasal gerilimin arttığı bir döneme işaret etmekteydi. İslam' ın kurumsallaşması beraberinde,

---

[202] Göle, a.g.e., ss. 12-13.

[203] Daha fazla bilgi için bkz, 19/11/04- 04/12/04 tarihleri arası, Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi, Nazlı Ilıcak ve Gülay Göktürk'ün hazırladığı yazı dizisi.

[204] a.g.e., s. 15.

yeni meşruiyet arayışlarını getirmiş, bununla da kalmayıp varolan kurumların ve kuralların sınırlarını zorlamıştı: Parlamento, üniversiteler ve medyanın yanı sıra konser salonları, kültür merkezleri gibi kentsel mekanlar ve hatta tatil mekanları. İslami kesimlerin görünürlük kazanmasına tanık olmuştu. Refah Partisi iktidarı (1996-97) son on yıldır eğitim, piyasa ve medya yoluyla çehre ve güç kazanan İslami kesimleri kamusal alana taşımış, ancak 28 Şubat' la birlikte İslam' ın kamusal alandaki varlığı, daralma ve meşruiyeti sorgulama sürecine girmişti. 1990' lı yıllar İslam' ın siyasallaşmasından ziyade, kamusallaşma dinamiklerini belirlemekteydi.[205]

Barborosoğlu' na göre kamusal alandaki tüm tartışmaların kilit noktasında, kadın durmaktadır. Hem İslami kesimin kadınları, hem de modern kesimin kadınları için, kamusal alan ve özel alan arasındaki geçişlilik, farklılaşan süreçler halinde ortaya çıkmaktadır. Modernleşme paradigması içinde "modern" kesim için, bu iki alan arasındaki geçişliliğin özerk olduğu varsayımı geçerlidir. Öyle varsayılır ki, kadın kamusal alanda yer aldıkça özel alan da dönüşüme uğramakta; cins rolleri aile-içi ilişkiler vd. bu sürece paralel bir değişim göstermektedir. Kadınlar kamusal alana doğru yayıldıkça, kamusal alanda özel alanın içine doğru yayılmaktadır. Yüksek eğitim ve meslek sahibi olarak kamusal alana tesettürleri ile birlikte geçiş yapan İslamcı kadınların durumunda, bu geçişliliğin tanımının da birlikte taşınması gündeme gelmektedir. Tesettür bir simgeyse, her şeyden önce bu iki alan arasındaki geçişliliğin yada geçişsizliğin bir simgesi olmaktadır. Burada geçerli olan, özel alanın kamusal alanın içine doğru yayılmasıdır. Barborosoğlu' na göre tesettürlü kadınlar, "nötrleştirilmiş", özel anlamda, kamusal alandaki erkeğin "erişemediği", güvenli kesişim alanında bir dolayım gerçekleştirme eğilimindedir. Bu güvenli alan içinde kadınlar ücretli çalışma hayatına girmekte, siyasete, siyasal kampanyalara katılmakta, kendi tesettür stillerini ve modalarını yaratmaktadır.[206]

İslamcı kesimin, kadınların kamusal alanda yer alışlarını bayraklaştırarak savunmalarının sebebi, kısmen yasaklarla ilgili görülmektedir. F.K. Barborosoğlu, başörtüsünün bu bayraklaştırma sürecinin, devletin kamu alanında başörtüsüne koyduğu

---

[205] Göle, *Melez Desenler*, ss. 13-14.

[206] A. İlyasoğlu, a.g.e., ss. 127-128.

yasaklarla ortaya çıktığını düşünmekte. Her iki tarafta yaşanan sembolik düellonun, iki tarafta da militan zihniyetlerin oluşmasına katkıda bulunduğunu savunmakta:[207]

> *"Yasaklara karşı durmak isterken, Müslümanlar, kamusal alana mükemmellik atfetme zaafı gösteriyorlar. Daha önce çok kötü olarak tanımlanmış olan kamusal alan, yasaklarla birlikte, ille de var olunması gereken alan olarak kabul edildi."*

Barborosoğlu; başörtülü kadının, kamusal alandaki öteki kadınlarla benzeştiği oranda hürriyetini kazanacağını düşünmekte ve bu kadının markalı ve pahalı giyinerek, pahalı yerlerden alış-veriş ederek kendisinin, varoşlara ait olmadığını ispat etmeye çalıştığını belirtmekte. Bu kadın dini ve ahlaki açıdan farklı olduğunu, hal ve tavırlarıyla tescil etmek yerine, tüketim açısından, dış kıyafet açısından hiç de farklı olmadığını ispat etme eylemine girişmekte ve sonunda tüm mesele 'bir metre bez' etrafında odaklanmış olmaktadır:[208]

> *"Acı olan şu ki, yasaklayanlar esasında ' siz farklı olmalısınız' rolünü vererek yasaklarını şiddetlendirirken, yasaklara maruz kalanlar farklı olmadıklarını ispat etme derdine düşüyorlar. Bu durumda yasakçı zihniyet, iki kere kazanmış oluyor. Çünkü, hem yasaklayarak kısa vadede Müslüman kadın kimliğini kamusal alanda görünmez kılıyor, hem de Müslüman kadınların kamusal alanda kendilerini görünür kılmak için ötekilerden farklı olmadıklarını ispat etme derdine düşmüş olmaları nedeniyle, başlarındaki başörtüye rağmen, onların dönüşmüş olmalarını sağlıyor. Nasıl bir kimliğe doğru? Kapitalist dünyanın değerleriyle sonuna kadar barışık bir kimliğe doğru."*

C. Aktaş' a göre ise başörtülüler, verili kamusal hayatı istememektedir. Hazır kamusal varlık tarafından biçimlenmeye razı olmamakta, kendi kamusal varlıklarını oluşturmayı talep etmektedir. Bu kadınlar attıkları her adımda, kendilerini dışlayan bir kamusal alana dair söylemlerdeki çelişkileri ve çürümeyi ortaya koymaktadır. Görünüşleri ve geri çevrilişleriyle, kamusal alanın birlik ve bütünlüğüne ilişkin kurguları sorgulamaktalar. Bu kadınlar, özgürlük ve temsil gibi meselelerin hem

---

[207] N. Şişman, a.g.e., s. 134.

[208] a.g.e., s. 139.

Müslümanlar, hem de laikler tarafından tartışılmasında ve bu tartışmaların daha ileri noktalara taşınmasında, bazen ellerinde olmadan etkili olmayı sürdürmektedir.[209]

İslam' ın kamusallaşmasıyla birlikte, bireysel arzular ile kolektif eylem, inanç dünyası ile laik yaşam tarzları, farklılık istenci ile modernlik, günlük yaşam ile ideolojik ilkeler arasındaki gerilimli alanlar su yüzüne çıkmış ve üzerine düşünülmeye başlanmıştır.[210]

Avrupa' da olduğu gibi Türkiye' de de, bir türban sorunun yaşandığını belirten O. Roy, bu sürecin İslam' ın küreselleşmesiyle, tarihsel olarak belirlenmiş bir alandan (Ortadoğu) kopmasıyla bağlantılı olduğunu düşünmekte.[211]

Kamusal alanda türban tartışmaları, güncelliğini koruyarak ve çeşitli görüşleri bünyesinde barındırmaktadır.

Türban yandaşları ve karşıtlarının, türban sorununu bir demokrasi mücadelesi olarak gördüklerini, ancak hak ve özgürlükler açısından vardıkları noktanın hiyerarşik bir bakış açısı olduğunu söyleyen Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, iki kesiminde, "Benim görüşüm, senin görüşünden daha değerli, daha üstte" şeklinde düşündüklerini belirmekte: [212]

> *"Bu bir demokrasi isteği değil. Zaten dinciler ve laikler tutumlarıyla birbirine benziyor. İkisi de demokrat değil. Türban mücadelesinin arka planında, her iki tarafın kendi yaşam tarzını empoze etme mücadelesi yatıyor. Karşıtlar birbirini besliyor ve sonunda çözümsüzlük üretiyor.. Olaya sivil hak ve özgürlükler çerçevesinden bakarsak, başörtüsü bir sivil haktır, demokrasilerde kişilerin giyinme özgürlükleri vardır. Diğer kişilerin bıyık, rozet gibi simgeleri yasaksız kullanabilmeleri gibi türbanda bir simge olarak kullanılabilir bu anlamda. Fakat asıl sorun, örtünmenin altındaki nedenlerde yatmaktadır, bu konu irdelendiğinde türbanı sadece bir sivil hak olarak ele alamıyoruz."*

---

[209] C. Aktaş, *Bacıdan Bayana*, s. 239.

[210] Göle, a.g.e., s. 15.

[211] O. Roy, a.g.e., s. 82.

[212] Daha fazla bilgi için bkz., 17/11/03 tarihli Radikal Gazetesi, Neşe Düzel'in A. Y. Sarıbay ile Röportajı.

Sarıbay' a göre, türbanlı kadınları kamusal alanlara sokmamak, onları dışlamak ayrımcılık yapmaktır:[213]

> *"Demokraside insanlar kendilerini anlatacaktır. Kıyafete karışmak bir sivil hak ihlalidir. 'Böyle giyinmeyeceksin' demek, sen benim istediğim gibi giyineceksin dayatmasını getirir. Buna kimsenin hakkı yoktur. Ama kamusal alanda yasak, sadece kadınlar için var. Türbanı siyasi simge olarak savunan erkeklere böyle bir yasak yok. Bu durumda türban sağlam bir ölçüt değil demek ki. Gerçi, hak ve özgürlükleri ne kadar geniş tutarsanız, insanları demokrasinin içine o kadar çekersiniz. Hak ve özgürlükleri ne kadar kısıtlarsanız, karşıt reflekse meşruluk kazandırırsınız. Bu doğru ama, türbanda paradoks var. Türban demokrasi mücadelesi gibi gösteriliyor."*

Türbanın sivil hak olarak değerlendirilişine bir başka örnek olarak, İsmet Berkan' ın şu sözlerini verebiliriz: [214]

> *"Türkiye' de inancı gereği başını örten kimseler var. Dünyanın başka yerlerinde de inancı gereği haç takan, kipa giyenler var. Türkiye' de görülen baş örtme biçiminin, aynı zamanda siyasi simge olup olmaması ikincil önemde bir konu; çünkü modern bir demokraside siyasi simgeleri günlük hayatta kullanmak esasen ifade özgürlüğü ile ilgili bir şey."*

Türban tartışmasının kilitlendiği nokta, "özel alan- kamusal alan" ayrımı olmaktadır. Sorun, türbanın kamusal alanda kullanılıp kullanılamayacağı, dini sembol ve işaretlerin kamusal alanda sergilenmesinin, laik devlet düzeni ile çelişip çelişmeyeceği bağlamında tartışılmaktadır. Kamusal alanı, kamu hizmetlerinin verildiği yer olarak tanımlarsak, sorun başka bir boyuta girmiş demektir.[215]

Milliyet yazarı Mehmet Yılmaz, bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamakta: [216]

> *"Benim ölçüm şu; Okullardaki kamu hizmetinden yararlanmak isteyen öğrenciler, isterseler türban takabilirler. Ama orada kamu görevlisi olarak bulunup, herkese hizmet vermekle*

---

[213] a.g.e.

[214] İsmet Berkan, "Hukuksuz Özgürlük Olmaz Ama..", http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv2376.html, Radikal, 11/11/2003.

[215] a.g.e.

[216] Mehmet Yılmaz, "Türbanda Kamusal Nerede Başlar", http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv711.html, Milliyet, 29/11/2002.

yükümlü olan öğretmenler takamazlar. Avrupa' da değişik mahkeme kararlarıyla da çerçevesi çizilen bir özgürlük anlayışı bu: Kamusal hizmet sırasında, bu hizmeti yerine getirmekle yükümlü olanlar dini işaret ve semboller kullanamazlar.. Bu kısıtlama hizmetten yararlananları kapsamaz."

Can Dündar' a göre ise, kamusal alan, hem devlet denetiminin, hem de Pazar mekanizmasının dışında kalan bölgedir (üniversite böyledir): [217]

"Devlet, kamusal alanda kontrolü sivil topluma kaptırdıkça, egemenliğinin daraldığı vehmine kapılırken, sivil toplumun bir bölümü de, 'kamusal alandaki istenmeyen yerleşimcilerin' kendi özgürlüğünü sınırlayacağı endişesiyle direniyor. Bu direniş büyüdükçe kavga çıkıyor, kamusal alanda hak iddia eden her kesim, kendi simgeleriyle (evet, o anlamda Atatürk rozeti nasıl bir simge ise, türban da bir simgedir) bayrağını o alana dikmeye çalışıyor."

Türkiye' de türban konusu, laiklik çerçevesinde tartışılan önemli konulardan biri haline gelmiştir. E. F. Keyman bu sorunun, hukuk alanına da girdiğini söylemekte şöyle ve devam etmekte: [218]

"Türban sorunu, parti kapatma (Fazilet Partisi örneğinde olduğu gibi) nedeni olmanın da gerisine giderek, modern toplumda devlet- toplum / birey ilişkilerinin düzenlenmesinin temelini teşkil eden hukuk alanına da girmiş oldu. Bu anlamda, bugün türban sorunundan konuşurken, sadece türbanlı kızların yaşadığı sorunlardan değil, aynı zamanda da siyasi partilerin kapatılmasından ve hukuk alanında hak ve özgürlüklerin mi yoksa hal, tavır ve kıyafetle ilgili düzenlemelerin mi öncül ve belirleyici olduğundan konuşuyoruz. Dolayısıyla, türban sorununun İslami kimliğin özgürlük alanının sınırlarıyla ilgili bir sorun olmakla birlikte, bugün Türkiye' de toplum yönetiminin nereye kadar demokratik olup olmadığını da belirleyen bir sorun olduğunu görmeliyiz. Türban sorunu bir kimlik sorunu olmakla birlikte, özünde bir toplum yönetimi sorunudur."

Özellikle son yıllarda yaşanan olaylar, türban sorununu tırmandırmış, bu anlamda itici bir güç olmuştur.

---

[217] Can Dündar, "Kamusal Alan mı? Neresi Orası?"http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv695.html, Milliyet, 26/11/2002.

[218] Daha fazla bilgi için bkz, 16/11/03 tarihli Radikal Gazetesi Radikal İki Eki, E. Fuat Keyman'ın makalesi.

Türban yüzünden okuldan atılan öğrencilerin davaları ise başka bir boyut oluşturmuş, olayı uluslararası çizgiye taşımıştır. Bunlara ilk örnekler 1993 yılında türbanlı fotoğraf verdikleri için üniversiteden diplomalarını alamayan Şenay Karaduman ve Lamia Bulut' tur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' ne yaptıkları şikayetler reddedilmişti. İsviçre' nin Cenevre kantonundaki bir ilkokulda öğretmenlik yapan Lucia Dahlab' ın başvurusu da, 2001 yılında AİHM tarafından reddedilmişti.[219] En son örnek ise Leyla Şahin'di. Türban yasağı nedeniyle okuduğu İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi' nden 1998 yılında ayrılmak zorunda kalan Leyla Şahin, AİHM' ye başvurmuştu. Dava 29 Haziran 2004 tarihinde tamamlanmıştı. AİHM, Şahin' in iddialarının aksine türban yasağının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne ilişkin 9' uncu maddesini ihlal etmediğine oybirliğiyle karar vermişti. Mahkeme, üniversitelerde türbanla eğitimin yasaklanmasının, bu özgürlükleri kısıtlama anlamına gelmediği kararına vardı.[220]

Leyla Şahin' in, AİHM' ne başvurusundan önceki süreç şu şekilde gelişmişti:[221]

"*23 Şubat 1998'de İstanbul Üniversitesi öğrencilerin üniversite yerleşkesine alınmalarını düzenleyen bir genelge yayımlamıştır. Genelgenin ilgili kısmına göre:*
Anayasa, yasa, yönetmelikler, Danıştay ve Avrupa İnsan Haklan Komisyonunu ile Üniversite Yönetim Kurulu Kararları doğrultusunda, (yabancı öğrenciler dahil) bayan öğrencilerin başlan bağlı olarak (başörtülü olarak), erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamaları gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilere ait yoklama listelerine, başlan bağlı öğrencilerin numara ve adları yazılmamak, numaraları ve adlan listede olmadığı halde, pratik ve dershaneye girip orada bulunmakta ısrar eden öğrenciler uyarılmalı ve dershaneden çıkmıyorsa, isim ve numaraları alınarak, dersin yapılamayacağı kendilerine bildirilmeli ve dershaneden çıkmamakta direniyorlarsa, öğretim üyesi tarafından tutanakla durum saptanarak, dersin engellendiği belirtilmeli ve ders yapılmayarak, durum öğrenciler hakkında cezai işlem yapılmak üzere ilgili Anabilim Dalı, Bölüm ve Dekanlığa/Müdürlüğe ivedi olarak bildirilmelidir."

---

219 http://72.14.207.104/search?q=cache:sfQAm_rjjqYJ:www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid..., 06/07/2005.

220 http://72.14.207.104/search?q=cache:ZEcCncw903YJ:www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/20..., 06/07/2005

221 http://www.google.com/search?q=cache:4affkIWmhAIJ:www.yargitay.gov.tr/aihm/tcyaleylasahin.html, 06/07/2005.

29 Temmuz 1998 tarihinde L. Şahin genelgenin iptali için dava açmıştı. Dilekçelerinde, genelgenin yasal bir dayanağı bulunmadığı ve öğretim makamlarının bu bakımdan bir yetkilerinin olmadığını belirterek, genelgenin ve uygulamasının, Sözleşmenin 8, 9 ve 14. maddeleri ile 2. Protokolün 1. maddesinin ihlali olduğunu ileri sürmüştü. 19 Mart 199 tarihli kararı ile, İstanbul İdare Mahkemesi, Yüksek öğretim Kanunu' nun 13/ (b) sayılı maddesinin, üniversitenin idare organı olan rektöre düzenin sağlanması için üniversite öğrencilerinin kılık kıyafetlerini düzenleme yetkisi verdiği gerekçesi ile davayı reddetmişti. 19 Nisan 2001 tarihinde Danıştay, başvuranın temyiz talebini reddetmişti.[222]

AİHM Türkiye' yi haklı buldu. Mahkeme, öğrencinin okula girerken üniversitenin laiklikle ilgili kurallarını bildiğini ve bu kurallara uyması gerektiğini açıklamıştı. Mahkeme kararı oy birliği ile almıştı. Mahkeme' de bulunan yedi yargıcın oybirliği ile aldığı karar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nde bekleyen 100' e yakın türban davasına emsal teşkil edecek olması nedeniyle önem taşımaktadır.[223] Dışişleri Bakanı Abdullah Gül' ün eşi Hayrünnisa Gül de, Leyla Şahin davasında kararın açıklanmasından birkaç ay önce, türbanı yüzünden üniversiteye kaydının yapılmaması nedeniyle, 2002 yılında AİHM' ne yapmış olduğu başvuruyu geri çekmişti.[224]

Aralarında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek' in de bulunduğu 63 sanığın, Yargıtay 4. Ceza Dairesi' nde yargılandığı davada, salona türbanı ile giren sanık Hatice Hasdemir' in mahkeme başkanı Fadil İnan tarafından dışarı çıkarılması, tartışmaları farklı boyutlara çekmişti.[225]

Yeni Şafak Gazetesi yazarı Kürşat Bumin, bu olay hakkında Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanı' nın; *"Nasıl mayoyla gelen birisi duruşmaya alınmazsa, türbanla gelen de alınmaz"* şeklindeki açıklamasını, *"şaka gibi",* şeklinde yorumlamıştı. Başkan;

---

[222] a.g.e.

[223] http://72.14.207.104/search?q=cache:GK2GoR82LB8J:www.hukuki.net/haber/detay.asp%..., 06/07/2005.

[224] http://72.14.207.104/search?q=cache:sfQAm_rjjqYJ:www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid..., 06/07/2005

[225] Daha fazla bilgi için bkz, 09/11/03 tarihli Radikal Gazetesi.

"Takılan töresel bir giysi değil, türbandır. Töresel giysi niteliğinde olmadığı için bu kişi, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi kararları çerçevesinde duruşmaya alınmamıştır. Başörtüsü olsaydı, farklı bir uygulama yapılırdı, duruşmaya alınabilirdi" şeklinde, konuyla ilgili olarak açıklamasını yapmıştı.

K. Bumin bu açıklamayı, şu şekilde yorumlamakta: [226]

"Belki de en iyisi, Yargıtay' da yaşanan bu olaydan sonra, başta taşınan 'giysi' nin ne ifade ettiğinin tespiti için şöyle bir yöntemin uygulamaya konmasıdır: Duruşmaya gelen başı kapalı kadınlar, başlarındaki şeyin hangi kategoriye girdiğinin bilimsel bir biçimde tespiti için ' yalan makinesi'ne bağlanırlar; mahkeme başkanları, makineden çıkan sonuca göre davalının, davacının, tanığın ve dinleyicinin duruşmaya katılıp katılmayacaklarına karar verirler! Sonuç 'dinsel ve siyasal simge' yolundaysa dışarı, yok eğer sonuç 'töresel giysi' ye işaret ediyorsa, içeri'."

Radikal Gazetesi yazarı Nuray Mert' in yaklaşımı da, K. Bumin ile benzerlik göstermekte:[227]

"Mahkeme salonunda sanık sandalyesi kamu alanı ise, sokak da kamu alanı, park da. Kamu alanında 'hizmet alan, hizmet veren' ayrıştırması bile, zannedildiği gibi konuyu çözebilecek bir tasnif değil. Onun yerine şöyle düşünelim: Başörtülü bir doktorun hizmet vermesinin laikliğe aykırı nesi var? Bu konuda en sıkça başvurulan, hakim örneğidir, o zaman onu da düşünelim, ne demek hakim veya avukatın başörtülü olmasının tarafsızlık ilkesine gölge düşürmesi? Dindar adam, başı açık birinin beni yargılaması tarafsızlığına gölge düşürüyor, benim davama benim meşrebimden birini tayin edin diyebilir mi? Derse anlamlı olur mu? Hem başörtüsü dindarlık açısından bir taraf olmanın işaretiyse, cinsel farklılık da öyle, hakimin kadın veya erkek olması tarafsızlığı zedeliyor mu? Sanık, hakim kadın olduğu için, bana taraflı davranma ihtimali var diyebiliyor mu? Üstelik, memlekette kadına kötü davranıştan yargılanan bunca adam var, işin içine gerçekten duygu girmez mi? Ama biliyoruz ki, hukuki çerçeve duygusal yargıları bertaraf etme anlayışı üzerine inşa edilmiştir, kadın veya erkek hakim, o sınırlar içinde karar verir, o halde başörtülü kadın neden taraf olsun veya bu sınırı nasıl aşsın? "

---

[226] Kürşat Bumin, http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv2392.html, Yeni Şafak.

[227] Nuray Mert, "Yine Başörtüsü", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/11/11/haber_95075.php, 11/11/2003.

A.Y. Sarıbay' ın görüşleri, bu konuya bir açıklık getirmesi açısından önemlidir:[228]

> *"Kamusal özelin karşıtıdır, ayrıca kamusal alan resmi alan da değildir. Ama bizde devlet, herşeyi düzenleme hakkını kendinde gördüğü için kamusal derken resmiyi kast ediyor ve bütün alanı resmi görüyor. Oysa resmi alan, tanımlanmış rolleri içeren ve kuralları olan alandı. Mesela mahkeme, bir yargıç açısından resmi bir alandır. Yargıç, giyiminden davranışlarına kadar, orada belli kurallara uyarak rolünü ifa eder. Hakim, savcı, avukat, mübaşir gibi görevliler açısından resmi alan olan mahkeme, sanık açısından resmi alan değildir. Sanıklık bir görev değil, bir durumdur çünkü. Sanıktan beklenen, sorulara doğru cevap vermesidir, nereden geldiği, ne giydiği değildi. Bir avukat mahkemeye türbanla giremez ama sanık olduğunda aynı mahkemeye türbanla girebilir.."*

Gündemi meşgul etmiş bir diğer konu, 23 Nisan' da yaşanan "resepsiyon krizi" olarak adlandırılan olaydı. CHP, 23 Nisan öncesi, TBMM Başkanı Bülent Arınç' ın başörtülü eşinin, 23 Nisan resepsiyonuna katılması durumunda, daveti protesto edeceğini açıkladı. Cumhurbaşkanı ise, milletvekili eşlerinin kapalı olup olmamasına göre davetiye göndermişti.

Ahmet İnsel, cumhurbaşkanına, davet sahibi sıfatıyla, meclis üyeleri arasında ayrım yapma yetkisi tanınmasının, Cumhuriyet' in meşruti monarşi olarak algılandığı kanısı uyandıracağını söylemekte:[229]

> *".. otoriter cumhuriyet geleneğinin ritüellerinin giderek ayinleşmesi ve bu ritüellere taşıyabileceklerinin çok üstünde anlamlar yüklenmesi, işin asgari nezaket sınırları içinde de ele alınmasını artık engelliyor. Bizans ve Osmanlı saray ritüellerini andıran, donuk, durgun, son derece şekilci, kısacası ayinleşmiş devler törenleri ve resepsiyonları aracılığıyla verilen simgeler mücadelesine, Türkiye toplumu mahkum ediliyor. Tarihte örnekleri pek sık görüldüğü gibi, bu ayinleşmiş tören düzeninde iş bir kere rayından çıkmaya görsün, simgeler üzerinden ayrımcılık yarışının bir sınırı kalmaz. Bugün başörtülüler, ertesi gün beyaz çoraplılar, ardından takım elbisesine uyumsuz kravat takanlar, ayakkabıları boyalı olmayanlar, bıyıklılar veya sakalsızlar, Atatürk rozeti takmayanlar, 'mülkün' alanına sokulmazlar. Filozof Michel*

---

[228] Neşe Düzel, a.g.e.

[229] Daha fazla bilgi için bkz, 26/10/03 tarihli Radikal Gazetesi Radikal İki Eki, Ahmet İnsel' in makalesi.

Foucault' un, Batı akılcılığından farklı bir akılcılığı betimlemek için, 'sözler ve şeyler' adlı kitabının başında aktardığı Çin ansiklopedisi sınıflandırması türünden bir ayrımcı sınıflandırmaya doğru bunun evrilmemesi için bir neden yoktur: Saçı ortadan ayrılmış olanlar, bazı illerde doğmuş olanlar, k harfini doğru telaffuz edemeyenler, tırnakları temiz olmayanlar, çopurlar, kalçaları topuklarına yakın olanlar, vb.."

Gazeteci Nuray Mert bu konuya tepkisini, "Batılı" gibi olma takıntısı çerçevesinde dile getirmekte, bu tepkileri, Batılı kadın "imajının" bozulmaması amacından ileri geldiğini ifade etmekte:[230]

"Ben yıllardır, laiklik tartışmasının gerisinde Batılı görüntüyü her şeyin önüne geçiren anlayışın olduğunu, işlerin bu nedenle çetrefilleştiğini iddia ediyorum. Mesele, özetle tam da bu. Cumhuriyet denilince her şeyden önce, akla halkın egemenliği, tebadan vatandaşlığa terfisi, eşitlik ilkesi gelmiyor; tayyör geliyor, şapka, balo geliyor. Sanki Cumhuriyet devriminin önemi bunlardan kaynaklanıyormuş gibi. O dönemin koşulları içinde anlaşılabilecek bir şey olan; şekli Batılılaşma hamleleri geliyor. Bu ülkenin birinci sorunu belli ki ; kimlik sorunu, cumhuriyet, laiklik bahane, Batılı bir kimlik edinmek her şeyin önünde tutuluyor. Başörtüsü, bu ihtirasın önündeki en önemli engel, çünkü, Batılı kimlik takıntısı ne kadar görüntüye ilişkin bir şeyse, başörtüsü de o kadar görünür bir engel. Başörtülü bir kadın görüntüsü, kendini Batılı bir ülkede, ortamda, tam bir batılı gibi hissetmek isteyenlerin tüm hayallerini yıkıyor, başörtüsü karşısındaki öfkelerin nedeni bu. Mesele, kamu alanı meselesi falan da değil, ayrıca kamu alanı kavramı, fizik kuralı değil. TBMM Başkanı' nın eşinin başörtülü olmasının bu kadar tepki toplamasının nedeni, Türkiye' nin verdiği Batılı fotoğrafın başörtüsüyle bozulması. Ben, başörtülü kadınların içinde olduğu bir fotoğrafın Türkiye' yi temsil etmesi durumunda, Batılıların karşısında kendini yerin dibine geçmiş hissedecek çok insan tanıyorum. Bunlardan biri, bir gazetenin köşesinde, Arınç' ın, Erdoğan' ın ve Gül' ün eşlerinin başlarını açmasını önermiş. Bu öneri daha önce de yapılmıştı. Bu tam bir aşağılık kompleksi, tam bir sığlık, tam bir bayağılık. Türkiye' yi üçüncü dünya ülkesi yapan tam da bu."

Mert, Arınç' ın eşine, 'evinde otur' çağrısı yapanları eleştirerek, asıl evinde oturması gerekenin o değil, çağdaşlıktan, cumhuriyetten, laiklikten kılık kıyafeti

---

[230] Nuray Mert, "Resepsiyon Krizi", http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/04/24/haber_73076.php, 24/04/2003.

anlayan, Batı karşısında kompleksleri yüzünden, Türkiye' yi bu kısır tartışmaya mahkum edenlerin olduğunu söylemekte.[231]

Bu anlamda yaşanan en son gerginlik ise, 23 Şubat 2004' de, Denizli' de düzenlenen törenlere katılmak için başını açan Denizli Belediye Başkanı' nın eşi çerçevesinde, bu kez İslamcı kesimde yaşandı. İslami kesimde bu olay, siyasi bir sembol olarak nitelenen başörtüsünün, siyasi bir sembol olarak açma eylemine dönüştürülmesi şeklinde kınandı.

İslamcı yazarlardan F.K. Barborosoğlu, İslami görüşü savunan gazetelerden biri olan Yeni Şafak' da ki köşesinde, bu konuya değinmekte ve Ayşen Zeybekçi' yi eleştirmekte:[232]

> *"Ayşen Hanım niye seçimlerden önce başını açmadı? Başını tamamen açması sadece Allah ile kendisi arasında kalacak bir mesele iken, kamusal alanda açıp, özel alanda kapatmasının 'dini kamusal alandan arındırma' girişimine öncülük ettiğini, niçin düşünmüyor? Ayşen Hanım' ın başını açıp-kapatması, üniversite kapılarında başını açıp, çıkışta kapatan öğrencilerle uzaktan yakından ilişkilendirilebilecek bir durum değil. Ayşen Zeybekçi, başörtüsü meselesine kör bir düğüm atmıştır. 23 Nisan 2004 Denizli törenleri, muhafazakar-demokrat kimliği savunan bir partinin Belediye Başkanı' nın eşinin şahsında, bir kırılmayı tarihleştirmiştir. Siyasetçilerin başı örtülü eşlerinin devlet protokolüne katılmaktan daha değerli buldukları bir 'dünyalarının' olmasını arzu etmek çok mu hayal artık? Siyasetçi eşleri tek varolma alanı olarak, resmi törenleri görmekten vazgeçmek durumunda. Geçen 23 Nisan törenlerinden önce, Meclis Başkanı 'eşinin diktirdiği elbiseyi giyemeyeceği için çok üzgün' olduğunu söylemişti. Kazandığı okulu bitiremeyen kızlardan, aldığı diplomayı icra edemeyen kızlardan daha çok mu üzgünsünüz? Ailesi başını açıp okula gitmesini istediği için, üç ay boyunca evden okula diye çıkıp, başörtüsüyle part-time işler yapıp, evine bir öğretmen maaşı götürmek üzere çalışan öğretmenlerin hikayesi, sahiden size çok mu uzak? "*

Türbanla ilgili bu tartışmalar, hala güncelliğini korumakta. Başörtüsü, kimi kesim için, İslam kimliğinin sembolü, kimi kesim içinse, İslam' da ki kadın-erkek eşitsizliğini sembolize etmektedir. Her iki düşünce tarzının da hakimiyet alanı ortaktır;

---

[231] a.g.e.

[232] Daha fazla bilgi için bkz, 30/04/04 tarihli Yeni Şafak Gazetesi, F.K. Barborosoğlu' nun makalesi.

kamusal alan. 1980’ li yıllardan beri İslamcılar, giderek artan bir şekilde taleplerini dile getirmektedir.

Örtünün sembolik işlevi konusundaki tartışmalar da, aynı hızla devam etmekte. İslamcılığın tekrar ortaya çıkmasında en önemli rolü, başlarındaki örtüleriyle kadınlar oynamaktadır. Günümüzde, artık İslamcı kesim içinde de, kadınların hakları, talepleri konuşulmaya başladı. Türkiye’ de ki kadın hakları söylemine, İslamcı kesimin kadınları da katılmakta, talepleri bazı noktalarda farklılaşsa da, tüm kadınların kendi haklarını savunmaya başladıkları görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSLAM'DA KADIN HAKLARI VE
FEMİNİZMİN YERİ

I. İSLAMDA KADIN HAKLARI

Müslüman ülkelerde, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve ideolojileri üzerine yapılan çözümlemeler, İslam' ın rolü üzerinde durmaktadır. Feminist ve antifeminist yaklaşımlar, İslam' ın kadın özgürlüğüne ne kadar olanak tanıdığını tartışmaktadır. Bu tartışmalardaki yaklaşımlar, cinsiyetler arasında dinin emrettiği eşitsizliğin savunusu ile dini metinlerin ve ilk İslam tarihinin ilerlemeci yorumları arasında değişmektedir. İslamcı yaklaşım, sınıf sisteminin doğuşu, ataerkil çıkarların zaferi ya da emperyalizm ve sömürgeci egemen güçlere karşı tepkisel kültürel direniş sonucunda İslam' ın başlangıçta eşitlikçi olan mesajının, daha sonra değişik biçimlerde saptırıldığını öne sürmektedir. Diğer kesim ise, İslam' ın esas itibariyle ataerkil ve kadın hakları karşıtı olduğunu iddia etmektedir.[233]

Türkiye' de var olan toplumsal-siyasal düzene bir alternatif sunma çabasında olan İslamcı hareketin gündeminde ki en önemli unsur, kadındır. Cinsler arası ilişkiler ve aile kurumunun, İslami bir toplumsal düzenin kurulup devam ettirilmesinde son derece önemli olduğu görüşünden hareketle İslamiyet, kadının, aile kurumunun korunması ve gençlerin İslamiyet ilkelerine uygun yetiştirilmeleri konularında taşıdığı önemi vurgulamaktadır.[234]

İslam dininin ana kaynağı Kuran- ı Kerim' dir. İkinci sırada ise Hz. Muhammed' in sözleri, uygulamaları ve açıklamaları gelmektedir. Kuran- ı Kerim, bizzat Hz. Peygamberin sağlında yazıya geçirildiği halde, Hz. Peygamber' in sözleri sonra yazılmıştır.

---

[233] Kandiyoti, a.g.e., s. 84.

[234] Feride Acar, "Türkiye' de İslamcı Hareket ve Kadın: Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme", Tekeli, a.g.e., s. 80.

İslam dininin Türkler arasında yayılmasından sonra, kadının özgürlüğünün, eski etkinliğini yitirdiği görüşleri yaygındır. İslamcı kesime göre bunun sebebi, İslam dininde değil, onun yanlış uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, çeşitli mezhep ve fırkalar tarafından görüşlerini desteklemek üzere, birçok hadisin uydurulduğu söylenmektedir. Kuran- ı Kerim' den bir konuyla ilgili bir hüküm çıkarırken, konuyla ilgili bir ya da birkaç ayete dayanmak yerine, konuyla ilgili tüm ayetlerin dikkate alınması gerektiği, ancak bütün ayetler değerlendirildikten sonra, Kuran- ı Kerim' in konuyla ilgili görüşün doğru bir şekilde ortaya konabileceği düşünülmektedir.[235]

İslami düşünceye göre; İslam dini, kadına en büyük değeri vermiş ve onun namuslu, temiz, haysiyetli ve şerefli bir tarzda yaşamasını sağlamıştır. İslam nazarında kadın, şefkat, merhamet, hürmet duyulması ve nezaket gösterilmesi gereken asil ve nezih bir varlıktır. Peygamberin, kadınların narin, nazik ve kibar olduklarına işaretle, onların hiç kırılmaması ve incitilmemesi gerektiğini tavsiye ettiği söylenmektedir. İslam dininde kadın, aile ocağında temel eğitimi veren ilk öğretmen ve mükemmel bir eğitimci olarak görülmektedir.[236]

Çocuğun terbiyesi, yetişmesi, her yönden gelişmesi, daha küçük yaşta iken güzel alışkanlıklar kazanması ve faydalı bilgilerle donatılması konusunda annenin rolünün çok büyük olduğu vurgulanırken, babanın, evin geçiminin sağlanması için ömrünün çoğunu ailesinden dışarıda geçirmesi sebebiyle, çocuğu ile yeteri kadar ilgilenemediği söylenmektedir. Bu durumda, çocuğu asıl yetiştiren ve terbiye eden, anne olmaktadır. Ahlak kitaplarında dahi; çarşıdan alınan değişik yeni bir şeyi, çocuklara bölüştürürken önce kızlardan başlanarak ikram edilmesi önerilmekte, buna sebep olarak da, kız çocuklarının daha hassas ve nazik oluşu gösterilmektedir.[237]

İslami kesim, kadının insan olma açısından, erkek gibi olduğunu savunmaktadır. Diğer toplumlar eleştirilerek, daha önce diğer toplumlarda , "*Kadın insan mıdır, değil mi?* " tartışmasının yapıldığı, kimisinin akıllı hayvan, kimisinin yarım kalmış bir

---

235 "İslam'da Kadın Hakları 1", -Antoloji-, Rehber Basın Yayın Ltd. Şti., 1993, Ankara, ss. 134-135.

236 http://www.yesilyol.net/modules.php?name=Contents&pa=showpage&pid=230, "İslam' da Kadının Yeri", 26/05/04.

237 a.g.e.

erkektir" fikrini paylaştığı belirtilmektedir. İslam' ın kadınlar hakkında getirdiği temel yeniliğin ise, bu konuda olduğu söylenmektedir. İslamcı kesime göre, İslam Dini ile birlikte, daha önceki din adamlarının kadına atfettikleri lanetlik durumu ortadan kaldırılmıştır. Yine bu düşünce tarzına göre, kadın dindar olmaya, iman ve ibadete ehliyetlidir. Eğer iman edip, ibadet yaparsa cennete girer. Küfredip isyan ederse cezalandırılır. Bu konuda erkekten hiçbir eksik yönün olmadığı söylenmektedir. Onlara göre İslam, kadına miras hakkı tanımıştır. Küçük olsun, büyük olsun, evli olsun, bekar olsun, isterse annesinin karnında bir kız çocuğu olsun, ona her durumda miras hakkı vermiştir. İslam' ın , kadın erkek arasında yargı eşitliği getirdiğini, İslam hukukunun ister bir erkek, ister bir kadın katil olsun, öldürene ölüm cezası verdiğini belirtmekteler. Ayrıca İslam' ın zina için, erkekle kadına aynı cezayı getirdiği, İslam' ın kadına mülkiyet hakkı verdiğini, böylece aynı zamanda kadına, sorumluluk da verdiğini savunmaktalar.[238] İslam' da kadının, dilediği şekilde mülk edinip, mülkünde istediği gibi tasarruf edebileceği belirtilir, bu konuda Hz. Hatice örnek gösterilerek, onun, Mekke' nin en zengin kadınlarından biri olduğu belirtilir.[239]

Ayrıca İslam' ın, kadının eğitimine de önem verdiği, kadını cehaletten kurtarıp onun durumunu yükseltip, şerefli kıldığı söylenmektedir.[240]

H. Baş' a göre:[241]

> *" Eğitim görmek meselesi, denilebilir ki, bir haktan çok bir vazife, bir sorumluluk durumundadır. Allah Resulu sahabesini hep ilme teşvik etmiştir. Nitekim pek çok sahabi, ilim aşkını yitirmemişler, hep öğrenip yaşamanın azmini ortaya koymuşlardır."*

İslam' ın can emniyeti ve yaşama hakkının üzerinde hassasiyetle durduğu, kadınların kendilerini savunma konusunda erkeklere nazaran daha güçsüz oldukları düşünüldüğünde, İslam' da kadınların can emniyetinin çok sıkı tedbirlerle korunmuş olduğu fikri paylaşılmaktadır. İslam' a göre, bir savaş durumunda veya başka herhangi

---

238 http://www.biriz.biz/kadın/kad10.htm, "İslam'da Kadınla İlgili Temel İlkeler", 26/05/04.

239 Haydar Baş, "İslam' da Kadın Hak ve Hürriyetlerinin Tahlili", http://www.biriz.biz/kadın/kad9.htm, 26/05/04.

240 http://www.biriz.biz/kadın/kad10.htm, a.g.e.

241 Baş, a.g.e.

bir tehlikeli durumda kocası, oğlu veya herhangi bir yakını bizzat kadını korumakla mükelleftir. Bu, erkeğin sorumluluğu ve en önemli vazifelerinden biri olarak görülmektedir. İslam' da kadınların, hür tercihlerini kullanarak çalışma hayatına atılabilecekleri söylenmekte ve örneklerle bu fikir pekiştirilmeye çalışılmaktadır:[242]

> *" İslam' da, bir kadının en önemli vasfı namusu ve hayasıdır. Nasıl bir kadının namus ve şerefine bir zarar gelmeden çalışmasında bir mahzur yoksa, seyahat etmesinde d,e can ve namus emniyeti her türlü tecavüzlerden korunduğu taktirde bir mahzur yoktur. Bu bakımdan yanında oğlu, kocası veya kardeşi gibi herhangi bir mahremi olmadan seyahat etmesi uygun görülmemiştir. Bu tamamen kadının can, mal ve namus emniyetini korumaya yönelik bir tedbirdir. İslam' ın 5 temel şartından biri olan hac ibadetini yerine getireceği zaman bile kadının yanında bir mahreminin olması şarttır. Buradan İslam' ın kadının can, mal ve namus emniyetine ne derece önem verdiğini anlamamız mümkündür. İslam' da evlenecek olan tarafların birbirlerini görmeleri, meşru şartlarda konuşmaları onların hakkıdır. Kadın da evlenirken, bağımsız tercihini kullanır ve kimse kadını istemediği bir istikamete zorlayamamaktadır. Bu bakımdan nikah akdi yerine getirilirken kadın " aldım, kabul ettim" gibi hüküm beyan eden cümlelerle kararını bildirir. Bunun aksi durumlarda nikah batıl olur. Bir başka ifade ile, evlenecek olanların rızasının bulunmadığı bir nikah geçerli olmamaktadır. Kocası, kadını evlilikleri süresince geçindirmeye mecburdur. Boşanma halinde ise kadına, nafaka vermekle mükelleftir. Kadının şahsi mülkünün veya herhangi bir gelirinin bulunması, durumu değiştirmemektedir."*

Kadının, doğacak çocuğunu emzirmekle bile yükümlü olmadığı, bunun onun tercihine bırakıldığı söylenmekte:[243]

> *"... boşanan kadınları, gücünüz yettiği kadar ikamet ettiğiniz yerlerde oturtun. Evleri başlarına dar etmek ve onları çıkmaya mecbur etmek için kendilerine zarar vermeyin. Eğer onlar hamile iseler, çocuklarını doğuruncaya kadar nafakalarını da verin. Eğer onlardan doğacak çocuklarınızı, sizin lehinize olarak emzirirlerse, onlara, ücretlerini veriniz. Aranızda, bu hususta güzelce müşavere ediniz."*

---

[242] http://www.guzelislam.com/dinibilgiler/super2/dinibilgiler2/EvlilikAile/ea96.htm, 26/05/2004.

[243] a.g.e.

M. N. Yılmaz' a göre; İslam dini, insanlık yönünden erkek ile kadın arasında fark gözetmemekte ve erkeğe verdiği önemi kadına da vermektedir:[244]

> *" Peygamber Efendimiz şöyle buyuruyor: 'Kadınlar erkeklerin denkleridir.' Kız çocuğuna eş ve analık özellikleri açısından büyük bir değer verip ikramda bulunuyor.. Peygamber, kız çocuğu olarak kadının gördüğü ikramla ilgili şöyle buyuruyor: 'Herhangi bir kimsenin bir kız çocuğu olsa, o da onu güzelce öğretip, eğitse kendisi için cehenneme karşı siper olacaktır' (Ebu Davud, Tirmizi). Cenab- ı Allah, eş olarak kadına yapılan ikramlarla ilgili şöyle buyuruyor: Yine onun ayetlerindendir ki sizin için kendileriyle huzur bulasınız diye cinsinizden eşler yaratmıştır (Rum). Peygamber (a.s.) de şöyle buyuruyor: 'Dünyada faydalanılan şeylerin en iyisi, saliha bir eştir. Kendisine baktığınızda seni sevindirir, gıyabında da mal ve namusunu korur' (Müslim, Buhari)."*

Tüm bu görüşlerde, dikkati çeken en önemli konu, her konuda kadının, cinselliğinin düşünülerek tanımlanması, ona göre konumlandırılmasıdır: Kadın çalışabilir, ama namusuna, iffetine zarar gelmeyecek ve erkekleri haram şeylere teşvik etmeyecek şekilde. İslam' da kadın hakları savunulurken, kadının bedeni yine ön planda tutulmaktadır. Kadını tehlikeli sayan bir görüş ne derece eşitlikçi, tarafsız olabilir, bu da ayrı bir paradoks oluşturulmaktadır. Kadınla erkek arasında insan olma açısından fark yoktur, denilmekte, ama ikisinin de farklı yaratıldıkları, farklı alanlarda konumlandırıldıkları özellikle belirtilmektedir. Kadının, iyi nesiller yetiştirmesi, iyi bir anne ve eş olması için eğitim alması gerektiğini vurgulayan İslam Dini ve İslam düşünürleri, bu konuda ne kadar eşitliği savunabilir, kadını ne kadar birey olarak görebilir? İslam ataerkillikle kurulmuş, ve onunla beslenmiş bir dindir ve oluşturduğu toplum da bu ataerkillikle bezenmiş bir toplumdur. Ve bu ataerkil düzende kadın, ikincil konumda kalmaya mahkum edilmektedir.

İslam' da, insan olmaları bakımından, erkekle kadın arasında herhangi bir fark olmadığı, her ikisinin de eşit derecede Allah' ın emir ve yasaklarına muhatap oldukları söylenmekte. İslam' a göre, erkek de kadın da, yeryüzüne iman etmek ve orada Allah' a kulluk yapmakla sorumludur. İslam' da insanlık ve Allah' a kulluk bakımından, kadınla erkek arasında bir fark bulunmadığı gibi temel hak ve sorumluluklar açısından da

---

[244] Mehmet Nuri Yılmaz, "İslam ve Kadın Hakları", http://www.biriz.biz/kadin/kad7.html, 05/12/2000.

kadının konumunun, erkekten farklı olmadığı savunulmaktadır. Kadın, yaradılış itibariyle erkeğe göre ikinci derecede bir değere sahip görülmekte ve Kuran referans gösterilerek bu kanı doğrulanmaya çalışılmaktadır. Kuran- ı Kerim' de, farklı fizyolojik ve psikolojik yapıya sahip olan kadın ve erkekten biri diğerinden daha üstün veya ikisi birbirine eşit tutulmak yerine, birbirinin tamamlayıcısı kabul edilmektedir (el-Bakara, 2/187). Kuran- ı Kerim; *"Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz."* (Bakara, 2/187) beyanıyla da erkek ve kadının insan olarak birbirlerine olan ihtiyaçlarına açık bir şekilde dikkat çekmektedir. İslamcı düşünceye göre, Peygamberin; kadınlardan ayrıca biat alması ve bu olayın Kuran- ı Kerim' de açıkça yer alması (Mümtehine, 60/13), İslam' a göre, kadın iradesinin bağımsızlığını göstermektedir. İslam' ın, bir insan olarak erkeğe tanınan temel insan haklarının kadına da tanındığı, yine Kuran referans gösterilerek doğrulanmaya çalışılmaktadır, buna göre; hayat hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele görme hakkı, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurun korunması, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı, geçim teminatı gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında fark olmadığı savunulmaktadır. İslam' ın ilk yıllarında, kadının her zaman hayatın içinde olduğu, kadınların camiye gittikleri, camide ibadetlerini yaptıkları, Peygamberin huzurunda oturdukları; belki bugün bile kadınların sormaya cesaret edemeyecekleri kendi özel durumlarıyla ilgili konuları, hiç çekinmeden sordukları belirtilmektedir.[245]

İslam' da kadın haklarını savunan kesim, bu iddialarını desteklemek için Kuran' a başvurmaktadır:[246]

> *"İslam' da, erkeğin kadından mutlak anlamda üstün olduğunu bildiren hiçbir nas yoktur: 'Erkek kadın gibi değildir' (K.K. Al-i imran (3) 36), demek, erkek üstündür demek değildir. ' Erkekler, kadınların kayyumudurlar. Bu, Allah'ın onların bazısını, bazısına üstün kıldığından ve erkeklerin mallarını harcadıklarındandır.' (K.K. Nisa (4) 34) ayeti de erkeğin mutlak üstünlüğünü göstermez. Önce burada 'erkekleri kadınlara üstün*

---

245 http://www.sevde.de/Aile/KK.htm, "Kadın Erkek Eşitliği", 26/05/04.

246 http://www.yesilyol.net/modules.php?name=Content5&pa=showpage&pid=240, "Fizyolojik ve Psikolojik Farklılık", 26/05/04.

kıldığı için.' denmemiştir. Demek ki üstünlük nispidir. İdare kabiliyeti erkeklere verilmiştir. Bir başka konuda da kadınlar üstün olabilir. Kadının şefkat dolu bağrı olmasa erkek evlatları bir robot gibi yetiştirir. Demek ki bu konuda da, kadın üstündür. Hem Allah, kadın erkek ayrımından, 'en üstün olanınız, Allah'a en çok sakınanızdır.' (K.K. Hucurat (49) 13) buyurur. Demek ki kadın, insan olarak erkeğe eşittir. İkisinin yaradılışı da bir 'nefis' tendir. (K.K. Nisa (4) 1) Kökenleri birdir. Biri kaliteli, öbürü adi bir maddeden yaratılmış değildir. İnsanlar arasındaki saygınlık ve hürmette, erkeklerden geri değil, tersine bazı hallerde ileridir. 'İnsanlar içerisinde iyilik ve hürmet yapmama en layık olan kimdir?' diye soran sahabiye Efendimiz: 'annendir' cevabını vermiş ve arkasından, 'sonra kimdir' diye iki defa daha tekrarlanan bu soruya, 'annendir' dedikten sonra, dördüncüde 'babandır' buyurmuştur (Buhari, edep 2; Müslim, bir 1). Namazda iken, babanın çağırması halinde namaz bozulmaz, ama annenin çağırması halinde namaz bozulur ve ona cevap verilir."

M.N.Yılmaz' a göre, Allah, erkek ve kadına farklı özellikler ve meziyetler vermiş ve onların toplum içindeki mevkilerini de farklı kılmıştır. Haklar ve mesuliyetler, bu farklı özelliklere göre tanzim edilmiştir. Erkek ve kadın, aynı zamanda birbirlerinden farklı, güzel kabiliyetlerle de donatılmıştır. Allah, erkeğe; güç, kuvvet, metanet, mihnet ve meşakkatlere tahammül, tedbir, temkin ve sebat, hadiseler karşısında dayanma ve direnme, sevinç ve hüzünde muvazene ve itidal, savaş gücü, iradi ve akli üstünlük gibi özellikler vermiştir. Hanımlara ise; duygu derinliği, incelik, şefkat, merhamet, haya, fedakarlık, çocuk bakımı ve neslin muhafazası gibi meziyetler vermiştir. Yılmaz' a göre kadınlar bünye olarak narin olduklarından, hayatın çeşitli dönemlerinde bir takım sürprizlerle karşılaştıklarında, bazen bedeni ve ruhi zaaflara düşerler; zira hisleri fevkalade kuvvetlidir, merhamet duyguları yüksektir:[247]

"Görülüyor ki erkek; kadından daha kuvvetli, zorluklara daha dayanıklı, hadiseler karşısında daha soğukkanlıdır. Hareketlerinin neticelerini daha iyi düşünür. Kadın ise, fıtraten zaif, hılkaten nahiftir. His yönünden çok zengin, şefkat yönünden de engin bir derya gibidir. Mutlaka bir erkeğin himaye ve desteğine muhtaçtır. Erkeğin kadına göre üstün tarafları olduğu gibi, kadının da erkeğe göre üstün tarafları bulunmaktadır. Her biri ancak bu farklı yaradılışının icabını yapabilir.Çocuğun çeşitli ihtiyaçları karşısında, annedeki değişken duyguları ve imkanları erkekte

[247] M. N. Yılmaz, a.g.e.

bulamazsınız. Erkekteki, tabiatın daimi sert tezahürlerine ve hayatın sayısız güçlüklerine karşı koyacak bir yaradılış hususiyetini de, kadında bulamazsınız. Bunun için İslam dini, aile müessesesinde, kadınla erkek arasında kendi maddi ve manevi kabiliyetlerine göre vazife taksimi yapmıştır. Her cinse görebileceği işi vermiş; kadına, yapamayacağı işi teklif etmemiş, taşıyamayacağı mesuliyeti de yüklememiştir."

İslam hukukunda kadına ait bazı haklar, özel olarak düzenlenmiştir. Bunlardan mehir, doğrudan evlilik ile ilgili olmaktadır. Kadına evlenirken, kocası tarafından verilen veya borçlanılan paraya (mal cinsinden bir miktarda olabilir), mehir adı verilmekte. İslam' ın kadına, gerek evlenmeden önce, gerekse evlendikten sonra hiçbir maddi sorumluluk vermediği savunulmaktadır. Buna göre evlenmeden önce, baba veya erkek kardeş, evlendikten sonra da koca, kadının maddi sorumluluğunu taşımaktadır. Erkeğin evlenirken kadına mehir vermek, ev eşyalarını sağlamak zorunda olduğu ve bunun, İslamiyet' te hak ve sorumluluk dengesinin sağlanması amacına yönelik oluşturulduğu fikri kabul edilir. Erkeğin kadına evlenirken verdiği mehir hakkının, İslamiyet' teki yeri meşru görülmekte. Mehir' in bir anlamda, İslamiyet' te kadın haklarını korumak anlamına geldiği savunulmakta. İslam'da mal ortaklığının bir zorunluluk olmadığı, aksine, mal ortaklığından evliliği bir ticari ilişkiye dönüştürür düşüncesiyle uzak durulduğu söylenmekte. İslam' a göre ayrılıklar durumunda ise, ortak yaşamı terk edenin, evlilikte edinenlerde hiçbir hakkı kalmamakta. Kadın, kendi malından istediği gibi tasarruf edebilmekte, fakat kocasının malından vermek isterse, örf ve adetlere uymak zorunda kalmaktadır. Bunu aşmak isterse de, kocasından izin almak zorundadır. İslami hukukun, kadına para-mülk, menkul ve gayri menkul mallara sahip olma hakkı da tanıdığı ve bu hakkın, evli de olsa bekar da olsa değişmediği savunulmakta. Buna göre, kadının evlenmeden önce sahip olduğu mallar kocasına geçmemekte, hatta kadın, kızlık soyadını bile değiştirmeyebilmektedir.[248]

Ailenin, İslam hukukunda çok özel ve ayrıcalıklı bir yeri vardır. Aile, adeta İslamiyet'in olmazsa olmaz kurumu ve vazgeçilmeyenidir. Kadına ilişkin tanımlamaların çoğu, aile üzerinden yapılmaktadır. Kadına ait en olumlu ve yapıcı vasıflar, 'aile içindeki kadını' içermekte dolayısıyla aile, kadının en özerk ve güçlü

---

[248] Demir, a.g.e., ss. 46-47.

olduğu alan olarak belirmekte ve ailenin, kadını güzelleştiren yanı vurgulanmaktadır. İslami yaşam biçiminde, aile ve İslam birbirini örtmektedir. İslam, aile içindeki kadının nasıl yaşaması gerektiğini öğretip, uyarılarda bulunmaktadır.[249]

Kadına aile içerisinde yüklenen görevler şöyle sıralanmakta:[250]

> *"İtaat: Hanımın birinci görevi, kocasına itattir. Kocaya itaat, kadını küçültmez. Bu, kadının ikinci plana itilmesi demek değildir. Kadın kocasına itaat edecek derken, koca kendi bildiğine göre hareket edecek, hiçbir kaideye uymayacak demiş olmuyoruz. Onun da itaat edeceği kurallar vardır. Kadın, kocanın meşru emirlerine itaat eder. Ailenin geçimini üstlenen, çetin hayat mücadelesine göğüs geren erkeğe itaatsizlik yapamaz. Koca hakkı, çok ağırdır.*
>
> *Hizmet: Her ne kadar hukuki açıdan kadının ev hizmetlerini görme mecburiyeti yoksa da, insani ve ahlaki yönden hizmetten geri durması uygun değildir. Zira ev idaresi karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma gerektirir.*
>
> *İffet: Koca gibi hanımın da en önemli görevlerinin başında iffet ve namusunu korumak, evin temiz havasını kirletmemek gelir.*
>
> *İsraftan Kaçınmak: Para kazanmak bir taşı tepeye çıkarmak kadar zordur. Harcamak ise, taşı yüksekten aşağıya yuvarlamak gibi kolaydır.*
>
> *Çocukları İyi Terbiye Etmek: Evin hanımı, ana rahmine düştükten itibaren çocuğun en yakın yoldaşı, haldaşıdır. Ailenin geçimini temin için genellikle dışarıda olan koca, çocukların terbiyesi üzerinde hanım kadar etkili olmaz."*

Buna karşılık ailede, anneyle birlikte babaya da bazı sorumluluklar verilmekte ve bu görevler, yine çok yüceleştirilen kadına yönelik bir anlam içermekte: [251]

> *"babanın görevleri en klasik anlamda, yuvanın adeta dışişleri bakanı olmasıdır. Bir babanın çocuklarına yapabileceği en büyük hizmet, onların annelerine saygı duymasını sağlamasıdır."*

---

[249] a.g.e., s. 53.

[250] a.g.e. s. 55.

[251] a.g.e., s. 56.

Sonuçta, bütün yollar anneye çıkmaktadır. Ailedeki iş bölümünde kadına, çocuk bakımı ve eş olarak öncelik verilmekte, erkeğe ise aile reisliği uygun görülmekte. Fakat aile reisliği kavramı, tartışmaya açılmamakta. Çünkü, kadının fıtri yapısı aile reisliğine uygun görülmemektedir. Bir anlamda, kadının da kendi fıtratı gereği, aileye reislik yapmasına, kendiliğinden tepki göstereceği düşünülmekte. İslam' ın hemen her konuda başvurduğu "fıtrat" kavramı, bir kez daha burada öne çıkmaktadır.[252]

Eğitim konusu da, İslam' ın özellikle üzerinde durduğu konulardan biridir. İslam' ın kadının eğitimini engellediği görüşüne; Batılıların kadınları cadı diye yaktıkları dönemlerde, İslam ülkelerinde fıkıh, hadis, tefsir, hitabet, matematik, edebiyat gibi alanlarda otorite sayılacak kadınların yetiştiği hatırlatılarak karşı çıkılmaktadır.[253]

İslam' da, kadının eğitilmesinin topluma sağlayacağı faydanın, dışsallığı olduğu savunulmaktadır; çünkü bir kadının sağlam ve şahsiyetli bir eğitimi varsa, çocuklar da sağlam ve şahsiyetli olmaktadır. Bu ise, cemiyetin yapısını oluşturacağından, çok önemli görülmektedir. Kadının eğitimli olmasının yararları; ailesi, çocuğu ve gelecek nesiller ile sınırlı görülmemektedir. Bundan, toplumun da payına düşeni alacağı, çünkü eğitimli annelerin yetiştireceği çocukların, toplumu oluşturacağı düşünülmektedir.[254]

İslam' da kapsamlı biçimde kullanılan ilim kavramı kişinin, manevi dünyasının zenginleşmesini de içermekte. Yani bu anlamda, İslami eğitimin kavramsallaştırılması ilim ile mümkün olmakta.[255]

İslam hukukunda üzerinde en çok tartışılan konulardan biri de, kadının çalışma hakkı olmaktadır. Çalışma, kadını özel alandan çıkarıp kamusal alana taşımaktadır. Dolayısıyla, kadını aile ve evlilik bağlamında kutsallaştıran İslam, kamusal alandaki kadını da tanımlamak zorunda kalmakta. Ya da baştan kadının çalışmaması gerektiğini

---

[252] a.g.e., s. 56.

[253] a.g.e., s. 75.

[254] a.g.e., s. 77.

[255] a.g.e., s. 80.

söyleyerek veya çalışmasına kendi kuralları doğrultusunda şartlar getirerek, çalışmasını belirleme yoluna gitmektedir.[256]

İslami yaşam biçiminde çalışma hayatı, genel anlamda kabul görmekte. Kadın çalışmasın, denilmemekte, fakat öne sürülen şartlar ve sınırlandırmalar, İslamiyet' in bu konuda kadını fazlasıyla sınırlandırdığını göstermekte. Dolayısıyla, öne sürülen koşullar gerçekleşmediği taktirde, kadın çalışamaz denmektedir.[257]

İslam' da kadının çalışması iki açıdan ele alınmakta. Birincisi, kadının dini uğruna çalışması. Bu çerçevede kadının, çocukların eğitimini ihmal etmedikçe tebliğ, eğitimcilik, tıp vb. alanlarında faal olması uygun görülmekte. Hatta bu konuda, Peygamber' in eşlerinin de, bu alanda hizmet verdikleri hatırlatılmakta. İkinci değerlendirme ise, kadının ekonomik bağımsızlığı için çalışmasını içermekte ve bunu kesin olarak reddetmekte. Ekonomik bağımsızlık ile aynı kefeye koyulan aile geçimine katkıda bulunmak konusunda ise, kadının, ailede maddi olarak hiçbir sorumluluk taşımadığı ancak, meşru sebeplerden ötürü çalışmak isterse, İslami sınırlar içerisinde bunu yapabileceği söylenmekte. İslam' ın kadının çalışmasını mutlak olarak yasaklamadığı ancak, ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle çalışan kadının yıpranacağı da hatırlatılmakta. Bununla birlikte, çalışmak zorunda olan kadınların çocukları da bir engel oluşturmakta. İslam' a göre, kadının çocuğunun bulunmaması veya az çocuğunun olması gerekliliği, çalışma koşulları arsında geçmekte.[258]

Bu bağlamda çalışma, 'fıtrat' açısından da uygun bulunmamaktadır. Kadın ve erkek fıtraten eşit görülmemektedir. Çalışmak, kadının değil, erkeğin fıtratına uygun görülmektedir. Ayrıca, fıtraten kadın ve erkeğin birbirlerine ihtiyacı olduğu ancak, kadının erkeğe daha fazla ihtiyaç duyduğu belirtilmektedir. İslam, kocasından izin almak şartıyla kadına, kendi benliğinden fedakarlıkta bulunmak ve dinin emirleriyle ters düşmeden, yaradılış gayesine ve fıtratına uygun işlerde çalışmasına izin vermiştir.

---

[256] a.g.e., s. 87.

[257] a.g.e., s. 88.

[258]a.g.e., s. 90.

Kadının fıtratında esas olarak annelik bulunduğundan, İslam, aslında kadına en uygun olarak ev içinde çalışmayı ve dolayısıyla anneliği ve kadınlığı seçmiştir.[259]

Kadının istekleri göz ardı edilerek, ona çizilen alanlar içerisinde kalması gerektiği söylenmektedir. Kadın, bunları uygulamadığı taktirde ise önüne hemen en dokunulmaz, tartışma götürmez şekilde Allah korkusu getirilmektedir. Kadın, kendini tanımadan, önüne sunulanları sorgulamadan tek şeye odaklanmaktadır: Allah korkusu.

Aktaş' a göre İslam, kadının insani konumunu insanlığa hatırlatmış ve bu konumu koruyacak ilkeleri de açıklamıştır. Tabuların baskısından kurtardığı, değerli bir kişilik saydığı kadına, ilahi öğretinin güvencesini sunmuştur. Ona, kocasına kayıtsız şartsız itaat etmesini söylememiştir. Ancak, hiçbir zaman kadına ve erkeğe birbirlerine karşı düşmanca bir tutumu da öğütlememiştir. Aktaş' a göre, mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dost ve yardımcısı olduklarını bilmeli ve buyurgan, baskıcı, zorba ve kindar tutumlara başvurmamalıdır. Bu bağlamda, Aktaş, İslam'ın insanlığa kazandırdığı kadın hareketini, köklü araştırmalara dayanan, yaradılış hedeflerine önem veren ve sağlam ilkelere yaslanan onarıcı bir hareket olarak görmektedir.[260]

Şehid Bintü' l Hüda' nın ifadeleri ile:[261]

> *"Müslüman kadının arketipleri, Hz. Aişe, Hz. Fatima, Hz. Zeyneb; cahil, bilgisiz, kendi başına hareket edemeyen, toplumsal sorunlardan habersiz ve politikayla ilgilenmeyi kadın işi saymayan kadınlardan değillerdi. Hz. Hatice tüccar, Hz. Aişe bilgin, Hz. Fatıma da bilginliğinin yanı sıra şair ve hatibe, Hz. Zeyneb ise, muhalefet sözcüsüydü. Aslında bu hanımların hepsi politikayla yakından ilgili bulunuyorlardı. Ve toplumsal birer kişilik sahibiydiler.*
>
> *Hz. Zeyneb ve Hz. Rabia, Müslüman toplumlarda kadınların etkin ve öncü olabilişlerini, ev mahkumları olmadıklarını kanıtlayan örneklerden ikisidir. Kadınları hareme kapatan gelenek ise İslam'dan değil, Bizans ve İran saraylarından kaynaklanmıştır. Müslüman kadının eviyle bağlantısının niteliği, harem olgusundan çok farklıdır. Ev bir mekteptir ve zamanın şartlarını, toplumu,*

---

[259] a.g.e., s. 93.

[260] C. Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, a.g.e., ss. 175-176.

[261] Şehid Bintü'l Hüda, "Kadının Şahsiyeti", *Evrensel Kadın*, Haziran, 1997/5, ss. 35-36.

sokağı, pazarı, siyasi arenayı izler. Müslüman kadın başını kuma gömmüş devekuşu gibi bir hayat sürdüremez. Çünkü dünya görüşü onu ailesiyle ilgilendiği gibi toplumun sorunlarıyla, politikayla ilgilenmesini de gerektirir."

Ve devam etmekte:[262]

"... İslam' dan önce diri diri gömülen ve istidatları gelişmeden öldürülen kadınlar bu yüceliğe sadece İslam sayesinde ulaşmışlardı. Erkeklerin kölesi, kulu, malı, cahilane arzularının tatmin vesilesi olan kadın, İslam sayesinde işte bu hale gelmişti. İslam, kadını öğretileri ışığında yüceltti. Ona, azamet ve insanlık makamını bağışladı. Ayrıca kadın ve erkek, tebliğ risaleti ve İslami mefhumlara davet konusunda eşittiler. İslam nuru daha bir genişleyerek, hem kadını hem de erkeği cehalet ve delalet uçurumundan kurtardı."

İslam' da kadın haklarının olduğunu savunan kesimin referans olarak aldığı tek kaynak, Kuran' dır. Yorumlar çeşitlilik gösterse de, genel kabul gören şey Kuran' ın, doğruluğu ve tarafsızlığıdır. Her şeyden önce dokunulmaz, korkulan olarak algılanması, beraberinde sorgulanamazlığı, eleştirilemezliği de getirmektedir. Bu durumda ise, kabul edilen tek gerçek haline gelmektedir. Kadınların erkeklerden sonra gelmeleri, yasaklarla çevrilmeleri doğal olarak algılanmakta ve bu herkesçe onaylanmaktadır. Bu noktada örtünme bile, özgürlük olarak algılanmaya, kendini gerçekleştirmenin yolu olarak görülmeye başlanır. Ama, bunların altında yatan nedenler sorgulanmamaktadır; sorgulanamaz, çünkü o zaman yasak alana, "kutsal" alana girilmiş olur.

Günümüzde, kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları sorunların temelinde, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda, toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller, kalıplaşmış yargılar ve cinsiyet vardır. Toplumsal olarak verilmiş bu kadınlık ve erkeklik kalıpları , varoluşumuz açısından can alıcı bir önem taşımaktadır. Bu imgeler, dinlerin ve kültürlerin uzun yıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin ürünüdür. Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, bu imgeleri benimser, onlar aracılığıyla düşünür ve gene onlar aracılığıyla kendilerini kurar. Din, özellikle de tek tanrılı dinler, bu kalıpları ve imgeleri oluşturmada ve onların insanlar tarafından benimsenerek içselleştirilmesini sağlamada belirleyici bir rol oynamaktadır; çünkü din,

[262] a.g.e., s. 36.

bu kalıpların mutlak ve değişmez, "kutsal" olduğunu belirtir. İnsanlığı, kadın ve erkek olarak biyolojik, fiziksel ve manevi açıdan önceden belirlenmiş bir biçimde kesin olarak ikiye bölen dinsel anlayış, belirsizliklerle dolu ve düzeni her an bozulabilecek bir dünyaya, Tanrı' nın ve onun yaratısı olduğu varsayılan Doğa' nın getirdiği, "kesin düzen" in simgesel ifadesi olmaktadır.[263]

Bir kültürün gelenekleri, onun ifade biçimleri; anlam ve imge oluşturma ve düzenli bir dünya yaratma süreci ile ilgilidir. Üstelik, bu düzenli bir dünya yaratma düşüncesi, toplumsal ve sınıfsal ilişkiler ile cinsiyet ilişkilerini kapsamaktadır. Bir kültürün dünya görüşü, kadın imgelerini de içermekte ve bunlar kültürün bütünü açısından kadınlara ilişkin düşünceleri biçimlendirmede büyük rol oynamaktadır. Söz konusu imgeler ise, çoğunlukla dinsel kaynaklıdır ve gene çoğunlukla kadınların kendileri tarafından değil, erkekler tarafından oluşturulmaktadır. Bu bağlamda, kadınların kendi kendilerini tanımlamaları, kendi kimliklerini özerk bir biçimde oluşturmaları, kısacası kendi adlarını kendilerinin koyması mümkün olmamaktadır.[264]

Tek tanrılı dinlerden biri olan İslamiyet; insan doğasının, yaşam biçiminin dinidir. Bu bütünsel sisteme verilen ad ise, şeriat olmaktadır.[265]

Müslüman aile, ailenin İslami ahlak sınırları içinde yeniden yaratılmasıdır. Dolayısıyla otoriter, ataerkil, baba soylu ve büyük ölçüde patrilokaldir. İslam' ın savunucularının iddia ettiğinin aksine, bir bütün olarak kadınların rolü erkeklerin rolüne göre ikincildir. Erkekleri kadınlara göre üstün gören ve tanıklıkta iki kadını bir erkeğe eşit tutan Kuran, bunun kanıtı olmaktadır. Kuran' a göre, kadınlara düşen miras payı, erkeklere düşenin yarısıdır; ne var ki, Kuran' ın tümüne egemen olan ve eşlere karşı iyi davranılmasına yönelik öğütler, Muhammed' in, kadınların durumunu iyileştirdiğini öne sürenlerin savlarına, belli bir ağırlık da kazandırmaktadır.[266]

Yasa kavramı İslam' da son derece otoriterdir, çünkü yetkesini doğrudan tanrısal iradeye dayandırmaktadır. Yasanın (şeriatın) çiğnenmesi, hatta ihmal edilmesi, yalnızca

---

[263] Berktay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, a.g.e., ss. 16-17.

[264] a.g.e., s. 17.

[265] a.g.e., s. 110.

[266] a.g.e., ss. 110- 111.

toplumsal düzene yönelik bir eylem değil, aynı zamanda dinsel bir itaatsizlik anlamına gelmektedir ve bu nedenle de, dinsel bir ceza gerektirmektedir. Allah' ın kelamı olan Kuran' a dayanarak belirlenen cinsiyet rolleri de, değişmez ve dokunulmazdır; bu nedenle de bu konularda herhangi bir değişiklik önermek, tanrısal iradeyi bozma çabası sayılmaktadır.[267]

Tanrı, iyi bir Müslüman' ın ibadet kuralları dışında kalan başka pek çok konuda, dikkatli olması gerektiğini söylemektedir. İyi bir Müslüman, yalnızca manevi yaşantısında değil, din dışı yaşam biçimlerinde, kendi insanlarıyla ve başkalarıyla ilişkileri kapsayan yaşantısında da dikkatli olmalıdır. İyi bir Müslüman olmak ne demektir? Kuran, bu soruya oldukça açık ve kesin bir yanıt vermektedir: Yaşam boyunca her davranışı belli bir disipline bağlı kılmak, başkalarının varlığının bilincinde olmak. Burada sözü edilen başkaları, onun kendi insanlarıdır, içinde yer aldığı topluluktur. Müslüman olmak 'kolektif düşünmek'tir, başkalarını görmezden gelen bir bencilliğe kapılmamaktır. Müslüman olmak, her şeyden önce, topluluğun korunmasına yönelik gereksinimleri karşılamaya her zaman hazır olmaktır.[268]

Cinsiyet ayrımı ve inanan erkekle inanan kadının sürdürdüğü egemenlik ilişkisi, İslam alemini ayakta tutan, ona yansıyan ve onu yansıtan temel bir ilişki biçimi olmaktadır.[269]

Müslüman hukukçuların, kutsal yasayı hazırlarken hiyerarşik bir İslam sisteminden yana tavır takındıkları görülmektedir; bu hiyerarşi içinde kadın, altta bulunan öğeyi temsil etmektedir; o tümüyle iktidarın dışında tutulmakta ve yasa tarafından yetkili kılınan kişinin, yani kocasının iradesine boyun eğmektedir. Biçimi iyiden iyiye belirginleşen bu sistemi inşa edebilmek için kadını, mümin olmaktan doğan ve Tanrı önünde, erkekle eş değer tutan ayrıcalıklarından koparmak gerekmektedir. Bunun için hukukçular; kadınsallığı parçalara ayırıp cinselliği ön plana çıkarmaktadır.

---

[267] a.g.e., s. 112.

[268] F. A. Sabbah, a.g.e., s. 89.

[269] a.g.e., s. 94.

Böylece kadın, her şeyden önce cinsel bir nesne olarak görülmektedir. Onun abartılmış cinselliği, müminlik boyutunun üstünü örtmektedir.[270]

A. Barlas' a göre Müslümanların bir çoğu, Kuran' ı ataerkil ve kadın düşmanlığı bakış açısından okumaktadır. Fakat bazı çağdaş bilimciler, bu okumaları eleştirmeye başlamıştır. Muhafazakar Müslümanlar ise gelenekselliğin arkasına sığınarak, kendilerine engel koymaktadırlar. Wadud, gelenekselci Müslümanların özellikle kadınlar tarafından yapılan, Kuran' ın yeni okumasını reddettiklerini söylemekte. Çünkü bu, geleneksel erkek rollerine karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden muhafazakarlar, kadınların yorumlarını okumadan geçersiz saymaktadır. Wadud' a göre gelenek, asıl metinden çok daha önemli bir hale gelmekte ve geleneksel rol kalıpları, Kuran' ın gerçek yorumlarının önüne geçmektedir.[271]

Genel olarak, İslamiyet' in, İslam öncesi döneme göre, Arap kadınlarının durumunu iyileştirdiğine ilişkin yaygın bir kanı vardır. İslam' dan önce, kız çocuklarının öldürüldüğü ve erkeklerin kendilerine eş seçmede sınırsız özgürlüğe sahip oldukları; buna karşılık İslam dininin, kız çocuklarının öldürülmesini yasakladığı ve eş sayısını da dörtle sınırladığı söylenmektedir. Fakat bu görüşe katılmayan, hatta aksini öne süren pek çok araştırma vardır.[272]

İslamiyet öncesi, Arabistan' da çok sayıda kadın yönetici bulunmaktaydı. Ancak İslam' ın ortaya çıkmasından önceki son birkaç yüzyılda –müminler bu döneme Cahiliye adını vermektedir-, Arap kraliçelerinin sayılarında giderek azalma olmuştu. Ayrıca, Muhammed' in ortaya çıktığı dönemde de bunlar, tarih sahnesinden hemen silinmemişlerdi.[273]

Muhammed' in ataerkil bir çerçevede de olsa kadınların durumuna karşı duyarlı tavrını, İslam öncesi dönemde kadınların görece etkili olmasına bağlayan yazarlar da bulunmakta. Bütün büyük dinsel hareketlerin ilk dönemlerinde olduğu gibi, İslamiyet'

---

[270] a.g.e. , s. 95.

[271] Asma Barlas, "Text, Tradition and Reason: Qur' anic Hermeneutics and Sexual Politics", http://asmabarlas.typepad.com/mainblog/2004/10/index.html, 05/07/2005.

[272] Berktay, a.g.e., s. 116.

[273] a.g.e., ss. 116-117.

in doğuş evresinde de kadınlar, önemli roller oynamış ve yeni dinin yayılmasına hizmet etmişlerdi. İslam' ı ilk kabul eden kişi bir kadın, Muhammed' in eşi Hatice idi ve bu nüfuzlu kadının İslam' ı kabul etmesi, başkaları üzerinde de etkili olmuştu. İslamiyet, kadın cinselliği ve bedeni üzerindeki haklar ile çocuklar üzerindeki hakları, kadının kendisinden ve kabilesinden alıp, evlendiği erkeğe ve onun kabilesine aktararak ve evliliğin yeni tanımını, bu mülkiyetçi erkek hakkı üzerine inşa ederek, cinsiyetler arasındaki ilişkileri yeni bir temele oturtmuştur. Bu yeni düzen kadınların, erkekler tarafından denetlenmesini ve başka erkeklerle ilişkilerinin kısıtlanmasını içermekteydi.[274]

Kuran' ın hiçbir yerinde doğrudan doğruya zayıfın, hizmetkarın, kölenin bakış açısına, Tanrı' nın itaat etmelerini istediği müminlerin yaklaşımına rastlanmamakta. Köle ancak, efendisi aracılığıyla tanınabilmekte. Bu olgu, Müslüman uygarlığın biçimlendirdiği haliyle, cinsiyetler arası ilişkiyi kavramakta son derece önemlidir. Cinsiyetler arası ilişki, efendi Tanrı ile onun kölesi olan mümin arasında ilişki kurulmasını sağlayan temel ilişkinin yansıması ve somutlaşmasıdır. Cinsiyetler arası ilişki efendinin, yani kocanın isteğine uygun olarak biçimlenmekte; eğer bu istek efendi aracılığıyla ifade edilmiyorsa, her zaman sessiz kalınılmaktadır. İslam' da libido iktisadı, altta olanın sessizliği çevresinde kurulmuş ve düzenlenmiştir. Ve bu sessizlik, o kişinin iradesizleştirildiğinin bir ifadesi, itaat ettiğinin bir göstergesi olmuştur. [275]

İslam' da erkeğin, kadın üzerinde önceliği vardır. Kadın, amacını erkekte bulmaktadır. Evlilik hayatında bir hiyerarşi söz konusudur. Karısını dövmek hakkı kendisine verilen erkek, aynı zamanda ona bakmak, onun için çalışmak zorundadır.[276]

Kadının, dinsel olarak da 'noksan' sayılması, ailenin reisi olan erkeğe, kadının üzerinde dinsel bir hak da sağlamakta: " *Karısının itikad, ibadet ve ahlakını yoklayarak bu hususta bir eksiği varsa, onu da öğretmek.*" Kuran' da ki "erkeğin bir derece üstünlüğü", gerçek yaşamda ona birden fazla derecede üstünlük ve hak kazandırmakta; dinsel alanı da kapsayan bu hiyerarşik ilişki, inanan kadın tarafından da ister istemez

---

[274] a.g.e. , s. 120.

[275] Sabbah, a.g.e. , ss. 108-109.

[276] Topaloğlu, a.g.e., s. 34.

içselleştirilmekte. "*Kıyamet gününde kadın evvela namazından sonra da kocasına itaatinden sorulacaktır*" şeklindeki hadisi, mümin kadının sorgulaması, kolay olmamaktadır.[277]

İslam düşüncesinde aile, toplumsal düzenin bozulmamasının ve yozlaşmamasının, bireylerin Tanrı' nın doğruları ile uyumlu yaşayabilmelerinin temel aracı olmakta. Düzenin devamı demek, cinsiyete dayalı işbölümünün tanımlandığı biçimde devamı demektir.[278]

Berktay' ın, yüzyılın başlarında yaşamış olan Mısırlı ilahiyatçı ve hukukçu Muhammet Abduh' dan yaptığı alıntıda, Abduh bu tanımlamayı şu şekilde yapmakta:[279]

> *"Tanrı' nın iradesiyle varolan bu doğal düzende, erkek ev yaşamını ve refahını korumak için reislik görevini yükümlenmiştir ve karısı ile ilişkisi, başın beden ile ilişkisi gibidir. Bu doğal düzende kadının rolü ise, bütün ev içi görevlerden sorumlu olmaktır. Bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için gerekli şekilde eğitilmesi gerekir. Erkek, evin dışındaki her türlü işten sorumludur. İşte bu, eşlerin kesin eşitliği demektir."*

İslam düşüncesinde, cinsiyete dayalı iş bölümü ve cinsiyet rollerinin meşrulaştırılması ve mutlaklaştırılması, kadının hukuki statüsü açısından önemli sonuçlar doğurmakta ve cinsiyet rollerinin dayandığı duygusal, rasyonel olma ikilemi, kadın ile erkek arasındaki eşitsizliklerin temelini oluşturmaktadır. Evlenme, boşanma, çocukların velayet hakkı vb. konularda kadına karar yetkisi verilmemesi, kadının "duygusallığı" nın ön plana çıkarılışı ile doğrulanmakta. Bu "doğal" cinsiyet rolleri, ayrıca, kadının "korunması"nı da gerektirmekte ve kadının geçimini temin görevini kocaya yüklemekte. İslam böylece kadına, baba ya da kocasının ailesi dışında kendi başına varolma hakkı tanımadığı gibi, kadının ekonomik özgürlük peşinde koşması, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışması, önce aile kurumunun, oradan da toplum düzeninin bozulmasının esas nedeni sayılmakta.[280]

---

[277] Berktay, a.g.e., s. 123.

[278] a.g.e., s. 132.

[279] a.g.e., s. 123.

[280] a.g.e., ss. 123-124.

İslam dünyasının yüzyıllar boyunca en büyük bilgin diye bildiği ve örneğin, "Hüccet-ül İslam" lakabıyla yücelttiği İmam Gazali gibi düşünürler, İslam' da kadın erkek eşitliğinin söz konusu olmadığını ve "erkeklerin" mutlak şekilde üstün, kadınların ise mutlak şekilde "tabi" durumunda kılındıklarını ve çünkü kadınların, "doğuştan kötü, fitneci, şeytan.. vs" tıynete sahip olup, Tanrı tarafından "aklen ve dinen dun" yaratıldıklarını ve erkeklerin emrine bırakıldıklarını ve bu nedenle erkeğin "efendi-seyyid", oysa ki kadının "köle" rolünde olduğu inancını güçlendirmektedirler.[281]

Arsel' e göre:[282]

> *"Her ne kadar kadın sınıfını yatıştırmak ve uyutmak maksadıyla 'erkeklerin kadınlarda olan hakları kadar, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır' ya da 'kadınlarla iyi geçinmek ve onlara iyi davranmak erkekler için görevdir' şeklindeki hükümleri öne sürseler de, bunu yaparken, erkeklerin kadınlar üzerinde 'kaim' bulunduklarını ve çünkü kadınların 'hilesi büyük, kötülükleri büyük ve ekseriyetle ahlakları bozuk ve akılları yarım' yaratıklar olduğunu savunmaktan geri kalmamışlardır. Savunurlarken de bir yandan Kuran' ın çeşitli ayetlerini ve örneğin: '..erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler (K.4: 34); iki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir (K.2: 282); erkeğe iki dişinin hissesi kadar pay verilir (K.4: 176); karılar tarlalarınızdır, tarlalarınıza dilediğiniz gibi girin (K.2: 223)' , şeklindeki hükümleri ve diğer yandan da Muhammed' in: 'Akıl sahipleri içerisinde alken ve dinen (siz kadınlardan) daha noktasını görmedim… Erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler. O sebeple ki (Allah) erkekleri kadınlara üstün kılmıştır.. (Kadınlar) erkeklerin elinde hürriyetini terk etmişlerdir.. eğer erkek tepeden tırnağa cerahat olsa, kadın da dili ile yalasa, yine de erkeğin hakkını ödeyemez.. Nikah kadınlar için bir nev'i köleliktir.. Tanrı erkeği üstün yarattı, kadını da erkeğin emrine verdi; (Allah) 'erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler' diye buyurmuş ve erkeğe 'seyyid-efendi' adını vermiştir.' şeklindeki, ya da bunlara benzer nice hadislerini zikretmişler ve Muhammed' in buna uygun düşen yaşamlarından örnekler getirmişlerdir."*

Şeriatın kadınlarla ilgili hükümleri arasında, kadın hak ve özgürlüklerine ve eşitlik ilkesine yer verir gibi görünen hükümler bulunmakta. Örneğin, Ahzab Suresi' nde: *"Sabreden, oruç tutan, iyi"* Müslüman kadınlara, büyük mükafatlar vaat edilmiştir

---

[281] İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın*, Kaynak Yay., İstanbul, 1997, s.33.

[282] a.g.e., ss. 33-34.

(K.33 al-Ahzab Suresi, ayet 33, 35). Nisa Suresi' nde, *"inanmış olarak yararlı iş gören"* kadınların cennete gidecekleri belirtilmiştir (K.4 Nisa Suresi, ayet 14); Nahl Suresi'nde, *"..kadın, erkek inanmış olarak kim iyi iş işlerse, onu temiz bir hayat ile ihya eder yaşatırız"* diye yazılmıştır (K.16 Nahl Suresi, ayet 97).[283]

Yine Arsel' e göre:[284]

> *"İşte bu ya da buna benzer hükümlere bakılarak İslam' ın cinsiyetler arası ayrım yapmayıp kadın erkek eşitliğine yer verdiği sanılır. Oysa ki bu hükümlerin hemen her birinin gerisinde, kadını hak ve özgürlükten yoksun eden, küçülten ve erkeğin hizmetine ve sömürüsüne terk eden gizli amaçlar yatar. Örneğin, 'kadınların ayaklarının altından cennetler geçer' şeklindeki hükümlerin özünde, gerçek olarak kadına, ne kadın olarak nede ana olarak hak ve değer tanıyan bir anlam vardır. Çünkü bir kere, kadının cennete girebilmesi, her şeyden önce kocasının hizmetlerini en iyi şekilde görmesine, onu memnun etmesine, ona mutlak şekilde itaat etmesine ve onun şehvetini yine onun dilediğine ve zevkine göre gidermesine bağlıdır. Bütün bu işleri kusursuz denecek şekilde yapmış olsa dahi, cennete girebilmesi yine de kocasının iznine bırakılmıştır. Öte yandan cennete alınan kadın için mutluluk ya da huzur diye bir şey söz konusu değildir. Çünkü cennetler, sadece erkeklerin mutluluğu ve saltanatı için öngörülmüş ve bu amaca yarar şekilde hazırlanmıştır."*

Arap kaynaklarından öğrenmekteyiz ki, Muhammed, genel olarak kadın sınıfını akıl ve zeka bakımından olduğu, kadar dinsel bakımdan ve manevi açıdan da *"dun"*, yani eksik yaratılmış olarak tanımlamıştır.[285]

Muhammed, kadının akıl ve zeka bakımından eksik yaratılmış olduğunu, Kuran' ın Bakara Suresi' nde yer alan: *"İki kadının şahadeti bir erkeğin şahadetine denktir"* ya da (*" kadının şahadeti bir erkeğin şahadetinin yarısı değerindedir"*) şeklindeki ayetine dayanarak yapmıştır. Bakara Suresi'nin 282. ayeti, şöyle yorumlanmakta:[286]

---

[283] a.g.e., s. 74.

[284] a.g.e., ss. 74-75.

[285] a.g.e., s. 80.

[286] a.g.e., s. 80.

> *"İki erkeği de bu muameleye tanık tutunuz. İki erkek bulunmazsa.. bir erkekle iki kadın tanık olsun.* (K.2 Bakara Suresi, ayet 282)"

Yani Tanrı: *"Sizden iki tanığı bulundurun da tanıklık etsinler",* diye hitap ederek, nikah ve boşanma konularında erkek kullarının tanıklığını "asıl" saymış, kadınları ise "yarım" tanık değerinde tutmuştur. Muhammed' in çeşitli açıklamalarından anlaşılmaktadır ki, söz konusu ayet, kadınların sadece duygusal olmaları nedenine değil, esas itibariyle *"alken eksik ve dinen eksik olmaları"* nedenine dayanmaktadır. Ve sadece tanıklık hususunda değil, fakat bunun dışındaki hususlarda dahi kadının özgürlüğünü kısmak, tüm yaşantılarına kısıntılar koymak ve aslında onu erkeğin emrinde tutmak ve erkekleri kadınların "yöneticisi ve gözeticisi" kılmak gibi amaçlara oturtulmuştur.[287]

Yine Arsel' e göre; örneğin kadının; kocasının, erkek kardeşinin yada yakınlarından birinin koruyuculuğu olmadan seyahate çıkamaması: "Bünye ve iradesindeki fıtri zaaf" nedenine bağlı sayılmaktadır. Velisinin rızası olmadan evlenememesi, evlendikten sonra kocasına itaatkar kılınması ve adeta onun "kölesi" niteliğinde kalması ve kocasını boşayamaması, aynı kaynaktan çıkma bir nedene dayalı görülmektedir. Yine bunun gibi, imamlık ya da kadılık ya da kaymakamlık vs. ya da halifelik gibi görevlere layık görülmemesi aynı nedenlerden kaynaklanmaktadır.[288]

İslam Dini' nde kocanın karısına karşı sabırlı, fedakar davranmasını öngören bazı Kuran ve hadis hükümlerinin bulunduğu ve bunlara bakılarak İslam' da evlilik kurumunun, "karşılıklı sevgi ve saygı" esasına dayandığı ileri sürülmektedir. Bu örneklerden bazıları şunlardır:[289]

> *"Ve delillerimizdendir ki, sizin cinsinizden eşler yaratılmıştır size; onlarla uzlaşıp geçinesiniz diye ve aranızda sevgi ve merhamet ihsan etmiştir.* (K.30 al-Rum Suresi, ayet 21.)"

> *"(Karılarınızla) iyi geçinin, iyi muaşerette bulunun; eğer onlardan hoşlanmıyorsanız sabredin.* (K.4 Nisa Suresi, ayet 19.)"

---

[287] a.g.e., s. 81.

[288] a.g.e., ss. 80-82.

[289] a.g.e., s. 338.

“(Karılarınızı) güzellikle tutun, güzellikle bırakın.” (K.2 Bakara Suresi, ayet 231.)

“(karılarınıza) karşı haksızlıktan sakınırsanız, bilin ki Allah, işlediklerinizden şüphesiz haberdardır. (K.4 Nisa Suresi, ayet 128.)”

Hadis hükümlerine örnek olarak ise şunlar gösterilmekte:

“İçinizden en iyi olanınız, karısına en iyi davrananınızdır.”

“Bir kimse karısına buğzetmesin.”

“Kadınların kusurlarını görmezden gelin, onları idare etmesini bilin.. Kadın kısmını sevindirin.. Müminlerin iman yüzünden en kamili.. ailesine karşı en lütufkar davranandır.”

Bu ve buna benzer hükümlerin varlığını ileri sürenler, Muhammed’ i kadın haklarının savunucusu olarak göstermeye çalışmakta ve hoşgörüyü, iyiliği ve sabır denilen şeyi öngören bu hükümlerin, kadına karşı sevgi ve saygıdan doğma şeyler olduğunu savunmaktalar.[290]

Arsel’ in ifadesi ile:[291]

“Oysa ki, bu hükümlerin gerçek anlamda ne kadın haklarına bağlılıkla ve nede kadını erkeğin eşiti kılmakla ve hatta “özgür insan” niteliğinde saymakla ilgisi vardır; sadece ve sadece kadını erkeğin hizmetine hazır hale getirmekle ve kocasına itaat ettirmekle ilgisi vardır. Muhammed’ in getirdiği bu hükümlere ve örneğin ‘Kadınları sevindirin, onlara buğzetmeyin, onlara merhamet ihsan edin, sabır gösterin’ şeklindeki sözlerde, kadınlara hak ve özgürlük gibi şeyleri layık gören bir davranış yatmaz; bu hükümler bu amaçla konmamıştır. Aksine, kadınlar hak ve özgürlükten yoksun oldukları ve bu nedenle acınacak durumda bulundukları için ve bu durumu onlara belli ettirmeden kabul ettirmek maksadıyla düşünülmüştür. Muhammed, gerçek anlamda insancıl duygularla, kadının hak ve özgürlük sahibi bir varlık olduğunu kabul ederek değil, fakat yaradılıştan zavallı olduğunu düşünerek ve daha doğrusu erkeğin çıkarları uğruna onu, bu durumlarda tutmak amacıyla öngörmüştür.”

[290] a.g.e., s. 338.

[291] a.g.e., s. 339.

Varolan toplumsal ve cinsiyetçi düzene başkaldırma ve aynı zamanda bireysellik iddiası anlamına gelen, "fitne" yaratma potansiyelinin ciddiyeti, kadının kocasına karşı itaatsizliği durumunda erkeğin vereceği cezaların, Kuran' da özel olarak anılmasının da nedeni olarak görülmekte. Çünkü, kocaya karşı itaatsizlik yalnızca onu değil, bütün cemaati ilgilendirmekte ve o çok korkulan, bireysel hareket etme tehlikesini getirmekte. Nisa Suresi'nin 33' üncü ayetinde, *"iyi kadınlar itaat edicidir.. Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara nasihat edin, onları yataklarında yalnız bırakın, onları dövün, fakat size itaat ederlerse onlara zulmetmek için yol aramayın."* denmekte. İmam Gazali, erkeğin itaatsizlik eden kadını, "söz ya da eylemle kocasına karşı gelen kadın" olduğu için değil, aynı zamanda İslam ailesinin ve topluluğunun onur ve namusunun , ve erkeğin inancın bekçisi olduğu için de, "itaatsizliği" cezalandırma hakkına sahip olduğunu söylemişti. Tüm bunların, kadın ve erkek arasında her alana yansıyan asimetrik ve hiyerarşik ilişki ile yakından ilgisi olmakta. Nitekim, hem erkeğin üstünlüğünün nedeni, hem de kadının itaatsizliğin cezalandırılması aynı ayette yer almakta (Nisa, 33: 1-4). İslam' ın, kendisini mekansal bölünmede ve kadınların örtünmesinde de gösteren, cinslerin birbirlerinden tecridini içeren temel ilkesi uyarınca, kadınlar tanım gereği üretici değil, tüketicidir. Koca, karısının maddi durumu ne olursa olsun; onun geçimini sağlamakla yükümlü tutulmakta. Nafaka; beslenme, barındırma ve giydirmeyi kapsamakta. Şeriata göre, zengin bir kadın, kocası yoksul da olsa evin masraflarına katılmak zorunda değil. Ayrıca, mal ve mülkün evlilikten doğan ortaklığı da söz konusu değil. Eğer erkek karısının geçimini sağlayamıyorsa, kadın boşanma talebinde bulunabilmekte. Buna karşılık, kadının başkaldırması, itaatsizlik etmesi halinde, yani kendisine tanınan ve erkek tarafından denetlenen rol ve görevlere uymaması durumunda, kocası onun nafaka hakkını askıya alabilmekte. İslam' a göre kadınlar itaat etmek zorundadır, çünkü erkekler onların bakımını üstlenmektedir.[292]

Berktay kitabında, bu düşünce tarzını irdelemekte:[293]

> *"Erkekler, kadınların müdebbiridirler. Çünkü, Allah onların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır. Çünkü, onlar mallarından*

[292] Berktay, a.g.e., ss. 157-158.

[293] a.g.e., s. 158.

harcederler. Onun için iyi kadınlar, itaat edicidir. (Nisa Suresi, 33' üncü ayet, Ömer Rıza çevirisi. Ali Bulaç çevirisi, erkeğin cemaatin ve inancın bekçisi olması konumunu daha açık bir biçimde yansıtmaktadır: Allah'ın, bazısını bazısına üstün kılması ve onların kendi mallarından harcaması nedeniyle erkekler, kadınlar üzerinde 'sorumlu yöneticiler'dir.)"

Bazı İslamcı yazarlar, İslam' da erkeğe bir yükümlülük ve kadına bir "hak" getirilmiş olduğunu söylemekte ve bunu İslam' da kadın haklarının önemli bir örneği saymaktalar. Oysa, bu sözü edilen hak, kadının bağımlı, edilgen ve tüketici konumunu pekiştirmekte. Ayrıca, "itaat" etmeyen kadının yasal olarak cezalandırılmasının yanı sıra, toplumsal vicdan ve kamuoyu tarafından kolayca "nankörlük" le damgalanmasına da yol açmaktadır.[294]

İslam' da kadınla erkeğin eşit olduğunu savunan yazarların aksine, bu görüşün tam aksini savunan yazarlar da bulunmakta. Bu yazarlara göre, kadın ile erkek birbirine eşit olamaz, söz konusu olan sadece birbirini tamamlamadır.

H. Abdul- Ati' ye göre:[295]

"Birbirinden aynı anda farklı olan iki şey, o anda birbiriyle eşit olamaz. Ne kadın erkeğin, ne de erkek kadının eşitidir. Birbiriyle aynı olmayan iki şeyi birbiriyle eşitlemek, elmalarla armutları toplamak gibidir. Kadın ile erkek birbirinin eşiti değil, karşılıklı üstün olan ve olmayan taraflarıyla, toplumda, hayatın bütününde ve ailede vazife, sorumluluk, yetki ve haklar açısından birbirini tamamlayan yanlarıyla, bir 'yap-boz' u oluşturan iki parça gibi birbirine geçmelerle bir bütünü meydana getiren iki parçadır. Bu bakımdan, önemli olan, eşitlik değil, her iki cinse de, fizyolojisinin, psikolojik yapısının, aile ve toplum bütünlüğü içindeki işbölümünün gerektirdiği sorumluluğu vermektir. Veya, gerçek eşitlik, meseleye böyle yaklaşmadadır. Diğer bir tür yaklaşım ise eşitlik değil, aynılıktır; bu da, adalet, hele kadına iyilik veya ona değer verme değil, zulümdür. Dolayısıyla, ne kadının hak ve sorumlulukları bütünüyle erkeğinkinin aynısıdır, nede, erkeğinki kadının aynısıdır. Çünkü, kadının hakları erkeğinkiler ile aynı olsaydı, bu durumda kadın, erkeğin kopyası olurdu."

---

[294] a.g.e., s. 158.

[295]Hammude Abdul- Ati, Çev: Mehmet Ünal, "Kadının Yeri" http://www.google.com.tr/search?q=cache:G4Q=NKJBvP8J:www.kimyaokulu.com/herteld..., 31/05/04.

Başka bir kaynakta ise, konu ile ilgili olarak şu soru sorulmakta: "Eşitlik mi yoksa adalet mi tercih edilir?" ve devamında açıklaması yapılmakta:[296]

> *" ... ikisinin görevi de aynı mıdır? ... burada eşit davranmak mı daha akıllıcadır, yoksa adaletli davranmak mı? Kadının, hayatın zorluklarına tahammül edecek, ağır işleri görecek, makineleri ve yükleri indirip bindirecek gücü var mıdır? Bu işler kadına yaptırılırsa, fıtrata, yani tabii ve doğal olana karşı çıkılmış olunmaz mı? Zarafette, duygusallıkta, nezakette, şefkat ve merhamette erkek kadına yetişemez. Akli muhakemede, soğukkanlılıkta, fikri tahlil yani çözümlemede de kadın erkeğe yetişemez... bazı kadınların erkeklere ait bazı işleri başarıp birçok erkeği geride bırakması, tamamen istisnai durumlardır. Ayrıca öne geçmekle, öne geçirilmeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Erkeklerin bir kadına ileri bir görev verip de, bakın işte, kadınlar da bu makamlara yükselebiliyor demeleri, kandırmacadır. Bu kadının değil, yine erkeğin başarısıdır. On beş yaşından, doksan yaşına kadar teorik olarak her gün birkaç tane çocuğa sebep olma gücüne sahip olan erkeğin yanında bir kadın, yine teorik olarak ömrü boyunca en fazla kaç çocuk doğurabilir?... iki yüzyıla yakın süredir kadının erkeğe eşit olduğunu savunan zavallılar (zavallı diyorum, çünkü iddialarını ispatlama gücüne bir türlü kavuşamıyorlar) niçin hala bunu ispatlayamadılar? İspatladılar da kasıtlı olarak görmezlikten geliyor, denilirse niçin tuvaletlerine 'Baylara', 'Bayanlara' diye ayırıyorlar? ...niçin dünya kupalarına kadın, ya da karma sporcularla çıkmıyorlar? Fabrikalar niçin kadın işçi çalıştırmak istemiyor? Ama niçin hastabakıcılar, hemşireler, çocuk yuvaları gibi şefkat ve merhamet isteyen kurumlarda çalışanların çoğu kadındır? Demek ki kadın ile erkek görev ve misyon açısından da birbirinden farklıdırlar. Tıpkı fiziksel ve psikolojik bünye açısından farklı oldukları gibi. Demek ki, kadınla erkek arasında mutlak bir eşitsizlikten söz etmek imkansızdır. Bunu savunmak, ya psikolojik hastalıktan, ya da başka sinsi duygulardan kaynaklanmaktadır."*

II. İSLAM VE FEMİNİZM İLİŞKİSİ

Binlerce yıldır ataerkil sistem içinde yaşayan kadınlar, inançlarının ve değerlerinin dayandığı düşüncelerin nereden geldiği üzerinde fazla düşünmeksizin,

[296] http://www.sevde.de/Aile/KK.htm, "Kadınla Erkeğin Eşit Olmadıkları Konular", 26/05/04.

kendi deneyimlerini değerli bulabilmekte. Bu bağlamda ataerkillik, kadınlar için her zaman tümüyle olumsuz bir deneyim olmayabilir. Ataerkilliğin olumsuz olarak algılanması ancak, kadınlar ve erkekler arasındaki üstü örtülmüş iktidar ilişkilerinin açığa çıkarılmasıyla gerçekleşmektedir. Yani, ancak kadınlar ataerkilliğe karşı eleştirel bir tavır aldıklarında, şöyle bir geri çekilip sistemin tümünün nasıl ve kimin çıkarına işlediğini gördüklerinde, bu mümkün olmaktadır.[297]

Tarih boyunca hem erkeklerin hem de kadınların, mensup oldukları sınıf, ırk, dinsel topluluk vb. nedeniyle tarihsel geleneğin dışına itilmeleri çok sık rastlanan bir olgudur, ama hiçbir erkeğin salt cinsiyeti nedeniyle dışlandığı görülmemektedir. Oysa ki kadınlar için durum böyle olmamakta; onlar, aidiyetleri ne olursa olsun, sırf cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa tabi tutulmakta ve tarihin yazılması ve yorumlanması işleminden, daha genel olarak sembol yaratma işleminden dışlanmakta ve tarihin yapımına etkin olarak katılan özneler oldukları halde, kendi tarihlerini bilmekten alı konmaktadırlar. Bu bağlamda Cicero' nun sözü, kadınlar için özel bir anlam taşımakta: Geçmişini bilmekten alı konmak ile, sürekli çocuk bırakılmak arasında gerçekten yakın bir bağ var; nitekim, ataerkil hukuk da bu durumu tescil edercesine çok uzun bir dönem boyunca kadınları, çocuklar ve delilerle aynı kefeye koyarak "kısıtlı" saymıştır.[298]

Kendini ortaya çıkaran değişikliklerin çeşitliliği ne olursa olsun, cinsel ikilikten kurtulabilmenin garantisi bulunmamakta. Her toplum, erkek ve dişiyi farklı biçimde birleştiren kültürel yapılar ve toplumsal örgütlenmeler icat etmektedir. Cinsiyet ayrımı şimdiye kadar, her zaman ve her yerde hiyerarşik anlamda kabul edilmiştir: Bu kategorilerin uygulamaları ne olursa olsun, erkek her zaman dişiden üstün tutulmakta. Françoise He' ritier bunu, "cinsiyetlerin farklılık geçerliliği" şeklinde tanımlamakta: Cinsiyet ayrımı her yerde yapı kurucu bir rol oynamakla kalmıyor, üstelik her iki cinsiyetin değerleri de hiçbir zaman eşit değil. Erkek, dişiden her zaman üstün. Bu hiyerarşinin varlığı, erkek merkezci sistemlerde, yani insanı merkeze, ya da hiyerarşilerin tepesine oturtan sistemlerde belirgin olmakta. Erkek merkezcilik

---

[297] F. Berktay*, Tarihin Cinsiyeti*, a.g.e., s.12.

[298] a.g.e., ss. 21-22.

toplumsal bir örgüt olduğu kadar, bir tasarımlar ve kavramlar sistemini de belirleyebilmekte.[299]

Cinsiyet ayrımı, tüm toplumsal örgütlenmelerde temel bir rol oynamadan önce de, aşkın, ölümün ve doğumun ilkesi olmuştu. Evlenmeler, cenaze törenleri ve soy zinciri kuralları her kültürün temel özelliklerini oluşturmakta. Bunların değişken özellikleri, insanın seçmediği ve insanı sevmeye, çocuk yapmaya ve ölmeye yönelten bir koşulu düşünmeyi ve insanı yaşamaya yönelten durumlar olduğunu unutturmamalı. Bu üç yazgı birbirinden ayrılmamakta ve tümü bizim cinsiyetli özelliğimize bağımlı olmakta.[300]

Dolayısıyla cins ayrımı, yalnızca keyfi kültürel yapıların bir sonucu olmamakta. Toplumlar cinsiyet ayrımını, biçim ve üslubu çeşitlendirerek sürekli olarak geliştirmektedir.[301]

İnsan hakları, kadın hakları konusunda iki temel yaklaşıma sahiptir: Evrenselci ve kültürel göreci yaklaşımlar. Evrenselci yaklaşım, basit ifadesiyle, "insanlık ailesinin bütün üyelerinin" aynı vazgeçilmez haklara sahip olduğunu savunmakta. Bunun anlamı, uluslararası topluluğun, uluslararası ölçütlere göndermede bulunarak, devletlerin kendi yurttaşlarına yönelik davranışlarını değerlendirmek ve yargılamak, aynı zamanda da anayasa ve yasaların da gene uluslararası normlara uygun hale getirilmesini istemek hakkına sahip olduğudur. Evrenselci tutuma göre, bütün kadınlar, BM sözleşmelerinde yer alan tüm haklardan yararlanabilmekte.[302]

Buna karşılık, kültürel göreciler, bir toplumun üyelerinin, farklı geleneklere sahip başka bir toplumun pratiklerini yargılama hakkı olmadığını, kültüre dayalı pratiklerin ve hakların değerlendirilmesi için, kültürleri kesen geçerli ölçütler olmadığını savunmaktadır. Özellikle, Batılıların Ortadoğu' da kadınlara yapılan ayrımcılığı eleştirmeleri karşısında, kültürel relativistler, bu konuda evrensel ölçütler olamayacağını, kullanılan ölçütlerin uluslararası değil, yalnızca Batı' ya özgü değerler

---

[299] S. Agacınski, a.g.e., ss. 18-19.

[300] a.g.e., s. 26.

[301] a.g.e., s. 27.

[302] Berktay, a.g.e., s. 55.

olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla, kadınlara ayrımcılık yapılmasına karşı çıkış, Batılı kültür emperyalizminin bir ifadesi olarak görülmekte ve özellikle Müslüman ülkelerde kadınlara karşı ayrımcı davranışlar "İslami partikülarizm" adına haklı çıkarılmakta. 1990' da İslam Ülkeleri Örgütü' nün yayımladığı, İslam İnsan Hakları Kahire Bildirgesi, her türlü hakkın İslami yasaya (şeriata) tabi olduğunu belirtmekte ve kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımayarak, onları yasa karşısında eşit koruma olanağından yoksun bırakmaktadır. Bildirge'nin belirsiz olan 1' inci maddesi (a) bendinde, bütün "erkeklerin" temel insan onuru ve temel görevler ve sorumluluklar ("haklar" değil) açısından, eşit oldukları belirtilmekte. Kadınlarla ilgili 6' ıncı madde ise, "kadınların, erkeklerle insan onuru açısından eşit olduklarını" ("haklar" açısından değil) içermekte.[303]

Berktay, kadınlara tanınan bu hakları şöyle yorumlamakta:[304]

> *"Bağlamsal olarak, kadınlara eşit haklar tanınmaması, varolan ayrımcı yasalara uyma zorunluluğuyla açıklanabilir. Uluslararası hak normlarının Ortadoğu ülkelerine uygulanması, bu ülkelerin hukuk sistemlerinde muazzam değişikliklere yol açmak durumundadır, çünkü bu toplumlarda kadınları bağımlı konumda tutan ve onları sivil ve siyasal haklarından yoksun bırakan geleneklerin yanı sıra, büyük ölçüde 'de jure' ayrımcılık söz konusudur. Dolayısıyla, uluslararası ölçütlere uyulması durumunda çok sayıda yasanın değişmesi zorunlu olacaktır. Zaten, İslam ülkelerinin çoğunun Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi' ni imzalamamış, imzalayanların da dinsel gerekçelerle önemli çekinceler koymuş olmalarının nedeni de budur. Örneğin Mısır, Bangladeş, Libya ve Tunus, sözleşmeye koydukları çekinceler için 'İslam' gerekçesini gösterdiler. Mısır, sözleşmenin eşitlikle ilgili hükümlerini, 'İslami Şeriata aykırı olmadığı sürece' uygulanacağını belirtti. Sonuç olarak Mısır'ın, sözleşmeyi imzaladıktan sonra onunla uyumlu olacak biçimde iç hukukunda gerekli değişiklikleri yapmamış olmamasından, bu değişikliklerin Şeriat' la uyuşmadığına karar verildiği sonucu çıkmaktadır."*

Son yıllarda, toplumun ve kadınların gündeminde olan yeni İslamcı kimliğin, toplumda kendini ayrıştırması ve kurmasının en önemli göstergesi olan İslamcı kadın

---

[303] a.g.e., ss. 55-56.

[304] a.g.e., s. 56.

hareketi ve bu hareketin içindeki yeni farklılaşmalar, yeni renkler ve yeni boyutlar, üzerinde durulması ve tartışılması gereken bir alan olarak görülmektedir. Örtülerinin, giyimlerinin benzerliği ile dışarıdan bakanlar için anonim olarak algılanabilen bu kadın kümesinin, sosyolojik birçok kıstasla birbirinden ayrışmış kümelerden oluştuğu ifade edilmekte. Ortak bir inanma ve inancı yaşama biçimi, bu kadınların küme olarak algılanmasına yol açmakta. Önemli olan bir diğer nokta ise bu kadınların, "öteki" olarak görülmesi olmaktadır. Bu algılama biçimleri ya da farkları, mekan, toplumsal mesafe ve kimlik boyutunda değişik biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır.[305]

Virginia Commonwealth Üniversitesi' nde İslam Çalışmaları Alanında Profesör olan Amina Wadud, İslami Feminizm tanımlamasının ilk defa Azza M. Karam' ın "Women, Islamisms and the State: Contemporary Feminisms in Egypt" adlı çalışmasında geçtiğini belirtmekte. Wadud İslami Feministlerin, İslam' ın aile ve toplum yaşamında, ataerkil kalıpları öne çıkardığını kabul ettiklerini, fakat bunun kadınları aşağılayan bir baskı unsuru olmadığını da eklediklerini belirtmekte. Müslüman erkek ailenin reisidir, ama evinde zorba olmamalıdır. İslam Feministleri, İslam' a göre kadının gerçek doğasının, ev hanımlığı ve çocuklarına iyi bir anne olmak olduğu, ücretli bir işte çalışmanın ise ikinci planda geldiği fikrini benimsemekteler.

Wadud, İslam Feministlerinin dışında başka bir tanımlama daha getirmekte: Müslüman Feministler. Bunlar, erkek ve kadın arasında eşitliği yüceltmek yerine, İslam' ın yeniden yorumlanması fikrini benimsemekteler. Müslüman Feministler İslam' ın, kadın düşmanlığı ve ataerkil düzenin yaygın olduğu, Cahiliye döneminde doğduğu fikrini paylaşmaktalar. Kuran bu toplumu tanımlamakta, ona işaret etmektedir: Bu yüzden Kuran' da, hiyerarşik bir sınıflandırma vardır ve bunu hayatımızda ve toplumsal düzende uygulayacağımız zaman, bunu hesaba katmalıyız.[306]

İslamcılar için de bir "öteki"nin varlığından, "ötekinin" bir küme olarak algılanmasından söz edilebilir. Bu bağlamda, karşılıklı olarak algı ve değerler alanında farklar üzerine kurulmuş bir, "öteki" lik söz konusu olmaktadır. Bu "öteki" algısı, bir algıdan ötekine geçmeyi genellikle güçleştirmekte. Aynı noktadan hareketle, "İslamcı

---

[305] Aynur İlyasoğlu, "İslamcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine", *Birikim*, Kasım 96, s. 61.

[306] Wadud, a.g.e.

kadın hareketi" dendiğinde de türdeş, farklılaşmamış, bir tek ekseni olan bir hareketten söz etmek, bu hareket içinde yer alan, görüş bildiren, yazan kadınların ifadelerine baktığımızda mümkün olmamakta. Kadının ve erkeğin karşılıklı olarak nasıl durduğu, bütün İslamcı kadın yazınında da, aynı zamanda bu alanda yazan erkeklerde de, türdeşlik göstermekte. "İslam' da kadın ve erkek birbirini tamamlar, bir bütünün iki yarısıdırlar" anlayışı, bu zeminin en ortak özelliği olmakta. Bu bağlamda, bu anlayışın temelini; kadının ve erkeğin yaşam deneyimleri, çıkarları, kadın ve erkeğin var olma amaçları ortaktır, birbirinden ayrılamaz ifadesi oluşturmaktadır. Yani bu, kadının ayrı çıkarlarının, ayrı deneyim alanlarının meşruiyeti, ancak bu birlikteliğin, tamamlayıcılığın içerisinde tanımlanabilir anlamına gelmektedir.[307]

Kuran' a göre, kadın ve erkek arasında biyolojik farklılıklar vardır. İslamcı Feministlere göre, Batılı kadınlar özgürlükler konusunda birçok kazanıma rağmen, cinselliklerine olan aşırı saplantıları nedeniyle, hala kurban durumundadırlar ve kendileri olma özgürlüğüne sahip değiller. Sadece büyük ve güçlü moda endüstrisi ile değil, güzellik uğruna kendi içlerinde de yarışa girerek, kendi kendilerinin en büyük düşmanı haline gelmişlerdir. Müslüman Feministlere göre, kadınların örtünmeleri onlara, vücutlarını hangi koşullarda kimlerin göreceğine karar verme özgürlüğünü vermekte. [308]

İslam Feministlerine göre İslam Dini, ataerkil zihniyetle çevrelenen erkekler tarafından esir alınmıştır. Bunlara göre İslam, kadınları ikincil pozisyona sokan yorumlardan özgürleştirilebilir.[309]

N. Göle' ye göre; İslam' ın siyasileşmesi Müslüman ahlakın, estetiğin ve İslami aktörlerin tarih sahnesine geri dönmesini sağlamakta ve onları bu konuda güçlendirmekte. Bu bağlamda İslami hareketler, Aydınlanmacı modernliğe getirilen eleştiri gücünü göstermesi açısından, Batıdaki çağdaş toplumsal hareketlerle aynı hassasiyeti paylaşmaktadır. İslami hareketler, bastırılmış olanın gücünü göstermesi

---

[307] a.g.e., s. 62.

[308] http://www.maryams.net/dervish/htsrv/tracback.php/101, Islamic Feminism: A Contradiction in Terms, 14/03/2004

[309] a.g.e.

bakımından feminist, çevreci ve etnik hareketlerle benzerlik göstererek, modernitenin evrenselci ve tekçi kavramsallaştırmalarına karşı çıkmakta. Feminizmin, evrenselci ve eşitlikçi insan kategorisini sorgulayarak kadın kategorisinin farklılığını öne çıkarması gibi, İslamcılık da, İslami farklılıkları dışlayan "Batı medeniyetinin" evrenselci iddialarını eleştirmekte. Radikal feminizm, erkeği simgeleyen tekçi insan kategorisinin asimile edici stratejilerini reddederek, kadın kimliğinin farklılığını öne çıkarmaktadır. İslamcılık da, Batı kültürüyle özdeşleşen medeniyet projesinin tekçi ve dışlayıcı yaklaşımlarını reddederek, kendi farklılığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda her iki pozisyon da, kimlikleri ve farklılığı ezen modernliğin eşitlikçi, tekçi ve küresel güçlerine karşı çıkmakta ve modernliğe karşı özür dileyici olmayan bir tavır sergilemekte. Kimlik politikalarını ve güç kaynaklarını; "kadın", "siyah" ve "Müslüman" olarak farklılıklarıyla tanımlamaktadırlar. İslami çevrelerde, "İslam güzeldir" iddiası saygınlık kazanmaktadır.[310]

İslami esaslara uygun giyim, yaşam biçimi ve inanç tarzları, İslami aktörler tarafından yeniden şekillendirilmekte ve güçlendirilmekte. İslam' ın siyasileşmesiyle birlikte Müslüman kimlik, kendini gösterme imkanı bulmakta ve modern politik hayatta meşruiyet arayışına girmekte. İslamcılık, Müslüman aktörlere kamusal alanda görünürlük sağlayarak, farklılıklarını pekiştirme yolunu açmakta. Kadınların örtünmesi ise, farklılığın belirginleştirilmesi ve iffet arasında, ayrıca kamusal görünürlük ve mahremiyet arasında gizli kalan gerilimleri ve anlamları ortaya çıkarmaktadır.[311]

Göle' ye göre; hem İslamcılık hem de feminizm, cinsellik veya din bağlamında özel ve mahrem olanı, siyasetin içine sokmakta. Feministlerin, "kişisel olan politiktir" sloganı, benlik tanımlarından, kadın- erkek arasındaki iktidar ilişkilerine kadar, siyasi alanın genişlemesine yol açmaktadır. Feminist hareket aslında, modern toplumların ortak dürtülerini takip etmektedir. Bu dürtü, Michel Foucault tarafından, ilk Hıristiyan pratiklerinden kaynaklanan bir "hakikat" arayışı ve en mahram tecrübeleri, arzuları, hastalıkları, uyumsuzlukları ve suçu "itiraf" etme isteğiyle açıklanmakta. Bu yaklaşım, kişisel ve mahrem olduğu için söylenmesi en zor ve yasak olanın, itiraf edildikten sonra

---

[310] Göle, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, a.g.e., ss. 29-30.

[311] a.g.e., s. 30.

kamusal, siyasal ve bilinebilir olduğuna işaret etmekte. Bu bağlamda Feminizm, kamusal hayattaki şeffaflık ve açığa çıkarma politikasını güçlendirdiği gibi, özel iktidar ilişkilerini siyasal iktidar ilişkilerine dönüştürerek demokratik atmosferin genişlemesine katkıda bulunmaktadır.[312]

Mualla Gülnaz, "ötekileri", sosyal bilimcileri, İslamcı kadınlara bilimsel- nesnel- açıdan yaklaşarak, onlarla aynı toplumda yaşamıyor, aynı tarihi ve kültürü paylaşmıyorlarmış da, kendileri veya onlar farklı bir gezegendenmiş gibi davranmakla suçlamakta. Bu kadınların böylece, sübjektivitelerinden, hemcinsliklerinden, ortak kadın kimliklerinden ve Türk- Müslüman bir kültürün taşıyıcısı olmaktan, yani ortak toplumsal- kültürel kimlikten kurtulmaya çalıştıklarını da eklemekte:[313]

> *"Bu vehimle merkezden kenara, batıdan doğuya, genelden marjinale, ileriden geriye, yönetimden yönetilene, yani yukarıdan aşağıya bakma hakkını ele geçiriyorlar. Ve aslında böyle yaparak korkunç bir çelişkiyle 'erkek'ten 'kadın' a baktıklarını fark edemiyorlar. Tamamen farklı iktisadi şartların ve sosyal ilişkilerin bulunduğu, yani ailenin temel ekonomik birim olduğu ve bugünkü anlamda özel alan- kamusal alan ayrımının olmadığı eski durumlarda erkekle aynı alanda kendisi olarak yer alan başörtülü kadın; bugünün şartlarında kadın- erkek temeline oturtulmuş bir kamusal- özel alan ayrımını geçersizleştirerek, yine ortak bir alanda kendisi olarak yer almaktadır. Ve bu tutumuyla, modernizmin, ancak cinsiyetsizleşme veya kadın kimliğinden vazgeçme şartıyla erkeğin eşiti kılarak ve aslında eşit şartlar altında erkekle yarıştırarak ve daha baştan yarışı kaybetmeye mahkum ederek, kamusal alana kabul ettiği; kadın haliyle ise özel alana hapsettiği kadını, farklılığıyla, hem kadın olarak, hem kültürel yerel farklılığıyla toplumsal alanda var etmektedir. Böylece, kadınsı özelliklerin ve yerel özelliklerin kendileri olarak kalabildiği, kalmasına kısmen izin verildiği özel alan, kamusal alana taşınabilmekte; modern toplumun kadın- erkek dikotomisiyle temellenmiş kamusal alan- özel alan ayrımı bozuma uğramaktadır. Bu haliyle Müslüman- doğulu kadın, sahip olduğu değerleri ve özellikle İslam' ın ezeli 'adalet' kavramıyla; modern- eşitlikçi yaklaşımların kadını, yüceltilen erkeksi özelliklerle donanmak ve erkeğe benzemek zorunda bıraktığının fark edilmesiyle, farklılık simetri, tamamlayıcılık söylemlerini gündeme getiren, Batının yeni feminist oluşumlarının önünde yer almaktadır."*

---

[312] a.g.e., s. 31.

[313] Mualla Gülnaz, "Suyu Tersine Akıtanlar", *Birikim*, ss. 66-67.

Gülnaz' a göre bu noktanın henüz çok uzağında olan, ama Batılı yeni söylemin etkisinde kalarak farklılığa vurgu yapan Türkiyeli feminist çizgi, feminist yayın organı *Pazartesi* ile, farklılıktan, sadece kadın biyolojisi ve cinselliğini anladığını ortaya koymuştu. O' na göre feministler, feminizmi bu şekilde algılamakta, çünkü modern hayat bütün içeriklerinden sıyırdığı kadına, geriye cinselliğinden başka şey bırakmamıştır. Gülnaz' a göre, Türkiyeli modern kadının önünde iki şık var: Ya cumhuriyetin ilk yıllarında ki kadınlar gibi cinsiyetsizleşerek, veya tam tersine cinsel nesneler olarak toplumsal alanda yer almak. Türkiyeli yeni feminist kadının, farklılığına sahip çıkma adına cinselliğini ön plana çıkarması, onu vehmettiği gibi cinsel özne konumuna oturtmamakta, aksine yeniden bir kez daha cinsellik objesi haline getirmekte. Bu bağlamda kadın, sadece sahip olduğu tek değer erkekliği olan maço erkek tipinin simetriği olarak, feminen bir tip çizmekte. Bu tutum, kadının toplumda farklılığıyla yer almasını ve bu farklılıkta, erkek toplumunu dönüştürmesi söz konusu olmamakla beraber kadın, erkek bakış açılarıyla yoğrulmuş cinsellik değerlerini bir kez daha üretmekte ve erkek egemen toplumu güçlendirmekte. Gülnaz, kendi tabi çizgisinde seyreden, öz kaynaklarındaki ilahi mesajı ortaya çıkarma derdinde olan ve şimdiden yakaladığı ipuçlarıyla, geleneksel ve modern patriyarkilere meydan okuma gücünü kendinde bulabilen bir Müslüman kadın hareketinin önemini vurgulamakta. [314]

Nazife Şişman' a göre, feminizmin kavramsallaştırdığı 'toplumsal cinsiyet' e dair sosyolojik teoriler; Batı icadıdır ve kesinlikle modern buluşlardır. Tanrı'nın yerine aklın yerleştirilmesi ve insan hayatında önceden belirlenmiş bir ilahi hedefin olmadığı kanısıyla kadın, erkek ve cinsiyet meselesi, dini ve ahlaki bir çerçevede ele alınmakta. Şişman' a göre modern toplum, Tanrı' nın yerine toplumu koyan dünyevi bir ahlakçılık çerçevesi çizmekte ve böylece, toplumsal cinsiyete ilişkin ahlaki argüman dünyevileşmektedir. 1960' lı yıllarda yaşanan cinsel devrimle birlikte, 19. yüzyıl sonunda bir araya getirilen her şeyin dağıtıldığını; cinsiyetin, artık doğrudan doğruya yaşam politikası tarafından belirlenen, düşünümsel bir proje haline gelen benliğin

---

[314] a.g.e., ss. 67-68.

merkezinde yer alan ve “ kendini gerçekleştirme” stratejilerinin etkisi altında oluşan bir projeye dönüştüğünü söylemekte.[315]

Türkiye’ de dahil olmak üzere pek çok Müslüman ülkede günümüzün fundamentalist argümanı, İslam’ ı yabancılaşmış toplumsal çevre için tek yerli çözüm olarak sunan bir kültürel partikülarizme dayanmakta. Radikal İslam’ a göre modernlik/ Batılılık, Müslüman toplumunu çürüten hastalığın temel nedeni olarak görülmekte ve her zamanki gibi, kadınların konum ve davranışları bu çürümenin başlıca göstergesi olmakta. Kadınların, Batılı yaşam tarzının yozlaştırıcı etkilerine daha açık oldukları, kendilerini daha kolay kaptırdıkları düşünülmekte. Kadınların ev dışında çalışarak, kadın kimliklerini kaybettikleri ve Batılı kapitalizm tarafından metalaştırıldıkları da bu argümanın bir parçası olmakta.[316]

N. Bengisu Karaca’ ya göre; Müslüman toplumlarında kadın, özellikle de imtiyazlı ve nüfuzlu ise, hiçbir zaman bir zulme uğramamıştı. Karaca, diğer toplumlarda kadının durumunun, İslamiyet’ in geldiği ilk dönemlerde kazandığı statünün ötesine geçemediğini, hatta zaman zaman gerisine düştüğünü de eklemekte.[317]

Yine Şişman’ a göre; Müslümanların hayatın mahiyeti ile ilgili görüşleri, seküler- Batılı kültürün öne sürdüklerinden çok farklıdır. Bu tasavvur farklılığı nedeniyle ortaya çıkan ‘kültürel engellenmişlik’, yani mesela İslam’ a Batılı hakim değerler açısından bakmak, meselenin çok farklı algılanmasına neden olabilmekte. Yaygın bir kabul gören Müslüman kadınlar hakkındaki ‘ezilme’ söylemi, bir ölçüde bu kültürel engellenmişliğin bir sonucu olarak görülmekte. Şişman’ a göre, İslam dünyasına oryantalist bir bakış açısıyla bakanların, Müslüman kadınların yeryüzünde en çok ezilen ve zulüm gören kadınlar olduğu şeklinde bir yargıya varmaları da, bu çerçevede anlaşılabilecek bir husus olmakta.[318]

---

[315] N. Şişman, *Emanetten Mülke Kadın Bedeninin İnşası*, a.g.e., s. 10.

[316] Berktay, a.g.e., s. 79.

[317] Nihal Bengisu Karaca, “Büyük Filmin Esas Kızı: Havva*”*, Afet Ilgaz ve diğerleri, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, 2004, İstanbul, s. 25.

[318] Şişman, a.g.e., ss.113-114.

İslami kesim, kendini savunurken; İslam' ın yanlış yorumlandığını öne sürmesi, aslında cinsiyetçi ve baskıcı olanın, İslam değil de gelenek olduğunu savunması ve bu ikisi arasında ayrım yapma çabası, pek de sağlam bir temele dayanmamakta. Kadınların bağımlı kılınması, yalnızca dinin bir sonucu olarak ele alınamamakla beraber; kadınlar üzerindeki baskının biçimi, her toplumun özgün toplumsal, ekonomik, tarihsel ve ideolojik koşullarının etkileşimine bağlı olmakta. Ancak bu, ifade ve uygulama biçiminde farklılıklar olsa da, İslam' ın uygulandığı ülkelerde egemen ideoloji olduğu ve bu konumuyla hem sınıf, hem erkek egemenliğini desteklediği gerçeğini ortadan kaldırmamakta.[319]

Berktay' a göre bu bağlamda, günümüz entelektüel ve ideolojik ikliminin kadınları derinden etkileyen güçlü baskılarının; dinin içselleştirilmesine, farklılığın ayrıcalıklı kılınmasına ve mutlak kültürel karşıtlıkların oluşturulmasına yol açtığı söylenebilir. Üstelik bu baskılar, genellikle kadınların ikincil kılınmasının meşrulaştırılmasında, dinin olası rolüne karşı eleştirel olmayan bir tutumu ifade eden, "farklı ama eşit" argümanının neden yaygınlaştığını da açıklamaktadır.[320]

Şişman' a göre feminizm, cinsiyeti tarihin motoru olarak kabul etmekte ve tarihi, evrensel bir kadın düşmanlığı tarihi olarak tanımlamakta. Bu bağlamda, feminizmin bu görüşü içselleştirerek, tarih boyunca dini erkekler yorumladığı için, erkek egemen bir din kültürünün ve erkek egemen bir fıkhın ortaya çıktığını düşünen bir kesimin varlığını vurgulamakta:[321]

> *"Modern hayatın getirdiği çelişki ve çatışmalara, diğer hemcinsleri gibi elbette dindar kadınlarda muhatap olurlar. Fakat, özellikle son on beş yıldır, dindar kadınlar (ve erkekler) arasında feminist söylemin benimsenmesinde, söz konusu pratik dayatmalardan ziyade söylemsel bir zorlamanın daha fazla etkili olduğu söylenebilir. Atlanılmaya çalışılan kamusal alan eşiği de, başörtüsü yasakları nedeniyle bir duvara dönüşünce, hakim söylem karşısındaki ezilik ve yenilgi, kendini algılayışta referans farklılıklarına yol açmaktadır. Böylece dayatılan üst söyleme, 'Bizde de kadın hakları var' şeklinde cevaplar üretilmeye çalışılmaktadır.*

---

[319] Berktay, *Tarihin Cinsiyeti*, a.g.e., s. 80.

[320] a.g.e., s. 81.

[321] Şişman, a.g.e., ss. 114-115.

Yani kadın hakları söyleminin ve feminist jargonun benimsenmesi, büyük ölçüde hakim kamusal alan söylemine –ki sekülerdir- bir eklemlenme biçimi olarak analiz edilebilir."

Ömer Çaha' ya göre; feministlerin, homojen kamusallık anlayışının aşılmasında önemli bir katkıları söz konusudur. Feministler, kamusal anlayıştaki "genellik" ve "eşitlik" ilkesini özellikle aşmaya çalışmaktadır, zira bu iki kavram da erkeği referans alan kavramlardır. Genellik ilkesi, erkeğin dünya görüşünü ve erkek merkezli kültürü ana kültür haline getirirken; eşitlik ilkesi kapasiteden, kültürden, değerden ve davranışlardan kaynaklanan farklılıkları göz ardı etmektedir. Çaha' ya göre, Feministler genellik ilkesini, "kadınsı" değerleri de kamusal yaşamda görünür kılmakla aşındırırken, kadını esas alan imtiyazlı bir talep demetiyle de kadınlar, eşitliğin ötesine götürülmek istenmekte.[322]

Berktay' ın kitabında, Lyndal Poper' dan yaptığı alıntıya göre; *evanjelik* reformcular, Luther' in "iki krallık" teolojisiyle uyum içinde olan bir teori geliştirmişti: [323]

"Cinsiyet farklılığına ilişkin bu iki krallık teorisine göre; kadınlar ve erkekler manevi bakımdan eşittir, ancak bu dünyadaki görevleri farklıydı. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkları seküler dünyaya konumlanmakla, Protestanlar, kadınlar ve erkeklerin farklı görevleri –ve alanları- olduğunu hem onaylıyor, hem daha da pekiştiriyorlardı."

İslamiyet' te, kadının durumunu meşrulaştırmak için kullanılan söyleme benzeyen, bu "farklı ama eşit" görüşü, Püriten geleneğin temel ilkelerinden biridir. Ve bu gelenek, aynı zamanda, "ideal kadın" ı itaatkar bir zevce, erkeğin yardımcısı olarak tanımlamaktadır. Kadına evlilik içinde merkezi bir rol vermiş, ancak bu, ne kamusal alanda ne de ailede, erkeğin üstünlüğünün en ufak bir şekilde sorgulanmasına yol açmıştı. Kadının, doğası itibariyle eve ve aileye dönük olduğu kabul edilmişti. Erkeğin üstünlüğünün, kadının aşağılığı anlamına gelmediği savunulsa bile, kadın ile erkeğin farklı eylem alanları bulunduğu/ olması gerektiği ve kadınlara farklı muamele edilmesi gerektiği fikri; kadınların, egemen ve evrensel olarak tanımlanmış erkek öznelere göre,

---

[322] Çaha, *Doğu Batı*, a.g.e., s. 83.
[323] Berktay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, a.g.e., s. 176.

ikincil konumda olmalarının onaylanmasına hizmet etmişti. Berktay' a göre bu söylem, ister Protestan köktendinciliği, isterse İslami yeniden canlanma bağlamında ileri sürülsün, bugün de aynı amaca hizmet etmektedir.[324]

Göle' ye göre; beden politikaları, özel ve kamusal, içerisi ve dışarısı, haram ve helal arasındaki sınırların değişime maruz kaldığı, farklı bir benlik ve modernlik duygusunu ifade etmekte. İslamcılık, feminizmle birlikte, özel ve kamusal alan arasındaki sınırları belirsizleştiren ve yeniden şekillendiren en önemli sosyal hareket olarak düşünülmekte.[325]

Kamusal alanın sınırları, kadın görünürlüğünün engellenmesiyle çizilmekte. Kadınlar, mesleki, siyasi ve kentsel alanlara girerken, niyet ve isteklerinden bağımsız olarak, aykırı bir sürecin doğuşunu da başlatmıştır. İslamcı kadınlar, daha fazla kamusal görünürlük kazanıp mesleki hayallerini gerçekleştirdikçe, artan bir şekilde kendilerini, onlara en başta gelen ahlaki sorumlulukları olarak, annelik ve zevcelik görevlerini hatırlatan, gelenek ve yorumlarla çatışır bir halde bulmakta ve bu, onları kendilerini tanımlamanın yeni yollarını bulmaya zorlamaktadır. Kendi tabirleriyle, "dişilik değil kişilik" tezini savunmakta ve bu şekilde, yaşam stratejileri için toplumsal rollerinden bağımsız bir alan yaratırken, iffet ve ahlakı ön plana çıkarmaktadırlar. Feminizm İslami hareket içinde, kadınların kendilerine farklı bir kimlik inşa etmek için kullandıkları, entelektüel bir kaynak vazifesi görmektedir. Feminizm, kadınların erkeklerle aralarındaki ve kendi içlerindeki yorum farklılıklarının üzerinde belirginleştiği bir sınır çizgisi olmaktadır. İslami hareket içindeki bazı kadınlar, kendileri için belirlenmiş geleneksel rollere ve İslamcı aktörlüğe sorgulamadan sahip çıkarken, diğerleri bu rollere içeriden eleştiriler getirmekte ve kendi kimliklerini yeniden tanımlamaktadır. Başlangıçta, tabandan karma bir İslami ve feminist bilinç belirmişti ve İslami hareketin kendi içindeki tartışmalarla sınırlı kalmıştı. 1990' larda ise bu hareket, yayınlar (kadın kimliği üzerine dergiler) ve sivil kadın kuruluşları aracılığıyla kamusal tartışma ortamlarına taşınmış ve daha görünür bir tarzda ifade bulmuştu.[326]

---

[324] a.g.e., ss. 176-177.

[325] a.g.e., s. 33.

[326] Göle, a.g.e., ss. 34-35.

Ruşen Çakır' ın, "Ayet ve Slogan" adlı kitabında, İslami kadın dergilerinden biri olan *Mektup* ile ilgili yaptığı saptamalara göre Mektup Dergisi; başta kadınlar olmak üzere, eğitim ve kültür düzeyi düşük bir kitleye hitap etmekte ve yurtdışındaki işçi aileleri, şehir ve kasabaların çalışmayan kadınları tarafından büyük ilgi görmekte. Genellikle, "Halk İslamı" ndan gelme bu okuyucu kitlesi, derginin, "Halk İslamı" nın temellerini oluşturan gelenek ve göreneklere (kendi deyimleriyle bidat ve hurafelere) karşı tavır alışı sebebiyle rahatsız olmakta, ancak dergi tarafından kendilerine sunulan önerilere, çabuk uyum sağlamaktadır. Çünkü, İslam' ın temel kaynaklarına ulaşması imkansız olan bu kişilere Mektup, "Hakiki İslam" ı sunmakta:[327]

> *" İbret, Mektup dergisinin en çok işlediği değerlerden biridir. Bu uğurda, 'kurgu söyleşiler' yaratmaktan bile çekinilmemektedir. Örneğin, 1990 Ağustos sayısında Nevin Kayacan' ın 'Feminist Zümbül Hanım' la yaptığı söyleşi' de, 'Zümbül Hanım' ileride kocalarından dayak yemesinler diye üç kızını, judo ve karate kursuna gönderdiğini ifade etmektedir. Söyleşinin sonlarına doğru, röportajı yapan kişi kendisine İslam' ı anlatmakta, buna karşın Zümbül Hanım' ın cevabı, 'Bunları boş verin, bugün zaten sıkıntım üzerimde' olmaktadır. Çünkü, en büyük özlemi, kendisinin annesine yaptığı gibi, kızlarının da ağrı ve sızıları için sırtına masaj yapmaları idi. Ama onlar annelerine saygı gösterecekleri yerde, ' feminist derneklere gidip geliyorlar' dı. Sonunda, 'doğal olarak' Zümbül Hanım ağlamakta ve söyleşinin son cümlesi de, 'Aslında Zümbül Hanım, bugün olması için savaştığı ilerici kadının davranışına ağladığının farkında değildi' olmaktadır."*

İslamcı yayınlar, feminizmin, olumsuz sonuçlar doğurduğunun üstünde durmaktadır:[328]

> *" Çağımızda feminizm adı verilen hareket, tarihte kadının kiliseye girmesini, İncil'e bile dokunmasını yasaklamış olan zihniyete karşı bir tepki hareketi olması sebebiyle çıkış noktası bakımından haklı ise de, ahlaki ve sosyal bakımdan çok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçları, iki noktada toplamak mümkündür. Bir kere, feminizm hareketine kapılan kadın, genel olarak kayıtsız şartsız özgürlük düşüncesiyle, aile için vazgeçilmez*

---

[327] Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan- Türkiye'de İslami Oluşumlar*, Metis Yay., İstanbul, 1992, ss. 193-194.

[328] http://www.biriz.biz/kadin/kdn5.htm, "Feminizm", 26/05/04.

olan birçok kural ve değerleri hiçe saymakta; esasen sosyal hayatın hiçbir alanında, hiçbir insan için geçerli olmayan, 'Kendi hayatımı canımın istediği şekilde yaşamak hakkımdır! ' şeklindeki anlayışı, bütün değerlerin üstünde bir değer ve kanun kabul etmektedir. Bu anlayış, bütünüyle ahlaki değerler ve kurallar ile kutsallık kazanan aile yuvasının iğreti bir hal almasına, kadın ve erkeğin, aile sorumluluklarına çekilmez bir yük ve bir tür esirlik gibi algılamalarına yol açmaktadır. Bu hayat anlayışının yaygın olduğu ülkelerde, eşine ve çocuklarına bağlılığı, yuvanın mutluluğuna katkıda bulunmayı, kendi istek ve tutkularının üstünde tutan kadın tipi, giderek özlemle aranır olmakta, nikahsız birlikte yaşamaların yaygınlaşması gibi, Batılıların bile korkutucu saydıkları olumsuz gelişmelerin temelinde de aynı anlayış yatmaktadır."

Bu kesime göre, - sözde kadın özgürlüğünü savunan- feminizmin ortaya çıkardığı diğer bir olumsuz sonuç da, erkeklerle ilgili olmaktadır. Bu gelişmeler karşısında erkekler, genellikle üç değişik tavır sergilemektedir: " Olayı olduğu gibi kabul edip, evlenip boşanmayı alışkanlık haline getirme, eşlerini baskı zoruyla sadık kılma ve yuvada tutmaya çalışmak ve zaten eşlerini başlarından atmak isteyen, yuvayı yıkmaya dünden hazır olan bir tutum almak." Bu bağlamda iddia edilen düşünceye göre, aile yuvası bir defa kutsallığını yitirdi mi, artık kişisel arzu ve çıkarlarını her şeyin üstünde tutanlar, bu yuvayı yıkmakta hiçbir sakınca görmezler. Batıda ve Batılılaşma gayreti içinde olan ülkelerde, feminizm hareketinin belki de en önemli olumsuz sonucu bu olmuştu, aile, eşlerin karşılıklı bağlılık ve fedakarlığıyla yürütülen kutsal bir kurum olmaktan çıkıp, her iki tarafta da bencillik, tek taraflı çıkar ve yarar egemen olmaya başlamıştı. Bu gelişmelerden de, sosyoekonomik konumu daha zayıf durumda olan taraf zarar görmekte ve bu çoğunluğu da kadınlar oluşturmakta.[329]

Ailenin gerekliliğine, C. Aktaş da vurgu yapmakta ve feministleri bu konuda suçlamakta:[330]

" Geleneksel evlilikte, kadına biçilen edilgen ve tamamlayıcı rol, bu rolün kilise tarafından güçlendirildiği batıda, feministlerin çoğunun bu kurumu bütünüyle reddetmesine gerekçe olmuştur. Kimileri ise, evlilik kurumunun pratiğiyle ilgilenerek, örneğin ev işi ve çocuk bakımı gibi konularda, erkeğin ve kadının rollerinin

---

[329] a.g.e.

[330] C. Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, s. 118.

eşitlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Feminist yazarların kitaplarında sıkça dile getirilen bir konu, ev kadınlığının sınırlayıcı ve mahkum edici bir konum olduğu düşüncesidir. Ekonomik açıdan bağımlı kadından söz edilirken kafes, zincir, zindan mahkumiyeti, hapishane gibi sözcükler oldukça sık kullanılmaktadır."

Aktaş, bu fikirleri eleştirmekte ve bunu, kadınları, kendileri yapan özelliklerinin aşağılanması olarak görmekte. Bu sefer, feministler tarafından kadınların küçümsendiğini söylemekte: [331]

"Kadının ezilmeye yol aştığı varsayılan naif, duygulu ve doğurgan doğası değişsin isteniyor. Hamilelik çirkin, annelik güdüsü aldatmaca sayılıyor. Bir bebeğe bakma gücünü oluşturan kadınsı özellikler kurmaca olarak nitelendiriliyor. Erkek egemen diye adlandırılan dünyanın değerleri küçümsenirken; son tahlilde kadının da bir zamanlar suçladığı ve değiştirmek için harekete geçtiği saldırgan ve yarışmacı (eril) değerlere sahip çıkarak, diğer insanlara yönelmesinden başka bir çözüm yolu ortaya konamıyor. Üretim olgusuna yaklaşımda da, aynı çelişki söz konusu. En temel kadınsı üretkenlik olan çocuğun dünyasına katılmak, yarışçı ve yıkıcı (eril sayılan) dünyaya ait olabilmek uğruna aşağılanıyor. Bu arada üretkenlik, ille de evin dışında olabilir diye düşünülüyor."

Aktaş' a göre İslam Dini, günümüz batılı ülkelerin tam anlamıyla gerçekleştiremediği bir tutarlılık ve yapıcılıkla, aile içinde kadının haysiyetini zedelemeye açık, tek yanlı ekonomik uygulamalara son vermiştir: *'Erkeklerin kendi kazançlarından payları var, kadınlarında kendi kazançlarından payları var..'*(Nisa: 32) hükmü uyarınca, kadının ekonomik özerkliğini teminat altına almıştır ve kadının ekonomik özerkliği, aile bağlarına zarar veren bir ayrıcalık sayılmamış ve algılanmamıştır.[332]

Gülnaz'a göre, Modernizmin, erkek özneye atfederek yücelttiği rasyonalite, rekabet, güç, doğaya hakim olma, kazanma, başarı gibi değerlere, resmi- soğuk çıkar ilişkilerine dayalı, bürokratik, ekonomik, akademik, askeri kurumlarıyla oluşturduğu kamusal alanın dönüşümü; kadınlara atfederek değersizleştirdiği yumuşaklık, sevgi, sezgi ve duygu, fedakarlık, özen, sabır ve tevekkül gibi değerler ve içten, sıcak insani

---

[331] a.g.e., s. 120.

[332] a.g.e., s. 121.

ilişkilerden örülü özel alanın, kamusal alana hakim kılınmasıyla mümkündür. O’ na göre, Aydınlanma düşüncesinin ve ona bağlı modern sistemlerin, kadın tarafına koyarak değersizleştirdiği ikinci grup özellikler, aslında geleneksel insani değerlerdir.*[333]

Ve devam etmekte:[334]

> *“Geleneksel yapıda, aynı zamanda ekonomik birim olan aile, bu değerlerin taşıyıcısıdır. Cinsiyete dayalı bir işbölümü elbette vardır ve abartılı bir haremlik- selamlık kültürü, özellikle şehirli- konak hayatında görünürdür. Ancak bu, bugünkü anlamda, cinsiyete atfedilen özellikler ve değerler temelinde ve hiyerarşik biçimde konumlanmış, kamusal alan- özel alan ayrımına tekabül etmemektedir. İşbölümü ve roller planında, yapılan işlerin, verilen veya üstlenilen rollerin birbirine üstünlüğü söz konusu değildir… erkeklerin rasyonellik, kazanç ve çıkar sağlama gibi özellikleri içselleştirmiş olmaları, kamusal alanda onları daha temkinli, daha tavizkar hatta korkak kılmakta; böyle bir kamusal alana uyum sağlayamayan, sezgi, duyu ve değerlerine öncelik vererek yaşayan kadınlarsa, daha mert ve gözü pek davranabilmektedir. Bu durum ise, geleneksel cinsiyet değerlendirmelerini ve buna dayalı geleneksel ataerkiyi altüst etmektedir.”*

İlyasoğlu’ na göre İslamcı kadınlardan, kamusal alanda sesini duyuran, yazan kesimin ürettiklerine bir iki örnek etrafında bakılırsa, İslamcı kadın hareketinin kendi içinde, değişme ve farklılaşma eğilimi gösterdiği görülmektedir. 1980’ lerin ikinci yarısından günümüze doğru gelen, “başörtüsü” mücadelesinin ana temaları olan; “mağdurluk, mazlumluk, kamusal yaşamdan dışlanma, kamusal hak talepleri” gibi söylem unsurları, İslamcı kadın hareketinin bir kesimi için yerini giderek, “yeni bir örgütlenmenin ve kurumlaşmanın içinde, kadınlara açılacak ve kadınların açacağı alanlara ve bu yönde girişimlerin başlatılmasına” bırakmaktadır. İslamcı kadın hareketi içinde kurumlaşma eğilimleri gösteren akımın gelişiminin yanı sıra, etik özü daha temel alan, daha özgün bir kadın bakışını 1980’lerden bu yana yazarak, eyleme dökerek geliştiren bir dizi İslamcı kadın yazar; Cihan Aktaş, Mualla Gülnaz, F.K. Barborosoğlu, Yıldız Ramazanoğlu vd.’ leri de, farklı bir alandan fikirlerini ortaya koymaktalar.

---

[333] Gülnaz, a.g.e., s. 68.

* Ne ilginçtir ki, İslam’da kadına bu özellikleri atfetmişti. Bu özelliklerin Batılı olarak eleştirilmesi, fakat İslam adına sahip çıkılması çok büyük bir çelişki !

[334] a.g.e., s. 68.

İlyasoğlu' na göre; İslamcı kadın hareketinin etkinlik alanındaki kadınlar için, inanç esasında ortaklığın temel olduğunu, ve bu ortak zeminin, belirli kültürel eğilimlerden, yatkınlıklardan oluştuğunu görmek mümkündür. Yaklaşım farklılıkları, bir arada kalmayı imkansızlaştırmamakta, aksine farklı kadın kimlikleri ve yönelişleri artmaktadır. [335] İzlenim dergisinin, *Kamu Alanında Müslüman Kadın,* başlıklı özel sayısında, bu farklı yaklaşımları görmek mümkün. Dergide yer alan, Yıldız Ramazanoğlu' nun *Didaktik Öykü'* sü, öyküde ki anlatıcının sesinden, bugünün gündemiyle birleşmekte, feministlerle ortak sorunları olduğundan bahsetmekte: *" Neden sadece kadınlar, eve ve çocuklara koşmak zorundadır! Neden erkekler, her kadının kendi kafalarındaki prototipe uygun olması gerektiğine inanır!.."*, ve sorular uzayıp gitmekte. Cihan Aktaş, *Bilginin Getirdiği Sıkıntı* başlıklı yazısında, Müslüman, inanmış kadının, bugünün dünyasında yurtlanmasının zeminini yaratan bilginin gerekliliğini öne çıkarmakta ve bir varoluş sorunsalından söz etmekte.[336]

Mualla Gülnaz, *Türkiye Müslüman Kadın Hareketi Üzerine Gözlemler,* başlıklı yazısında; kendi ait olduğu kadın hareketini, Osmanlı kadın hareketi geleneğine bağlayarak, 1980 sonrası feminist hareketini, resmi ideolojinin kadın hakları söylemi ve örgütlenmesinden ayrıştırarak, karşılıklı bir bakışım ihtiyacından söz etmekte. Gülnaz' a göre :[337]

> *" 'Müslüman kadın hareketinin' en önemli zaaflarından biri, feminizmle olan sağlıksız ilişkiler. Bir yandan, 'bizim feminizm gibi bir problemimiz yok' denirken, öte yanda, feministler dikkatle izlenip, söylemlerin onlara göre olmasına çalışılıyor. Oysa, gerçekten bizim feminizm gibi bir problemimiz yoksa, biz kendimize bakmalıyız: Pratikte, bugün ve burada yaşadıklarımıza, tarihe, kültüre ve geleneğe. Bugüne kadar başkalarının dolayımından bize sunulmuş olan kaynakların, aslına dönüp bir metni yorumsuz, dolayımsız okumanın mümkün olmadığı bilinciyle, bir de biz okumalıyız, kendi gözlerimizle. Sonrası yine aynı gözlerimizi pratiğe, tarihe ve geleneğe çevirmeliyiz. Bu arada, zengin feminist birikimden yararlanmakta bir beis görmemeliyiz."*

---

[335] İlyasoğlu, a.g.e., s.63.

[336] a.g.e., ss. 63-64.

[337] a.g.e., s.64.

Sibel Eraslan ise, *Kadınlar Örgütlenmeden Hiçbir Savaşı Kazanamaz,* başlıklı yazısında; öncelikle Modernleşmenin, Müslümanlar için ne kadar zorlu bir sorun olduğunu belirtmekte: *" Giderek büyük bir köye dönen dünyamızda, yeni dünya insanının, ırkı, dili, dini ne olursa olsun, modernleşmenin transformasyon projeksiyonundan arındırmak adeta imkansız gibi görünmektedir"* . Eraslan, buradan bir Doğu- Batı sentezinin yolunu açacak, kadın örgütlenmesi önerisini getirmekte. Eraslan' ın önerisi şöyle gelişmekte:

> *" ... geliştirdiğimiz sosyal teklifi, adeta bir kadın, aile, çocuk ombudsu şeklinde tarif edebiliriz. Spesifik belediye meclisleri üyeliği şeklinde de telaffuz edebileceğimiz bu kişiler, her mahalli seçim çevresinden, yöresindeki kadın, çocuk, aile meselelerinin yorumu ve çözümü için özel olarak seçilecekler ve anakent ya da merkez kent içinde bir özel meclis oluşturacaklardır."*

Yazıda oluşumu ve işlevleri detaylandırılan, ancak kadınlardan oluşan ayrı belediye meclisleri mi, yoksa kadınlar için sivil inisiyatif örgütlenmeleri mi olduğu belirsiz olarak bırakılan bu model, kadın örgütlenmesinin kurumsallaşmaya yönelmesi bakımından, İslamcı kadın hareketi içindeki eğilime örnek teşkil etmektedir.[338]

İlyasoğlu' na göre, İslamcı kadın hareketi içindeki vurgu farkları, uzlaşmaz farklılıklar olmaktan çok, çeşitlilik taşıyan bir bütünü ortaya çıkarmakta. Bu alandaki eğilimlere tepki göstermenin, karşı eğilimler geliştirmenin ve bunları kadınların gündemine getirebilmenin yolu, 'farkındalıktan' geçmektedir. İslamcı kadın hareketi ve İslamcı siyasetlerin kadınlar için tasarladıklarına yakından bakmak, bu tartışma zemini karşısında farkındalık, rengini bu topraklardan alan bir feminizmin, bugünkü gündemi ile yaşayan gündemin açtığı alanlar arasında köprüler kurabilmesinin, buradan hareketle kendi sesini oluşturabilmesinin ve karşı eğilimler geliştirebilmesinin zeminini sunabilir.[339]

Geleneksel ataerkinin uzantıları konusunda, Müslüman kadınların sorgulamaları gereken daha bir çok nokta olduğunu söyleyen M. Gülnaz, bunları şöyle sıralamakta; cinsel ahlak anlayışındaki çifte standartlar ve kadının erkek toplumunun namusunu

---

[338] a.g.e., ss. 64-65.

[339] a.g.e., s. 65.

korumak adına baskı altında tutulması gibi. O’ na göre kadının cinsel nesne olarak algılanışı, hem geleneksel, hem modern yapılar için söz konusu olmaktadır. Birincisinde bu algı, onu baskı altında tutmayla neticelenirken, ikincisinde dolaylı ve dolaysız yollardan kullanıma açmayla neticelenmektedir. Gülnaz, Müslüman kadın hareketinin, bu konuda, insan doğasına uygun sağlıklı bir bakış açısını, bizzat kaynağından edinme imkanı bakımından, hem geleneksel, hem modern yapıların çelişkilerini aşma gücüne sahip olduğunu düşünmekte:[340]

> *“Bu noktada Müslüman kadınlar, ‘feminist’ olarak adlandırılma korkusunu üzerlerinden atmalı, modern dünyanın ve insanın çıkmazlarını kavramak ve çözümler üretebilmek için, sürekli sorgulama ve yenilenme içinde olan, Batılı yeni feminist oluşumlardan haberdar olmalı ve kadın olarak benzer problemlerle karşı karşıya olduğu hemcinslerinin birikiminden yararlanmalıdır. Müslüman kadınların, Aydınlanma epistemolojisinin ‘erkek’ merkezli bakış açısından kurtulup, yeniden ‘kadın’ merkezli bir söylem kurmaya, ‘kadın özne’ yi yeniden oluşturmaya çalışan feminist çizgiden haberdar olmaya, onların da yeni çıkış noktaları bulabilmek için, Doğulu- Müslüman kadınların bakış açısına ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum.”*

Ve Türkiye’ de ki feministleri eleştirerek devam etmekte:[341]

> *“Uzun bir süredir bütün bir dünyayı etkisi altına almış olan Batı- merkezli bakış açısından kurtulma, farklı kültürleri ve farklı kimlikleri tanıma ve anlama eğiliminde olan bu söylem; ne yazık ki hala Batı- merkezli bakış açısının etkisinde olan Türkiyeli feministlerde, birkaç istisna dışında yankısını bulamamıştır. Onların verdikleri genel görüntü çok başka ufuklarda seyretmekte, Ömer Çaha’ nın Türk liberal feminizminin ayırt edici özelliği olarak, ‘uçkuruna düşkün olma’ vurgusunu hak etmektedir. Çaha, bu konuyu, feministliği tartışılır olan, Kadınca Dergisi ile örneklendirmektedir. Ancak feministliği tartışılmaz olan, Pazartesi Dergisi de, benzer bir çizgiyi korumaktadır.”*

Gülnaz, Pazartesi Dergisi’ nde yer almış olan, dönemin Refahyol iktidarı çerçevesinde, Kemalist -feminist- Müslüman kadınlar arasında geçen polemiğe de değinmekte:[342]

---

[340] Gülnaz, a.g.e., s. 68.

[341] a.g.e., s.68.

“ Dergi sayfalarında, İslamcı bir kadının görüşlerine yer verilmesine dahi tahammül edemeyen, kendini Kemalist- feminist olarak tanımlayan bir grup, içlerine yer etmiş yersiz bir korkuyu acıklı bir üslupla dillendirmekte, hep aynı merkezden kenara, Batı' dan Doğu' ya bakma durumuyla bir kez daha erkek-merkezli modern saflarda yer aldıklarını göstermektedirler. Derginin cevabi yazısında ise, tesettürlü kadınların kimliksizliği iddiası karşısında, 'çağdaş çekirdek aile içinde ne kadar kimlikli olunabilirse, o kadar kimlikliyiz biz örtülü kadınlar da' gerçeği dile getirilmiş, böylece yazı sahipleri, modern ataerkinin farkındalıklarını ortaya koymuşlardır. Gerekli olan, kadınlar arası bir cepheleşme değil; miyadını doldurmuş, devrimlerin bekçisi kadınları bir kenara bırakarak, tanımak, anlamak, öğrenmek ve ihtiyaç duyulan ipuçlarını karşılıklı yakalamak üzere yeni açılımlara girişmektir. Belki o zaman, Refahlı kadınların parti içindeki mücadelesi daha anlamlı zeminlere oturacak veya kadınların Meclis' de, orda, burada daha çok sayıda temsili gibi kısır iddialar değil, kadınların erkek usulü politikayı ve diğer kurumları toptan dönüştürme, insanileştirme çabaları gündeme gelecektir.”

Feminizm artık, şeriat hükümlerinin uygulandığı İran' da da konuşulmaya, tartışılmaya başladı. İran' da, kadınların yaptıkları hayır işleri, kentleşme, sanayileşme ve büyük popüler basının gelişiminin, seçme ve seçilme hakkı peşinde koşan militan feminizmin doğuşunu hazırladığı söylenebilir. Bu açıdan İran, İngiltere' nin Victoria dönemine benzetilmekte. İran' da da, kadın dergileri çıkmaya başlamış, hatta bunlardan biri olan İslam Feministleri' nin üç ayda bir çıkardığı *Ferzane'* de, ödev bayramının kurumsallaşması yoğun tartışmalara yol açmıştı. İslam feministlerine göre, Kuran' da kız ve erkek çocukları arasında yaş ayrımı getiren hiçbir bilgiye rastlanmamıştır ve feministler, öğrencilerin özellikle sınavlara hazırlanırken oruç tutmalarının, ruhsal yaşamlarına ya da öğrenimlerine olumsuz etkiler yapabileceği endişesini taşımaktadır.[343]

Günümüzde İslamcı kadın yazarlar, feminist söylemlere ve feminist araştırmacılara atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, İslamcı yazar C. Aktaş, kendisiyle

---

[342] a.g.e., s. 69.

[343] Fariba Adelkhah, *İran'da Modern Olmak*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, , s. 159.

yapılan bir röportajda, başörtüsü nedeniyle hayatları çalınan kızlardan bahsederken, şöyle demekte: [344]

> *" Benim kahramanlarım hiçbir şeyi hazır bulmayan, cevapları güç elde edilebilir, soruları zor olan, zor kişilerdir çoğunlukla. Bir geçiş alanının insanları, sahnenin dışına itilmek istenen dirençli kahramanlar.. Bu kişilik aslında birer prototip. Sorumlu, bu nedenle sorunlu. Düşünen, bu nedenle kafası karışık. Özgürlüğüne düşkün, bu nedenle belki dağınık. Onda hem Hz. Fatıma' dan, hem de kadın hakları savunucularından Mary Wollstonecraft' dan izler bulabilirsiniz."*

Aktaş' ın atıfta bulunduğu Wollstonecraft; erkeklerin nefretini kazanmak veya kadın-erkek ilişkisini bozmak gibi bir niyetinin olmadığını vurgularken, kadınla erkeğin, birbirlerinin hayat arkadaşı olması gerektiğini de savunmakta: " Eğer kadın, eğitimle erkeğin hayat arkadaşı olmaya yönlendirilmezse, kadının bilgi ve ahlak yönünden ilerlemesi geciktirilir. Gerçek, herkesin gerçeği olmalıdır, yoksa kadının toplum üzerindeki etkisi zayıf kalır."[345]

İslami çevrede kadının dinde de aktif rol oynamaya başlamasına örnek Virginia Üniversitesi öğretim görevlisi Amina Wadud' dur. Kadın imam uygulamasının öncüsüdür; New York' ta kadınlı erkekli 100 kişilik cemaate namaz kıldırmıştı. Böylece Müslüman dünyasında bir ilki gerçekleştirmiştir.[346]

İslam geleneğinde kadınlar genellikle erkeklerin arkasında veya camide ayrı bölmelerde dua etmektedir. Birçok Müslüman teorisyene göre, dua süresince kadınlar diz çöktüğü ve secdeye kapandığı için, bu uygulama onları erkeklerin bakışından korumaktadır. [347]

Bazı Müslüman Amerikalı kadınlar, camide kendilerini erkeklerden ayıran duvar ve perde gibi engelleri ortadan kaldırmak için savaş vermektedir. Peygamber zamanında

---

[344] Melih Bayram Dede, "Cihan Aktaş'tan Mary Wollstonecraft'a", http://www.dergibi.com/yazarlar/mbd_000.ap, 16/05/04.

[345] a.g.e.

[346] Daha fazla bilgi için bkz, http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=147686..., "Kadın Camiye El Attı", 05/07/2005.

[347] http://www.eurweb.com/printable.cfm?id=19808, "WHEN ISLAM CLASHES WITH WOMEN' S RIGHTS: Boston Globe article examines activist Amina Wadud", 05/07/2005.

kendilerine bu hakkın tanınmış olduğunu, fakat onun zamanından sonra bu hakkın ellerinden alındığını savunmaktalar.[348]

İslam içinde feminist akımlar giderek yükselmekte. ABD' de New York' ta ki St. John katedralinde,yaklaşık 100 kişilik kadınlı erkekli bir cemaate namaz kıldıran Amina Wadud' un ardından, bir cuma eylemi de Asra Omani tarafından yapılmıştı. Omani erkeklerle beraber ibadet yapmak istemiş, camide bulunan bir kadın tarafından nezaket sınırları dışında oturduğu yerden zorla kaldırılmak istenmişti. Her ikisi de, bu eylemlerinden ötürü tehdit almakta ve baskı görmektedir. Amina Wadud ve Asra Omani' nin ortak bir noktası bulunmaktadır: Fark yaratmaya çalışmak.[349]

Wadud' un ardından, Boston' da Nakia Jackson adlı bir kadın, kadınlı erkekli cemaate Cuma namazı kıldırdı. İslam' da kadın haklarının geliştirilmesi çabalarıyla tanınan Wall Street Journal' ın eski muhabiri ve İslami kesimin tepkisini çeken görüşlerini, *Mekke' de Tek Başına* adlı kitabında toplayan Asra Omani' nin öncülüğünde başlayan hareketi ABD' deki Müslümanlara yaymak için çalışan kadınlar, Cuma namazının yanı sıra akşam namazlarında da imamlık yapmaya başladı. Omani günlük hayatta örtünmediğini, Kuran' da ki "dinde zorlama yoktur" ilkesini uyguladığını söylemekte ve eklemekte: "Bir kadının örtünmesi gibi kişisel konular, kadının kendisine bırakılmalıdır. Kendi tercihleriyle kapananlara saygı duyuyorum ama kapanmanın, kadınları kontrol etmek için bir araç olduğuna inanıyorum."[350]

Diyanet İşleri Başkanlığı, kadınların günde beş vakit ve teravih namazında diğer kadınlara imamlık yapabileceği, ama erkeklere imamlığının caiz olmadığı yönünde görüş bildirmişti. Açıklamada Peygamberin eşlerinden Ümmi Seleme ve Ayşe' nin imam olarak namaz kıldırdığı, ancak öne geçmeyip ilk safın ortasında durdukları vurgulanmıştı.

Zaman Gazetesi yazarı Alev Alatlı' da diyanetin bu açıklamasına katılmakta. İslam' da bir kadının imamlığının ancak cemaatte erkek yoksa kabul edildiğini

---

348 a.g.e.

349 Balkan Talu, "ABD' de Müslümanlık Vaziyetleri- Farklı Ol, Ama Asla Fark Ettirme", Nokta Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 1148, 03/09 Temmuz 2005/ 27, ss. 56-57.

350 http://www.milliyet.com/2005/03/31/pazar/axpaz02.html, "Amacım İslam' da Reform", 05/07/2005.

söylemekte: “Böylesi bir uygulama ne Hz. Muhammed, ne dört halife, ne de sonraki dönemde görülmüş. Buna karşın, Amina Hanım’ ın çıkışını ’içtihad’ kabul edenler, hatta özgürleştirici bulanlar da çıkmış. Meselenin özü de bu kelimede yatıyor; özgürleştirici. Kadınlar açısından özgürleştirici ki, bu bağlamda, Amina Wadud’ un imamlığının İslam’ da yeni bir içtihattan çok, yükselmeye devam eden ‘dünya feminist hareketin bir uzantısı olarak’ ortaya çıktığı değerlendiriliyor.”[351]

Daha önce de değinildiği gibi “başörtüsü”, laikler ve İslamcı kadınlar arasındaki gerilimin başat aktörü durumundadır.

Tesettür, bir cinsel politikanın parçası olarak görülmekle birlikte, ataerkillikle uzlaşı formlarından sadece biri olmaktadır.[352]

İslam, tarihsel kökler bakımından, bireycilik yaratma potansiyeli taşımakta ve İslamın Türkiye bağlamında, genç kadınların kendini gerçekleştirme sürecinde işlev gördüğü söylenmekte. Konunun başka bir boyutu olarak, toplumsal bilimde kadın ve İslam arasındaki ilişkinin bir kimlik meselesi olarak kavramsallaştırılması görülmekte. Erkeklerin İslamcı ideolojiye entegrasyonları ise, kimlik kavramı çerçevesinde düşünülmemekte.[353]

Abdurrahman Dilipak, *Bir Başka Açıdan Kadın* adlı kitabında kadınları, tekrar Kuran’ a yöneltmeye çalışmakta ve Kuran’ ın tek kaynak olduğunu savunmakta. Dilipak’ a göre; gerçeklik hayatın kendisi değil, Kuran’ dır ve değişmez. Bu mantıkla, kadınlar da kendilerini Allah’ tan daha fazla düşünemez; durumlarını sorgulamalarına, toplumsal konumlarını değiştirmek için mücadele etmelerine hiç gerek yoktur. İslam Dini, kendisinin dışındakilere yaşama hakkı tanımış mıdır? Bugün kadın konusunda yazan İslamcılar ne düşünüyorlar? Bu soruların cevabını Necdet Kutsal, *Kadının Değeri, Ölçüsü, Örgütü* adlı kitabında vermekte: İslami örnek olarak gösterdiği ve çok

---

[351] Alev Alatlı, ”İmam Amina Hanım’ dan Papa XVI. Benedictus’ a İçtihat ve Feminizm (I)”, http://www.zaman.com.tr/bl=yorumlar&alt=&hn=166011, 05/07/2005.

[352] Fatma Sundal, “The Logic of Tesettur: Engendering Everyday Lives of Educated Islamist Women in Turkey”, *In Partial Fulfillment of the requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in the Development of Socilogy*, Middle East Technical University, June 2002, s. 337.

[353] a.g.e., s. 337

beğendiği Osmanlı Devleti zamanında, 1582' de yayınlanmış, Ceride-i Havadis' ten alıntı yaparak, kadınların istedikleri gibi giyinmelerinin nasıl engellendiğini anlatmakta. Ayrıca Kutsal' ın kitabında yer verdiği bir fermanda, kadınların nasıl giyinecekleri uzun uzun anlatıldıktan sonra:

> *"kadınların, sokaklarda veya mesirelerde, yeni çıkma büyük yakalı feracelerinin yakaları o anda alenen kesilecektir. Uslanmayıp, ısrar edenler olursa, ikinci ve üçüncü seferinde yakalanıp İstanbul' dan taşraya sürgün edileceklerdir.."* denmekte.[354]

Kalan' a göre kadınlar; kendileri için düşünülen ve istenilen biçimde değil; kendi istedikleri gibi varolmalıdır, kadın hareketinin temel mücadele konularından biri budur. A. Dilipak, kitabında, kadının ikincil bir konumda olmasının nedenlerini, hep kadının biyolojik ve psikolojik yapısına bağlamakta. Kadının yapısını da, zayıf ve edilgen olarak nitelemekte. Ona göre:

> *"Arzu eden erildir, arzu edilen ise dişil." "Erkekten beklenilen kahramanlıksa, ya da her ne ise, kadından beklenilen şey de, iyi bir anneliktir.." "Kadınların erkeklerin himayesine verilmiş olması da, onların ikinci sınıf haklarından değil, fıtratları, görevleri ile ilgili bir durumdur." "Kadın, analık vasfını gölgeleyecek herhangi bir işte görev alamaz." "Kadının biyolojik yapısı, onu fizik ve psikolojik açıdan farklı bir cins haline getirmiştir." "Kadınlar kıskanç yaratıklardır ve kadın kıskanılır." "Kadın, ailesi içinde özgür ve mutludur diye düşünüyorum. Kadının gerçek kişiliği, aile ortamında ortaya çıkar."*

Dilipak, kadının biyolojik durumunun değişmezliğine sığınarak, kendi ideolojisinin haklı olduğunu savunmakta. Kadın hareketi ise, kadının durumunun tarihselliğini ve değişebilirliğini vurgulamakta ve değişmesi için mücadele etmektedir. Abdurrahman Dilipak, kadınlara, yaradılışlarını kabul etmelerini, analık dışında ve aileden ayrı bir kimlikleri olamayacağını söylemekte ve " *… en iyisi hayatı olduğu gibi kabul etmektir. Bu, zulme boyun eğmek anlamında değil, yaradılışı yani fıtratı kabul etmektir*" diyerek kadınlara, sorgulama ve direnme hakkı tanımamaktadır.[355]

---

[354] İlknur Kalan, "Dinci Yükseliş ve Kadın Hareketi", *Sosyalist Parti Yayın Organı*, Mart 1990, Sayı: 3, s.53.

[355] a.g.e., ss. 53-54.

Abdurrahman Dilipak, kitabında, kadınların erkeklere imametine, askeri açıdan komutanlığına izin verilmediğini, kadın evliyalar olmakla birlikte, kadınlardan peygamber çıkmadığını söylemekte. Necdet Kutsal da, kitabında şu ifadelere yer vermekte: [356]

> *"Her şeyden önce İslam toplumunda, kadının sosyal hayatın dışa dönük cephesinde erkekle atbaşı gidişi görülmemiş bir şeyken, Osmanlıda zaman zaman kadının idari mekanizmaya yerleştiğini görüyoruz. Bir Kösem Sultan, bir Valide Sultan dönemindeki yönetimler anmaya değer. Halbuki idareyi kadınların eline vermemek gerekirdi."*

İslamcı yazarlar, gerek kadının doğal yapısını öne sürerek, gerekse varolan cinsler arası işbölümünü gerekçelendirerek, kadınların bu işbölümünün dışına çıkmasını önlemeye uğraşmaktadır. Onlara göre, kadının sokağa çıkması ve erkeklerle birlikte çalışıp, geçimini temin etmesi, her türlü kötülüğün başlangıcı sayılmakta. Abdurrahman Dilipak da, Necdet Kutsal da bu fikri işlemekte; kadının iş sahibi olmasının toplumda işsizliği artırdığını, ahlaksızlıklara yol açtığını, analık görevini engellediğini, ilahi adalete ve işbölümüne ters düştüğünü savunmaktadır.[357]

Faruk Beşer' de kadının ekonomik bağımsızlığı için çalışmasını, büyük bir tepki ile karşılamakta. Bu amacı, hem kendisi, hem de toplum için zararlı görmekte. Çünkü, istediği gibi harcama yetkisine sahip olan kadın, bu kez reklam, moda gibi unsurlardan dolayı esir düşmekte. Beşer, kadının çalıştırılmak istenmesinin nedeni olarak da, kadının boyun eğici ve monotonluğa tahammüllü yaradılışını göstermekte. İşyerinde "*cinselliği ile karşı cinsi neşeli ve dinamik tutacağının sanılması*", kadını çalıştırmanın baş nedenlerinden biri olarak görülmekte. Kadının, kadın-erkek karışık bir ortamda çalışmasına da, bu nedenle karşı çıkmakta. Kadının çalışmasını, dışarıda oluşunu, aileyi sarsan hatta bozan bir etken olarak görmekte. O' na göre, ailenin huzur kaynağı olan kadının çalışmasıyla, aile dağılabilir, huzur yuvası olmaktan çıkar ve çocukların ihmal edilmesine sebep olabilir; böylece çalışmak, kardan çok zarar getirir. Sonuç olarak, kadının, çocuğunu hakkıyla terbiye edip yetiştirmesi için, evin dışında çalışması onay

---

[356] a.g.e., s. 54.

[357] a.g.e., s. 54.

görmemekte. Çünkü, kadının asli görevi olarak tanımlanan annelik, devamlı olarak aile yuvasında oturmasıyla mümkün görülmekte.[358]

Özellikle, İslamcı kadın dergileri, çalışan kadınları adeta korkutmaya, ürkütmeye yönelik bir anlayışla, çalışan kadının mutsuz ve köksüz olacağı vurgusunu yapmakta. Salt ev içindeki huzursuzluk dışında, kadının çalışması halinde bireysel olarak yaşayacağı sorunlar da gündeme getirilmekte. Örneğin çalışmak, *" kadının ezilmesine ve sömürülmesine yol açar. İddia edildiği gibi, kadına ekonomik özgürlük sağlayıp onu hürriyetine kavuşturmaz, aksine başka erkeklere köle eder."* uyarısı yapılmakta. İslamcı yazarlar, çalışmakla birlikte özgürleşen kadının, cinsel özgürlüğünü de serbestçe yaşamak isteyebileceğini düşünmekte. Bunu da çalışma yaşamının, olumsuz 'yan etkisi' olarak belirtmekteler. Yazar Rasim Özden Ören' e göre, kadın çalışarak özgürleşmekte ve bu durum kadının nikahsız ilişkiye girmesini veya kadının kadınınla ilişkisini beraberinde getirmekte. Ve bütün bunlar, erkek egemenliğine başkaldırı uğruna yapılmakta: "Bütün bu sapkınlıklar, kadın özgürlüğü, kadının çalışma hayatında yer alması, kadına adının kazandırılması gibi masum, saf ve yüce amaçlar kullanılarak pazarlanıyor."[359]

Şule Yüksel Şenler' e göre de, kadın çalışmak zorunda değildir ve kadın-erkek bir arada olmamalıdır:[360]

> *"Her sahada çalışamaz kadın. Yalnız kadın çalışmaya mecbur bırakılamaz, erkek ona bakmakla görevlidir. İslam, kadın-erkek bir arada kaynaşmayı caiz bulmaz."*

Kadın neden çalışmamalı sorusuna verilen yanıtlardan biri de, "bağımsızlık" kavramının taşıdığı anlamda gizlenmekte. Bağımsızlık için çalışmayı seçen kadınlar, "maddi durumları iyi, işyerleri oldukça rahat, okumak gibi 'kötü' alışkanlıkları olmadığı için", evinde bunalan kadınlar olarak olumsuz bir biçimde tanımlanmakta. Hatta, "*ekonomik bağımsızlığım sayesinde kendimi çok daha farklı hissediyorum*", diye

---

[358] Demir, a.g.e., ss. 91-92.

[359] a.g.e., ss. 93-94.

[360] Nuriye Akman, "Şule Yüksel Şenler ile Röportaj", http://www.zaman.com.tr/2002/06/16/roportaj/default.htm, 16/06/02.

kendilerini aldatan kadınların, aslında ekonomik yönden bağımsızlaştıkça, ruhi bağımlılığa doğru ilerleyen zavallı mahluklar oldukları" da yer almakta. Ancak, ailesine destek olmak için çalışmak zorunda kalan kadınlar, bunlardan ayrılmaktadır. Genel olarak, çalışmak için evden çıkmak en iyimser tabirle, "o yuva için çok üzücü bir hadise" ya da daha kötümser bir yorumla, o yuvanın yıkılması olarak görülmekte.[361]

Kadın hareketi ise, kadının her türlü varolma hakkını savunmaktadır. Kadınların, ev ve ailenin dışında gerçek kimliklerini bulmaları ve bu kimlikle tanınmaları için mücadele etmektedir. Kadının çalışması, kurtuluşu için bir adım sayılmakta. Ahlak, namus gibi kavramların cinsel kavramlar haline getirilmesine, kadın hareketi karşı çıkmakta. Fatma Doğrul' a göre:[362]

> *"İslam kurallarında, kadının gerek evlenme esnasında gerekse evlendikten sonra, hiçbir şekilde mali mesuliyeti üstlenmek gibi bir mecburiyeti yoktur: Burada kadının bugünkü durumuna dikkat çekmek istiyorum. İslam dışı dünya düzenleri erkekleri, hem ailenin bütün ihtiyaçlarından sorumlu tutulmuş, hem de hiçbir yetki verilmemiştir. Bu adaletsiz kurallarını gizleyebilmek için de, kadın hakları adı altında propagandalar yapıp sömürgeci ve kapitalist sistemlerini devam ettirmek gayretiyle, tüm güçlerini ortaya koymuşlardır. İslam' da erkeklerin hakimiyeti ancak belirli haklar kapsamı içindedir."*

N. Kutsal ve A. Dilipak, açıkça kadının dövülmesini savunmaktadır. Boşanma hakkının esasta erkeğe tanındığını, evlilikte çok kadınlılığı, kadının erkeğe kayıtsız şartsız itaatini, kısacası kadının köleliğini savunurlar. Kadını, "*ekin ekilecek tarla*" olarak tanımlayıp, cinsel hakları erkek hakkı olarak görmekteler. Kadının istediği zaman doğurma, istemediğinde doğurmama hakkına, yani doğum kontrolü ve kürtaja karşı çıkmaktalar. Çocuk eğitiminin, anne tarafından verilmesi gerektiğini, aynı işin baba tarafından ya da toplumsal olarak çözülmesini kabul etmediklerini söylemekteler.[363]

---

[361] Demir, a.g.e., s. 97.

[362]Fatma Doğrul, "İslam'da Kadın ve Aile" http://www.google.com.tr/search?q=cache:7uQBVrAj6SQJ:www.akademi.nl/sayi8/kadinv..., 31/05/04.

[363] Kalan, a.g.e., s. 55.

Yine Doğrul' a göre, İslam toplumunda aile kurumunda erkeğin hakimiyeti esastır. Bu konuda birçok ayet ve hadis olduğunu belirtmekte: [364]

> *" Ayet ve hadisler bütün açıklığıyla gözümüzün önünde dururken, maalesef bugünkü medeni kanunumuzda erkeğin hakimiyetini kabul ederken ve erkeğini dinlerken ona vaat edilen cennet müjdesinin bilincinde olmalıdır. Bu müjdeye inanan kadın, manevi bir huzur içindedir. Oysa biliyoruz ki, çağımızda mevcut olan hiçbir medeni kanun ve sistemlerin ölüm ötesi hayata dair söyleyebilecekleri ne bir sözleri ne de bir vaatleri yoktur."*
>
> *"Hakimiyeti kayıtsız şartsız insan eline teslim eden bugünkü dünya sistemlerinde, Allah' a gerçek manada kulluğu nasıl başaracağımızı çok düşünmemiz lazım. İyi bilmemiz lazım ki, dünya üzerinde Allah' ın nizamını kabul etmeyen bütün sistemler, küfür düzenleridir.*
>
> *Müslüman hanımlar iyi bilmelidirler ki, kendilerini, dinlerinden uzaklaştırıp, İslam dışı güçlerin örf ve adetlerinin kucağına itenler, kadınları bir dünya metası görenler ve meta olarak kullananlar, kıyamet gününde Allah' ın huzurunda hesaba çekildiği zaman yanlarında olamayacaklar. Dünya ve Ahiret hayatında, huzura kavuşmak istiyorsak, İslam' a ve İslam' ın koyduğu kanunlara sımsıkı sarılıp, İslam düşmanı hiçbir sistemin tuzağına düşmemeliyiz. Kadın erkek, her insan kendi nefsini ancak kendi kurtarır. Yarın kıyamet günü, hiç kimsenin kimseye fayda edemeyeceğini bilmeli, bu bilinçle hareket etmeliyiz. (Cennet anaların ayağı altındadır) buyruğunu, analık vasfının duygularını unutup, kendimizi cehennemlik yapmamalıyız."*[365]

Şehid Bintül' l Hüda, Müslüman kadınların bugünkü durumlarını eleştirmekte, Müslüman kadının, kaybettiği parlak tarihini yeniden elde etmek ve hayatın yüce mertebesine ulaşmak için, kendine gelmesi ve Sadr- ı İslam' da ki Müslüman ve fedakar annelerinin izinden yürümesi gerektiğini söylemekte:[366]

> *"Ama bugün Müslüman kadına ne olmuştur biliyor musunuz? Günümüzün Müslüman kadını, kendini unutmuş ve yavaş yavaş insani hakikat ve İslami ruhundan uzaklaşmıştır. Kendisini de bir kadın olarak düşünmektedir. İşte sonunda heveslerinin esiri olmuş,*

---

[364] Doğrul, a.g.e.

[365] Doğrul, a.g.e.

[366] Şehid Bintü'l Hüda, a.g.e., s. 37.

sadece erkekleri ele geçirmeye çalışmaktadır. Tüm yalancı tebliğ ve her hilenin esiri haline gelmiştir ki, kendi kadınlığını bile unutur olmuştur. İnsani şahsiyet ve hayatını yok etmiştir. Öyle ki, müstakil ve özgür bir kadın gibi azamet ve yüceliş yolunu tutmak istese de bir türlü muvaffak olmamaktadır artık. Erkeğin isyankar emellerinin kulu olduğu ve kirli arzularına uyduğu müddetçe de, kadının insani ve hayati kaderi tehlikede olacaktır."

A. Hamenei' ye göre Avrupa, 20' nci asra kadar, kadınlar konusunda yanlış fikirlere sahipti, hatta pek çok Batılı toplumda, kadınların mülkiyet hakkı bile yoktu. O' na göre kadınları ve kadın haklarını koruma iddiasında bulunan Avrupa' da birçok kadın, evlerinde kocalarından dayak yemekte ve ailenin ağır yükünü omuzlarına almak zorunda bırakılmıştı. Dünyanın birçok ülkesindeki büyük şehirlerde çoğu kadın, kendilerine miras kalan mallarda tasarruf hakkına sahip değillerdi. Bu kadınlar sürekli olarak evde babaları, kocaları ve ağabeylerinin isteği üzerine hapsediliyor, dışarıya çıkma ve faaliyette bulunma hakkından mahrum bırakılıyordu. Hamenei' ye göre, zayıf varlık unvanıyla kadına, güçlü varlık unvanıyla erkek tarafından yapılan bunun benzeri zulümler çok fazlaydı; sadece İslam' ın ilk devrindeki durum böyle değildi.[367]

İslami çevrelerde feminizm değerlendirilirken, genellikle feminizmin Batı' da çıktığı ortam konu edilmekte. Feminizm İslam' la karşılaştırılırken, İslami düzende kadının daha iyi bir konumda olduğu vurgulanmakta ve İslami çevre tarafından Feminizm kötülenmekte.[368]

Haydar Baş' a göre, Fransız Devrimi' yle birlikte her alanda ortaya çıkan özgürlük fırtınasından, kadınlar da faydalanmıştı ve Feminizm; bir felsefe, bir akım olarak değil, adeta kadınların kurtarıcısı olarak ortaya çıkmıştı. O' na göre Feminizm, sürekli ezilen Batı kadınının erkeğe meydan okuyuşunun, erkekle çatışmasının doruk noktası olmuştur. [369]

---

[367] A. Hamenei, "İslam ve Diğerleri Açısından Kadın", *Evrensel Kadın*, Haziran, 1997/ 5, s. 43.

[368] http://www.google.com.tr/search?q=cache:ApSK-KU3Ep4J:www.guzelislam.com/dinibilg..., "Feminizm ve Kadın", 26/05/04.

[369] Haydar Baş, "Batı Kültüründe Kadının Konumu", http://www.google.com.tr/search?q=cache:UIFCK1jmHAwJ:www.tasavvuf.com/kadin/ka.., 26/05/04.

İslamcı düşünceye göre, Batılılar büyük uğraşlar sonunda kadını, önce kanun önünde erkeğe eşit hale getirmeyi başardı. Bu doğrultuda, Kadın Hakları Beyannamesi yayımlandı. Kadına, seçme ve seçilme hakkı sağlandı. İslami düşünceye göre, bu gelişmeler olumlu ve güzel gelişmelerdi. Çünkü, fıtrat, bunu gerektirmekteydi. Ancak, bir cinsin hakimiyeti, yerini, öbür cinsin hakimiyetine devretmeye başlamıştı. Kadının istikrarsız duygusallığı, güzel bir kazanç aracı olmaya elverişli görülmekteydi. İslami bakış açısına göre kadın, yine kazanç aracı, yine zevk aracı olarak kullanılacak, yine ezilecek ve horlanacaktı ama, bunun yöntemi değişecekti. Kadın sayesinde, yeni endüstri kolları gelişti. Kozmetikler ve moda gündeme geldi. İslamcı düşünürlere göre bunlar aracılığıyla, kadın süslenerek erkeğin bulunduğu her yere giriyor, ayrıca defilelere ve yarışmalara çıkarılıyor, bunlar diğer kadınların bu yoldaki tutkularını artırıyor, bu tekrar onu oluşturuyor ve erkek de, birbirini körükleyerek hızlanan bu kısır döngüden istediği sonucu alıyor, hem kendisini tatmin ediyor, hem de erkekler gibi her sahada görev alma hakkını elde eden kadın sayesinde, kadını her aradığında elinin altında bulabilip, başka zevklerini de tatmin etmekte zorlanmıyor. Bu bağlamda İslamcılara göre, kadından çok, onu sömüren erkek örgütlenmiş ve sömürünün yöntemi bilimselleşmiştir. [370]

Yine İslami düşünce tarzına göre, tüm bunların bir sonucu olarak, bir yönden de kadın her arandığı yerde zorluk çekilmeden bulunabilen bir varlık haline geldiğinden; erkeklerin gözünden düşmekte ve erkekler normal ve tabii ilişkiden zevk almamakta, böylece cinsel sapıklıklar tarihin hiçbir döneminde şahit olunmayan boyutlara varmakta, eşcinsellik yer yer kanunlaşmakta, kadınların da yer yer erkeklerden nefret duyguları gelişmekte, onlar arasında da lezbiyenlik artmakta. İslamcılara göre, Feminizmin serüveni ve günümüzde ulaştığı nokta, bu şekilde özetlenmekte.[371]

İslamcı kesim içinde kadın haklarına yaklaşım, büyük farklılıkları içermekte. Başta da değindiğimiz gibi, İslamcı kadınlar, "örtüleri" ile kamusal sahneye çıkarak görünür hale gelmekte. Ve onların hakları, özgürlükleri bu çerçevede tartışılmakta.

---

[370]http://www.google.com.tr/search?q=cache:ApSKKU3Ep4J:www.guzelislam.com/dinibilg...,"Feminizm ve Kadın", 26/05/04.

[371] a.g.e.

Göle’ ye göre; İslamcı kadınlar, toplumsal mekanlara çıktıkça, meşruluğunu İslamiyet’ e dayandırmış olan kadın-erkek iktidar ilişkilerini sorgulayarak, Müslüman kadın kimliğini yeniden tanımlamaktadır. Feminizme yaptıkları göndermeler, kadınların nesne konumundan, özne konumuna geçiş tanımlarına dayanak olmakta. Bu kadınlar; İslamcı hareketin simgesi, erkeklerin eşi, çocukların anası olarak tanımlanan, diğerine bağımlı kimliklerinden sıyrılarak, özne olarak varolmaya çalışmaktadır. Göle’ ye göre, bu doğrultuda Radikal İslamcı Hareket, kadının kolektif bir aktör olarak ortaya çıkmasına önayak olmakta. Kadınlar, siyaset aracılığıyla kendilerine, kolektif kimlik ve ortak bilinç katarak güç kazandırmaktadır. Bu kadınlar, Kültürel İslam’ ın ortaya çıkardığı Müslüman insan kimliği tanımını zorlayarak, cinsler üstü “insan” tanımına kadın-erkek ayrışmasını getirmektedir. Göle’ ye göre Feminist hareket, iktidar ilişkilerindeki cins boyutunun görünürlük kazanmasına, kadın bilincinin oluşmasına dayanak hazırlamaktadır.[372]

Kadınlar, erkek ve çocuktan bağımsız bir kadın kimliğini, birey- kadını savunmakta ve kadınlar için de kendilerine ait bir “özel yaşam” talep etmektedir. Kadının değil, erkeğin gereksinimi olarak gördükleri, İslamiyet’ in “sözüm ona korumacılığına” karşı çıkmaktadır. Bu doğrultuda, ne Batı dünyasını, ne de gelenekleri sorumlu tutarak, kadınlar üzerindeki egemenliğin ve baskının kaynağını, doğrudan Müslüman erkek olarak göstermektedirler. Göle’ ye göre İslamcı kadınlar hareketi, kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak, toplumsal ilişki örüntülerini dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Bu hareket, Kültürel İslam’ın yaptığı gibi, insandan başlamakta, ancak bir kademe daha geriye çekilerek, hareketini “mahrem” alanda temellendirmekte ve bu “yasak” zamana karşı duran geleneksel alanı, kendi ile birlikte gün ışığına çıkarmakta, siyasetin içine sokmaktadır.[373]

İslamcı kadın hareketi örneğinde “öteki”nin yeri daha çok, Kemalist ve feminist kadınlar tarafından doldurulmakta. İslamcılara göre feministler, kadının doğasını

---

[372] Göle, *Modern Mahrem*, a.g.e., s. 166.

[373] a.g.e., s. 167.

reddetmekte ve erkeksiz bir toplum yaratmaya çalışmakta, Kemalist kadınlar ise, resmi ideolojinin yanında konumlanarak, kamusal alana çıkışlarını engellemektedir.[374]

Demir' in, C. Aktaş' tan yaptığı alıntıda Aktaş, başörtülü kızların feminist olarak damgalanmalarını irdelemekte: [375]

> *" Başörtülü öğrencilerin feminist hareketten etkilendiklerini öne sürmek, statüko açısından, kendi kurumlarına belli bir eğitimden geçirdiği öğrenciler için, İslam dininin hala çıkış noktası oluşunu gözardı edebilmesinde göstermelik bir yarar sağlardı. Bir taraftan da, hızlı bir Müslümanlaşma sürecine girmiş gözüken toplumda özellikle, 1985' ten sonraki dönemdeki yapılanmanın taşıdığı kasıtlı sınırlar, Müslümanların içine de bu feminist türü yakıştırmalarına taşınmasını kolaylaştırdı. Az sayıda başörtülü öğrenci de, bu yapılanmanın etkisiyle belki, kendilerini 'feminist' olarak adlandırdı."*

Nazife Şişman ise, *"başörtüsünün kadınları mağdur ettiği, o halde tüm kadınların, özellikle de feministler ve kadın hakları savunucularının, bu 'kadınlık problemi' etrafında birleşmeliler"* söylemini iki farklı açıdan ele alıp eleştirmekte:[376]

> *" Bir taraftan kadın hakları hareketinin, ya da feminizmin başörtüsü konusundaki tavrının ortaya konulması, böyle bir davete icabetin imkan dahilinde olmadığını gözler önüne serecektir. Diğer taraftan başörtüsü, öncelikle ontolojik dini duruşun bir göstergesi, bunu müteakip olarak tarihi, kültürel, sosyal ve siyasal bir muhtevaya sahip bir semboldür. Böyle bir sembolün kadın hakları çerçevesinde değerlendirilmesi, tercih sahiplerinin hem ontolojik manada duruşlarına halel getirebilecek, hem de siyasal ve hukuki manada onları daha güçsüz kılacak bir yaklaşımdır."*

İslamcı kadın dergileri ile feminist hareketin ortaya çıkışı/ kendini ifade edişi arasında, zamanlama açısından bir kesişme bulunmakta. Bu süreçte feminist dergi ve grupların, İslamcı kadınlara ilgisiz davranmalarına rağmen İslamcı kadınlar, feministlere karşı daha ilgili bir yaklaşım göstermektedir. Genel olarak, İslamcı yayınların feminizmle yaptıkları polemik kimi zaman eleştirel, kimi zaman da

---

[374] Göle, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, a.g.e., s.61.

[375] Demir, a.g.e., s. 114.

[376] Şişman, a.g.e., s. 120.

'yukarıdan' bir bakış içermekte. Bu 'yabancı' ideolojinin, İslamcı kadının ihtiyaçlarını karşılayamayacağı, ancak 'ilahi hakların' kadını koruyacağı vurgulanmakta. Bir başka anlayış ise, feminizmi, içinde yaşanan topluma isyan etmesi bağlamında, meşru ve mazur görülmesi gereken bir hareket olarak algılamakta. Feminizmin, kadınların ezilmişliği ve erkek egemen topluma karşı eleştirileri, kimi zaman aynı kavramlar kullanılarak içselleştirilmekte. Ancak, içi yeterince doldurulamayan soyut bir 'ilahi hak' projesinin herşeyi çözeceği inancı, feminizmi yetersiz kılmakta.[377]

İslami düşünce, feminizmin en çok eleştirdiği düşünce ve yaşam tarzı olarak değerlendirilirken, laiklik de feministler tarafından, en çok savunulan anlayış olarak kabul görmekte. 1980 sonrasında, İslami hareketlerin üzerinden devlet baskısının kalkması ve İslami hareketin bundan güçlenerek çıkması, buna neden olarak gösterilmekte. Bu bağlamda, feminizmin yaşaması için tek şartın, laiklik olduğu belirtilmektedir. İslamcılara göre, 1984' de feministlerin toplu eyleme geçmeleri, Türkiye' de feminizmin sistem olarak parçalandığının göstergesi olarak değerlendirilmekte ve bu parçalanmanın, günümüzde de devam ettiği savunulmakta.[378]

İslam' ın kadın hakları konusundaki alternatifi ise; İslam' da kadın-erkek anlayışı, İslam' ın kadına verdiği değer, İslam' da kadın hakları başlıkları çerçevesinde sıralanmakta.[379]

Göle' ye göre Feminist ve İslamcı hareket arasındaki benzerlik, hem Batı' da hem Türkiye' de, resmi kamusal alanın sadece kendi katılımcıları tarafından algılanan demokrasi anlayışına ve dışlayıcı doğasına karşı geliştirilen tepkiyi açıklama bakımından önemlidir. Feminist hareket ile İslamcı hareket ideolojik farklılıklarına rağmen, çıkış noktaları açısından benzeşmekte. Göle benzerliklerinden biri olarak, her iki hareketin aktörlerinin özne olarak tanınmak için verdikleri mücadeleyi örnek vermekte.[380]

---

[377] Demir, a.g.e., s. 139.

[378] a.g.e., ss. 148-149.

[379] a.g.e., s. 153.

[380] Suman, Göle, *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*, a.g.e., s. 78.

Bu bağlamda her iki hareket de, bastırılmış toplulukların tanınması için, karşı durulacak veya bastırılarak bir nesne olmaktan çıkıp, toplumsal aktör olarak meşruiyet kazanmak için mücadele vermekte. Bu da her iki hareketin aktörlerinin, kendi öznellikleri için savaştıklarını göstermekte.[381]

Benzerliklerine rağmen temelde İslamcı görüş ile feminizm, hemen hemen her konuda karşı kaşıya gelmekte, karşı cephelerde yer almaktadır.

İslamcı kadınlara yapılan mücadele çağrısı, *"köleliğinizden kurtulmak için mücadele edin"* çağrısı olmaktadır. İslamcı kadınlar, bu çağrıya uyarak gündelik işlerini bırakmakta ve evlerinden çıkmaktadır. Kadınların ne olursa olsun evinden çıkarak, sokakta ve siyaset meydanlarında mücadele etmesi çok önemlidir. Kalan' a göre, İslamcı kadınların uğruna mücadele ettikleri düzen, kendilerini köleleştirecek olan düzendir.[382]

İslami düşünceyi benimseyen kadınlar arasında, kadınlık bilincine ulaşan, kadınlığını sorgulayan, özgürleşmek isteyen Müslüman kadınlar da bulunmakta. Ama bu kadınlar, engellenmekte ve susturulmakta, önlerine de tek kaynak olarak, kayıtsız şartsız uyulması gereken, Kuran sunulmakta. İslamcı kadınlar, kendi kölelikleri için değil, aksine gerçek anlamda özgürlükleri, insani eşitliğin yanında, ayrı bir cins olarak, "kadın" olarak değer kazanabilmek, farklılığını, eşitliğini kabul ettirebilmek adına, hayatın her alanında yer alabilmek, birey olarak kabul görebilmek için daha fazla sorgulayıcı olmalı, eleştirmeli, önlerine sunulanı içselleştirmeden önce irdelemeli, ayrıştırmalılar. Dogmatik hiçbir fikir, buna din de dahil, kişileri, cinsiyet farkı gözeterek boyunduruk altına almamalı, ikincilleştirmemeli.

---

[381] a.g.e., s. 79.

[382] Kalan, a.g.e., s. 55.

SONUÇ

Kadınların örtünmesinin Türkiye' de hayatın İslamileşmesinin, en görünür simgesi olarak ortaya çıktığını belirtmiştik. Özellikle büyükşehirlerde, okumuş kadınlar bu hareketin mihenk taşını oluşturmaktadır. Türkiye'nin en kozmopolitik şehri olan İstanbul'da yaşayan bazı tesettürlü bayanla yaptığım görüşmeler, bu çalışmada ki görüşleri destekler mahiyettedir.

Feminizm ve İslam arasında kurulmak istenen bağ, çok da sağlam görünmemektedir. İstanbul' da ailesinden ayrı yaşayan, üniversite mezunu 23 yaşındaki bir bayanla yapılan yüz yüze görüşmede; tesettürlü genç kız, kadın haklarının zaten İslamiyet' de mevcut olduğunu ifade etmiştir:

> *" Kadın ve erkeğin fıtratı birbirine benzemez, kadının fıtratı çok farklıdır. Maddi-manevi birbirlerinden çok farklıdırlar. Kadın fıtratı gereği, erkeklerin alanına girmemelidir, erkeksileşmemelidir. Yaradılıştan farklı olduğunu bilerek eşitlik arayışına girmemelidir. Kadın illaki çalışmak istiyorsa, fıtratına uygun meslekler seçmelidir. Örneğin, öğretmenlik yapmalı yada hayır kurumlarında çalışmalıdır. Siyaset, kadının fıtratına terstir. Siyaset, aklın önceliğini gerektirir. Oysa ki kadın, duygu, erkeklerse aklın hakimidir. Dolayısıyla, siyaset erkeklerin işidir. Kemalist feminizm ise, bilinçli değildi, taklitle başlamıştı ve zorlama oldu. Kadınlar, bilinçsiz bir şekilde açılmaya başladı. Feminizm, tamamen Batı kaynaklıdır, bizim kültürümüze uymaz. İslam' da, zaten feminizmin savundukları mevcuttur. İslam' ın altın çağı, 'Asr-ı Saadet' e dönüldüğü zaman, zaten böyle tartışmalar bir son bulacaktır."*[383]

Tesettürlü genç kız, en baştan ikincil konumda olduğunu, fıtratı ile özdeşleştirerek kabul etmektedir. Kadın, fıtratı ne buyuruyorsa, onu yapmalıdır. Yani, kaderine boyun eğmeli ve kabullenmelidir. Bunu, çalışma hayatına taşıdığımızda da sonuç değişmemektedir:

---

[383] 23 yaşında başörtülü bir genç kız, üniversite mezunu, iş arıyor.

" İslamiyet, kadına birçok hak tanımıştır. Erkek, kadına bakmakla yükümlüdür. Kadın çalışmasın demez İslamiyet, fakat çalışacaksa da, İslam' ın gereklerine göre çalışmalıdır. Kadın ve erkek, ayrı yerlerde çalışmalıdır. Örneğin, okuduğum bir yazıda, okullarda kız- erkek ayrılınca başarı artmaktadır. Kişilerin zihinleri, başka şeylerle meşgul olmamaktadır. Kadın yaradılışı gereği tehlikelidir, erkeği asıl amacından saptırabilir. Bu yüzden, ayrı mekanlarda olmaları gerekir."[384]

Kadın tesettürlü olduğu müddetçe, eğer gerekliyse kamusal hayatın içinde olabileceği görüşü savunulmaktadır. Örtüyü, bir "özgürlük" olarak gören genç kıza göre:

" Örtüm, benim özgürlüğümdür. İslamiyet, bana kapan demiştir. Ben kapanırsam, dışarıdaki hayata katılabilirim. Bu anlamda örtüm beni özgürleştirir, kabuğumdan sıyırır. Bunun benim özgür tercihim olması bağlamında da örtü, benim için özgürlük demektir."[385]

Görüldüğü gibi kadınlar, örtünmeyi bir külfet gibi görmemektedir. Aksine, örtü onları hayat alanlarına sokan bir simgedir. Böylece özgürleştiklerini söylemektedirler. Kadın-erkek ilişkilerinde ise bu anlamda bir özgürlük, ancak evlendikleri zaman söz konusudur. İkili ilişkiler konusunda katı kurallara sahip, tavizsiz görünmektedir:

" İki cinsin evlilik dışında bir arada olmasına karşıyım, İslam' ın gerekleri de bunu gerektirir. Kadın bir şehvet nesnesidir. Bir bakışı ya da sesindeki ton, erkeği cezb edebilir. Bu yüzden, birbirlerinden uzak durmaları gerekir. Benim hiç erkek arkadaşım olmadı. Duygusal açıdan bir yoğunluk hissetmeye başladığım anda, kendimi çekerim, yapmam gereken budur. Evliliğe gelince, ailemin uygun bulduğu biriyle evlenebilirim. Önemli olan evlilik kurumunu ayakta tutmak, ileride faydalı olacak çocuklar yetiştirmektir. Üniversitede ilişkileri olan kapalı arkadaşlarım oldu. Onlar, vicdanlarını rahatlatmak için, ciddi düşündüklerini söylüyorlardı ya da imam nikahı kıyarak, bunu meşrulaştırmaya çalışıyorlardı. Ben buna karşıyım, bu tamamen İslam' a terstir."[386]

---

[384] 23 yaşında başörtülü bir genç kız, üniversite mezunu, iş arıyor.

[385] 23 yaşında başörtülü bir genç kız, üniversite mezunu, iş arıyor.

[386] 23 yaşında başörtülü bir genç kız, iş arıyor.

Anlaşılacağı gibi, birçok duygu bastırılmakta ya da bu duyguların dışa vurulmasında zorlanılmaktadır. Bu genç kız için geçerli tek şey var o da, İslam' ın şartları ve buyurduklarıdır. Onun dışında bir hayatı, seçimi olamaz.

Yine İstanbul' da yaşayan, üniversite mezunu, 28 yaşında ve evli bir tesettürlü bayanla yaptığım görüşme, bu görüşleri desteklemektedir:

> *" Türban, Müslüman kadının simgesidir. Müslüman kadın, İslam' ın emirlerine uyan, Müslüman' ca düşünen kadındır."*[387]

Bir önceki örtülü bayanın söylediklerine nazaran, bu örtülü bayan, bazı konularda daha esnek görüşlere sahip:

> *"Kuran' da, kadın erkeğin tamamlayıcısıdır. Kadının fıtratı, zamanla değişir, fikir genellemesi yapmamayı öğreniyorsun. Ben, İmam Hatip mezunuyum. Ailemde, tek kapalı benim. Örtü, benim kendi tercihim. Aslında kapanmak bana tersti. Okuldaki coğrafya öğretmenimin etkisi oldu. Ama onun birebir etkisi olmadı, fikirlerine çok değer verirdim. Ben okulda başımı kapar, dışarıda açardım. Bir gün dışarıda öğretmenimi gördüm, ama o beni görmedi. Çok büyük bir vicdan azabı duydum, ikircikli davrandığımı hissettim ve kapandım. Ben, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunuyum. 1993-97 yıllarında, üniversitelerde türban sorunu yoktu. Öğretmenlik stajımı yaptım, ama çalışmadım. Çünkü, benimle örtümle çalıştıracak bir yer yoktu. Bana, örtünü çıkar demek, açık bir bayana, iç çamaşırıyla dolaş demek gibi bir şey."*[388]

Bu örtülü bayan da türbanı, bir özgürlük olarak görmekte. Türbanı yüzünden çalışamayan, evinde oturan bu bayan, bir şekilde özgürlüğünün kısıtlandığını düşünmekte:

> *" Örtü, özgür kadının hakkıdır. Kuran' da, cariye ve köleler örtünemezler, şeklinde bir görüş geçerlidir. Özgürlük, başörtüsünü giyebilmektir. Eğer, İslam' a uygun yaşasaydık, ben de özgür bir bayan olurdum. Ama bu şartlarda, özgürlüğüm bir şekilde sınırlandırılmaktadır."*[389]

---

[387] 28 yaşında, üniversite mezunu, çalışmıyor.

[388] 28 yaşında, üniversite mezunu, evli, çalışmıyor.

[389] 28 yaşında, üniversite mezunu, evli, çalışmıyor.

İkili ilişkiler konusunda ise, daha esnek görüşlere sahip. Eşiyle, bir arkadaşlık evresinden sonra evlenmiş:

> *" Okulda arkadaşlarım vardı. Erkek arkadaşlarıyla çok rahat bir şekilde geziyorlardı. Örneğin; bir arkadaşım erkek arkadaşı oruç tutmuyor diye, orucunu bozmuştu. Benim, okul yıllarında hiç erkek arkadaşım olmadı. Tabii ki arkadaşlık teklifi aldım, ama bunun sayısı birdir. Ben genelde evlilik teklifleri aldım. Eşimle, tanıdıkların vasıtası ile tanıştırıldık. Sözlenme evresine kadar görüştük. Ama bu da zaten 3 gün sürdü. Üçüncü gün sözlendik. Evlilik, çok zor bir karar. Bana göre kişiler, birbirlerini tanımadan böyle bir şeyin içine girmemeli."*[390]

Görüldüğü gibi, bazı konularda her ne kadar esnek bir tavır alınsa da, temelde katı kurallar benimsenmektedir. Düşünceler, dönüp dolaşıp yine İslam' a dayanmaktadır:

> *" İslamiyet, kadına benzeyen erkeği ve erkeğe benzeyen kadını lanetlemiştir. Ben türbanım sayesinde kadına benziyorum. Ben de sokakta tacizlere uğruyorum. Kapalı olmama rağmen, lafla sataşmalar bana da oluyor."*[391]

Örtülü kadınlar açısından, erotik olan ile pornografik olanı değerlendirdiğinde ise:

> *" Erotik olan daha tehlikelidir. Özellikle kapalı bayanlarda, bu tehlike daha çoktur. Örneğin; kapalı ama eteği yırtmaçlı, ince çorap giymiş bayanlar, karşı cinsi tahrik edebilir. Görünmeyen şey her zaman bir merak uyandırır. Pornografik olanda zaten her şey ortadadır, gizli bir şey yoktur. Doğal olarak da merak uyandırmaz."*[392]

Her iki örtülü bayanın görüşlerinde de ortak olan temel nokta, kadının örtüsü sayesinde özgürleştiğidir. Hem özel, hem de kamusal hayata dahil oluşlarında kendilerine rehber aldıkları şey, Kuran' dır. Örtülü kadınlar, İslami yaşayış tarzıyla özgürleştiklerine inanmakta ve İslam' da, kendilerine her türlü hakkın tanınmış olduğu fikrini benimsemektedir. Bu bağlamda örtülü kadınlar, temelde kadın haklarını, yani

---

[390] 28 yaşında, üniversite mezunu, evli, çalışmıyor.

[391] 28 yaşında, üniversite mezunu, evli, çalışmıyor.

[392] 28 yaşında, üniversite mezunu, evli, çalışmıyor.

feminizmi gereksiz bulmakta, çünkü İslamiyet' de bu hakkın kadınlara zaten verildiğini düşünmektedirler.

Feminizm, kendini birey olarak konumlandırmış, özgürleşmiş kadınların oluşturduğu bir toplum yaratma amacını gütmektedir. Bunun için de her türlü baskıya, eşitsizliğe karşı çıkmaktadır. Türkiye' de feminist hareket, Batı' da ki feminist hareketten farklıdır. Etki alanları, temsil ettiği ve bünyesinde barındırdığı kitle daha kısıtlıdır. Bunda başta belirttiğimiz gibi sosyal, kültürel, ekonomik, dini ve siyasi yapıların etkisi gözlenmektedir. Kadın hakları söylemi, iki ayrı kesim tarafından şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bir tarafta kendini laik olarak adlandıran kesim, diğer tarafta İslam' ı kendine referans olarak alan kesim. Türkiye' de kadınlar, henüz kendi içlerinde bir bütünlük sağlamış durumda değildir. Kendi içlerinde savaş verdiklerinden, etki alanları sınırlı kalmakta, içinde bir bütünlük sağlayamamış kadın hareketi çok da dikkate alınmamaktadır.

Kendilerini laik olarak tanımlayan kesim, eşitsizliğe, sömürüye karşı çıkarken, varolan toplumsal yapıyı sorgulamakta, yeni stratejiler üretmektedir. Varolan ataerkilliği sorgulamakta, tüm kadınları hareketin aktörleri olmaya çağırmaktadır. İslamcı kesimle aralarındaki kutuplaşma her geçen gün artmakta; çözüm, çözümsüzlüğe dönüşmektedir. Örtünerek özgürleştiklerini savunan hemcinslerini, örtüleriyle ataerkilliğe arka çıkmakla suçlamaktadırlar.

Kendilerini İslamcı olarak tanımlayan kadınlara göre ise, varolan tüm eşitsizlik İslamiyet' in tam olarak yaşayışa aktarılmamasından kaynaklanmaktadır. Zaten bu yaşayış genelleştirildiğinde, feminizm gibi akımlara gerek kalmadan kadın hak ettiği konuma gelecektir, düşüncesini savunmaktadırlar. Bu, belki de kaynaklarda "Feminist İslam" gibi bir kavramsallaştırmanın geçmemesinin nedenidir. Çünkü feminist İslam; İslamiyet' teki kadınlarla ilgili eksiklikleri, yanlışlıkları tanımlar. Oysa onlar, İslamiyet' de zaten adaletin olduğu görüşünü savunmaktadırlar.

Örtülerini özgürlükle bağdaştıran İslami kadınlar, örtüleri sayesinde özgürleştiklerini savunurlar. Özel hayattan kamusal hayata çıkışları, görünürlük kazanmaları örtüleri sayesinde olmaktadır. Ev hayatına hapsedilmiş kadın, başındaki örtüyle hakkı olan konuma gelebilmektedir. Bunu bir özgür seçim olarak

görmektedirler. Nasıl ki açık bir bayanın tercihi örtünmemekse, kapalı bir bayanın tercihi, özgür iradesinin de başını kapatmak olduğunu ileri sürmektedirler.

Bu görüş, erkek karşısında ikincil konumda olduğunu kabul etmektedir. Kadın bu şekilde tecrit edilmekte, soyutlanmaktadır. Kadını tehlikeli, bir şehvet unsuru olarak gören bir anlayışın sonucu olan örtünme pratiği, kadının özgürleşmesini değil, daha çok tabi olmasını getirir. Kadın, boyun eğen, kabullenen, sanki suçunu bilip bunu telafi etmeye çalışan bir konuma getirilmektedir.

Genel anlamda cinsler arasında bir varlığı kabul edilen cazibenin, günahlara neden olabileceği görüşü yaygındır. Cazibeleri bertaraf etmek için de, cazibe merkezlerinin örtünmesi gerektiği savunulmaktadır. Bu anlamda da örtünme, aynı zamanda kadını erkek bakışından, tacizinden koruyan bir simge olarak görülmektedir. Örtünme de bu şekilde, onları özgürleştirmektedir. Erkeğin kötü bakışlarından kurtulan kadın, özgür bir şekilde toplumsal hayatta yerini alabilmektedir.

Halbuki bu, kadını esirleştirmektedir. Burada özgür bir seçim söz konusu değildir. Aksine kadın ona dayatılan, oynaması gereken rolü oynamaktadır. Erkek aslında kötü değildir, onu kötü davranışlara yönelten kadındır ve kadının denetim altına alınması gerekir, anlayışı hakimdir. Oysa, böyle bir anlayış, kadını aşağı statüye iter ve orada kalması için herşeyi yapar. Kaldı ki, tesettürleri onları erkeğin bakışından korumaya yetmemektedir. Kadınların, daha fazla sorgulayıcı olması gerekmektedir. Dayatılanları sorgulayıp, akla mantığa uygun hale getirmeden hayata yaymamak düşüncesini içselleştirmeleri gerekmektedir.

Örtünerek dikkat çekmemeye çalışan kadınlar günümüzde, desenli; allı pullu türbanları, dikkat çekici son moda kıyafetleri ve makyajları ile yeri geldiğinde, açık bir bayandan daha fazla dikkat çekmektedir. Bu, kendi içlerinde yaşadıkları çelişkilerle ilişkilidir. Bir yanda olması gereken, uymaları gereken kurallar; diğer tarafta ise insani istekler ve ihtiyaçlar ağır basmaktadır.

Hayatın her alanında olduğu gibi burada da "-mış" gibi bir yaşam tarzı söz konusudur. Bir çokları, İslam' ın şartlarına uymaya çalışarak hayatlarını ve görüntülerini ona uygun hale getirirken aslında, kendi içlerinde aşık olmak istedikleri

kişiyi, yaşamak istedikleri hayatı yaşamaktadırlar. Bazı durumlarda da bu duruma engel olamadıkları, bir şekilde bastırılmış taleplerin dışarı vurulduğu gözlemlenmektedir.

Tek tanrılı dinlere baktığımızda, hepsinin temelde tek bir amaca hizmet ettiklerini görürüz: Toplumu bir arada tutmak, kaosu önlemek. İnsanları bir arada tutabilmek için, etkili bir yönteme gereksinim vardır, bu da ancak topluluğun korkacağı, çekineceği bir mit yaratmakla olabilir. Dinler bunu başarmıştır, insanlar gördükleri şeyden ziyade, göremedikleri, varlığını ispatlayamadıkları şeyden korkar, çekinirler. Bu da dinler sayesinde yaratılmıştır: Allah korkusu. Böylece toplum suç işlemekten, günaha girmekten korkarak, hareketlerini belirlenmiş kurallar çerçevesinde şekillendirir, çünkü sonunda Allah tarafından cezalandırılmak, cehenneme gitmek vardır. Her ne kadar gerçekliği ispatlanamasa da, bu korku topluma yayılmış, toplum tarafından içselleştirilmiştir. Örtünme söylemi de böyle bir korku etrafında şekillenmektedir. Kadın korkulan, kısıtlanması gereken öznedir, ataerkil düşünce etrafında şekillenmiş İslam Dini kadını böylece geri plana iterek, erkek özneyi ön plana çıkarmakta, yönetme ve hükmetme hakkını erkeğe bağışlamaktadır. Erkek Allah, kadını annelikle yüceleştirirken, diğer tüm alanlarda erkekleri ön plana çıkarmakta, bu şekilde kendince toplumu kargaşadan korumaya çalışmaktadır. Kadınlar da bu tasarıya yardımcı olarak, kendilerine çizilmiş rolleri sorgulamadan benimsemekte, ataerkil din ve toplumu beslemektedirler. Çünkü onlara başka bir seçenek bırakılmamıştır, kurallara uymazlarsa onları bekleyen son hiç de iç açıcı değildir; Erkek Allah tarafından cezalandırılarak, cehenneme gönderileceklerdir.

Bu bağlamda, örtünme sorunsalını siyasi bir sorundan çok, sosyolojik ve hatta psikolojik bir sorun olarak da ele alabiliriz. Bu sorunun temelinde, erkeklerin kadınları bastırma güdüleri yatmaktadır. Bu erkek egemen zihniyet, İslam' da da yerini bulmuştur. İslam Dini, erkek egemen zihniyet çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ataerkil evrende, kadın geri plandadır. Kadının konumu, yaşayışı erkek egemen zihniyet tarafından belirlenmekte, kadın ancak, ona tanınan haklar etrafında kendisine yaşam alanı yaratabilmektedir. Bu bağlamda örtünmeyi, erkeklerin kadınlar karşısında ki güçsüzlüğünü bertaraf etmeye yönelik bir yaptırım olarak tanımlayabiliriz.

Örtünmeyi bir özgürlük olarak gören kadınlar, aslında özgürlük kisvesi altında kendi esaretlerini meşrulaştırmakta, hayatlarını ve düşüncelerini, isteklerini belirli kalıplara göre şekillendirerek, kendi istedikleri değil, onlara dayatılan, yaşantılanması gereken hayatı yaşamaktadır. Aksi durumlar söz konusu olduğunda ise kendi vicdanları, toplum ve tabi oldukları İslami kurallar tarafından kuşatılmaktadır. Bu bağlamda, özgürlük dedikleri aslında sonsuz bir tabi oluşa, bağımlılığa dönüşmektedir.

EKLER:

A. Yeni Şafak Gazetesi Yazarı ve Editörü Özlem Albayrak İle Röportaj

Tesettür ve başörtüsünün farkı nedir? Böyle bir ayrım olduğunu düşünüyor musunuz?

Ö.A. Tesettür, İslam' da ki örtünmenin genel bir tanımıdır. Yani, başörtüsü de tesettürün parçalarından birisidir.

Başörtüsü geleneksellliği, türban modernliği simgeler şeklinde bir ayrım yapılıyor

Ö.A. Biz türban olarak kullanmıyoruz bunu, yani ben başörtülüyüm, başörtüsü olarak kullanıyorum ki zaten türban, Fransızca' dan geçmiş bir kelimedir. Başörtüsü niyetine kullanılmaz İslam tarafından. Çünkü türban, başörtüsü niyetine kullanılmaz, sadece saçın belli bir bölümünü kapatıp, arkadan bağlama şeklinde kullanılır eski Fransa' da, başörtüsü şeklini karşılamaz. Başörtüsü ayrı bir şeydir, türban başörtüsü stillerinden biri değildir. Başörtülü olmayan kesimin yakıştırdığı bir tanımdır ve yanlış bir tanımlamadır. Bir de türban daha çok, üniversite olaylarının olduğu dönemlerde, Siyasal İslam' ı simgelemek için bazı gazete yazarlarının bulduğu bir terim yani,

başörtüsünü suçla bağdaştırarak türban kelimesini kullanmışlardır. Hem modernizme, hem de devlete karşı bir suç kapsamında gördükleri için türban ismi altında kullanılmıştır. Dediğim gibi, benim literatürüme göre böyle bir ayrım yok. Başörtülüyüm diyorum, türbanlıyım demiyorum.

Devlete karşı suç işlediklerini düşündükleri için, şeklinde bir ifade kullandınız. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, rejime karşı tehdit oluşturdukları, rejimi tahdit ettikleri şeklinde yorumlar var?

Ö.A. Bu tamamen kalbi bir durum yani, bu tanımlama zaten doğru olsaydı şimdiye kadar, irtica geliyor, başörtüsünü örterek insanların belli bir amaç uğrunda hareket ettikleri doğru sayılsaydı, 1980' lerden 1997' ye kadar başörtülü öğrenciler üniversitelere girdi, okudular, eğitimlerini aldılar daha sonra çalışma hayatına atılacak olanlar atıldılar. Bu problem olsaydı, o zaman için de olurdu, böyle bir amaç uğruna hareket ediyor olsalardı insanlar. Bu çok kalbi bir durum yani insanlar bunun doğru olduğuna inanıyorlar, inandıkları dinde böyle emredildiğini düşünüyorlar ve buna uymak, bu kuralı ihlal etmemek için başlarını örtüyorlar. Yani, bu aslında çok basit bir şey, bu kadar büyütülecek bir durum değil.

Örtünmenin İslam' da olmadığına, örtünmenin Yunanlılardan, Bizanslılardan alındığına dair görüşler var. Kuran' da böyle bir mecburiyetin olmadığı söyleniyor.

Ö.A. Hayır. Kuran' da örtünme var. İki ayet var; Nur ve Ahzab Surelerinde iki ayet vardır ve açıkça belirtilmiştir. Tek bir ayet de değil, iki ayet vardır.

Örtünmeyi özgürlük olarak görüyor musunuz?

Ö.A. Elbette ki

Ne anlamda bir özgürlük?

Ö.A. Size şöyle bir örnek vereyim; bir erkeğe, pantolonunun rengi yeşil değil mavi olacak, bundan sonra hep böyle giyineceksin, dediğimizde o, bunu kendi özgürlüğüne karşı bir kısıtlama olarak algılamaz mı? Sırf gurur meselesi yaparak dahi olsa buna karşı çıkar. Bir insanın kıyafetine, giyim- kuşamına nasıl karar vereceğini bir başkası belirleyemez. Bu da aynen öyle bir şey, pantolonun rengi gibi düşünüyorum ben bunu. Bende saçımı örterim veya açarım, bunu benim dışımda bir etken, benim kalbim, ruhum, beynim dışındaki bir etken bana ne giyeceğimi söyleyemez, dikte edemez.

Yani bir sivil hak şeklinde görüyorsunuz?

Ö.A. Elbette ki, yani özgürlük.

Örtülü bayanların kamusal hayatta yer alabilmeleri, erkek dünyasına çıkabilmelerini sağlaması anlamında bir özgürlük olarak görüyor musunuz?

Ö.A. Öyle bir özgürlük tanımı içinde de söyleyebiliriz, ama aslen ilk söylediğim, bu sadece tali bir nedendir belki. Ama asıl olarak uluslararası hukukunda öngördüğü, demokrasi ilkelerinin de öngördüğü şekilde bir özgürlükten bahsediyorum, bu anlamda kullanıyorum. İkinci söylediğiniz anlamda özgürlük, başörtülülerin kendi zihninde yer alıyor, bir takım kamusal alanda yer almak için örtmek zorundayım. Bu tali bir neden bana sorarsanız.

Örtülü kadının, ikinci plana itildiği şeklinde yorumlar var.

Ö.A. Hayır, gördüğünüz gibi itilmiyorum.

Kadının cinselliğinin bastırılması, cinsellik kadının en tehlikeli silahı, fitne-fesat söylemiyle birleştiriliyor.

Ö.A. Cinselliğin bastırılması değil, korunmaya alınması diyebiliriz.

Yani, erkekler dünyasında kendini koruması mı?

Ö.A. Ben, bu sebeple olduğunu düşünmüyorum. Allah' ın emridir, ondan dolayı. Bu nedeni öne sürenlerin de, çok samimi bir yaklaşım sergilediklerini düşünmüyorum. Bu, yine başörtülü camia dışından kimselerin öne sürdükleri bir şey. Bunun samimi bir anlayışa dayandığını düşünmüyorum. Başörtülüler, Allah' ın emri olduğu için örtünüyorlar. Biz böyle daha mutluyuz, öbür türlü mutsuz olacağız.

Sizin görüşlerinize karşıt görüşlere sahip bir İslami kesim var. O zaman bir genelleme yapamaz mıyız, iki ayrı kesim şeklinde bir ayrım mı yapacağız?

Ö.A. Elbette ki, başörtülü camianın kendini ifade edebileceğine inanmayıp, onlar hakkında yargılarda bulunanlar, zaten bir defa en baştan haksızlık yapıyorlar. Bırak o insan kendini nasıl tanımlamak istiyorsa, herhangi bir zümreye ait olan bir insan kendini nasıl tanımlamak istiyorsa, onun tanımı odur. Dışarıdan bakıp, oryantalist bir felsefeyle olaya bakarsanız hata yaparsınız, çünkü o kişiyi, o zümreye ait olan kişileri tanımadan, bilmeden yaptığınız yakıştırmalar yanlış olur. Nitekim, türban yakıştırması çok yanlıştır. Ben başörtülüyüm, taktığım örtünün başörtüsü olduğunu düşünüyorum. Mesela hiçbir başörtülü örtüsüne türban demez, dikkatinizi çeker mi bilmiyorum, ben türban takıyorum demez. Türban dışarıdan yakıştırmadır, bilmeden, cehaletle yapılan bir yakıştırmadır.

Genelde kadının, "cinsi meta" olmaktan kurtulması için kapanması gerektiği şeklindeki söylemlere katılıyor musunuz?

Ö.A. O, şöyle bir şey: Peygamber Efendimiz zamanında, sadece özgür kadınlar örtünürdü. Diğerleri köleler, cariyeler vs. açık olmak durumundaydılar. Bu kadının örtünmesi niye teşvik edilmiş, diyor ki hatta ayeti de var bunun; sizin tanınmanız ve zarar görmemeniz için. Çünkü, özgür ve namuslu- iffetli kadınlara davranış başka idi, diğerlerine davranış başka türlüydü. Böyle bir açıklama o dönem için çok mantıklı, çok yerinde bir uygulamaydı, kadının korunması açısından. Şu an için durum, bir başka mecrada devam ediyor. Tanınmak, kendimizi korumak için örtünmekten ziyade, inancımızla bir yerlerde var olabilmek için, ayet böyle söylediği için örtünüyoruz.

Korunmak için değil, ayet böyle söylediği için örtünüyoruz. O dönem için gerekçesi buydu, o düşünceyi bugüne alıp, modern zaman uydurma çabaları bu, bunun da günümüzde çok bir realitesi yok.

Yani burada bir kimlik politikası mı söz konusu, farklılıkların tanınması?

Ö.A. Elbette ki kimlik. Modernizmin içinde kendi kimliğiyle, kendi ilkelerine, düşüncelerine aykırı durmadan, modernizm içinde yer alabilmek, ama modernizme entegre olmak değil. Ama modernizm içinde, onunla birlikte yürüyebilmek. Yapmak istediğimiz bu. Hiçbir başörtülüde kafasından, terörize eylemler vs. , bir takım insanların bir takım camiaların korktukları gibi şeylerinde geçtiğini sanmıyorum. Benden hiçbir zaman geçmedi, hiçbirinin de geçmedi. Amaçları, eğitimlerini almak ve bundan sonra hayatlarına nasıl devam edecekleri seçimini yapıp, öyle devam etmekti. Sadece varolan hakkını korumaya, tutmaya çalıştı. Bu da mümkün olmadı, uzun bir süredir de mümkün değil.

Sizce bu yasaklar neden kaynaklanıyor, kökeninde ne var? Laiklikle mi bağdaştırılıyor, sizce, "laiklik" ne?

Ö.A. Dinle devlet işlerinin ayrılması demeyeceğim. Önce şunu söyleyeyim; bu, laiklik değildir. Bir defa laiklikte, militarizme yaslanma durumu yoktur, aksine reddeder. Üniversitelere başörtülü, sakallı öğrenci alınmayarak laiklik korunacak, laiklik tüm tehlikelerden arınacak gibi bir şeyde yok. Laikliği nasıl algıladıklarına bağlı, benim algıladığım bu değil.

Peki sizin algıladığınız şekliyle "demokrasi" nedir?

Ö.A. Kimsenin en azından temel haklarına tecavüz edilmemesi. Eğitim, özgürlük temel bir haktır. Mini etekli de okuluna gidebilmelidir. Biz demiyoruz ki herkes kapalı olsun, herkes uzun etek giyecek değil. İşte, demokrasi anlayışı budur.

Farklılıkların bir arada yaşaması. Bu anlamda dinde tekliği de öngörüyor musunuz, her anlamda çeşitlilik?

Ö.A. Tabii, dinde zaten zorlama yoktur. Bu kalbi bir mesele, bir inanç meselesi.

Yorum farklılıkları için ne düşünüyorsunuz?

Ö.A. Yorum farkı her konuda vardır. Başörtüsü konusunda da mesela, bir çok başörtü tarzı görürsünüz. Kimisi önden, kimisi arkadan bağlar. Ama bir kural vardır ki bunu reddedemezsiniz. O her zaman kişilerin, zamanların üstünde durur. Ama uygulama ve yorumlar farklı olur, bu başkadır, renkliliktir bence olması da gerekir.

Örtü simge midir?

Ö.A. Siyaset simgesi değildir bir defa. Her ne kadar böyle algılanıp, o yüzden yasaklar getirilmeye çalışılsa da, siyasi bir görüşün simgesi değildir. 1960-70' lerden bu yana, çok farklı görüşte İslami parti geldi geçti. Öyle olsaydı, hepsinin birden başörtülüleri temsil ettikleri düşünülürdü ki, böyle bir şey yok. Görüyorsunuz, kimisi başörtülü olduğu halde gidip Anap' a, DYP' ye, AKP' ye oy veren var. Siyasal simge değil, bunun için çok uğraşıldı ama böyle bir şey değil. Başörtüsü İslam'ın, inançlı kadının simgesidir.

Örtünün "kadının görünmez kılınması" için kullanıldığı söyleniyor.

Ö.A. Bilakis, kadını sosyal hayatta, kamusal hayatta var eden, görünür kılan, üstelik cinselliğiyle, dişiliğiyle, şıklığıyla, güzelliğiyle, gençliğiyle değil, kişiliğiyle var eden bir şey.

Bu anlamda, "Dişilik değil kişilik" sloganı da yerini buluyor o zaman. İslami çevrede Feminizmin tartışılmasında, bu sloganın önemli bir yer tuttuğu görülüyor. Bunu, feminizme bir tavır alış şeklinde yorumlayabilir miyiz?

Ö.A. Başörtüsü bence, feministlerin sahip çıkması gereken bir şey, ama bunu anlayamıyorlar.

Neden?

Ö.A. Çünkü, İslam Dini kadını modern toplumun gördüğü gibi görmüyor. Modern toplumun kadını kimdir? Kafası mı, zekası mı, kalemi mi çalışıyor, kadını bunlardan soyutluyor. Tamamen gençlik, güzellik, şıklık statüsüne koyuyor, zaten oradan bir adım yukarısına çıkamıyor kadınlar. Bir nesneye dönüşme süreci var, en bariz örnek nedir, arka sayfa güzelleridir. Bir nesneleştirme durumu var. Modernizmin getirilerinden biri bu. Oysa İslam, kadını kendi kişiliğiyle ortaya koymayı hedefleyen bir din. Başörtülü kadınlar bu camiada yani, çalışan, bir şeylerin altına imza atmış, eğitimini almış, yoluna devam etmiştir. Çalışan kadınların hepsine bakın, yaptıkları işlerle ortadadırlar. Ama başka bir kadına, herhangi bir sektörden kadına, gazeteciye baktığımızda nedir, aşklarıyla gündemdedir, güzelliğiyle magazin sayfalarındadır, gençliğiyle diğerlerinden ayrılır, kafasıyla değil. O yüzden diyorum, başörtüsü, feministlerin sahip çıkması gereken bir şey.

Ama güzellik, şıklık unsurlarına son dönemlerde, tesettürlü bayanlarda da rastlıyoruz; moda, defileler…

Ö.A. Modernizm nedir? Modernizm değişimdir, değişime açık olmaktır. Modernizmin, olumlu tarafları olduğu gibi olumsuz tarafları da vardır. Modernizmin hafızası yoktur, günübirliktir ve sürekli, neye mal olursa olsun bir değişim içindedir. İslam modernizme açık bir din olmasına rağmen, modernizmin olumsuz koşullarını bertaraf ederek onun yerine İslamı ikame ederek, modernizmi geriye çevirmek mümkün. Kendinden taviz vermeden, kendine göre algıladığı tesettür tanımından taviz vermeden, modern olmaya çalışabilir. Bu bence de güzel, iyi bir şeydir. Elbetteki paspal olmamalı, çağın getirisi bu. Taviz vermeden modernizmi yaşamak mümkün, olması gereken bir şey. Eğer onu yapmazsanız, zaten çağın gerisinde olmak gibi bir tehlike ortaya çıkar. Yani, şık elbetteki olmalı ama nasıl şık; başörtüsüyle, kıyafetleriyle,

tesettür tanımının dışına çıkmadan en iyi şekilde yakıştırıp giyebiliyorsa, niye giymesin ki zaten. O zamanda, başörtülüler çok paspal diyeceklerdi.

Tesettür Modasına karşı çıkan bir kesim var

Ö.A. Bu moda, defile denilen şeyler tamamen sermaye piyasasıyla ilgili.

Güzellik, şıklık unsuru çok tartışmalı kavramlar. Size baktığımda karşımda, kapalı ama çok şık ve güzel, bakımlı bir bayan görüyorum.

Ö.A. Teşekkür ederim. Yoruma açık ayetler. Peygamber Efendimiz dönemine bakıyoruz, kadınlar hepsi sosyal hayatta yer almış, iş yapmış, kimisi hadis-i şerifleri aktarmış, ravi, en önemli ravilerden biri H.z. Rabia. H.z. Hatice' ye bakıyorsunuz, ticaret yapıyor, bugünün deyimiyle, "patroniçe". İslam bunu yasaklamıyor. Yani yorum farklılıkları var. Kimisi gördüğünü, okuduğunu böyle algılıyor kimisi de, başka türlü bakıyor meseleye. Onlar haklıdır, haksızdır deme selahiyetim yok, sadece yorum farklılıkları var bu da çok doğal, normal bir şey.

Son dönemde Emine Erdoğan' ın eşiyle Yunanistan' a yaptıkları ziyaret sırasında giydiği sivri, çelik topuklu çizmeleri gündem konusu oldu. Basında, türbanıyla ayakkabıları kıyaslandı.

Ö.A. Modacılar, AK Parti iktidara gelmeden önce, mankenlerin, medyada göz önünde olan kadınların bedeniyle ilgiliydiler, bedenlerini biçimlendirme yarışındaydılar. Şimdi sıra, AK Parti iktidarına geldi. Önce, başörtüsüne karşı bir tavır geliştirildi. Ama baktılar ki olmuyor, şimdi bu başörtüsünü atamayacaklarını anladılar, bari bizim istediğimiz gibi olsun diyerek, bir biçimlendirme yarışına girdiler. İşte bu, kadını kıymetsizleştiriyor. Kadını, özellikle "*first lady'* leri", iktidarın bir dekorasyonu olarak görme zihniyetinin sonucudur bunlar. Kadını kişiliğiyle, kafasıyla görmek yerine, bu şekilde görerek işlevsizleştiriyorlar, kadını anlamından soyutluyorlar.

Başörtüsüne yönelik bu tepkileri modernlik takıntısı olarak görüyor musunuz, laik kesimin "batılı olma" takıntısı mı bu sizce?

Ö.A. Şıklık ve güzellik konularındaki tek beğenileri nedir, batı beğenileridir. Başka bir kriterleri yoktur bunların. Hata bu yüzden yapılıyor, sorunun kaynağı budur. Başka bir beğenileri yok, kendilerine ait bir zevkleri yok, kendileri için yaptıkları bir şey yok. Sürekli bir endekslenme durumu, Cumhuriyet' in ve Osmanlı' nın son dönemlerinden gelen bir şekilcilik sendromu var bu ülkede ve bu hala sürüyor.

Bu anlamda, bazı İslamcı yazarların kullandığı "estetik gövdenin karşısına kutsal gövdenin" çıkarılması yorumlarına katılıyor musunuz?

Ö.A. Ben, ona katılmıyorum. Hem kutsal hem de estetik olunabilir.

Yani kapalı bir kadında cazibeli, alımlı olabilir!

Ö.A. Cazibeli, alımlı değil. Günün koşullarının altına düşmeden, şık tanımının içinde değerlendirilebilir. O günün şıklık tanımının altına düşmeden, bu, seksi görünmek anlamına gelmiyor. Şık görünmek, iyi giyinmek, seksapel demek değil. Paspal görünmemek adına ki, din de bunu yasaklar. İslam Dini, temizlik dinidir ve Allah güzel olanı sever, diyor. Günün koşulları bunu gerektiriyor ve kendinden taviz vermeden uygulayabilirsiniz. Yani, tamamen kapanarak, kendi içine kapanarak varolan herşeyi reddederek yaşamak, zaten dinin ruhuna aykırı. Yani, herkes bir sentez oluşturabilir.

Sosyolojik araştırmaların, gelir, eğitim düzeyi yükseldikçe örtünmenin azaldığını gösterdiği şeklinde çıkarımlar var. Bu durumda örtünmeye geçici bir olgu olarak bakabilir miyiz?

Ö.A. Geçici bir olgudan ziyade, belki örtünmenin azaldığı değil, örtünmenin şekli değişiyordur. Para modernizm çağının ilahıdır demeyeceğim, o belki çok ağır olur, ama kapitalizmin dünyanın başına sardığı en büyük beladır, her şey paraya endekslidir,

ruh yoktur. Müthiş bir hırs, koşuşturma, kimsenin kendine bakmaya vakti yoktur. Herkes, daha çok kazanmak ve daha çok harcamak peşindedir. Kapitalizmin etkisinde olan ülkelere, Amerika' ya baktığımızda ruhsal bir boşluk vardır. Yani, beyin tatmin oluyor ama kalp tatmin olmuyor., müthiş bir boşluk söz konusu. Doğu Felsefesine yönelmeler, Budizm, Zen Felsefelerinin birden bire moda olması, modernizmin, kapitalizmin sonuçlarındandır. Yani, insanın giderek makineleşmesi, paraya tamah ederek para için yaşaması insanlıktan kaybettiriyor. Kalbin fonksiyonları yavaşladı, bu boşluktan duyulan sıkıntıyla Doğu Felsefesine yöneliyorlar.

İslam Dini ataerkil bir din midir, İslam' da kadın hakları var mıdır?

Ö.A. Elbette ki var. Ayette, açık açık söylüyor: "İnananlarınız içinde sizin Allah katında en kıymetli olanınız, takvaca en üstün olanınız" diyor. Yani, bariz bir şekilde kadın- erkek ayrımı yapmıyor. "Ey inananlar" diye sesleniyor, İslam, kadınla erkeği eşit görüyor. Ama, rol dağılımları farklı. Kadının rolü bir başka şekilde ilerliyor, erkeğin rolü başka bir şekilde. Erkeğin omzundaki yükler, İslam' a baktığımızda daha ağır. Ayrıca şöyle diyor; "Sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi, kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır". Bunu, başka türlü nasıl algılayabiliriz. Ayrıca, Peygamber Efendimiz döneminde kadınların sosyal hayattaki üstünlükleri de, Kuran' ın yaşama dökülmüş şekli olan sünnette de açıkça görülüyor. O dönemde, kadının ticaret yapması, sosyal hayatta bulunması, gelip derdini açık açık Peygamber Efendimize anlatması, ondan, "sende kimsin, sen kadınsın, çekil git" denmeden bir cevap alınması, ayrıca kadınlar konusunda sürekli erkeklerin uyarılması, bunu kanıtlayan şeylerdir.

Sizce feminizm nedir, nasıl algılıyorsunuz?

Ö.A. Türkiye' de ki feminizmi algılayışımı söyleyeyim; Türkiye' de bir avuç kadının, "cinsel özgürlük" söylemidir. Başka hiçbir söylemleri yoktur bunların, olsa bile hepsi lafta kalmıştır.

Ne anlamda "cinsel özgürlük" ?

Ö.A. Sadece kadınlara, cinsel özgürlük istemi. Söylemden ibaret kalmıştır, dünyadaki yansımaları belki daha farklıdır. Ama Türkiye' de böyledir ve kadınların tek ihtiyacı bu mudur sizce, değildir. Bu, büyük şehirlerde yaşayan, normal seviyenin üstünde, "Beyaz Türk" diyebileceğimiz kategoride yaşayan birkaç kadının söylemlerinden ibarettir. Samimiyetsizdir, niye, şundan dolayı; bir defa Anadolu' da ve tüm bölgelerde kadınların neler çektiği, ne tür sıkıntılara maruz kaldıkları, ne yaşadıkları hepimizin malumu. Kalkıp buna bir el uzatma durumu olmuş mudur, hayır yok. Onlar hakkında sadece, köşelerden , sütunlardan ahkam keserek, ekranlardan ahkam keserek oluşturulmuş bir söylem mevcuttur. Ama sadece söylemde kalmış ve samimiyeti olmadığı için realiteye geçirilememiş şeylerdir. Bir ikincisi, bu ülkede başörtülüler, eğitimlerini almak için yüzlerce eylem yaptılar. Feminizm felsefesine göre; açık kadın, kapalı kadın ayrımının olmaması gerekiyor. Kadınsa kadındır, her ne şartta ve her ne durumda olursa olsun. Feminizmin savunucularından biri kalkıp, "ya arkadaşlar, bu öğrenciler kadın, bunlar sömürülüyor, bunlarla aynı fikri temsil eden erkekler çok rahat bir şekilde, ellerini kollarını sallayarak okula girerken, bunlar dışarıda. Bütün bu felsefenin, fikrin yükü bu kadınların sırtında" diyip, tek kelime etmemiştir. Onlara göre, o zaman feminizm şudur; "açık kadın", yani feminizmin sınırları içine sadece açık kadın giriyor. Öyleyse, tüm kadınlar söylemini bir kenara bıraksınlar. Feminizmin söylemi içine girecek kadınlar, şu özelliklere sahip olmalıdır, diye bir bildiri yayınlasınlar. Bu öğrenciler, hem böyle bir haksızlığa uğradılar, hem de aynı fikre mensup oldukları erkeklerin hiçbir şekilde katılmadığı; "arkadaşlar biz sizin arkanızdayız ama okulumuza gitmek zorundayız" diyerek yalnız bırakıldığı, iki taraflı bir haksızlığa maruz kaldılar.

Benim, bir televizyon programında, feminist olduğunu iddia eden bir kadınla konuşmam oldu. Başörtülü kadını nereye koyuyorsunuz, yani başörtülü kadının yerini sordum ona. Böyle bir şeyi kabul etmediklerini, bir söylem olarak "evet, bir haksızlığa uğruyorlar", ama ne yapıyorsunuz dediğimde, verilecek bir cevap bulunamadı. Ve başörtüsünü kabul etmediklerini, olmaması gerektiğini direk yüzümüze karşı deklare ettiler. Yani feministlerin yüzde yüzü, tabii aradan çatlak sesler çıkacaktır, ama yüzde yüzü diyebilirim size, böyle düşünüyor. Bu yüzden samimi değiller, onların istediği tek şey cinsel özgürlük. Kadınların %98' inin derdi bu değil. Sadece, %2 olan kendilerinin

derdi bu. Bu yüzden, saçma sapan bir felsefe olarak görüyorum. Ama hakkıyla yapılan bir şey olsaydı, feminist olurdum da, neden olurdum, çünkü bu ülkede ezilen kadınlar var, feminist olabilirdim. Derseniz ki bu ülkede, kadınlar çok iyi durumda ama erkekler eziliyor, o zamanda erkeklerden yana çıkarım. Çünkü, bir denge olması gerekiyor. Her kim eziliyorsa onun giyimine, kuşamına, yaşayışına bakmadan onun tutulup kaldırılması gerekiyor. Feministler bunu yapmadılar, Türkiye' de o yüzden sadece birkaç kişinin söylediği, ahkam kesişiyle sınırlı kaldı.

O zaman feministler, başörtüsüne karşı çıkarken, "cinsel özgürlük" kapsamında mı değerlendiriyorlar?

Ö.A. Hayır, bunu tamamen Cumhuriyet ideolojisinin getirdiği bir itkiyle yapıyorlar, çünkü bunlar Cumhuriyet kadını.

Ama o dönem "devlet feminizmi" olarak adlandırıldı. Feministler buna da karşı çıkıyor, çünkü o dönemde de kadınların, cinselliklerinin bastırılmasıyla kamusal hayatta yer alabildiklerini, erkeksileşmek zorunda kaldıklarını söyleyerek, eleştirilerde bulunuyorlar.

Ö.A. İşte diyorum ya, sadece cinsel özgürlük diyorlar. Başka bir istekleri olduğunu, daha doğrusu baskı yaparak ciddi bir isteği ön plana sürdükleri yok, ciddi bir şey yok.

Başörtülülere karşı çıkış sebepleri ne?

Ö.A. İdeolojik, Cumhuriyet' in bir kadın imajı vardır. İşte başı açık, çağdaş, dine uzak duran, mesafeli duran, eğitimini almış bir kadın tipidir. Dine uzak durdukları için, dini kabul etmediği için, karşılarında kim olursa olsun, hakkını kaybetmiş bir kadın olsa dahi başörtülüyü istemiyor. Bu, Cumhuriyet ideolojisinin uzantısıdır, feministlerde öyledir. Her ne kadar farklı bir söylemle ortaya çıkmış gibi görünseler de, Cumhuriyet ideolojisinin uzamlarıdır bunlar da.

Cumhuriyet bu mudur?

Ö.A. Elbette ki değildir, ama böyle şeylerde var.

"Biz ve öteki" ayrımı hakkında ne düşünüyorsunuz? Her iki taraf içinde, sürekli bir ötekileştirme süreci yaşanmakta. Her iki taraf içinde, bir mükemmellik söylemi mevcut. Örtülü kadınlar kendilerini, ötekilerden daha üstün görüyor; "ben dinimi yaşıyorum ve bunu gösteriyorum".

Ö.A. Onu, hiç kimse söyleyemez. Ben üstünüm, şu kesim üstündür, bu kesim üstün değildir. Bütün genellemeler insafsızdır, bunu söylemek yanlış olur, bir genelleme yapmaktan kaçınmak gerekiyor. Ama, eğer tüm kişilerin ve kurumların üstünde bir demokrasi tanımı varsa, bu tanımın hayata geçirilmesini isteyen başörtülülerdir. Diğerleri militarist bir yaklaşım sergiliyorlar, bunun için ve ideolojiye zarar verileceğini düşünerek. Böyle bir şey asla olmadı, modernizm zaten hırpalıyor insanları. Modernizm, sadece açık kadınları kıskacı altına alan bir şey değil, modernizm ideolojileri tamamen bitiren bir şey. İnsanlar örtülü de olsalar, modernizmden ister istemez etkileniyorlar. Zaten modernizm, keskin tarafları temizliyor, yuvarlatıyor. İdeolojiye karşı olmasa da başörtülülerde, kapalılarda hiçbir zaman olmuş bir durum değil. Yani, durup dururken getirilen bir yasak, durup dururken büyüyen, tüm Türkiye' de yayılan bir yasak.

Yasaklarla ilgili konuşurken, üniversitelere başörtülü kızlar giremedi, ama aynı fikirdeki erkekler girebildi, dediniz. Bu, siyasette de görülüyor. Bu anlamda kadın kullanılıyor, diyebilir miyiz?

Ö.A. Hayır, kullanılıyor diyemeyiz. Bu, tarihin başlangıcından beri böyle olmuştur. Savaşlar, kadınlar üzerinde oynanmıştır.

Peki kadınlar da bu durumu, yapılan haksızlığı içselleştirmiş olmuyorlar mı, kadınlar bu duruma alet olmuyorlar mı?

Ö.A. Kadın, kendini savunuyor, erkeği, erkeğin fikriyatını savunmak için orada değil. Kadın, kendi başörtüsünü savunuyor. Orada, kadının kullanıldığı gibi bir sonuca varamayız.

Siyasete baktığımızda kadınlar, bir partinin seçimleri kazanması aşamasında aktif rol oynuyorlar, ama ön safhada olamıyorlar.

Ö.A. Kadınlar, kendi istedikleri gibi davranıyorlar. Meclise, bir kez başörtülü kadın getirildi ve ne olduğu görüldü. Bence de şu an getirilmemeli. O dönem Türkiye' de, müthiş bir kriz yaşandı. Bu, İslami kesimin hatası değil, kadını aday gösterememek, meclise götürememek. Bir defa yapıldı ve ne olduğunu hep birlikte gördük. Bu diğer ideolojinin, İslam'a ve kadına yaptığı haksızlıktan başka bir şey değil. Bu da, onların hatası yani. Başörtülü olduğu için hakarete uğrayan, alkışlarla dışarı atılan bir kadın olayını yaşadı Türkiye. Müthiş bir saldırı, yüklenme, tek bir kadına üstelik, yani bütün bunları taşımak zorunda kaldı. O yüzden, bundan sonra başörtülü kadın, aday gösterilemez, çok zordur. Bunu da yapan yine, kadına çok önem verdiğini söyleyen, kadının kıymetli olduğunu söyleyen o CHP' li, DSP 'lilerdir. Kadının, başörtülü Müslüman kadının, bu duruma düşmesine sebep yine onlardır. Öyle bir yasak, sınırlama olmasaydı, ben hemen her partiden böyle bir aday gösterileceğini düşünüyorum. Ama o örnek, tamamen ondan sonra geleceklerin de önünü kapattı.

İslam' da feminizm var mı? Artık, İslamcı kesim arasında da kadın haklarının konuşulduğunu görüyoruz.

Ö.A. İslam' da feminizm diye bir şey yoktur, kadın hakları vardır. Kadınların da hakları var, erkeklerin de hakları var. Feminizm veya başka bir isim altında değerlendirmek değil bu. İslam' da herkesin hakkı var; çocuk hakları da var, hayvan hakları da var. Ama elbetteki kadın hakları da var.

Yani, kadın hakları adı altında bu konu artık konuşuluyor?

Ö.A. Tabii ki, ama bizdeki algılandığı şekliyle bir feminizm yok. Zaten ben bu feminizmi, kadın haklarını savunan bir oluşum olarak da görmüyorum. Şu an ki bir feminizm anlamında bir feminizm yok, ama kadın hakları elbetteki var. Yani, erkek hakları da elbetteki var. Her kesimden insanlar için, belirli haklar var.

Peki kadınların ezildiğini, sömürüldüğünü düşünüyor musunuz, erkek egemen bir toplumda yaşadığımızı, kadının geri plana itildiğini?

Ö.A. Evet, Anadolu' da yaşanan geleneksel İslam, İslam demeyeyim, geleneksel yaşamda elbetteki kadınlar büyük bir haksızlığa uğruyorlar. Mesela, daha geçen gün en son örneğini gördük, namus cinayetleri; bir baba kızını hiç rahatsızlık duymadan boğazlayabiliyor. İslam' da zinanın cezası, hem kadın hem erkek tarafına eşittir. Yani biri öldürülerek cezalandırılıp, öteki elini kolunu sallayarak gezemez, buna izin verilmez. Anadolu' da çok geleneksel bir yapı var ve bu İslam' la yakından uzaktan alakası olmayan bir yaşam tarzı, töre dediğimiz bir şey bu. Peygamber Efendimiz zamanında, o zamana kadar yaygın olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömme durumu, İslam' da yasaklanmıştır. Doğan kız çocuğunun da erkek çocuğunun da eşit sayılmaları sağlanmıştır. Şimdi yaptıkları da, bir nevi kız çocuğunu toprağa gömmektir, bir başka versiyonudur. Namusun kirletilmesi olarak öldürülmüşse, onun bir başka versiyonu olarak görüyorum ve bana Cahiliye adetleri gibi geliyor. O kadına tecavüz eden kişinin, o aileye mensup olması ve kadına tecavüz edilerek onun ölümüne sebep olan aile meclisi tarafından öldürülmesine sebep olan erkek, o aileyle ilişkilerine devam ediyor ve bundan dolayı hiçbir ceza, ayıplama görmüyor. Olan yine kadına oluyor. İslam bunu reddediyor, böyle bir şey yoktur. Bu, geleneğin uygulanmasıdır.

Siz, sadece Doğu'yu örnek gösterdiniz. Peki büyük şehirlerde, metropollerde kadınlar ezilmiyor mu? İş ortamlarında, evlerinde, kadının çalışma özgürlüğünün engellenmesi, okula gönderilmemesi, kısıtlanması, haklarının elinden alınması..

Ö.A. Yaşanıyor tabii ki. Yaşanıyor, çünkü kadın fiziksel olarak erkekten güçsüzdür, kaba kuvvetin olduğu tüm durumlarda söylediğiniz şeyler yaşanıyor. Çünkü, söz konusu olan kaba kuvvet, kadın, sesini yükseltince bastırılacağını bildiği için, sessiz kalma durumunda olabiliyor. Ama buna İslam ne der derseniz, İslam bunu da reddeder. Yani, "benim için en kıymetli olanınız en takvalı olanınızdır" diyor H.z. Allah kitabında. Bu söylediğiniz şeylerin hepsi geleneğin, iş hayatında ezilme modernizmin, evde ve diğer sosyal hayatta ezilmeler de geleneğin bir uzantısıdır. Neticede yanlıştır ve bunun arkasında kimse duramaz. Ama, Türkiye' de böyle yaşanmakta ve devam etmektedir.

Yani siz, İslam' da kadın hakları vardır, İslam tam anlamıyla uygulandığı zaman sorun kalmayacaktır, diyorsunuz?

Ö.A. İslam, dışarıda git içkini iç, gel karını döv demiyor. Git karını, onlarca kişiyle aldat demiyor. Tüm bunları modernizm diyor, gelenek diyor günümüz erkeğine. İslam, bunları söylemiyor.

Türbanlılar için "ultramodern" tanımlaması yapılıyor

Ö.A. Evet doğru, öyleler.

Başörtülüler modern, türbanlılar ultramodern deniliyor, buna katılıyor musunuz?

Ö.A. Şöyle bir şey, ultramodern çünkü, özgürlüklerine sahip çıkmayı bildikleri için öyle değerlendiriliyorlar benim anladığım kadarıyla.

Anneleri gibi dinin içinde doğmadıklarını, dini kendilerinin seçtiklerini, "onların dine ait değil, dinin onlara ait olduğunu savunmaları " anlamını taşıdığı söyleniyor.

Ö.A. Din bana ait, o konuda bir şey söyleyemeyeceğim. Ama benim anladığım şu; Müslüman olan, dinin gereğini yerine getirmeye çalışan anneleri böyleydi. Müslüman, bir baskı karşısında boyun eğen ve evinin kadını olan kişilerdi, şimdiki örtülü kesimin anneleri. Ama şimdiki kuşak, onlardan bir adım ileriye gitmiş durumda. Hem sosyal arenada varolmak istiyor, hem inancının gereğini yerine getirmek için savaş veriyor, birçok sıkıntılara, acılara göğüs geriyor, hem de bir yandan eğitimini alıp, kendini yetiştirmek için çaba sarf ediyor bu insanlar. Ultramodern denmesinin sebebi, tüm bu şeyleri bünyelerinde toplayabilme başarısıdır. Bu bir başarıdır. Niye başarıdır, şundan dolayı; bu kadınlar, yeni kuşak başörtülü kadınlar bir defa Cumhuriyet, devlet ideolojisinin baskısına maruz kaldılar her şeyden önce. Öbür taraftan başörtülü oldukları için okullarına giremediler, hayallerini gerçekleştiremedikleri için kendilerini kıstırılmış hissettiler ve kıstırılmış insanlar çok acı çektiler, acı bilgiyi getirir. Bu insanlar böyle geri itildikçe, böyle sistem tarafından dışlandıkça, kendilerini daha çok geliştirerek bir nevi kendilerini ispatlama yarışı içine girdiler. Bir çoğu burslar bularak yurt dışına gitti, birçoğu bulunduğu yerde, oturduğu yerde kendisini geliştirmeye çalıştı ve yasaklar olmasaydı gelecekleri yerden, çok daha yüksek yere çıkacaklardı. Ama yinede kendilerini kanıtlamak için, kendilerine söylenen, kendileri hakkında ki yargıları değiştirmek için o kadar çok çabaladılar ve acı çektiler ki, normal şartlarda olacakları yerden daha yüksek bir yere çıktılar.Bundan dolayı ultramodern diyebilirim, evet. Yani kendini değiştirme, kendiyle uğraşma, kendini tanıma ve kendi istediği doğrultuda ilerleme konusunda başarılı oldular. Yani hiç kimse, savaşı kaybettim diye bırakmadı, ondan dolayı başarılı oldular ve bir üste çıktılar.

Başörtülü öğrencilerle yapılan anketlerde, niçin okuyorsunuz sorusuna öncelikli cevap,” önce iyi bir anne olmak, çocuğuma iyi bir eğitim verebilmek için” şeklindedir. Yani okumak, çalışmaktan önce, iyi bir anne olabilmek için gerekli görülüyor.

Ö.A. Onlar öyle düşünür, bir başkası bu kadar yıl okudum, çalışmam gerek diyip çalışma hayatına atılır. O bir tercih, bundan dolayı da onları suçlayacak değilim, annelik gerçekten yüce bir mevkiidir. Ve geleceğin mimarları annelerdir, yani böyle bir sebeple

bile olsa okula gitmek istiyorlarsa, bence hoş bir şey, güzel bir şey. Ama onlar öyle düşünüyorlardır, bir başkası başka türlü nedenlerden. Annelik gibi bir mevkii, makam daha yok, bana göre de yok. Çok önemli, annenin kalitesi, o çocuğun kalitesi demektir. Çok da güzel bir sebep bence, sırf bunun için eğitim almak isteyebilir insan.

Siz hangi okul mezunusunuz?

Ö.A. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

Kaç yaşındasınız, bekarsınız herhalde?

Ö.A. 27 yaşındayım evet, bekarım.

Sizin okuduğunuz yıllarda üniversiteler de böyle bir sorun var mıydı?

Ö.A. Ben son sınıftayken çıktı, 1 yıl ara verdim. Ondan sonra ikinci yıl baktım olmuyor, düzelir diye bekledim ama bir gelişme olmayınca gittim, sınavlarına girdim sadece, derslere devam etmedim. 10-15 sınava birden girdim ve mezun oldum.

Ne zaman kapandınız? Ailenizin tutumu nasıl oldu?

Ö.A. Ben imam hatip mezunuyum, lisedeyken kapandım. Yani, öyle trajik bir başörtü hikayem yok. Ailem de çok destekledi beni.

Evliliğe bakışınız nasıl?

Ö.A. Evlilik, olması gereken bir şey.

İslam Dini' de evlilik kurumunu özendirici bir din.

Ö.A. Tabii, yani olması gerekli. Her insan, uygun kişi olduğuna inandığı biri çıktığında karşısına, evlenmeli. Böyle bir evlilik, güzel bir şeydir herhalde.

Aşk söylemi, çok insani bir şey aşk ama aynı zamanda kaçınılan bir şey. Evliliklerin görücü usulü yapılmasını, iki kişinin görüşmesinin sakıncalı olduğu şeklinde yorumlar var. Aksi şekil, İslam' a aykırı görülüyor.

Ö.A. Modern çağa ayak uydurarak, aynı zamanda İslam' dan taviz vermeden İslam' da görüşme vardır. Çünkü, bir ömrü beraber geçireceğin insanı tanımak babından bir görüşme söz konusudur. Ama gerekli koşullara haiz olmalıdır. İki kişinin yalnız olduğu bir ortamda görüşme yasaklanmıştır. Niye yasaklanmıştır, çünkü doğru değildir. Arada bir elektriklenmenin olacağı su götürmezdir. Olmasa bile doğru değildir. Yani, dışarıdan insanların bakışlarının farklılaşacağı nedeniyle de doğru değildir. Bu güzeldir yani, ama tanıma durumu olmalıdır tabii. Bir ömür geçireceği için tanımalıdır. Kadının onayı olmadan da evlilik yapılamıyor. İslam, hem dul hem bekar genç kız kategorisinde, kadının onayının alınması gerektiğini söylüyor. Ve tanıması, birkaç defa yanlarında başkaları da olmak koşuluyla görüşülmesi. Hiç tanımadan da evlilik sağlam bir zemine oturmaz, sağlıklı olmaz herhalde.

Bu söylemler daha radikal kesimlere ait diyebilir miyiz o zaman?

Ö.A. Yorum farkı diyoruz ya, yani o bir yorum. Herkes baktığında, kendini görüyor aslında. Her nereye bakarsanız kendinizi görürsünüz, kendi bakış açınızı görürsünüz ve onun gerçekten öyle olduğunu düşünürsünüz. Öyle algılarsınız. Ben din bilgini değilim, ben böyle algılıyorum, başkası başka türlü algılar, yaşar. Ben böyle algılıyorum, böyle düşünüyorum.

İslam' da erkeğin yükü daha fazla, dediniz. Kadının ihtiyaçlarını karşılamak zorunda.

Ö.A. Elbetteki, bu çok uygulanabilir bir şey değil ama kadına verilen kıymeti göstermesi açısından önemli; kadın ev işi yapmak zorunda değil, bebeğini emzirmek zorunda değil, ya da emzirirse eşinden bunun için ücret talep etme hakkı var. Böyle bir sürü şey var, kadın hiçbir şey yapmak zorunda değil. Ama uygulanabilir bir şey mi,

değil tabii, kadın yapar, kendi evidir, kendi çocuğudur. Elbetteki karşılık beklemeden yapar.

Evlendiğiniz zaman, eşinizin de isteğiyle çalışma hayatınızdan ödün verir misiniz? Eşinizin ekonomik gücü var ve çalışmak zorunda değilsiniz.

Ö.A. Benim o andaki durumuma, isteklerime bağlı. Ama bir zaman gelir, öbür türlüsünü tercih ederim, öyle devam ederim. Ama şu an ki fikrimi sorarsanız, çalışırım herhalde. Ama o zaman ne olur bilemem, gelecekle ilgili konuşmak herhalde yanlış olur.

Genel anlamda, Türkiye' de ki türban sorununun sizce çözümü nedir? Tam anlamıyla özgürlüklerin getirilmesi bir çözüm olabilir mi?

Ö.A. Siyasi simge olarak başörtüsünü taşıyorlar, diye bir görüş var ya, yani şöyle bir şey var; bu devlet kurumu da olsa siyasi simge olarak taşınabilir. Atatürk rozeti takıp, CHP rozeti takıp okuluna girebilir. İş eyleme dökülmediği sürece, böyle bir taşıyıcılıkta yapılabilir. Başörtülüler bunu yapmıyor, bunun için yapmıyor. Ama, böyle bir söyleminde dayanağı yok. Demokrasilerde, ben örtümü siyasi bir simge olarak, Saadet Partisi' nin, AK Parti' nin simgesi olarak taşısam dahi bu, sorun teşkil etmemeli. Yani bu, öğrencilik durumu, devlet memurluğu durumu yok ortada. Öğrencisin sen ve öğrencilerde ideolojik görüşlerin her zaman içinde olmuşlardır ve olmaları da gerekir. Farklı farklı ideolojilere sahip olmalıdır. Tek bir ideolojinin olması, tüm insanları kapsaması zaten mümkün değildir. Bu bir renktir, çeşitliliktir. İnsanlar ideolojilerini de tişörtlerine çıkartma yapıp, okuluna girebilmeli bence. Ben bunda da bir kötülük görmüyorum, iş eyleme dönüşmediği müddetçe. Böyle bir özgürlük olmalı. Kaldı ki, başörtülü öğrenciler bunun için takmıyorlar bunu. Bu çok farklı bir durum, imanla ilgili, kalple ilgili, dinle ilgili bir durum, insanın içiyle ilgili bir durum. Öbür türlü de olsa, bence bir sorun teşkil etmemeliydi. Nitekim Amerika' ya, oradaki üniversitelere bakıyorsunuz, eğitim sistemine bakıyorsunuz, böyle bir şey yok. Bu, geliştirilen bir paranoya, bunun artık bir şekilde bitmesi gerekiyor. Osmanlı'nın son döneminde

başlamış ve giderek dallanıp budaklanmış saçma sapan bir paranoya durumu ortaya çıkan ve artık bitmesi gerekiyor. İnsanların rahat etmesi, huzur içinde olması için gerçekten bunun bitmesi gerekiyor.

Sizce Kamusal Alan nedir?

Ö.A. Kamusal Alan, bir delinin bir kuyuya taş atması ve binlerce akıllının onu çıkaramaması.. Kamusal Alan, Özel Alanın dışındaki alandır. Sosyoloji kitapları, böyle tanımlıyor, herkesin eşit olduğu bir alan, ev dışı bir alan.

Hizmet verilen yer olarak yapılan tanımlamalar var. Bu anlamda, okullarda türbanlı öğrenciler olabilir, hizmet alanıdır ama akademisyen olamaz, hizmet verendir, şeklinde açıklamalar var. Buna katılıyor musunuz, sizce de örtülü bir kadın kamu kuruluşunda çalışamaz mı?

Ö.A. İşini iyi yaptıktan sonra neden çalışmasın? Hizmetteki amaç, işini iyi yapmak değil midir, en önemli kriter bu değil midir? Budur, başörtülü diye başarılı birini atıp, yerine daha kötü birini getirmenin devlete, o hizmet sektörüne zararı var. Niye böyle olsun ki..

Geçen sene, kapalı bir sanığın mahkemeden çıkarılması konusu gündemde fazlaca yer aldı. O olayda da sanık, hizmet alan durumundaydı.

Ö.A. Bu paranoya yüzünden, fıkralara konu olacak şeyler yaşanıyor Türkiye' de. Ben o olayı gülerek izledim, komik geldi, bu paranoyanın nerelere geldiğini gösterdi. Bir ana önce bu paranoyanın sona ermesini dilemekten başka yapacak bir şey yok. Önemli olan insanın işini kaliteli yapması ve siyasi simge olarak kullanılsa bile ki böyle bir şey Türkiye' de hiç olmadı, bunun altını çiziyorum tekrar, yani bir eyleme geçme durumuna kadar suç unsuru yoktur hiçbir şeyde. Benim demokrasi tanımıma göre böyle olması gerekir. Ama başkalarının demokrasi tanımı farklı, bu tip olaylar onu gösteriyor.

Yine son gündem konusu olarak, Emine Erdoğan' ı Yunanistan Başbakanının öpmesi vardı.

Ö.A. Öyle olmamış ama, yazdı gazeteler. "Başörtüme bile dokunmadı "dedi.

Öyle bile olsaydı, bu olayın gündeme taşınmaması, gazetelerde yer almasının engellenmeye çalışılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ö.A. O, siyasi konjonktür ile ilgili bir durum. Dini açıdan bir yorum gerektirmez.

Dini açıdan düşünürsek peki, haremlik selamlık, İslam' da böyle bir şey var mı?

Ö.A. O gayri ihtiyari olmuş bir şey, yani Emine Hanım'ın isteği dahilinde olmuş bir şey değil. Bu tür durumlar için, "olmaz böyle bir şey" diye bir yorum getirilemez, gayri ihtiyari olan, karşı tarafın hamlesi sonucunda olan bir şey, Yani, dini açıdan büyütülecek bir durum yok. Siyasi açıdan bir yorum yapamam,onu siyasilere sormak lazım.

Dini açıdan düşünürsek? Haremlik selamlık olmalı mı?

Ö.A. O bir yorum. Şu modern çağda gördüğünüz gibi iş ortamında böyle bir şey yok, çalıştığımız ortamda. Ama bunu evinde uygulamak isteyen olabilir, uygular. Ama çalışma ortamında bu çokta realize edilemez bir şey. Modern çalışma ortamları, modern insan şartları için biraz zor bir şey bugün için.Ama uygulamak isteyenler olabilir, uygulayanlara da saygım sonsuz. Ama gördüğünüz gibi, bizim işyerimizde böyle bir şey yok.

B. Zaman Gazetesi Yazarı Nevval Sevindi ile Röportaj

Tesettür ve başörtüsü nedir, bu kavramlar arasındaki ayrıma katılıyor musunuz?

N.S. Başörtüsü ve baş bağlama dediğimiz, yüzyıllardır süre gelen bir gelenektir , baş bağlama aslında Türklerin Anadolu' ya geldikleri zaman, ağırlıklı olarak Bizanslılardan aldıkları bir örtünme şeklidir ve geleneksel örtünmeyi temsil eder baş bağlama. Baş bağlamanın çeşitli formları vardır. Ama tesettür dediğimiz zaman, tesettürün başın, saçların görünmemesi gibi bir koşulu vardır, hiçbir şekilde saçın görülmemesi gerekir ve gerdanınızı örtecek, göstermeyeceksiniz. Hem tesettürün de formları vardır ama bu formlar çeşitli ideolojik farklılıkları ve tarikat farklılıklarını belli etmek için kullanılıyor. O nedenle, başörtüsü ve tesettür farklıdır.

Tesettürlü kadınların temsil ettikleri kitle nedir?

N.S. Tesettürün militan bir kadrosu var. Tüm tesettürlüler militan değil, ama militan bir kadroya sahip oldukları da bir gerçek. Bu kesim, önce üniversitelerden sürülmeleri sırasında militanlaştırıldı. Daha sonra, Refah Partisi döneminde daha da militanlaştırıldılar, bu konuda ellerinden geleni yaptılar ve politize ettiler kadınları. O yüzden, böyle bir militan grup var.

Peki bu iki farklı grubu nasıl ayırt edeceğiz birbirlerinden?

N.S. Bu çok zor, yani insanları sadece militan kabul etmek ya da dinci kabul etmek bir sakatlık. Peki arada militanlar nasıl ayrılacak? Ayrımın yapılabilmesi için, tam demokrasinin yerleşmiş olması gerekir. Eğer tam anlamında özgürlükler, yani bireysel ve siyasi özgürlüklerimiz olursa, doğal ayıklanma olur. Ama eğer yasaklar olursa, yasaklar bizim gerçeği görmemizi engeller ve biz yasaklarda maalesef gerçeği ayırt edemeyiz. Bu nedenle de, bizler zaten ayrım yapamıyoruz. Özgür bir ortamda

dinle politize olanlar ortaya çıkar, kendi örgütlerini kurarlar ve politik olarak devam ederler. Olmayanlarda, kendi hayatlarını yaşarlar. Ama özgürlükler olmadığı için, simgeler örgütlenme modellerinin yerlerini alıyor, örgütlenemiyorlar, örgütsel olarak baş kaldıramıyorlar, eylem yapamıyorlar. Bunun yerine, simgeler arası savaş veriyorlar.

Eğer belirttiğiniz gibi tam özgürlükler yerleşirse, 28 Şubat sürecinde yaşananların daha etkili ve süreklisi yaşanmaz mı? Zaten korkulan da bu değil mi?

N.S. Evet, korkulan bu ama korkunun ecele faydası yok çünkü, AB‘ ne girmek isteyen Türkiye, aslında bunu zımni olarak talep ettiğini söyledi. Nedir “zımni talep?” : AB‘ ne girmek istediğim için ben, özgürlükleri ve bireyin kendini ifade etmesini kabul ediyorum. Bunu kabul etmesi zımni olarak tamam, ama bunu bir türlü yüksek sesle, açık ve net olarak söyleyemiyoruz. Bunun nedeni tüm politik grupların, kendi tabanlarına karşı sözleri olması, onlarla bir takım anlaşmalar yapmış olmasından kaynaklanıyor. Oysa Türklerin rejimle ilgili bir sorunu yok, Türkiye’ nin özgürlüklerle ilgili bir sorunu var. Korktuğu için özgürlükleri vermiyor, ama özgürlükleri vermemeleri rejimi tehdit ediyor aslında. Çünkü gerek dini fanatizm, gerek faşizm gibi siyasi fanatizm, bunların hepsi yasaklı ortamlarda palazlanabilen şeyler, özgürlükler ortamında değil. Hiç olmaz diye bir şey değil tabi, ama dünyanın her yerinde her şey olabilir ve sistemler kötülere göre yapılandırılamaz. Eğer biz, tüm insanlar kötü diye sistemimizi yapılandırırsak, sadece yasak, tehdit, şiddet ve sindirme politikası izlememiz lazım. Bu da Saddam Devrimi olur, ama demokrasi rejimi tam tersi ideolojiye, felsefeye odaklıdır. Demokrasi rejiminin odak noktası; insan beyanı, kişi beyanıdır. Esas olan, o iyidir ve doğru söyler üzerinedir. Ama eğer yalan söylüyorsa ve ihlal ediyorsa, ağır cezaları, yaptırımları vardır. Fakat daha peşinen seni suçlu ilan edip yargılamaz, çünkü o zaman kişinin tüm özgürlüklerine el konmuş olur. Türkiye düşünce özgürlüğünü yasal hale getirmedikçe, demokratik hakları, insan özgürlüklerini, birey haklarını bütünüyle yasal hak getirmedikçe, ne siyasi, ideolojik problemler çözülecektir, ne de yaratıcılık sorunu çözülecektir. Yasaklar çözücü değildir, yasaklar problem yaratıcı ve çatışma çıkarıcıdır. Türkiye de, sürekli çatışmaların ürediği bir ülke. Bunun

sebebi; tam demokratikleşmede hem fikir olamadığımız, ortak bir zemin bulamadığımız için.

“Sivil bir hak olarak, talep olarak” bakıldığında, “örtü” haklılık kazanıyor. Nasıl ki diğer simgelerin –rozet, bıyık- rahatça kullanılması gibi, örtüde bir hak olarak kullanılabilir. Fakat derine indiğimizde, “örtünmenin nedeni nedir, örtünenlerin talebi nedir” gibi çeşitli sorular ortaya çıkıyor ve asıl sorunda bundan kaynaklanıyor.

N.S. Evet katılıyorum, örtü bir sivil hak talebidir, özgür bir seçimdir.

Bu konuya sonra tekrar döneceğim, fakat öncelikle örtünmenin sosyolojik olarak açıklanabileceğini düşünüyor musunuz, bunu öğrenmek istiyorum.

N.S. Evet, örtünün farklı bir sosyolojik boyutu var. Dini olarak örtünme mecburidir deniyor, ama Kuranı Kerim’ in hiçbir yerinde örtünme lafı geçmiyor. Bunların hepsi, yorum çeşitleri. O nedenle, ben de farklı bir yorum katabilirim, illa aydın olmak gerekmiyor. Sosyolojik bir boyutu tabii ki var, her şeyin vardır. O sosyolojik boyutta, köyden kente engellenemeyen büyük bir göçün olduğu, aynı zamanda 80’ li yıllarda Güney Doğu’ da ki savaş da göz önüne alınırsa, o savaşın da getirdiği büyük göçle de, büyük kentlere yığılan kır kökenli ve kırsal değerlere sahip bir kültür ve gettolar oluştu.Bu gettolarda kadınlar, Doğu’ da ki kadar tahakküm altında idiler. Ama bir taraftan da kent kültürünü görüyorlar, okumak, çalışmak istiyorlar, sokağa çıkmak istiyorlardı. Bunu, açık seçik giyinerek yapma ihtimalleri yoktu. Oldukları sosyal- kültürel çevreye bir mesaj vermeleri gerekti. “Ben, kesinlikle bütün namus değerlerinize uyacağım ve bu, benim kadın olarak sizin istediğiniz kurallara uyacağımın garantisidir. Bu da sadece kapanmakla mümkündür.” Baştan aşağı kapalı bir kız namuslu sayılıyor, ama başı açık bir kız, “kontrol edilmesi gereken bir kız olarak görülüyor.” Onun her şeyi yapması ihtimal dahilinde görülüyor, öbürününse hiçbir ihtimali yok. Ona yaklaşan erkek de, flört edelim diye değil, evlenelim diye yaklaşıyor. Başı açık olana ise, flört edelim diye yaklaşıyor. Bu farklılığı gördükleri için, erkek

dünyasında kendilerini korumak, sokağa çıkabilmek, okuyabilmek, bir iş yapabilmek için bu çok uygun bir form. Ayrıca gerekirse sağlam, çünkü hiçbiri dini bir gerekçeye hayır diyemeyecek durumdalar ve dini bir gerekçe, onlar açısından sağlam bir temel oluşturuyor. Bu yüzden de, tesettürde hızlı bir yayılma oluyor. Ayrıca hiçbir sosyal hareketlilik, tek bir nedene bağlı değildir, çeşitli boyutları vardır, moda da bir boyuttur. Eğer sadece bir kara çarşaf olsaydı, böyle hızlı moda olmayabilirdi. Ama çarşafı bile, her renkte, her şıklıkta giyebildiği için moda ilerledi. Örneğin her göz renginde, her kalitede dikildiği için ortaya muhteşem bir şey çıkıyor. Böyle bir feminen pozisyona girmeyi başaran bir Türk kadın kültürü olduğu için, o kadın kültürü, tesettürü de aldı moda yaptı. Bunun modası, moda evleri var, mankenleri, defileleri herşeyi var. Oysa dini örtünmenin iddiası, "kadının görünmez" olmasıdır. Görünmez olsun ki, cinsel olarak tahrik edici bir etki olmaktan çıksın. Ama bu yapılan, tam tersi bir şey olmaktadır.

Burada bir çelişki ortaya çıkıyor. Görünmezlik iddiası "görünürlüğe" ,hatta belki açık bir kadından daha fazla görünür olmasına yol açıyor. İslam'ın özüne inildiğinde, bakış açılarında cinselliğin bertaraf edilmesi öne çıkıyor. Böylece de çelişkiler yumağı genişliyor.

N.S. Türk kadın kültürünün, feminen bir yapısı var. Bu feminenliği de göstermek istediği için, bunu evirdi çevirdi bir sektör haline getirdi. Militan kesim, buna karşı bir tavır almıştır. Ama şimdi ön planda olan tesettürlü kadınlar; makyaj yapıyorlar, güzel giyiniyorlar, jimnastik yapıyor ve güzellik merkezlerine gidiyorlar.

Evet, örneğin benim gittiğim spor salonunda, birçok türbanlı geç kız var. Fakat İslam' da öne çıkan bir beden algısı var; "beden bize emanettir." Beden üzerinde bunca uğraşa karşı çıkan bir kesimin karşısında farklı bir kesim olarak öne çıkan, bakımlı olma iddiasındaki türbanlı kesim, örtünün altında daha da "görünür" olma çabasında.

N.S. Çünkü neden, Türk İslam anlayışı böyle. Türk İslam anlayışında bir "Cemaliye Tarikatı" vardır, güzel yüzlüler tarikatı. Güzellik, güzel yüz, Allah' ın ifadesi olduğu için, Allah'ın ifadesi yüzde tecelli ettiği için güzellik çok önemlidir. Ve aynı şekilde ,Türk kültüründe de güzellik çok önemlidir. Güzelliğe bu kadar önem veren, güzelliği böyle, Allah' ın bir yansıması olarak değerlendiren bir kültürde kadını çirkinleştiremezsiniz. O yüzden politik olarak başlayan bu eğilim, siyasi İslam' ın dayatmasıyla politik olarak başlayan şey, hem sosyal nedenlerle hem de güzellik, moda gibi unsurlarla da yayıldı, kimse çirkin olmak istemiyor.

Yani bu iki kesimi, Radikal ve daha ılımlı kesim olarak bir ayrıma mı tabi tutmalıyız sizce?

N.S. Radikal, Siyasi İslam' ın temsilcisi olan militanlar var, ama onlar yığınları, kitleleri kapsamıyor.

Bir anlamda Tülin Bumin' in, "türbanlılar ultra moderndirler" kavramsallaştırmasına katılıyor musunuz? Aileleri gibi dinin içinde doğmadıklarını, dini kendilerinin seçtiklerini, türbanlarının bunun simgesi olduğunu söylemekte. Bu ona göre, bireyselleşmenin bir göstergesi: "Ben dine ait değilim, din bana ait" .

N.S. Bir defa İslam, bireysel bir dindir. Ama bizde hep efsaneleştirildiği için, kulaktan dolma gittiği için işler, bu bireysellik çarpıtılmıştır. Batılılar bireyci, Hıristiyanlık bireysel bir dindir, Müslümanlar kitlesel, koyun gibi bir arada yaşadıkları bir dindir söylemi vardır. Oysa İslamiyet inanılmaz bireysel bir dindir. Hiç kimse, bir başkasının yerine günah işleyemez, hiç kimse bir başkasının yerine sevapta işleyemez. Kimsenin günahını alamam, sevabını veremem. Tamamıyla herkes, kendi bacağından asılır. Kimse sizin hakkınızda bir yargıda bulunamaz, siz de onun yargısıyla bir yere gidemezsiniz. İslam' ın tüm unsurlarına baktığınız zaman, son derece bireysel bir dindir ve bu bireysellik ilk defa, kent buluşmasında, yani köyden kente ilk geliş ara buluşmasında, bu kırsaldaki kitle bireyselliği oluşturuyor ve bunu da yapan kadın.

Kadın bireysel olarak seçimini yapıyor, bu şekilde giyinmeyi seçiyorum, böyle yapıyorum, kararım bu. Böylece, bireysel bir tavır alıyor ve bu, çok önemli bir gelişmedir.

Yani siz, 'örtünmeyi' özgürlük olarak nitelendiriyorsunuz öyle mi?

N.S. Evet

Ne anlamda, bu seçimi kendisi yaptığı için mi?

N.S. Hayır, olduğu sosyal ve kültürel pozisyonda ona bir özgürlük getirici yönü olduğu için, hem de kendi bireysel kararını verdiği, bireysel olduğu için. Ama anne, baba, eş zoruyla örtünmüş olanlar hariç elbette. Ama, o da yavaş yavaş azaldı. Çünkü, örtü yaygınlaştı, hatta iktidara geldi. Bu normalleşti. Daha önce kendine yabancı, kötü, daha aşağıda hissederken örtünmek istemiyordu. Ama şimdi hayır, hiçbir farklılık yok, aynı pozisyondayız. Yani iktidara böyle gelebiliyoruz, diye düşünüyorlar.

Peki örtü, kadını ikincil konuma itmiyor mu? Çünkü kaynaklarda "örtünün" amacı, kadını görünmez kılmak, cinselliğini bastırmak, kadını fitne unsuru görerek geri plana atmak gibi ifadeler var. Kadında "örtünerek" bunu içselleştiriyor, kabulleniyor ve dişiliğini bastırıyor. Bu anlamda kadın, ikincilleştirilmiyor mu?

N.S. Örtünmenin temeli zaten, kadını ikincil plana itmek, bunu kabul ediyorum. Çünkü Türkler bunu, Anadolu' ya geldikleri zaman Bizans'tan aldılar. Onların Müslüman anlayışında örtünme de yoktu, kadın- erkek ayrımı da yoktu. Yani Türk Müslümanlığı, kadın- erkek beraber ibadet eden ve örtünmeyi bilmeyen bir toplumdu. Ama Bizans, kadını ikinci sınıf görüyordu. Üst düzey kadınlar, sokağa ancak örtünerek çıkarlardı. Çünkü, aşağı sınıf kadınlar örtünmezdi ve Bizans' da aynen bugünkü şekilde örtülü olan kadın mezar taşları var ve orada bir dönem bu modaydı. Osmanlı da en çok fetva, kadının örtüsüyle ilgili olarak verilmişti. Kadınlar şöyle örtünecek, böyle

örtünecek,tesettürün boyu şu kadar uzun olacak şeklinde, inanılmaz bir fetva bolluğu vardı. Kadınların cinsel bir obje olarak görünür olmalarını engellemek için, ellerinden geleni yapmışlardır. Zaten, Kuranı Kerim' de de örtünme geçmiyor, ama nefsinizi kapatın dediği dönem, Arabistan' da kadınların kendilerini göğüsleri dışarıda olarak teşhir ettikleri ve kadınların sokakta kendilerini teşhir ederek birlikte oldukları bir dönemdi. Yani, ahlaksızlığın yaygın olduğu bir dönemdi. O nedenle zaten örtünme, ahlaklıyla ahlaksızı, fahişeyle diğer namuslu kadını ayırmak içinde takip edilen bir unsurdu. Örtünmenin böyle bir tarihi geçmişi vardır. Kadının cinselliğinin kapatılarak, onun tehlikesinden korunma. Ama biz bugün, bunları savunamayız. Çünkü kadının cinselliği, kadının bireysel hakkıdır. Erkeğin korunması, kadının cinselliğinin kapatılmasıyla değil, kadının ve erkeğin bireysel eğitimi, cinsel eğitim almaları, ikisinin de bireysel olarak "gender" eğitiminden geçmiş olmalarıyla olur aslında. Ve kadının, her yerde her hakkı vardır. Erkeğin de bu eğitimi alarak, ona saygı gösterecek bir düzeye gelmesi gerekiyor. Türkiye' de bu yapılmadığı için sürekli bir erkek saldırganlığı, kadını terörize ediyor. Terörize edince de kapalı olan, kendini bu terörden biraz daha kurtarmış oluyor.

Peki mükemmellik iddialarının olduğunu düşünüyor musunuz? "Biz ve öteki'' ayrımı yapılıyor, sürekli bir ötekileştirme süreci yaşanmakta her iki taraf içinde, hem laik kesim hem dinci kesim.

N.S. Evet, her iki tarafta da var. Hem mükemmellik iddiaları var, hem de daha iyi Müslüman olduklarını savunuyorlar. Ben kendimi, hem modern hem de Müslüman olarak nitelendirdiğim zaman, benim başımın açık olmasını, daha farklı davranmamı dini olarak eleştiren bir tutum izliyorlar. Benim, istediğim gibi yaşayabileceğim gerçeğini kabul etmek yerine, sen ikinci sınıf bir kişi olabilirsin ancak diyorlar.

Bu noktada ben kendi adıma bir çelişkiye düşüyorum. Feminizmin özünde eşitlik var, denklik. Eğer İslam' da da bir feminist bilincin olduğunu kabul edersek, kadın erkek çatışmasına, eşitliği sağlamaya gelene kadar önce kadınlar arasındaki çatışmayı halletmek gerekmiyor mu? Kadınlar bir üstünlük iddiasında olurlarsa hemcinslerine karşı, eşitlik fikrinin anlamı aşınmıyor mu?

N.S. Laikler de, örtündükleri için onları ikinci sınıf görüyorlar. Her iki tarafında feminizm meselesini tam olarak algıladıklarını, teorik olarak bir üretim yaptıklarını düşünemeyiz. Buna kadın hakları demek belki Türkiye bağlamında daha doğru, bu konuda laik kesimde yapılanlar var. Diğer tarafta da, kadın hakları konusu genişledi. Daha önce Allah rızası için yapıyorum derken, bugün, artık kadınların ne kadar zarar gördükleri, kendilerine Müslüman'ım diyen erkeklerinde şiddet uyguladıklarını, kadınları ezdiklerini itiraf ediyorlar, bu konuda yazanlar, savaşanlar var, bu konuda çalışma yapanlar var. Burada bir yol aldılar, kadın hakları diye bir şey var, olmak zorunda. Kadınlar eziliyorlar, bu anlaşıldı. Ama herkes, kendi kadınları etrafından bakıyor. Oysa gerçek bir feminist tavır olabilseydi, Batı' da olduğu gibi, o feminist dalga herkesi içerirdi. Ve Türk kadınlarının bir yere gelebilmesi için ortak bir mücadele verilseydi, böylece daha fazla gündeme gelirlerdi, siyasileri etkileyebilirlerdi ve daha fazla hak elde edebilirlerdi. Ama maalesef, kendi içine kapalı ve bir netice elde edemeyecek bir kavga olarak kaldı.

İslami Feminizm mi, Feminist İslam mı? Bu ayrım çok önemli. İslami Feminizm, İslam' ın özünde kadın hakları olduğunu, ama uygulanmadığını, Feminist İslam ise İslam' ın özünde kadına karşı düşmanlık olduğunu, sorunun direk buradan kaynaklandığı anlamını taşıyor. Sizce hangisinden söz edilebilir?

N.S. Bunların hepsi yorumlarla ilgili, ben şöyle görüyorum; İslam' ın özünde evet kadını önemseyen, değer veren, kadını öne çıkaran bir taraf var. Çünkü o dönemde, ataerkil Arap kültüründe yaşayan kadın ikinci sınıf falan değil, hiçbir şeydi, sıfırdı. Ne yaptı H.z. Muhammed, bir kere ilk evliliğini yaparken oradaki tüm temayüllere ters bir şey yaptı, dul bir kadın, çalışan zengin bir kadın, kendinden büyük bir kadınla evlendi. Çocuklarına bakıyor, ev işlerine yardım ediyordu ve tek eşliydi. İlk eşi öldükten sonra da uzun süre evlenmedi, ama oradaki sosyal yapının ve öyle bir insanın kadınsız olması, hele ki öyle çok eşli bir ortamda olmasından dolayı, evlenmesi istenildi. Korunmak isteyen bir çok kadın ona sığındı ve o da evlendi, ama o en çok H.z. Ayşe' yi sevdi. H.z. Ayşe' nin ağzından bir çok şeyi söyledi. O dönem, kadın- erkek beraber camide ibadetin yapıldığı, eğlendiği, sokağa çıktığı çok rahat bir dönemdi. O günün şartlarında, Kuran'

da kadın ev işi yapmaya mecbur değildir, ama erkek bunları sağlamaya mecburdur. Bu, devrimci bir harekettir. Çünkü, bu gün bile evlilik hayatında bu işleri yapmaya mecbursun, bu senin görevindir deniliyor. Ama H.z. Muhammed, mecbur değilsin, diyor. Sonra, kadına anne olarak da çok değer veriliyor, anne olarak yüceltiliyor. İslam' ın içinde peygamberin hayatına, söylediklerine baktığımız zaman, orada feminist çekirdekleri görebiliriz. Ama öbür taraftan da, tümüyle İslamiyet feministtir diyemeyiz. 1400 yıl öncesinin meselelerini konuşurken, bugünkü kavramlar ve şartlarla kıyaslama yapmanın mümkün olmadığını düşünüyorum. Bugün değerlendirme mümkün olabilir, ama yargılamak mümkün değil. Ben yargılamaya karşı çıkıyorum, değerlendirebiliriz ama yargılayamayız. İslamcı kadınlar feminist olabilirler mi? Evet, olabilirler.

Size göre Feminizm nedir? Feminist hareketi nasıl görüyorsunuz? Türkiye bağlamında ve İslami kesime baktığımızda feminizmi, direk batı kaynaklı olduğu için bir reddediş görüyoruz.

N.S. Batılı kaynakları reddedeceklerse önce, teknoloji aletlerini kullanmamaları gerekiyor, orda da bir çelişki var. Üstelik, Batı' da feminizmin çıkış nedeni gerçekten kadının ikinci sınıf olması, üniversitelere alınmamaları, bir çok yere gidememeleri, erkeğin soyadı altında olmaları, evlenmezlerse sosyal statülerinin olmaması, ancak bir kocayla kimlik kazanabilmeleri gibi etmenler, ayrıca siyasal haklarının olmaması, oy verememeleri gibi nedenlerden ötürü feminizm hareketi başladı. Yani Batı' da feminizmin doğmasının somut koşulları, nedenleri vardı. Kendi haklarını, birey olarak haklarını elde edebilmek için başladı. Ama feminizm tarih içinde gelişti, değişti. İkinci dalgada daha erkek düşmanı gibi görünen feminizm, Simone de Beauvoir' ın temsil ettiği feminizm dalgasının, Türkiye' ye gelişi Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte tıkandı. Devrim hareketi başlayınca kadınlara, "artık işler yapılmıştır, siz evlerinize geri dönün" diye bir talimat geldi ve kadınlar feminist hareketliliği devam ettiremediler. Meslek sahibi oldular, oy kullandılar ama o feminist hareket devam edemedi.

Ama bu dönem, kadının ön plana çıkarılmasından ötürü "Kemalist Feminizm" olarak adlandırılıyor.

N.S. Evet, kadın ön plana çıkarılıyor, ama "cinselliği olmayan- bastırılan" bir kadın olarak öne çıkarılıyor. Feminist hareket, asıl Osmanlı döneminde başladı. Feminist hareket Osmanlı' da, Batı' dakiyle aynı tarihlerde başladı. Ve Osmanlı kadın dergilerinde, feminizmin tüm izleri var. "Feminist" adını taşıyan ilk feminist dergiyi, Osmanlı kadınları çıkarmıştır. Feminist lafından da ilk defa bahseden, Osmanlı kadınlarıydı. Ama cumhuriyet kurulduktan sonra, Nezihe Muhiddin' in kurduğu kadın partisini kapatan, Türkiye Cumhuriyeti oldu. "Kadınlar, bizim için yaptıklarınız bitmiştir, teşekkür ederiz, buyurun evlerinize gidin" denilmiştir. Türkiye' de feminizm akımı orada tıkandı, cumhuriyet kadını doğdu. Cumhuriyet kadını da, cinsel kimliği olmayan, idealist kadındı. Bu, feminizmin önünü tıkayan bir rol oynadı. Kadın hakları, kadınların bireysel hakları için özgürlükleri tıkandı, ta ki 1980' lere kadar. 1970- 80' den itibaren ideolojik sol kadın hareketleri, örgütlenmeleri başladı. 1980' lerden sonra da, kadın örgüt ve hareketleri arttı. Ama bugün feministlerin geldiği nokta, denklik üzerinedir. İkimiz ayrıyız, farklıyız ama denkiz ve denklik istiyoruz. Biz Türkiye' de, bu sonucu göremiyoruz. Çünkü feminizmin Batılı bir ideolojik yapısı, temeli, tarihi var. Biz, bunu Türkiye' de oluşturamadık. Çünkü zaten tarihimizi çok geç fark ettik, kadın tarihimizi geç fark ettik. Osmanlı kadınını 15 yıl önce yeni keşfettik, çok az araştırma var, tarihimizi bilmiyorduk. Kendi teorimizi oluşturamadık ve örgütlenmenin üzerindeki baskılardan dolayı, kadın örgütlenme hareketliliği zayıf kaldı ve kadın dayanışması zayıftır. Bunlar birleştiğinde Türkiye' de feminizm zayıf, ama kadın hakları konusunda konuşanlar, çalışanlar var diyebilirim.

Biraz önce her devrim kadını kullanmıştır dediniz, zamanında sol hareketin, cumhuriyetçiliğin kullandığı gibi şimdide İslamcıların, İslami devrim adına kadını kullandıklarını söyleyebilir miyiz? Seçimler öncesinde kadın ön planda, ama sonrasında dediğiniz gibi işiniz bitti, teşekkürler, evinize deniliyor.

N.S. Refahın güçlenmesinde, iktidara gelmesinde en büyük rol, kadınlarındı.1 milyon kadın üye olmuştu. Bu kadınlar zaten orada politize oldular ve böyle bir politik

kültür doğdu. O politik taban şimdi AKP' nin de tabanı, aynı taban. Ama kadınlar belki daha talepkar. O zaman, hiçbir iktidar talepleri yoktu. Erkeklere hediye ediliyordu her şey. Şimdi daha farklı bakılıyor. Zaten, bu işin en iyi kadınlarla yapıldığını bilenlerden T. Erdoğan, çünkü Refah Partisi kadın örgütlenmesini yapan Tayyip Bey' di. Kadınların ne kadar önemli olduğunu, oy veren olarak ne kadar etkili olduğunu keşfetmiştir zaten. Kadın seçmen tabanını hareketlendiren ilk insanlardan biri. O nedenle bu, AKP içinde de çok iyi kullanılıyor. Ama iktidar vermeye gelince, hiçbir parti zaten kadına iktidar vermeye yanaşmıyor. AKP de, iktidarda kadına hayır diyor.

Eğitimli- türbanlı bayanlara baktığımızda, gerçekten bilgiyle donatılmış olduklarını görüyoruz. Ama özüne inince, "okuyorum, eğitim alıyorum; çünkü ben çocuğuma iyi bir anne olmalıyım, önceliğim bu" deniliyor.

N.S. Bu erkek söylemidir, onlar da bunu sorgulamadan benimsiyorlar. Ama onlarda da bireyselleşme artık başladı. Kendim için okuyorum, kendim için çalışacağım diyen bir genç ekip var. Ama erkek söylemleri, hala egemen söylem. Bu tam olarak kırılamadı, ama değişim başladı.

Bu, bir anlamda kimlik talebi mi? Modernizmle birlikte bireyler, bir yabancılaşma süreci içine girdiler. Kültürler unutturuluyor, insanlar her şeye karşı yabancılaşıyorlar ve bu ortamda herkes farklılık peşinde koşmaya başladı. Toplumda kendilerine bir statü alabilme telaşına düştüler. Bu anlamda "örtü", bir tanınma- kimlik politikası olabilir mi?

N.S. Evet, beni böyle kabul edin ki ben, kabul edilmiş olayım diyorlar. Ben avukatım, ama mesleğimi yapamıyorum, ben üniversitedeydim, ama beni son sınıfta attılar, beni kabul etmiyorlar, diyorlar. Onaylanmama, reddedilme, toplum tarafından kabul edilmeme onları şiddetle travmatik bir hale getiriyor. Bütün çabasını da, onaylanmak üzerine yoğunlaştırıyor.

Genç nesil, daha çok birey olmaya yakın. Kırklı yaşlardakilerde, erkek egemen söylemi daha yoğun görüyoruz, ama yirmili yaşlardaki, eğitimli olanlar bireyselliklerini

daha çok ortaya koyuyorlar. Başarılı ve tamamen özgür, hatta hiç evlenmeyeceğim, böyle de çok mutluyum diyenler var, çalışıp para kazanan farklı bir kesim var.

Ama İslam, evliliği özendiren, aileyi korumaya yönelik bir din değil mi? Söylemlerinde; kadın erkek bir elmanın yarısıdır, birbirlerini tamamlarlar deniliyor.

N.S. Hem tamamlıyor, hem de daha ötesi var. Hem evli olarak öldüğün zaman, cennette buluşacağın kocan, hatta dul olarak gitmek günahtır. Erkek dul bir kadınla evlenirse sevap işler, çünkü onunla cennete girecektir. Yani, dini olarak evlenmek önemli. Tabi bu, dinin dışında bireysel bir yapı getiriyor.

O zaman, onlarda bir çelişki yaşıyor. Kendi adıma bir sonuca varmam da zorlaşıyor.

N.S. Gerçekten çok zor bir konu, çünkü tek bir yönden bakıp, tek bir karara varılamaz. O insanların da çelişkisi var, senin de benim de çelişkilerimiz var. O kadar çelişik bir yapı var ki, bunları tek bir yorumla açıklamak, tek bir yöne götürmek imkansız.

Galiba bu en açık şekliyle, insan olmakla açıklanabilir. İnsani istekler, zaaflar, özünde insan olmak.. Etiketlenmeden ziyade öne çıkan, bu oluyor o zaman.

N.S. Kesinlikle, bugüne kadar yapılan, hep etiketleme üzerine olduğu için kolaydı. Fakat bugün yapılanlar, etiketlenmeyle geçiştirilemiyor. Bu zorluktan ötürü hem siyasi olanlar kızıyor, hem ideolojik olanlar, hem de diğerleri kızıyor. Çünkü etiketleyemedikleri tipler oluşmaya başladı. Örneğin; benim başım açık, modernim, ama Müslüman'ım diyorum, yine bir etikete girmiyor, nereye koyacaksın. Bireysel tercihler çeşitlenme demektir, çeşitlenme de, demokrasi demektir. Demokrasi, çeşitlenmeyi kabullenmek demektir. Toplum, henüz bunu sindirememiş durumda. Siyasiler bu

konuda zaten sıfır, ötekilerde siyasilere bakarak aynı şeyi yapıyorlar. Farklılıkların sindirilmesi ve bu farklılıklarla yaşamayı öğrenmek gerek. Tüm bu farklılıklarla yaşayabilmek, bizi zenginleştirecek bir şey ve bu, hayatı bütün olarak algılamamızı sağlar. Tam tersi olursa algıladığın nokta, hayatın sadece küçük bir noktası olur. O da tek bir yeri algılamaya neden olduğu için, faşizan bir yöneliş oluyor, asla demokratik olmuyor.

Kamusal alan nedir? Özellikle bu alan bir çok tartışmaya sahne oldu ve konumuzu da yakından ilgilendiriyor.

N.S. Kamusal alanın sosyolojik olarak, tek ve net bir tarifi yok. Biz, bunu tarif etmeye kalkarsak da bir problem. Devletten hizmet verilen ve alınan yerin kamu olması, özelin karşıtı olan gibi gösteriliyor. Ama bu da afaki, çünkü ikisi için de sosyolojik olarak net bir tanım yapılamıyor. Bu tanımlardan hangisini kabul edeceğimiz, bizim durumumuzla ilgili. Belki, Türkiye' de özel alan nedir, bunun tarifini belirlediğimiz zaman, kamusal alan belli olabilir. Özel alan, sadece evin içidir. O zaman kamusal alan, her yer olabilir. Zaten kavgada burada çıkıyor, "gitsin dinini evinde yapsın", çünkü ev özel alan. O zaman, bireysel haklarınızı gerçekleştireceğiniz yerlerde özel alandır. Örneğin, parkta sigara içmek, özel alan yaratılıyor. Hele ki biz Türkler bunu öyle iyi beceriyoruz ki; ayaklarımızı uzatıp, uzanıyoruz çimenlere, yemeğimizi yiyoruz. Bu özel alan değil mi? Yani çok karmaşık bir yapı var ve hiçbiri de, aslında yasal olarak belirlenmiş değil tam anlamıyla. Her şey, ideolojik olarak açıklanmaya başlandığı için karmaşa yaşanıyor, felsefi değil, teorik değil, sadece ideolojik olarak. Kavga da buradan çıkıyor, ideolojik olunca geriye kalan da kavga olur zaten. Bizdeki kamusal- özel alan tartışması, çok yapay bir tartışma.

Yani size göre türbanıyla bir kadın kamusal alanda yer alabilir, bir tehdit unsuru değil?

N.S. Tabii ki yer alabilir, zaten orası kamusal alan mı, değil mi kimse bilmiyor ki. İktidar sahipleriyle, sembol sahipleri dışında..

Peki siz kendinizi; Müslüman' ım, ama başım açık ve modernim diye tanımlıyorsunuz. Bu unsurları, nasıl kendi içinizde içselleştiriyorsunuz, farkınız ne sizin?

N.S. Çünkü Müslümanlık algılamamda, "örtü" yok. Türklerin ilk Müslüman oldukları zamandan itibaren benim ailemin de Rumeli, adalı yani Osmanlının batı yakasındaki ailelerden olması, bizim algılamamızda ve kendi kültürümüzde, Müslümanlığın kapanmayla bir ilgisi yok. Bin yıllık geleneğimizde, örtünmeyle ilgili değil. Ama ideolojik, militan görüşlerle, bugünün sosyal gerçeklerinden hareket eden modist görüşler birleşebilir, orada kapanma olabilir. Ama benimki, çok eski bir yere dayanıyor. Benim kültürüm, Türk İslam anlayışının 800 yıllık geçmişine dayanıyor. O nedenle ben örtünmenin yeri olmadığına inanıyorum, geleneğim bunu gösteriyor.

Yani tamamen yorum farklılığından kaynaklanan bir olgu oluyor "örtünme" bu anlamda

N.S. Evet, tamamen öyle. Ve bizim kültürümüz dışındaki yorumlardan kaynaklanıyor; İran yorumu, Arap yorumu, daha siyasi İslam yorumundan kaynaklanıyor, ve daha ataerkil bir kültürden, toplum yapısından kaynaklanıyor. Roma' da ataerkildi, Yunan' da öyle. Hala Ortodoks Rumlar inanılmaz derecede örtünüyor. Ataerkilliğin sorunu bu, dinin değil. Kitapta böyle bir emir yok, o yüzdende ben, örtünmeyi gerekli görmüyorum.

Modernizme, İslami kesim karşıt bir tavır izliyor, sizce bu neden kaynaklanıyor?

N.S. Radikallerin modernizme karşıt tavır almaları, kitleleri etkilemiyor diye düşünüyorum. Çünkü ben kitlelere baktığım zaman, konuştuğum zaman kadın kitlesini, modernizmden yana görüyorum. Kadınlar, modern olmak istiyorlar. Refah Parti' si ile ilgili araştırmamı yaparken, varoşta bulunan bir okula gittim, okul bahçesinde siyah çarşaf içindeki kadınlarla konuştum. Zil çaldı, çocukları çıktı, tamamen modern görünümlü, kurdeleli, anoraklı iki kız çocuğu yanımıza geldi, "onlar benim gibi olsun"

istemiyorum, dedi. Militan olmayan, ideolojik yapılanma görmemiş olan kadınlar, kesinlikle modernizm yanlısı. Yine bir varoşta yaptığım konuşmada kadınlara; "dini bir eğitim veren bir okul var, birde kolej var, çocuklarınızı hangi okula gönderirsiniz", diye sordum. Kadınların hepsi kapalıydı, bir tanesi dahi dini eğitim veren okula gönderirim demedi, tamamı kolej cevabını verdi. Neden, daha iyi eğitim almalarıydı. Konferans veriyorum, bir tarafta modernizmi yeren biri konuşuyor, ondan sonra ben çıkıyorum, tamamen modernizme taraf konuşuyorum. Konuklar onu değil, beni alkışlıyor. Alkışlayanlarda diğer tarafın kitlesi, tabanı. Onlar çalışmak, özgür olmak, birey olarak ortaya çıkmak ve iyi yaşamak istiyorlar ve bu modernizmdir.

Modernliğin, kadını "metalaştırdığı" görüşü hakkında ne düşünüyorsunuz?

N.S. Evet, kapalıların en çok kullandığı söylemlerden biridir bu. Kadının metalaşması, ikinci kadın olarak alıp kapattığınızda da gerçekleşiyor. Bunun, kadının kapalı yada açık oluşuyla bir ilgisi yok. Bir yığın erkek, ikinci bir kadın alıp metalaştırıyor veya bir kadın alıyor, ama o kadını sadece kendi emirleriyle hareket eden biri haline getirirse de, o kadın metalaşıyor. Sadece emirleri dinleyen bir robot meta haline geliyor. Meta olmak, soyunmak olarak algılanıyor o kesimde. Soyunuk insan metadır, giyinik olan değildir. Böyle bir şey çok saçma. Meta olmamak için; bireysel olarak var olabilmek, bireysel kararlarını alabilmen gerekiyor. Bunları yapabilen meta değildir, yapamayan metadır.

Peki militan dediğiniz kesimin talebi nedir? Militan, radikal kadınlar neyi değiştirmek istiyor, amaçları ne?

N.S. Onların dönemi geçti. Onlar esas iktidarı aldıkları, iktidar olduklarını düşündükleri dönemde var olabildiler bence. Çünkü şimdiki tesettürlü kadınlar, onların militanlığına cevap verebilecek durumda değiller. Kendi özel 5 yıldızlı otelleri var, kendilerinin kullandığı son model arabaları var, en güzel kaliteli giysileri giyiyorlar,

makyajlarını yapıyorlar. Onların talepleri hayalle sınırlı kaldı, olmadı. Öyle bir iktidar hayalleri vardı, ama talep görmedi, sivrilemedi.

Aşk konusu nedense karşı cins söz konusu olduğu için, çok çekinilen bir kavram haline geliyor, bastırılmaya çalışılıyor. Bu, bir anlamda insani duyguları bastırmak, reddetmek değil mi?

N.S. Evet katılıyorum, bu çok insani bir duygu oysa. Ama bunu bastırmaya çalıştıklarında travmatik bir hal ortaya çıkıyor. Örtülü kadın, açık kadını rakip olarak görüyor. Erkekler zaten hep sizlere bakıyorlar, size ilgi duyuyorlar, şeklinde düşünceleri var. Böyle olunca da açık kadın, tehdit unsuru haline geliyor. O zaman sende başını aç, ama hayır onlar, sende başını kapa ki, örtün ki ortada bir rakip kalmasın diye düşünüyorlar. Benim bireysel seçimimi, tehdit ediyorlar. Bu kötü, bu militanca bir söylem.

KAYNAKÇA

Abdul- Ati, Hammu de. "Kadının Yeri". Çev: Mehmet Ünsal. http://www.google.com.tr/search?q=cache:G4Q=NKJBvP8J:www.kimyaokulu.com/herteld..., 31/05/04.

Adelkhak, Fariba. *İran' da Modern Olmak.* İst: Metis Yay., 2001.

Agacinski, Sylviane. *Cinsiyetler Savaşı*. Ankara: Dost Kitabevi, 1998.

Akman, Nuriye. Şule Yüksel Şenler ile Röportajı. http://www.zaman.com.tr/2002/06/16/roportaj/default.htm, 16/06/02.

Aktaş, Cihan. *Bacıdan Bayana.* İst: Pınar Yay., 2001.

Aktaş, Cihan. *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği.* İst: Beyan Yay., 1992.

Aktaş, Cihan. *Tesettür ve Toplum.* İst: Nehir Yay., 1991.

Alatlı, Alev. "İmam Amina Hanım' dan Papa XVI. Benedictus' a İçtihat ve Feminizm (1)", http://www.zaman.com.tr/?bl=yorumlar&alt=&hn=166011, 05/07/2005.

Albayrak, Sadık. *Meşrutiyet İstanbul' unda Kadın ve Sosyal Değişim.* İst: Yeditepe Yayınevi, 2002.

Arsel, İlhan. *Şeriat ve Kadın.* İst: Kaynak Yay., 1997.

Art, Gökçen. *Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik*. İst: Çiviyazıları Yay., 1996.

Balkan, Talu. "ABD' de Müslümanlık Vaziyetleri- Farklı ol, ama asla fark ettirme", Nokta Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 1148, 03/09 Temmuz 2005/27.

Barlas, Asma. "Text, Tradition, and Reason: Qur' anic Hermeneutics and Sexual Politics". http://asmabarlas.typepad.com/mainblog/2004/10/index.html, 05/07/2005.

Baş, Haydar. "Batı Kültüründe Kadının Konumu". http://www.google.com.tr/search?q=cache:UIFC1jmHAwJi:www.tasavvuf.com/kadin/ka..., 26/05/04.

Baş, Haydar. "İslam' da Kadın Hak ve Hürriyetlerinin Tahlili". http://www.biriz.biz/kadin/kad9.htm, 26/05/04.

Bell, Hooks. *Feminizm Herkes İçindir.* İst: Çitlembik Yay., 2000.

Berkan, İsmet. "Hukuksuz Özgürlük Olmaz Ama..". http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv2376.html, Radikal, 11/11/03.

Berktay, Fatmagül. *Tarihin Cinsiyeti.* İst: Metis Yay., 2003.

Berktay, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın.* İst: Metis Yay., 2000.

Beyaz, Zekeriya. *İslam ve Giyim Kuşam- Başörtüsü Sorununa Dini Çözüm-*. İst: Sancak Yay., 2000.

Bintü'l Hüda, Şehid. "Kadının Şahsiyeti*"*. *Evrensel Kadın*. Sayı: 5, Haziran 1997.

Bouhdiba, A. *Sexuality in Islam.* Routhledge and Kegan Paul. Londra. 1985. Fatmagül Berktay. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İst: Metis Yay., 2000.

Bumin, Kürşat. http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv2392.html. Yeni Şafak, 27/05/04.

Cıbıroğlu, Yıldız. *Kadın Saçı- Büyü ve Türban.* İst: Payel Yay., 2004.

Coşkun, Bekir. "Ayak*"*. http://www.haberturk.com/habermetni.haberturk?@=146985&cid=110. 11/05/04.

Çağatay, Nilüfer. "*Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler".* Der: Şirin Tekeli. Kadın Bakış Açısından Kadınlar. İst: İletişim Yay., 1995.

Çaha, Ömer. "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü*"*. *Doğu Batı Düşünce Dergisi.* Yıl: 2, sayı: 5, 1998- 9.

Çakır, Ruşen. *Ayet ve Slogan –Türkiye' de İslami Oluşumlar.* İst: Metis Yay., 1992.

Çalmuk, Fehmi. *Merak Edilen Kızlar.* Ankara: Merdiven Yay., 2004.

Çayır, Kenan. "*İslamcı Bir Sivil Toplum Örgütü: Gökkuşağı Kadın Platformu".* Der: Nilüfer Göle. İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri. İst: Metis Yay., 2001.

Dede, Melih Bayram. "Cihan Aktaş' tan Mary Wollstonecraft' a". http://www.dergibi.com/yazarlar/mbd_000.asp. 16/05/04.

Dedeoğlu, Saniye. "Kadın Gözüyle İmparatorluğu Okumak". http://www.bianet.org/2002/09/26/8957.htm. 17/03/03.

Demir, Hülya. *İslamcı Kadının Aynadaki Sureti.* İst: Sel Yay., 1998.

Doğrul, Fatma. "İslam'da Kadın ve Aile". http://www.google.com.tr/search?q=cache:7uQBVrAJ6SQJ:www.akademi.nl/sayi8/kadin v... 31/05/04.

Donovan, Josephine. *Feminist Teori.* İst: İletişim Yay., 2001.

Dündar, Can. "Kamusal Alan mı? Neresi Orası?"

http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv695.html. Milliyet, 26/11/02.

Ersan, Osman. *İslami Açıdan Kadın Değerleri ve Hakları*. İst: Erkam Yayınları Gençlik serisi -21-, 1997.

Göle, Nilüfer. *İslam' ın Yeni Kamusal Yüzleri.* İst: Metis Yay., 2000.

Göle, Nilüfer. *Melez Desenler.* İst: Metis Yay., 2001.

Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem.* İst: Metis Yay., 2001.

Gülnaz, Mualla. "Suyu Tersine Akıtanlar". *Birikim*, 1996.

Hamenei, A. "İslam ve Diğerleri Açısından Kadın". *Evrensel Kadın*. Sayı: 5, Haziran 1997.

Ilgaz, Afet ve diğerleri. *Kadın Oradaydı.* İst: Elest Yay., 2004.

İlyasoğlu, Aynur. "İslamcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine". *Birikim*, Kasım 1996.

İlyasoğlu, Aynur. *Örtülü Kimlik.* İst: Metis Yay., 2000.

İmançer, Dilek. "Feminizm ve Yeni Yönelimleri". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yeni Düşünce Hareketleri. Yıl: 5, Sayı: 19, 2002.

İslam'da Kadın Hakları 1, -Antoloji-. Ankara: Rehber Basın Yayın Ltd. Şti., 1993.

Kalan, Aynur. "Dinci Yükseliş ve Kadın Hareketi*". Sosyalist Parti Yayın Organı*. Sayı: 3, Mart 1990.

Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler bacılar Yurttaşlar.* İst: Metis Yay., 1997.

Mernissi, Fatima. *Le Harem Politique*. Albin Michel. Paris. 1987. Nilüfer Göle. *Modern Mahrem*. İst: Metis Yay., 2001.

Mert,Nuray."ResepsiyonKrizi*"*. http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/04/24/haber_73076.php. 24/04/03.

Mert,Nuray."YineBaşörtüsü*"*. http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/11/11/haber_95075.php. 11/11/03.

Özdalga, Elisabeth. *Modern Türkiye' de Örtünme Sorunu- Resmi Laiklik ve Popüler İslam.* İst: Sarmal Yay., 1998.

Rahneverd, Zehra. "Feminizm Ne diyor*?". Evrensel Kadın*. Sayı:5, Haziran 1997.

Roy, Oliver. *Küreselleşen İslam.* İst: Metis Yay., 2003.

Sabbah, Fetna Ayt. *İslam' ın Bilinçaltında Kadın.* İst: Ayrıntı Yay., 1995.

Sarıbay, Ali Yaşar. *Global Toplumda Din ve Türkiye*. İst: Everest Yay., 2004.

Sundal, Fatma. "*The Logic of Tesettür: Engendering Everyday Lives of Educated Islamist Women in Turkey".* In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in the Development of Socilogy. Middle East Technical University, June 2002.

Suman, Defne. "*Feminizm İslam ve Kamusal Alan".* Der: Nilüfer Göle. İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri. İst: Metis Yay., 2000.

Şişman, Nazife. *Emanetten Mülke- Kadın Bedeninin Yeniden İnşası-*. İst: İz Yay., 2003.

Şişman, Nazife. *Kamusal Alanda Başörtüler.* İst: İz Yay., 2001.

Topaloğlu, Bekir. *İslam' da Kılık Kıyafet ve Örtünme- İslam İtikadı Açısından Kıyafet ve Örtünme-.,* Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi. İst: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yay., 1987.

Wadud, Amina. “Feminist Movements in Islam”. http://www.maryams.net/dervish/htsrv/trackback.php/30, 05/07/2005.

Yılmaz, Mehmet. “Türbanda Kamusal Alan Nerede Başlar”. http://www.ikincicumhuriyet.org/arsiv/arsiv711.html. Milliyet, 29/11/02.

Yılmaz, M. Nuri. “İslam ve Kadın Hakları”. http://www.biriz.biz/kadin/kad7.htm. 05/12/00.

Yılmaz, Meral. “Alaturka Korkusuyla İffetsizlik Arasında”. http://arsiv.aksiyon.com.tr/arsiv/203/pages/dosyalar/dos 6.html. 26/05/04.

Gazeteler ve Diğer Elektronik Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi, 14/11/03.

Dünden Bugüne Tercüman Gazetesi, 19/11/04- 04/12/04.

Hürriyet Gazetesi, 05/01/04.

Hürriyet Gazetesi, 09/05/04.

Hürriyet Gazetesi, 10/05/04.

Milliyet Gazetesi, 27/05/03.

Milliyet Gazetesi, 29/05/03.

Milliyet Gazetesi, 30/05/03.

Milliyet Gazetesi, 31/05/03.

Milliyet Gazetesi, 02/06/03.

Milliyet Gazetesi, 05/06/03.

Milliyet Gazetesi, 06/06/03.

Milliyet Gazetesi, 07/06/03.

Milliyet Gazetesi, 08/06/03.

Radikal Gazetesi, 05/10/03.

Radikal Gazetesi, 26/10/03.

Radikal Gazetesi, 02/11/03.

Radikal Gazetesi, 09/11/03.

Radikal Gazetesi, 16//11/03.

Radikal Gazetesi, 17/11/03.
Radikal Gazetesi, 29/12/03.
Radikal Gazetesi, 04/01/04.
Yeni Şafak Gazetesi, 30/04/04.
http://www.yesilyol.net/modules.php?name=Contents&pa=showpage&pid=230. "İslam'da Kadının Yeri". 26/05/04.
http://www.biriz.biz/kadın/kad10.htm. "İslam'da Kadınla İlgili Temel İlkeler". 26/05/04.
http://www.guzelislam.com/dinibilgiler/super2/dinibilgiler2/Evlilik Aile/ea096.html. 26/05/04.
http://www.sevde.de/Aile/KK.htm. "Kadın Erkek Eşitliği". 26/05/04.
http://www.yesilyol.net/modules.php?name=Contents&pa=showpage&pid=240. "Fizyolojik ve Psikolojik Farklılık". 26/05/04.
http://www.sevde.de/Aile/KK.htm. "Kadınla Erkeğin Eşit olmadıkları Konular". 26/05/04.
http://www.biriz.biz/kadin/kdn5.htm. "Feminizm". 26/05/04.
http://www.google.com.tr/search?q=cache:ApSK-KU3Ep4J:www.guzelislam.com/dinibilg... "Feminizm ve Kadın". 26/05/04.
http://www.maryams.net/dervish/htsrv/trackback.php/101, "Islamic Feminism: A Contradiction in Term", 05/07/2005.
http://www.eurweb.com/printable.cfm?id=19808, "WHEN ISLAM CLASHES WITH WOMEN' S RIGHT: Boston Globe article examines activist Amina Wadud", 05/07/2005.
http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=147686, "Kadın Camiye El Attı", 05/07/2005.
http://www.milliyet.com/2005/03/31/pazar/axpaz02.html, "Amacım İslam' da Reform", 05/07/2005.
http://72.14.207.104/search?q=cache:sfQAm_rjjqYJ:www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid..., 06/07/2005.
http://72.14.207.104/search?q=cache:GK2GoR82LB8J:www.hukuki.net/haber/detay.asp%..., 06/07/2005.

http://72.14.207.104/search?q=cache:ZEcCncw903YJ:www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/20..., 06/07/2005.

http://www.google.com/search?q=cache:4affkIWmhAIJ:www.yargitay.gov.tr/aihm/tcyaleylasahin.html, 06/07/2005.